

Stanislovas Abromavičius

GYVENKIT LAISVI IR LAIMINGI

Apie Tito Masiulio gyvenimą ir žygdarbį

Kaunas, 2005

UDK 323(474.5):929Masiulis
Ab89

Knygos leidimą parėmė Laisvės gynimo 15-ųjų metinių minėjimo komisija ir Kauno miesto bei rajono savivaldybių administracijos

Recenzavo: *prof. Antanas Tyla (Lietuvos istorijos institutas)*
doc. Rimantas Marčėnas (Kauno technologijos universitetas)

Ekspertai *Kauno T. Masiulio jaunimo mokyklos direktorius*
istorikas Vytautas Daugėla
Kauno P. Vileišio vidurinės mokyklos
vyr. mokytojas istorikas Artūras Šiupinys

Redagavo *Regina Pupalaigytė*
Viršelį *Marju Šlapikienės*

Viršelyje Titas Masiulis su draugais Tilžėje 1988 m. rugsėjo 5 d.
Valentino Norvaišos nuotraukos fragmentas

Nuotraukos iš Vitalijos Krivickienės asmeninio archyvo

ISBN 9955-03-313-4

© Stanislovas Abromavičius, 2005

IŽANGA

*Paklaus – kaip pereiti gyvenimą?
Atsakykite – kaip per stygą bedugnę –
Gražiai, atsargiai, greitai.*

Iš knygos „Morijos sodo lapai“, 1924 m.

Žmogaus gyvenimas žemėje neprasideda su pirmuoju oro įkvėpimu, šaižiu klyktelėjimu, rankelių mostelėjimu. Mes einame į šį pasaulį dar daug anksčiau, kartu su tais, kurių tikrai niekada neteks pamatyti, jų šaunumą ar ydas perimdami iš protėvių genų, nuo kurių, sako, priklauso ne tik individo akių ir plaukų spalva, bet ir būdas, pomėgiai, gerosios ir blogosios charakterio savybės. Medicina paveldimumą sieja su organizmo savybe perduoti palikuonims savo požymius ir individualaus vystymosi savitumą – t. y. morfologinių, fiziologinių ir biocheminių savybių pereinamumą kartose.

Kai kas prilygina žmogaus gyvenimą be gerumo į senų namų, pastatytų be pamatų, likimą. Tokiame name greitai įsimeta ligos, puviniai, jis būtinai sugrius. Matyt, panašiai vyksta su žmogumi. Jei jo šaknys tvirtos kaip namo akmeniniai pamatai, kai bent kelios jo giminės kartos turėjo tvirtus įsitikinimus, padarumo slenkstį, didžiuosimės tokiu žmogumi.

Knygą apie Titą Masiulį, 1991 m. sausio 13-ąją žuvusį prie Lietuvos radijo ir televizijos bokšto Vilniuje, norėtume pradėti nuo jo giminės istorijos. Juk kiekvienas mūsų, girdėdamas apie žmogaus žygdarbį, juo labiau gyvybės auką, norėtų žinoti to didvyriškumo ištakas, jo brendimo procesą, o ne tik apie aplinkybes, kuriose jis atsidūrė ir kurios padarė jį mūsų visų herojumi.

Tad ši knyga – ne vien apie Titą, bet ir apie visą jo giminę, pradedant prosenelių vargais, senelių noru matyti savo vaikus ir anūkus laimingus. Perskaite ją gal suprasite, kad gyvenimas kelioms Gecevičių ir Masiulių kartoms siuntė ne vieną išbandymą, kartais tokį didelį, nuo kurio kitas gal būtų lengvai sugniuždytas.

Ir dar. Nebūčiau ryžęsis rašyti šios knygos, jei nebūčiau tą naktį budėjęs prie Aukščiausiosios Tarybos rūmų, iš netoliese buvusios statybos armatūros karkasų nestatęs užtvartų, neskandavęs su visais paties nuostabiausio žodžio – LIETUVA.

Stanislovas Abromavičius

NESENKA MOTINOS AŠAROS

Kalbant apie žuvusį sūnų, nesenka motinos ašaros. Dar ir dabar, prabėgus penkiolikai metų nuo tragiškų 1991 m. sausio 13-osios nakties įvykių, kai prie Vilniaus televizijos bokšto žuvo sūnus Titas Masiulis, Vitalijos akys drėgsta. Daug kalbėjomės, žiūrėjom senas nuotraukas, tuoj pat po tos tragiškos nakties sukurtus dokumentinius filmus, kuriuose yra kadrai, kai per mamos Vitalijos ir Juozo Krivicko sidabrinių vestuvių iškilmes sūnus bučiuoja mamą... Moteris šimtus kartų pergyveno Tito mirtį, nors sako, kad jai kartais rodosi, jog jis čia pat, šalia jos. Ateis, apkabins, paguos, visai kaip vaikystėje... Atsimena ir paskutinį atsisveikinimą tą sausio 12-ąją. „Gyvenkit!“ – pasakė išeidamas iš namų. Tada saviškių nenustebino toks Tito atsisveikinimas. Jis visada vietoje „*Sudie*“ ar „*Viso gero*“ vartojo žodį „*Gyvenkit*“. Tik jau vėliau tas žodis, kai Tito nebeliko tarp mūsų, ėgavo tokią mistišką prasmę. „*Gyvenkit, gyvenkit ilgai ir laimingai*“. Ar ką prasmingiau ir besugalvosi...

Vitalija niekada neatsisako dalyvauti jaunų žmonių susibūrimuose, iškilminguose minėjimuose, pasakoja jaunimui apie Tito gyvenimą, jo įsitikinimus, rūpestį dėl okupuotos Tėvynės. Jaunimui svarbu žinoti, kaip Titas augo, kuo domėjosi, ar kėlė tėveliams rūpesčių. Štai P. Vileišio vidurinėje ir sūnaus vardu pavadintoje jaunimo mokyklose Kaune įrengti muziejėliai, kuriems Vitalija davė Tito nuotraukų, darželių ar mokyklinių piešinėlių. Ten moteris jaučiasi sava. Važiuodama T. Masiulio gatve Petrašiūnuose, vedančia į sūnaus amžino poilsio vietą, dairosi per langą, stebėdama namus ir pro juos skubančius žmones. Ar daug kas pasikeitė nuo tų dienų? Kartais viešai jaunimo prašo nedaryti iš jo didelio kankinio, didvyrio, o tik nepamiršti jo. Už meilę Tėvynei, už pasiaukojimą jai.

... Tą naktį prie televizijos bokšto Vilniuje vienoje grandinėje stovėjo susikibę penki jauni žmonės iš Kauno. Krašte – Titas. Spaudė ranką savo draugei Limai Kujelytei, toliau – Valentinas Norvaiša. Vėliau Laimutė papasakos, kad, matydama tankų vikšrus, desantininkų siautėjimą, šūvius

Vitalija Krivickienė sūnaus Tito žūties vietoje. 1991 m. vasara

ir aimanas po kojomis, iš susijaudinimo nejautė žemės, tarsi kokių nesuvokiamų jėgų būtų aukštyn pakylėta. Netoliese sprogo užtaisas. Ir tą sekundę jų rankos išsiskyrė. Bandė dar ieškoti draugo delno, tačiau žmonių grandinė stūmėsi į priešingą nuo Tito pusę. Jautė, kad jam kažkas atsitiko: juk Titas niekada be priežasties nepaliktų jų... Tankai stūmė žmones. Laikas tarsi sustojo, vaizdai bėgo lyg sulėtintame filme. Greitai pamatė neštuvais nešamus sužeistuosius, žuvusiuosius. Vienas, antras, trečias... Ketvirtuose gulėjo sužeistas Titas. Dvi mirtinos kulkos kūne... Su Valentinu paskui neštuvus nubėgo į greitosios pagalbos mašiną. Titas jau buvo miręs nuo dviejų kulku, perskrodusių jam širdį ir plaučius...

O tuo metu Kaune, 44 numeriu pažymėtame blokinio namo Demokratų gatvėje bute blaškėsi Motina, tarsi nujausdama didelę nelaimę. Juk išleido į Vilnių ne tik Titą, be kurio neapsiėjo joks renginys Kaune, kuris tarsi jau buvo užgrūdintas kasdienybės, bet ir vyrą Juozą su trylikamete dukra Giedre.

Atsitiktinė mirtis itin yra skaudi, kai nutrūksta kažkokia nematoma gija, jungusi žuvusįjį su artimaisiais, šeimos nariais. Pasiaukoti Lietuva buvo pasiruošusi, nes žodžiai „Tėvynės laisvė“ skambėjo iš daugelio mūsų lūpų tarsi malda, gyvenimo tikslas. Tik ar buvo pasiruošę artimieji tokiai netekčiai? Kuo daugiau apie Titą sužinome, tuo įkyriau į galvą lenda mintis, kad jis ne vien iškilmingos priesaikos žodžiais, o ir gyvu pavyzdžiu rengėsi paaugoti save ant Tėvynės nepriklausomybės aukuro. Taip jau atsitiko, kad pačioje šviesiausioje jo jaunystės kelio pusėje kilo Atgimimo stebuklas. Titas buvo ne tik piktetų prie rusų armijos karinių objektų Kauno rajone bei Šančiuose dalyvis, bet ir jų organizatorius. Tylus, ramus, gerai apgalvojęs savo veiksmus. Net vesti mylimą merginą vis atidėliojo, laukdamas, kol būsime laisvi ir nepriklausomi, kol negrės nelaimės mūsų sveikatai ar gyvybei.

Tokiu žmogumi per metus ar dvejus netampama. Perskaitę šią knygą sužinosite, kad dar vaikas būdamas Titas jau turėjo atsinešęs iš savo protėvių didelį užsispyrimą, aukos už kitus supratimą. Jo senelis Adomas Gecevičius per visą okupacijos laikotarpį nebijojo namuose laikyti Trispalvės, pakabinto ant sienos mūsų valstybingumo simbolio – Vyčio. Adomas Gecevičius buvo geras meistras – knygrišys, spaustuvininkas, tačiau dėl savo nepriklausomumo netapo įmonės vadovu ar daugiau uždirbančiu valdininku. O reikėjo tiktai įstoti į komunistų partiją, nekritikuoti okupanto ir jo statytinių nemokšiškumo. Senelis turėjo laiko ir noro savo vaikams bei anūkams dažnai pasakoti apie buvusią Lietuvos didybę, jos okupacijas, skriaudas tautai, kurias atnešė atėjūnas: melą, prisitaikymą, pavydą, kerštą. Vaikaitis perėmė visus senelio įsitikinimus, atsiminė dar vaikystėje gautas pamokas. Šeimos rate mama Vitalija ir Titą užauginęs žmogus, tėveliu vadintas Juozas Krivickas tęsė senelio mokslus, mokė vaiką doros, sąžiningumo, gražaus elgesio. Gal todėl sovietinė aplinka suformavo jame uždumą, pasitikėjimą tik gerai pažįstamu žmogumi. Titas nemėgo rusiško muštro ir gyvenimo pagal jų suformuotus principus „*Ja načalnik, ty durak*“ („Aš viršininkas, tu kvailys“). Jau būdamas specialistu, baigęs Kauno politechnikumą, stengėsi būti laisvu kūrėju, atsakingu už jam pavestą darbą. Ir dirbo visada stropiai, sąžiningai.

Tito bendraamžiai pasakojo, kad jis visada didžiavosi savo gimine. Gerai žinojo Lietuvos istoriją, visada turėjo tvirtą nuomonę apie pasaulyje

ir Lietuvoje vykstančius įvykius. Sakydavo, kad tai senelio Adomo ir tėvėliu tapusio Juozo Krivicko nuopelnas. Pasaulio sampratą jis perėmė tokią, kokią turėjo tie du artimi jam žmonės.

Kita jo gyvenimo pusė – kelionės. Pėsčiųjų žygiai, kopimas į kalnus, slidinėjimas Karpatuose. Tik suvalgęs su žmogumi „pūdą druskos“, Titas pavadindavo jį savo draugu.

Tad ir pradėsime šią knygą nuo Tito Masiulio šaknų, nuo senelių ir prosenelių, kurie perdavė savo genais kantrybę, pasiaukojimą, tyrumą, šviesią aurą ateinančioms kartoms. Juk „*Sausio 13-osios naktis liko šviesesnė už dieną, bent jau tiems, kurie tada budėjo ir veikė, kurie bėgo ne tolyn nuo mirties pavojaus, o artyn prie jos...*“ (Vytautas Landsbergis).

Titas buvo Lietuvos Sąjūdžio akcijų – *Baltijos kelio* (1998), *Europos kelio* (1989) aktyvus dalyvis. 1989-aisiais protestuodamas prieš sovietų okupaciją gražino karinį bilieta, vienu metu kartu su 9 bendraminčiais oficialiai atsisakė SSRS pilietybės. Dalyvavo pikete prieš karinio objekto statybą Piliuonoje. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, pasisakė už laisvą rinką, jį trikdė seni mūsų įpročiai, tinginiavimas, asmeninės naudos ieškojimas, likę nuo senų laikų.

Gindami nepriklausomybę Vilniuje žuvo ir dar du kauniečiai – Virginijus Druskis ir Rimantas Juknevičius. Su šiuo miestu juos siejo tiek, kad jaunuoliai buvo baigę studijas Kauno technologijos universitete. Tikime, kad apie jų gyvenimus ir auką irgi bus parašytos knygos.

ŠAKNYS

GECEVIČIAI

Adomas Gecevičius jau perkopė devynias dešimtis. **Jis – Tito senelis iš motinos pusės.** Likimas lėmė, kad kaip tik jam teko teikti mažajam Titui tautiškumo ir pilietiškumo pamokas, padėti jo tėvams išauginti Lietuvos patriotą. Vis dar jaučiamas tvirtas Adomo stotas, skvarbios akys, tvirta eisena. Gyvena žmogus Kaune, ramiame A. ir J. Gravrogų gatvės daugiabučiame name. Žmona Bronė jau prieš septynerius metus paliko jį vieną su šiuo butu, sena automašina, kolektyviniu sodu, knygų etažerėmis ir kitokiomis senienomis. Adomas mažai ką išmeta į šiukšlių konteinerį. Mat pats buvęs knygrišys, tai susirišęs visus anksčiau ir vėliau gautus laikraščius bei žurnalus laiko juos garbingoje vietoje. Net dokumentus sugrupavo pagal paskirtį ir saugo storame aplanke. Tik šimtai senų ir naujesnių nuotraukų sudėta į kartonines dėžes. Sako, jam nėra laiko ir noro sėsti prie prisiminimais kvepiančių relikto, nors reikėtų. Vyro atmintis dar labai gera. Senose nuotraukose jis mato ir pasakoja apie įžymius anų laikų žmones, spaustuvininkus ir visuomenės veikėjus, menininkus, aktorius, rašytojus, su kuriais per ilgą gyvenimą buvo suvedęs likimas.

– Priklydo štai šis senas katinas, – juokauja Adomas, rodydamas į juodą pajodžargą, vaikščiojantį ant sofos. – Tai abu ir vargstam. Tik ne visada susitvarkau su juo. Toks landus, visas pakampes išknisa, tai aš ir pasidėjęs kai ko nerandu. Būna daiktai vietomis sukeisti, už sofos užmesti.

Įstiklintas balkonas pilnas laukinių balandžių, kurie čia suka gūžtas ir maitinasi žmogaus paduotomis virtomis bulvėmis, o kai kada ir dar brangesniais dalykėliais palepinami. Balkone yra senų gyventojų, tačiau dažniau specialiai padarytoje landoje kelią randa žiemos pabūgę naujokai. „Tris maišus bulvių per žiemą jiems sušėriau“, – tarsi visai be nuoskaudos, o lyg pasididžiuodamas sako Adomas. Gal sode augintų, o gal iš netoliese esančios parduotuvės pirktų. Kam kam, o jau šiems paukščiams pinigėlių kad ir iš nedidelės pensijos užteks. „O kur tu juos išvarysi per žiemos šalčius?

Kai ateina pavasaris ir vasara, dauguma išskrenda, bet prieš žiemą keli atkaklesnieji vis parskrenda...“

Stalčiuose į atskirus vokus susegti dokumentai, bylojantys apie sunkų šio žmogaus gyvenimą, nors Adomas taip paklaustas nepasiduoda emocijoms, tik gudriai šypsosi, bandydamas suprasti, o koks bus kitas jo pašnekovo klausimas. Tad ir reikėjo pasakyti, kad labiausiai mus domina jo giminės istorija, gal net kelias kartas atgal, gal nuo baudžiavos laikų. Kur jie gyveno, gal daug kas dideliais žmonėmis tapo? Juk visiems įdomu, kokios Lietuvai savo gyvenimą paaukojusio jo anūko Tito Masiulio šaknys, iš kur atkeliavo proseneliai ir vargą vargo dar prieš kokią šimtą ar daugiau metų...

– Klausyk, papasakosiu, jei jau taip reikia, – sako Adomas, atsisėsdamas greta ir paskleidęs šūsnį atsineštų dokumentų, kurie jam bus reikalingi giminės istorijai pagražinti. – Tik nedaug aš nežinau apie praeitį, net negalėsiu pasakyti, kada tėvelis su mama gimė. Toks buvo jų likimas... Galiu tik spėti, kad tėvelis buvo gimęs 1875 m., o mama kiek jaunesnė. Atsimenu, kad abu buvo labai darbštūs, mylėjo vaikus, sielojosi dėl jų nesėkmių, džiaugėsi šviesesnėmis akimirkomis. Tai buvo visai kiti laikai, kai reikėjo pasiaukoti, kad vaikai būtų pavalgę ir aprengti. O jų buvo pilnos trobos, moterys gimdė dažnai, kai tik Dievas duodavo. Tada reta šeima nebuvo mažo vaiko palaidojusi... Tačiau manusius tėvus, ypač mamytę, gyvenimas stipriai užgrūdino, ji visas ašaras turėjo išverkti pačioje jaunystėje, nes mus viena augindama dar visokių išbandymų turėjo...

* * *

Adomo tėvelio gimimo dokumentuose taip ir parašyta: *Vikentyj Gicevič*. Tarsi lenkas, kaip ir didžioji dalis mūsų giminaičių, gimusių dar XIX a. aštuntajame dešimtmetyje, kuriuos priskirdavo savo valdžią mums primetę kaimynai arba sulenkintas lietuviai. Jo žmona – *Antanina Michalska*, tačiau jau tikrai lietuvė su lenkiška pavarde. **Tai Tito proseneliai.** Kai susitvarkė pasaulis, atėjo žmoniški laikai, savo pavardės, rusintas ir lenkintas, ilgintas ir trumpintas, galėjo žmonės susitvarkyti. Taip atsirado *Gecevičiai* ir *Mikalauskai*. Tarsi jau turėtume užmiršti tuos laikus, kai būti lietuviais mokė Kudirka su Basanavičiumi ir Vaičiaičiu. Štai mano tėviškėje buvo trys broliai su skirtingomis pavardėmis: Klimas, Klimavičius ir Klimka. Ateina nauja valdžia, naujas okupantas į Lietuvą ir stengiasi saviškai

lietuvius vadinti, kad bent pavardėmis jie būtų panašūs į užkariautojus. Mano žmonos močiutė Stanislova Arbočiūtė, kilusi nuo vidurio Panerio, sako, iki savo vestuvių, šešiolikos metų, silpnai kalbėjo lietuviškai, o meldėsi lenkiškai jau iki mirties. Mat buvo našlaitė, tarnavo turtingesniems, kurie gimtąją kalbą niekino, stengėsi kalbėti lenkiškai. O mirė moteris jau būdama aštuonių dešimčių daugiabučio namo narvelyje...

Vincas Gecevičius su žmona Antanina gyveno Girelės kaime, Vandžiogalos valsčiuje, Kauno apskrityje. Dabar sunku atsekti tuos laikus ir sužinoti, kiek ilgai iki Vinco gimimo Girelės kaime gyveno Gecevičiai. Gal šimtą, gal daugiau metų. Vincas turėjo dar vieną brolį, tačiau sąsajos su juo nutrūko ne dėl jų kaltės. Brolius išblaškė Pirmasis pasaulinis karas.

Antanina Mikalauskaitė, rami, šeimą mylinti mergina, irgi buvo kilusi iš Vandžiogalos, matyt, iš neturtingų žmonių, nes nelaimėje, kuri paskui užklups šeimą, pagalbos ir užuojautos iš nieko nesulaukė. Mirė Antanina 1947-aisiais, būdama 65 metų, tačiau niekas apie jos giminę neišsiklausinėjo, ir šiandien mažai ką žinome. Užteko tiek, kiek mama atvirumo minutę neklausinėjantiems vaikams pasakojo apie varganą gyvenimą, sunkią vaikystę. O kai ištėkėjo už Vinco, gyvenimas siuntė naujus išbandymus, kuriuos ne kiekvienas būtų galėjęs ir pakelti. Dabar net Adomas nežino, iš kokios šeimos jo motina buvo kilusi, kiek turėjo brolių ir seserų.

Gecevičiai Girelės kaime turėjo 3 ha žemės ir vienuoliką vaikų. Čia buvo jų tėvonija, prieš juos čia gyveno tėvai, o gal ir seneliai. Du Gecevičių vaikai mirė dar vaikystėje, kiti laimingai užaugo ir sulaukė brandos: Onutė, Joana, Jeronimas, Verutė, Elena, Jadvyga, Zosė, Mykolas ir Adomas. Onutė – vyriausioji, buvo gimusi apie 1894 m., o Adomas – pagrandukas, gimė jau 1914 m., prieš Pirmąjį pasaulinį karą. Vaikai kaip surikiuoti gimdavo kas dveji metai. Į tuos tris hektarus nederlingos, o dar krūmais apaugusios žemės pretendavo ir tėvelio brolis, todėl Vincui, kad išmaitintų šeimą, teko ieškotis papildomo darbo. Jį susirado Jonavoje, sukarintoje tarnyboje saugojo geležinkelio sandėlius. Sako, davė priesaiką, skyrė vienu šoviniu užtaisomą šautuvą, kuriuo reikėjo daugiau gąsdinti nei šauti. Vos ne kasdien žmogui tekdavo 6 km pėsčiomis kulniuoti iš Girelės į Jonavą. Tačiau to uždarbio gyventi socialiai šeimai neužteko. Tad tėvas prisidurdavo iš *bendoriaus* amato: darė statines, roges, ratus. O kadangi buvo geras meistras, tai ir iš tolimesnių apylinkių atidardėdavo vežimaičiai su įskilusia ašimi ar sulaužytomis

ienomis. Užtat šeima nebadavo, o sekmadienį galėdavo susėsti į savo vežimą, pasikinkyti nuo darbų pavargusią kumelaitę ir dardėti į Vandžiogalos bažnyčią šv. Mišių išklausti. Užtekdavo uždirbtų pinigėlių ir vaikams riestainių parvežti...

Anuomet Girelę ir kaimu vadinti buvo sunku. Tai buvo greičiau miškais apsuptas vienkiemis su lauko keliuku per šlapią mišką. Užtat kiek linksmosto būdavo mažiems ir dideliems, kai nutirpdavo sniegas, patvindavo lygumos upeliai, suskambėdavo gegutės balsas, o aplinkiniuose gojeliuose sužydėdavo pavasarinės gėlės. Pastatai buvo jau seni, tikriausiai dar prosenelių statyti, šiaudiniais stogais, o troba – dūminė, be kamino. Paaugę vaikai kiek išgalėdami padėdavo šeimai kasdieniniame varge: ruošė malkas, ganė gyvulius, pagelbėdavo mamai namų ruošos darbuose.

Kai vaikai paaugo, namuose talkininkų tapo lyg ir per daug. Pirmasis iš namų iškeliavo Jeronimas – į Petrašiūnus piemenauti. Tais laikus pakaunės Petrašiūnai buvo dveji. Prie Nemuno esančiame miestelyje gyveno apie pusė tūkstančio gyventojų, gal septynios dešimtys namų; buvo jis šalia Vytauto Didžiojo vieškelio, vedančio į Vilnių. Aukštutiniai Petrašiūnai – tai tik keliolika išsibarsčiusių ūkių. Už gero kilometro bolavo Pažaislio vienuolyno ansamblis, kurio pastatai aplinkinių dar vadinti *Kamalduliais*, kaip ir ten gyvenę vienuoliai. Čia vykdavo metiniai atlydai, žmonės iš aplinkinių kaimų eidavo į šią bažnyčią, nes savųjų neturėjo. Laiku, kai Jeronimas atkeliavo piemenauti, o tai buvo apie 1912 metus, į šias Petrašiūnų apylinkes jau pretendavo plėstis Kaunas: buvo superkama žemė, greitai čia buvo pradėta statyti fabrikus. Kilo stiklo gamykla, plytinė.

Išleido motina vaiką „į *svieto kraštą*“ su dideliu liūdesiu, nors Jeronimą samdęs ūkininkas buvo geras, tvarkingas žmogus. Už piemenavimą šeimai atsilygindavo bulvėmis ir žirniais, kurie čia, panemunėje, gerai derėjo. Tad tuoj po Jurginių vaikas susidėdavo į ryšulėlį kuklius drabužėlius, mamos duotą Švč. Mergelės Marijos paveikslėlį ir atsisveikindavo su savaisiais ligi pat Visų Šventųjų. Nuo Petrašiūnų iki Girelės buvo geras kelio gabalas, tad neparbėgsi namo kada panorėjęs. Ir kelio gerai nežinojo, nes iš namų jį šeimininkas išsivežė vienkinkiu vežimu...

Pikta žinia perbėgo Lietuvą: artėja vokiečiai. Buvo 1914 metų vasara, žmonės sutriko, nežinojo ką daryti. Vieni kalbėjo, kad artėjantys vokiečiai yra labai žiaurūs, grobia gyvulius, degina namus. Ir žudo tuos, kurie rusams

tarnavo. Nežinia, kiek buvo ten tiesos, tačiau Gecevičiams pasirinkimo nebuvo: geležinkelio darbininką Vincą su šeima turėjo evakuoti į Rusiją. Per vieną dieną šeima privalėjo palikti ūkį Girelės kaime, parduoti gyvulius ir sėsti į vagonus su manta ir vaikais. Tik viena bėda: Jeronimas gano gyvulius Petrašiūnuose ir nežino, kad šeimą evakuoja. Dar tik ganiavos pradžia, neseniai ūkininkas vaiką išsivežė, sako, geras žmogus, vaiko neskriaudžia. Tėvui ar motinai susisiekti su vaiku jau nėra laiko. Nutaria vyresnįjį sūnų Jeronimą, o jam tada tebuvo 12 metų, palikti Lietuvoje, dar priprašė Vincas savo brolių, kad tas užimtų jo namus, tą namo pusę, kol jis sugrįš. O ar sugrįš? Paliko dar kiek turto, *bendoriaus* darbo įrankius, jau užsėtą vasarųjų ir žiemkenčius, pasodintas bulves ir leidosi į kelią. Su skaudančia širdimi, virpančiomis rankomis. Vaikai, nesupratę kelionės tikslo, matė tėvelių susirūpinimą, tačiau slapta džiaugėsi, kad važiuos traukiniu su juodu kaminu, jį trauks malkomis kūrenamas garvežys. Tik vėliau supras, kad tai ne pramoga buvo, o didelė ir skaudi nelaimė. Kelionė į nežinomą kraštą, pas nežinomus žmones...

Traukinys pamažu iš Jonavos nusiųrė į rytus. Kelis šimtus kilometrų pavažiavęs, garvežys kimiai sušvilpdavo, traukinys sustodavo, o vyrai su pjūklais ir kirviais patraukdavo į pašales malkų gaminti. Jų reikėjo ne tik į garvežio pakurą, bet ir vagonuose buvusioms krosnelėms, nes naktys dar buvo šaltos. Traukiniui sustojus, pabirdavo iš jo vaikai ir moterys: kas padūkti, kas pasiuogauti pirmųjų žemuogių. Vyrai į kairę, moterys – į dešinę. Tik kuo toliau važiuojant į rytus, tuo tos šilumos ir žalumos mažėjo. Po kurio laiko ne vienai keliaujančiai šeimai pradėjo trūkti maisto, tačiau sotesnieji dalijosi su alkstančiais. Taip po mėnesio kelionės Vincas ir Antanina Gecevičiai su aštuoniais mažamečiais vaikais pasiekė Maskvą. Miestas buvo pusiau išmiręs, o rusų likę mažai, nes pabėgėlių kai kur buvo daugiau nei vietinių žmonių...

* * *

Pabėgėlių perpildyta Maskva šeimą sutiko nesvetingai. Išlaipino geležinkelio stotyje ir liepė eiti kur nori. Žmonių daug, suirutė, gatvės pilnos vagių. Vietiniai nenoriai išleisdavo pabėgėlius, nebent šie gerai už perleistą plotą mokėdavo ar valdžia priversdavo. Gecevičiai apsigyveno su kita šeima, atitvertoje didelio kambario dalyje. Buto savininką turėdavo vadinti ponu.

Žinoma, šeiminkams nepatinka nuolat alkanų vaikų dejonės, ginčai nesuprantama kalba, erzelnė. Artėjo žiema. Vincą paskyrė garvežio kūriku, tad žmogus namuose beveik nepasirodydavo. Antaninai ir jos vaikams valdžia skyrė po baltos duonos davinį ir litrą kakavos. Maistą reikėdavo kasdien atsiimti pabėgėlių šelpimo punktuose, išlaukus didelėse eilėse. O koks ten maistas! Duona – su pjuvenomis, kakava tokia, kad puodelio dugnas matydavosi. Kartais patys išsivirdavo sriubos vien iš burokų ir bulvių lupenų. Bet neužteko ir tokios, vaikai alkani vaikščiojo. Tik niekas nėjo ubagauti, tai šeimai buvo nepriimtina.

Pabėgėliai pagal galimybes sekė gyvenimą paliktoje Lietuvoje, tikėdamiesi greitai sugrįžti į tėviškę. Netrukus caro kariuomenė Lietuvoje pralaimėjo mūšį po mūšio. 1915 m. rugpjūčio 3-iąją rusai atidavė Šiaulius, dar po 6 dienų – Panevėžį. Rugpjūčio 31-ąją krito Kaunas... Į Lietuvą laiškai nenukeliaudavo, žinių iš ten beveik negaudavo, todėl kartu su kitais sunkumais kentė ir giminės praradimo jausmą. O rūpėdavo, kaip sekasi saviems, ar buvo šiemet raudonikių jų jauname beržyne. Deja, tik mintimis keliaudavo į Lietuvą, tai buvo jiems pati gražiausia žemė. Ir duona gardžiausia, nors sunkiai pelnoma, atrodė tokia neskalsi. Būdavo, reikia mama duonkepėje iškeptos duonos riekės kiekvienam pagal amžių, darbą, išgales, o vakare jau ir dejuoja, kad reikia naują kepalą pradėti. Bet vis geriau, kai tarp savų, kaimynų ir giminių, nors iš jų tiek naudos ir tebuvo. O svetimame krašte dvigubas vargas laukia.

Greitai šeiminkams įgriso neturtingi įnamiai, nuo kurių reikia saugoti savą turtą ir maistą, tad sugalvojo, kaip jais atsikratyti: apkaltino Antaniną tariama vagyste ir vieną rytą iškviėtė žandarus. Sugalvojo šeiminkai pasiskųsti dingus kai kuriems papuošalams. Žandariai patikėjo skundikais, nors turėjo suprasti ir matyti, kad ši neturtinga šeima tauri, turi savo principus. Vaikams klykiant, motiną išvežė į nuovadą, paskui pasodino į kalėjimą. Po kurio laiko sugrįžusi ji rado šeimą šiek tiek pakrikusią, vyriausios dukters Onutės išlaikomą, tačiau jau susitelkusią atėjusiems sunkumams.

Atkeliavo baisi žinia nuo tėvo. Vieną šaltą žiemos dieną, beruošdamas miške malkas garvežiui, Vincas Gecevičius mirtinai sušalo. Nusilpęs, lengvai apsirėngęs vyras neišlaikė rusiško speigo, kai termometro stulpelis nukrisdavo iki 40 laipsnių. Sako, jau į garvežį malkos sunėštos, o Vinco kaip nėra, taip nėra. Nuėjo jo pėdomis į mišką ir rado žmogų prisiglaudusį

prie pušies. Bandė gaivinti, tačiau kūnas jau buvo sustiręs į ožio ragą. Atnešė į garvežį, patiesė prie tų malkų ir taip parvežė į Maskvą. Davė žinią šeimai. Motina surado žuvusį vyrą, tačiau net jo palaidoti valdžia nepadėjo. Išvežė rogutėmis į nežinomas kapines ir užkasė į išraustą duobę... Ten ir liko Vinco palaikai, nieks jo kapo nelankė, neprižiūrėjo, nes 1917 metais, Rusijoje prasidėjus dar didesnei suirutei, šeima susirengė grįžti į Lietuvą. Antanina su vaikais matė žiaurias žudynes vykstant vadinamajai Vasario revoliucijai. Atėjo dar sunkesnės dienos, kadangi ir baltos duonos su kakava jau nedavė, nes šeimos galva buvo išbrauktas iš maitinamųjų sąrašų. Grįžti pabėgėlius į Lietuvą ragino tada Maskvoje gyvenę būsimeji nepriklausomos Lietuvos prezidentai Kazys Grinius, Aleksandras Stulginskis, Antanas Smetona. Paliko, atžegnojo Antanina Gecevičienė su vaikais bolševikišką Maskvą ir patraukė namo, į Lietuvą. Tačiau geležinkelio stotyje – didžiulė suirutė, jokio traukinių tvarkaraščio, anarchija. Stotyje kamavosi kelias dienas, kol sulaukė traukinio į Vakarus.

Antanina su vaikais randa kampelį nekūrenamame vagone, o tas vėžlio žingsniu juda į Lietuvą. Pagaliau 1917 m. vasaros pradžioje išlipa jie Vilniaus geležinkelio stotyje, o iš ten vežimu pasiekia Kauną. Adomas Gecevičius lyg jau ir prisimena tą kelionę ilgu vežimu, kai prieš kalnelį reikėdavo iš jo išlipti, kad arklui būtų lengviau traukti jį ir dar kelių šeimų mantą. Iš Kauno Girelės kaimą pasiekia pėstute. Visa laimė, kad turtelis nedidelis, manta nesunki, nes žmonės keliavo į nežinią, Maskvoje nieko neužgyveno, greičiau prarado viską, ką iš Lietuvos atsivežė. Gyvenimas svetur truko trejus metus. Kas pasikeitė Girelėje, ar Jeronimas gyvas ir sveikas? Kai kurie vaikai jau ėmė užmiršti gimtinių lankų kvapus, beržų liaunumą, plaukiančius debesis kaitrią vasaros dieną. Motina Maskvoje turėjo pasakoti jiems apie tėviškę, girti jos gražumą, sakė, kad jos nepalyginsi su Maskvos raudonų plytų mūrais, mediniais šaligatviais su purvinomis skylėmis. Vaikai klausė motinos pasakojimo ir nekantravo greičiau pamatyti Lietuvą, kurią paliko prieš trejetą metų. Klausėsi motinos pasakojimo ir netikėjo, kad Lietuvoje galima valgyti duonos tiek, kiek telpa...

* * *

Vinco Gecevičiaus broliui Antaninos ir būrio vaikų sugrįžimas į Lietuvą džiaugsmo neatnešė. Gyveno jis su didele šeima, maitinosi tik iš tų trijų

hektarų žemės, jokio amato nemokėjo, valdiško darbo nedirbo. Jiems Vinco šeimos sugrižimas buvo didesnė nelaimė nei brolio Vinco žūtis ir paliktas nežinomas kapas Maskvos žemėje. Tad ir pasakė brolienei, kad abi šeimos išgyventi viename ūkyje negalės, jis padėti irgi neturi kuo. Nei brolio žūtis, nei našlystė su aštuoniais vaikais, tarp kurių didžiulia buvo mažamečiai, nesusvelnino nusistatymo neužleisti prieš trejus metus perimto šeimos ūkio. Matydama, kad jos gyvenimas šioje vietoje nei jai, nei giminaičiams didelės laimės neatneš, Antanina sumanė keliauti kitur. O kur, jei ne mieste vargšas žmogus prisiglaus? Artimiausias miestas – Kaunas. Dukros jau pusmergės, darbo nebijančios, berniukai irgi gal kokį nors užsiėmimą ras, neprapuls mieste...

Taip Antanina su aštuoniais vaikais atsirado Kaune. Apsigyveno Maironio gatvės name, dviejuose rūsio kambarėliuose. Petrašiūnuose susirado tebeapiemenaujantį Jeronimą, kurio šeiminkas perdavė per trejus metus vaiko uždirbtas bulves ir žirnius. Onutė su Joana nuėjo dirbti į statybas. Merginos nešiojo plytas į statomo namo ketvirtą aukštą. Darbas buvo sunkus, ne jaunoms mergaitėms skirtas, bet kurgi tu, žmogau, dėsies, jei kitokių darbų nėra? Mažesnieji pavakariais plėšė plunksnas, o dienomis stebėjo praeinančių miestiečių kojas. Buvo pamaldūs, geri vaikai. Mažąją Verutę paėmė globoti į vienuolyną jėzuitai. Jeronimas vėliau pas gerą Kauno specialistą Rimšą išmoko siuvėjo amato. Paskui meistras išvažiavo į Ameriką, tačiau vaikiną jau spėjo įsigyti specialybę užsidirbti duonai. Siūti išmoko ir šiuo amatu duoną taip pat pelnėsi Elena, Joana tapo audėja, Mykolas auksakaliu. Mamaėjo uždarbiauti, valydama butuose stiklus ir veidrodžius, virdama pietus valdininkų šeimoms. Nors liko našle dar nė keturiasdešimties neturėdama, naujo vyro nesidairė ir pasiaukėjo vaikams. Atrodė, gyvenimo vežimas ramiai dardėjo kasdienybės akmenimis, šeimai badauti neberekėjo. Atėjo visų taip laukta 1918 m. vasario 16-osios Nepriklausomybė. Kaunas tada dūzgė lyg bičių avilys: demonstracijos, šūkiai. Visa tai rado atgarsį ir Gecevičių šeimoje, visi tikėjosi gražesnio ir prasmingesnio gyvenimo. O Adomui likimas rengė dar didesnę išbandymą.

Sykį vasarą aštuonmetis vaikas, visas dienas pratūnodavęs rūsyje, ištrūko į Laisvės alėją. Žmonių buvo tiek daug, ir jie atrodė tokie gražūs, kad vaikas nejučiomis atsidūrė toliau nuo namų. O kai išsigandęs bandė greičiau juos surasti, vis toliau nuo jų klydo. Ir kai policininkai rado verkiantį

Antanina Gecevičienė su vaikais (iš kairės): Zose, Jadvyga, Mykolu ir Adomu. 1922 m.

vaiką, tas nei savo adreso, nei pavardės pasakyti negalėjo, nes to jo niekas nebuvo išmokinęs. Pralaikę porą dienų nuovadoje, klausinėję, rašę į laikraščius apie rastą berniuką, policininkai nieko nepesė: Gecevičiai laikraščių neskaitė, mama į policiją nesikreipė, vis bandydama Adomėlį surasti pati. Vieną dieną penki benamiai vaikai buvo susodinti į vežimą, kurį važnyčiojo tetulė Vyšniauskaitė, iš Kauno pasuko Čiobiškio link. Važiavo ištisą dieną, kartkartėmis arkliukui duodant pailsėti. Kadangi

Pilsudskio dvaras Čiobiškyje liko tuščias, nes savininkas buvo pabėgęs į Lenkiją, čia kūrėsi vaikų prieglauda. Ėjo 1922 metai. Apleistą sodybą sutvarkė, privežė naujų gyventojų – našlaičių iš visos Lietuvos. Adomėlis čia gaudavo beveik sočiai pavalgyti, buvo aprengtas, prižiūrimas ne blogiau nei namuose. Čia turėjo daug draugų, bendrų žaidimų. Sunkią vaikystę išgyvenusiam vaikui prieglauda patiko. Greitai pradėjo eiti į mokyklą, nes jau buvo užkliudęs devintus metus, tačiau jokių mokslų neragavęs. Taip diena po dienos užmiršo namus, lyg jų ir neturėjęs, išblėso mamos, brolių bei seserų veidai. Juk dauguma vaikų buvo našlaičiai, todėl tokiu jį laikė ne tik draugai, bet ir auklėtojai. Išgyveno Čiobiškyje beveik 6 metus, baigė pradžios mokyklą, išaugo į tvirtą paauglį su tankiais, kiek garbanotais plaukais. Kartą netikėtai jį pakvietė pas direktorių. Čia sėdėjo nepažįstama moteris, kuri jį pamačiusi pašoko nuo suolo spindinčiom akim.

– Čia, vaikeli, tavo mama, – pasakė direktorius. – Ji tave surado. Nežinojome, kad tu turi mamą, seseris, brolius. Jūsų didelė šeima, o su mama dar gyvena septyni tavo broliai ir seserys. Kas galėjo patikėti? Tik čia mūsų kaltės nėra...

O kai mama parodė nuotrauką, kurioje ji, juodai apsirengusi, stovėjo tarp keturių vaikų, Adomėlis atpažino ir save: tada buvo su baltais marškinėliais, batais, net su kojineimis. Šalia jo Mykolas, Jadvyga, Zosė. Tarsi ir atmintis ėmė grįžti. Pusrūsis dideliame mieste, didelis šaltis žiemos metu, varvekliai nuo stogo pavasariais... O gal tai tik sapnas, juk visokių jų būdavo prieglaudoje, tarp svetimų. Buvo susitaikęs su mintimi, kad jis našlaitis, o čia tokia naujiena!

Auksakalys Mykolas Gecevičius – dešinėje. 1935 m.

Atsimint atsiminė, tik ne iš karto tuo patikėjo. Beveik nepažįstama moteris, apsigaubusi tamsia skara, buvo visai svetima. „Tai negi aš turiu mamą?“ – tada kažkaip nudiegė jam širdį. Metai buvo išdildę mamos paveikslą, juo labiau kitų šeimos narių. Tolima švieselė tai švietė, tai vėl pranykdavo. Taip ir sėdėjo, žiūrėdamas į vieną tašką, kol grįžo rūšio Maironio gatvėje sienų spalvos, kiemo vaikų veidai ir tos praeivių kojos. Tik kai svetima moteris jį ėmė bučiuoti, sąmonėje tarsį atsigamino jos mylavimai, balsas. Matyti nuotraukoje veidai irgi kažką priminė. Taip po kruopelytę atgijo prarasti kūdikystės ir vaikystės metai...

1928 metais Adomas su motina grįžo į Kauną. Šeima vis dar gyveno rūsyje Maironio gatvėje, tačiau visi kalbėjo, kad greitai persikels į naują butą. Mat sesuo Onutė iškėlė už šaldytuvų meistro Viliaus Sinkevičiaus, kuris turėjo nusipirkęs namą Žaliakalnyje, J. Mateikos gatvėje (netoli Šv. Antano bažnyčios). Matydamas žmonos artimųjų vargus, nutarė: pusę užleis Gecevičiams – Joanai, Elenai, Mykolui, Zosei, Adomui ir mamai Antaninai. Taip jie atsидūrė Žaliakalnyje. Gyveno čia šeima jau daug geriau, vaikai susirado naujų draugų, su kuriais patraukdavo ne tik į miestą, bet ir maudytis į Nerį.

Brolis Mykolas tada mokėsi auksakalystės pas meistrą Gerštiką prie Igulos bažnyčios, turėjo gerų draugų „Meno“ spaustuvėje. Greitai atėjo laikas, kai Adomui reikėjo mokytis amato. Mama nusprendė, kad kruopštus ir darbštus Adomėlis turi tapti batsiuviu, nes tokią specialybę turinčio vaiko jų šeimoje dar nebuvo. O Adomui tas pats, kuo būti, į mamos siūlymus tik pečiais gūžčiojo. Batsiuvys tai batsiuvys... Taip keturiolikmetis atsидūrė pas meistrą Petrauską Žemaitės gatvėje, Kaune. Pradžioje viskas buvo lyg ir gerai. Vaikinas buvo imlus, per pusmetį jau kai ką ir savarankiškai padaryti galėjo. Tik viena bėda: meistro nesąžiningumas. Sugalvojo lyg pramogą sau, o sunkų darbą vaikui. Išgeria vyrai *citro* butelį, užpila likučius vandeniu ir siunčia Adomą pas žydą prekeivį, liepdami jam sakyti, kad tą neišgertą butelį pakeistų į gerą, nes šis tarytum buvęs be *gazo*, brokas, kitaip sakant.

– *Ui, vaiki, – jaudinosi netikėtai užkluptas žydas, – kam gi man atneši, jei pas mani neperki? Gal pas Joški pirk, pas mano kaimyni?*

– Pirkau, pirkau, – turėjo ginčytis vaikas, – pas jus vakar du butelius. Vienas geras, o kitas be *gazo*. Kam aš turėčiau meluoti?

– *Ui, vaiki, ale tu meluoji... Tiek to, žydelis neprabiednės...Imk nauji buteli, ale pas mani pirkti daugiau neateik, kad meluoji...*

Išgeria meistras ir naujo butelio didžiąją dalį, paskui vėl Adomui duoda ir liepia eiti butelį pakeisti, tik jau pas kitą žydą. Mokiniui tokie žaidimai nepatiko, bet kai meistras vis vertė tai daryti, melavo. Nueina ir pralemena išmokus žodžius. Žinoma, ne kiekvienas krautuvininkas nė nematytam vaikinukui naują butelį gėrimo duodavo. Adomėliui meistro žaidimai labai pabodo. Kartą slapta iš jo dirbtuvės pabėgo, palikęs darbą, kuris gal kiek ir patiko. Grįžęs namo, pasislėpė po lova. Greitai ieškoti atėjo meistras, gyrė vaiką, sakė, išmokins amato, turės jis ateitį. Dar keli mėnesiai, ir Adomas galės savarankiškai dirbti. Bet kai vaikas mamai pasakė, kad tas batsiuvys ne tiek mokina amato, kiek žaidimus žaidžia, pati uždraudė ten sugrįžti. Karingai nusiteikusi, vaiko ieškojusį meistrą išgujo iš namų, prieš tai dar išdrožusi pamokslą apie dorovę ir sąžinę.

– Rusiją išbraidėm, traukiniais pusę svieto išvažinėjom, alkani buvom, gal mano vaikai kartais ir išmaldos prašė, gal net neprašyti gaudavo, bet vogti tai jau niekada nevogs, žmonių neapgaukinės!

– Taigi jis nevagia, žmonių neapgaukinėja, o tik žydukus, ... – teisinosi meistras, sukeldamas dar didesnę motinos pyktį.

Ilgai be užsiėmimo būti Adomėliui neteko. Mama jam surado darbėlį už maistą riestainių kepykloje prie Benediktinų bažnyčios, senamiestyje. Rūsyje, kur kepė riestainius, buvo labai karšta, o jie, du vaikai pagalbininkai, turėjo iš Nemuno prinešti didelį kubilą vandens. Gal trisdešimtys kibirų talpos, o iki Nemuno net puskilometris. Naščiai nebuvo pritaikyti vaikų pečiams, tai nutrindavo juos iki kraujo. Vandenį naudojo indams ir įrankiams plauti, tad daug jo ir reikėjo. Štai kubilas jau pustuštis, vėl reikia naščius su dviem kibirais imti... Maitindavo kepyklos savininkas vaikus tris kartus per dieną: duodavo vis po vieną riestainį ir arbatos stiklinę. Prinešus vandens, atsirasdavo ir kitokių darbelių. O vakare turėdavo suverti ant virvutės po 20 riestainių. Vaikai norėjo padaryti pirkėjams staigmeną, o gal ir gerą darbėlį, tai suriškėdavo po riestainį daugiau, kad tie apsidžiaugtų. Įsivaizduodavo, kaip pirkėjas, nusipirkęs dvidešimt riestainių pynę, ras joje dvidešimt vieną! Kol šeiminkas vieną vakarą neapžiūrėjo vaikų išdaigų ir neprigrasino duoti beržinės košės. Teko atsisakyti šios išmonės.

Nakvodavo vaikai ant šieno, kur stovėjo arkliukas, išvežiojantis riestainius po miesto parduotuves. Visiškai nusiplūkę vaikai ir arkliukas užmigdavo vienu kartu. Ir ne tiek nuo darbo, kiek nuo menko maisto. Skaudu būdavo Adomėliui kentėti, kad niekas jo nemoko kepti amato, o užkrauna tik sunkų pagalbinių fizinių triūsą. Ilgainiui tie riestainiai vaikams ir verti, ir valgyti tiek atsibodo, kad svajodavo apie duonos abišalę. Tada jie nutarė pabėgti. Vieną ankstų rytą, kai šeimininkas dar miegojo, Adomas pasuko į Žaliakalnį, o jo draugas – namo į Suvalkiją. Grįžęs Adomėlis ir vėl po lova palindo, nes žinojo, jog kepyklos savininkas jo ieškos, nenorės prarasti darbininko, kuriam už darbą nereikia mokėti. Juk nelengva rasti pagalbinių vien už prastą maistą. Negi vandenį iš Nemuno teks pačiam nešioti?

Mama nebarė sūnaus sužinojusi, kad šeimininkas ne tik algos nemoka, bet dar ir alkaną laiko, amato nemokina. O kai anas atėjo pigaus talkininko ieškoti, mama Adomą užstojo, išgėdijo šykštuolį ir pasakė, kad vaiko tokiam meistrui ji nepatikės, tegu darbininką samdosi.

Gyveno jie tada Zanavykų gatvėje Kaune. Atėjo vasara. Vaikas nežinojo kur dėtis. Seserys ir mama išeina į darbus, o jis visą dieną slankiojo iš kampo į kampą. Maudėsi upėje, šlaistėsi gatvėmis. Kartą dėl *mandrumo* pasiėmė kišeninį brolio laikrodį ir nuėjo maudytis į Nerį prie lentpjūvės. Besirengiant drabužius, tas šmurkšt ir iškrito ant lentų pakloto, o iš ten – į upę. Nuleidęs akis vaikas grįžo namo, prisipažino broliui, kad prarado laikrodį. Tiesa, kiek vėliau jį iš upės ištraukė jo draugas Jonukas Nazarovas, su kuriuo kartu gyveno Čiobiškyje ir kuris mokėjo gerai plaukti. Kaip tik tada brolis Mykolas nutarė vėl ieškoti Adomui darbo, kuris vėliau nulėmė visą jo gyvenimą. Atsiminė, kad galėtų paprašyti pagalbos pas „Meno“ spaustuvės meistrą Kačenauską. Buvo metų pabaiga, jau gruodas, vaikas neturėjo savo apavo, tad apsiavė dideliais brolio batais ir nuėjo pas spaustuvės direktorių Rutenbergą. Tas, kiek padvejojęs, sutiko Adomą skirti dirbti pagalbiniu darbininku, mokiniu, iš pradžių be užmokesčio, o vėliau žadėjo minimalų atlyginimą. Su siūlomom sąlygom abu sutiko. Taip prasidėjo Adomo Gecevičiaus darbo biografija spaustuvėje: tokį darbą jis dirbs ištisus šešis dešimtmečius.

„Meno“ spaustuvė veikė dviaukščiame mūre Laisvės alėjoje, priešais Muzikinį teatrą (dabar čia rekonstruotas Kauno savivaldybės pastatas). Adomas privalėdavo pašluoti, išnešti šiukšles, sukti pjaustymo mašinos ratą, atnešti tūzams alaus ir sumuštinį. Čia dirbo gal 14 moterų. Spausdino

Gecevičių vaikai. Iš kairės: svainis Vilius Sinkevičius, Elena, Onutė, Joana, Jeronimo draugė, Jeronimas. 1938 m.

„Naują žodį“, „Romuvą“, „7 meno dienas“, „Vakarines žinias“, knygas, žurnalus. Vėliau pradėjo nelegaliai spausdinti rusišką laikraštį „Echo“, už kurio spausdinimą grynaisiais mokėjo SSRS ambasada. Spaustuvėje lankydavosi Paleckis, Beleckas, Petrėnas, Dauguvietis, Baltušis ir kiti žinomi žmonės. Buvo galima perskaityti naujus laikraščius, knygas. Beje, Justas Paleckis neužmiršo Adomo ir kai šis pas jį, jau sovietų Lietuvos „prezidentą“, žmonai Bronei ištikus nelaimei, kreipėsi pagalbos, neatstūmė... Buvo gera dirbti spaustuvėje, juo labiau, kad už darbą žadėjo mokėti. Guvus buvo jaunuolis, visiems įtiko. Kartą su viena moterim susiginčijo, kas greičiau – jis ar mašina sulankstys tūkstantį laikraščių. Ir Adomas seną mašiną aplenkė! Priprašė knygrišio Kalėdos pramokyti jo amato. Tada spaustuvės direktorius buvo jau patikėjęs vaikinui popieriaus sandėlį. Iš pat ryto apskaičiuodavo reikiamą popieriaus kiekį kiekvienam spausdinamam leidiniui (o jų tiražai buvo maži, vos po porą tūkstančių egzempliorių), ir dalis dienos likdavo laisvesnė. Jau pradėjo mokėti atlyginimą – po vieną litą už dieną, tačiau šeima džiaugėsi jo sėkme. Už litą juk galėdavai dieną prasimaitinti. Tačiau Adamą traukė noras išmokti

tikro darbo. Pas knygrišį pramoko naujo amato, kuris ilgus metus Adomą gelbės kasdienybėje ir kurį jis tobulai mokės. Padidės jo atlyginimas, jaunuolis į gyvenimą ir toliau žiūrės rimtai, o darbe bus darbštus ir kantrus, visų mylimas.

Viskas bėga vienoda vaga, ir nežinia, kas gyvenime Adomui būtų nutikę, jei ne permamos. 1935-aisiais spaustuvei atėjo liūdno dienos. Vis sunkiau buvo išmokami kad ir nedideli atlyginimai. Paskelbė bankrotą. Išpardavė linotipą, keturias spausdinimo mašinas, rinkyklą. Adomas buvo pradėjęs lankyti „Aušros“ gimnaziją, tačiau greitai mokslai nutrūko...

Teko ieškotis darbo, tačiau knygrišių leidybai reikėjo. 1935 m. įsidarbino akcinėje bendrovėje „Spaudos fondas“, pas Žygėlį. Tas paklausinėjo, ką jaunikaitis sugeba. Leidykla leido enciklopedijas, solidžias knygas. Vienomis staklėmis siuvo pasų blankus. Adomo patirtis leidėjui tiko, į darbą priėmė. Viskas klostėsi gerai, tik netrukus atėjo laikas tarnauti Lietuvos kariuomenėje. Paskyrė į artilerijos pulką Panemunėje, Kaune. Čia dažnai

matydavo netoliese gyvenantį generolą Raštikį. Baigė Adomas mokomąją kuopą, vėliau pats mokė rikiuotės ir drausmės jaunus kareivius. O kai vyresnybė sužinojo, kokią specialybę vaikiną turi, gavo tvarkyti ir įrišti kariškas knygas. „Ot buvo medžiagos: drobė – tai drobė, o ne šita krakmole pamirkyta drobėlė – tik darbo gaila. Buvo „marmurinis“ popierius viršeliams: stiprus, nepraleidžiantis drėgmės“ – prisimena dabar meistras. Po metų tarnybos grįžo dirbti į „Spaudos fondą“. Čia iš-

„Spaudos fondo“ spaustuovės darbininkai. Adomas viršuje kairėje. 1935 m.

buvo iki 1938-ųjų, tačiau darbdavys už dieną mokėjo tik 3 Lt atlyginimą. Vis dėlto pavyko užsidirbti pinigų kostiumui, kitiems drabužiams. Kai gamyba pasikeitė, savininkai nutarė kai kuriuos įrenginius parduoti darbuotojams išsimokėtinai. Adomas pasiryžo įsigyti tą pasų rišimo mašiną už 180 Lt. Nusipirko, išvalė, tačiau dirbti ją nesiruošė. Greitai pagal skelbimus surado jai pirkėją, kuris sumokėjo 300 Lt. Koks didelis buvo džiaugsmas: per vieną tokią operaciją uždirbti 2 mėnesių atlyginimą! Sunku buvo atsisveikinti su šia spaustuve, nes joje dirbo Adomo išrinktoji Bronė Cicilaitytė, su kuria nedrąsiai bendravo. Juk tada jam buvo tik 22 metai, tai vyresnieji broliai aiškino, kad tokia meilė amžiuje ne tik vesti, bet ir artimiau draugauti su merginomis dar per anksti.

* * *

Nuo 1938 m. Adomas pradėjo dirbti „Varpo“ spaustuvėje Gedimino g., Kaune; priešais stovėjo rezervinės policijos pastatas, o kitoje pusėje – Vytauto Didžiojo universitetas. Po keleto metų pavyko įrodyti saviesiems, kad jis jau pasirengęs atsakingam poelgiui – vedyboms. 1938 m. Adomas veda „Spaudos fonde“ nuo pat pirmųjų pažinties dienų į akį kritusią Bronę Cicilaitytę, dirbusią knygriškyje. Gyveno ji Šančiuose ir kasdien į „Varpą“ eidavo pėsčiomis. Juk tada kelionė autobusu kainavo nemažus pinigus. **Tai buvo Tito močiutė iš mamos pusės.** Ji pergyvens Titą aštuoneriais metais.

Adomas ir Bronė matydavosi spaustuvėje, tačiau artimiau susipažino dar 1937 m. Ateitininkų rūmuose, Kaune per kaukių balių. Bronė tąsyk vilkėjo išdykusios laukinukės kostiumą, Adomas buvo baliaus husaras. Čia jų keliai ir susipynė... Tą vakarą jaunuoliai pajuto, kad myli vienas kitą.

Tito proseneliai Antanina ir Juozas Cicilaičiai su sūnumi. Apie 1910 m.

*Bronė ir Adomas Gecevičiai
su dukromis Vitalija ir Erna
Ligija. 1943 m.*

Tada Bronei buvo 27 metai. Kilusi iš Juodupių kaimo, Baisogalos valsčiaus, Kauno apskrities. Tėvelis Juozas su mama ir broliu buvo išvykę dirbti į Ameriką. Bronele užaugino tetos. Mama į Lietuvą negrįžo, nes mirė Amerikoje, ten ir palaidota. Tėvelis parvažiavęs nusipirko Juodupiuose 24 ha ūkį su apgriuvusiais pastatais, tikėdamasis jį atgaivinti. Tik neįvertino, kad žemė smėlėta, derliai menki. Vargo žmogus visą likusį gyvenimą. Dabar tos sodybos nė žymės nelikę. Tik visai neseniai giminaičiams pavyko susigražinti Juozui Cicilaičiui priklausiusią žemę. Deja, nebeliko kam džiaugtis gimtinės laukais.

Po sutuoktvių Kauno Karmelitų bažnyčioje, jaunieji vestuviniiais rūbais traukiniu iškeliavo į Baisogalą, o iš ten dėdė poriniu vežimu nuvežė visus švęsti vestuvių į tėvų ūkį.

Grįžę į Kauną, jaunavedžiai įsikūrė Maironio gatvėje, rūsyje. Nieko dar neturėjo, o beveik visą atlyginimą pravalgydavo valgyklose. Po metų persikėlė gyventi į Mateikos gatvę Žaliakalnyje. Abu dirbo knygrišiais, po truputį ėmė prasigyventi. Čia Gecevičiams gimė dvi dukrelės: Vitalija (1939 m.) ir Erna Ligija (1942 m.). **Vitalija yra Tito motina.**

* * *

Vokiečiams 1944 metais traukiantis, pavyko išsaugoti spausdinimo šriftus, paslėpus juos priešgaisrinėse statinėse. Užėjo rusai, o spaustuvėje prikrauta jau atspausdintų, bet dar nesupjaustytų ir neįrištų knygų „*Vakaras sargo namelyje*“ lankų. Bronei atėjęs enkavedistas liepia skaityti tekstą iš būsimos knygos, o Adomui versti, kas tuose lapuose parašyta. Visi jaudinasi, nerimauja, nes, perskaičius tikrąjį tekstą, galima pakliūti pas *baltas meškas*.

Bronė tyčia skaito: *“Gyveno senelis ir senelė, jie turėjo ožkelę...”* Adomas pažodžiui garsiai verčia: *“Žili byli starik ir staruška, imeli kozu...”*

„Erunda, – sako rusas. – *Sudeginti viską per dvi dienas...*“

Nedegino spaustuvininkai knygos, išnešė Adomas iš spaustuvės lankus į savo butą. Ten rišo knygas ir platino. O spaustuvėje – jau kiti leidiniai, propagandinės brošiūros, laikraščiai, kur viskas meluojama. Korektorius skaito tekstą ir galva linguoja, kaip okupantai giriasi rojumi Rusijoje, kokia laimė visų laukia... Greitai Feliciją Bortkevičienę iš spaustuvės direktorės pareigų nušalino, o direktorium paskyrė Adomą, kaip darbininkų atstovą, mokėjusį rusiškai. Nenorėjo Adomas direktoriauti, bet Felicija Bortkevičienė jį paskatino: „*Eik, vaikeli, imk raktus, – sako, – tvarkykis... Žmonėms reikia dirbti, šeimas išlaikyti...*“ Tik sovietinio muštro Adomas ilgai neištvėrė. Išėjo dirbti į paustymo mašinos mašinistą. Mat pradėjo versti valdžia Adomą stoti į komunistų partiją, nes nepartiniam direktoriauti buvo nevalia. Pats Adomas rusų valdžiai gal ir nebuvo labai prie širdies, tačiau jai labai tiko jo biografija ir puikus darbo išmanymas. Taip sakant, proletaras nuo viršaus iki apačios. Savas. „*Greit visi būsime komunistai*“, – ragino vyrą uniformuoti ar civiliai valdžios vyrai. „*Tada liksiu nepartiniu tik aš vienas*“, – mintyse galvojo Adomas. Tad ir paliko direktoriaus kėdę, stojo dirbti mašinistą prie spausdinimo mašinų. Paskui, jau gerokai vėliau, perėjo į Žemės ūkio statybos projektavimo institutą. Čia įrišinėjo žemėlapius, dokumentus, darbo brėžinius, sąmatas. Praleido ištisus dvidešimt metų...

Su spauda susijusį darbą Adomas dirbo iki 1984 m. Buvo skyriaus viršininkas, technikos vadovas, kaip minėjome, net direktorius, buvo komandiruotas savo žinių perduoti į Vilniaus fabriką direktoriaus pavaduotoju. Nors aukštų mokslų nebaigęs, bet buvo gerbiamas už gerą būdą, pareiagingumą ir savo darbo išmanymą. Vilniuje vėl buvo verčiamas stoti į komunistų partiją, tačiau atsisakė, sakydamas, kad tai prieštarautų prigimčiai nepriklausyti partijoms.

* * *

Pasakojimą apie Bronę Gecevičienę pratęsime nuo jos ir vyro Adomo žygdarbio, kuris buvo deramai įvertintas ir apie kurį daug kas pasaulyje žino. Gal sutiksite, kad lietuvių šeimos Antrojo pasaulinio karo metu labai rizikavo, sutikdamos pagelbėti žūvantiems žydams ir jų vaikams. Žmonėms

reikėjo aukotis, žinant, kad gelbėtojus vokiečiai šaudė. O juk tam poelgiui atlikti reikėjo ne tik doros širdies, bet ir tvirtos dvasios.

Tuo metu Gecevičiai gyveno „Varpo“ spaustuvės kieme. Direktorė Felicija Bortkevičienė darbuščiai šeimai buvo suteikusi butą pagalbiniame įmonės pastate Gedimino gatvėje. 1943 m. gegužės mėn. Bronės ir Adomo mergaitės dar buvo mažos: Vitalijai – ketveri, o Ernai Ligijai – tik vieneri metukai.

Jau 1993 m. spalį Adomas „Kauno dienos“ žurnalistui Leonui Žaliui papasakojo apie anų laikų įvykius. Vėliau savo atsiminimus Bronė užrašė ant popieriaus lapų, kuriuos šeima saugoja. Šią istoriją mums išdėstė ir pats Adomas Gecevičius, lengvai atkurdamas šešių dešimčių metų senumo įvykius ir papildydamas tuo, ką žmona buvo pamiršusi.

„Ėjo baisūs 1943–1944 metai. Kauno gyventojai žydai buvo suvaryti į getą. Žinojome, kad jie žudomi. Labiausiai buvo gaila nekaltų mažų vaikelių, kurių laukė žiaurus likimas. Tai buvo 1943 metų gegužės mėnesį. Vieną dieną bevaikstant su dukrelėmis prie Nemuno prieplaukos (šalia Nemuno salos), prie manęs priėjo jaunas vyriškis. Netrukus supratau, kad tai žydas iš geto. Jis su ašaromis akyse paprašė: „Būk gera, išgelbėk mano dukrelę“. Pasakė, kad jo tėvai gyvena Šeduvoje. Mano tėviškė irgi buvo prie Šeduvos. Gal tai padarė įtakos, kad man kilo noras tam žmogui padėti. Bet nieko galutinai tą kartą jam nepažadėjau. Sakiau, reikia pasitart su vyru. Žydas neprieštaravo, o tik iš anksto dėkojo.

Po to su tuo vyriškiu susitikom dar kartą. Ir susitarėm, kad mergaitė bus perduota Vilijampolėje prie ten buvusios lėtpjūvės. Atvažiavau į tą vietą dviračiu. Staiga išgirdau balsą: „Dabar nieko nesulauksit, atvažiukit vakare apie devintą valandą“. Nurodytą valandą vykti viena nedrįsau, tad išsiruošėm kartu su vyru. Ir vėl nuvykus į sutartą vietą teko ilgai laukti. Staiga prie manęs priėjo policininkas. Labai išsigandau, bet nesutrikau. Paklausė, ko čia stoviu ir ko dairausi. Sumelavau, kad laukiu vyro, nes mes stovėjom atskirai. Po kiek laiko pamačiau, kaip ginkluoti vyrai slankioja palei tvorą, paskui dingsta. Po to pamačiau, kad žmogus pro spygliuotos tvoros apačią išstumia ryšulėlį. Taręs „Paimkit“, nubėga. Ryšulėlyje ir buvo mieganti apie pusantų metų mergaitė.

Ją paėmėm tik apie vienuoliktą valandą. Buvo komendanto valanda. Grįžtant policininkai sustabdė ant Vilijampolės tilto. Visa laimė, kad

mergaitė miegojo. Jau po vidurnakčio šiaip taip grįžome į namus. Tarp kitko, mums buvo labai neramu, nes namie palikome abi savo mažametes dukreles. Mums sugrįžus, visos trys mažylės ėmė verkti, nesuprasdamos, kas čia vyksta. Pagaliau aprimo. Su vyru dar ilgai kalbėjomės, žinojom, koks pavojus mums gresia, bet širdij buvo ramu ir gera.

Iš raštelio, kurį gavome, tapo aišku, kad mergaitė tai Tikva Klimovič, gimusi 1941 m., teturėjo du su puse metukų. Mes ją pavadiname lietuvišku vardu – Teklyte. Taip ir augo ji pas mus ilgokai. Tada mergaitės tėvelis mums sakė, kad „Tikva“ reiškia viltį...

Su Teklytės tėveliu buvome susitarę, kad jei pavyks vaiką išsigelbėti, tai susitiksime. Buvome numatę vietą Klimovičiams nors trumpam laikui apsistoti kaimynystėje. Išeidavau vakarais į gatvę pasidairyti, gal juos susitiksiu. Deja... Po kiek laiko kai kurie kaimynai ėmė domėtis, iš kur pas mus trečia duktė. Teko ją porai mėnesių išgabenti į kaimą. Teklytę parsivežėm iš kaimo į Kauną tik vokiečiams pasitraukus. Tada pradėjau ieškoti Teklytės tėvelių Josifo ir Asios Klimovičių. Kreipiausi susirūpinusi į žydų komitetą dėl šių žmonių likimo, nes vieni pažįstami buvo užsiminę, kad jie buvo vežami į Vokietiją, traukinys bombarduotas, kai kurie liko gyvi ir pabėgo, o Klimovičiai žuvo... Komitetas man perdavė iš Vidurinės Azijos gautą laišką. Rašė Josifo motinos sesuo ir teiravosi apie jų likimus. Aš tada parašiau atsakymą ir paaiškinau, kad Klimovičiai žuvo, o mergaitė yra pas mus.

Tikvą pasiėmė giminės tik 1946 metais, kai jai buvo penkeri. Iš pradžių atsirado laišką rašiusi teta. Vėliau mūsų globotinę pasiėmė Amerikoje gyvenę

Tikva Klimovič (dešinėje) su Gecevičiūtė vaikais 1944 m.

tolimi jos giminaičiai. Mat, kaip žinote, jos tėvų jau nebuvo tarp gyvųjų. Paskui mūsų girdėta žinia, kad juos kartu su kitais traukiniu vežė į Vokietiją ir ešeloną subombardavo, pasitvirtino. Mergaitė jau buvo pripratusi prie mūsų šeimos, išvažiuodama ilgai verkė. Ir kai Teklytę giminaičiai atsiėmė į JAV ir ten įsidukrino, mūsų kontaktai ilgam nutrūko. O taip rūpėdavo žinoti, kaip ji gyvena, dažnai mergaitę sapnuodavau.

Po to mano gyvenime įvyko nelaimė, kai buvau neteisingai apkaltinta ir ištremta į Sibirą septyneriems metams. Laimei, po poros metų išleido...

Kartą paprašiau vienos žydės, vykstančios į Izraelį, kad ten paieškotų mūsų globotinės arba bent žinių apie ją. Paieškos davė rezultatus. 1970 m. gavau Teklytės laišką: „Dabar aš jau suaugusi, suprantu Jūsų pasiaukojimą tais sunkiais metais. Stebiuosi Jūsų gerumu“. Pradėjom susirašinėti. O 1990 metais buvau nuvykusi pas savo išgelbėtąją į svečius ir ten viešėjau visą mėnesį. Tikva Jeral, jos vyras Selis ir sūnus Benas svečiavosi Lietuvoje 1993 m. spalio 2 d. Tada daug kalbėjomės apie tuos sunkius laikus, vaiko išgyvenimus svetimuose namuose, galėjau papasakoti jai ir savo gyvenimo istoriją, akcentavau tai, kad mamą su tėveliu gyveno Amerikoje, kur sunkiai dirbo, kad galėtų Lietuvoje nusipirkti žemės. Mama ten ir mirė, tik nežinome, kur palaidota. Sugrįžusi į Ameriką, Čikagoje Tikva surado tuos kapus, kur 1915 m. buvo palaidota mano mama. Tai buvo didelis netikėtumas.

Su Tikva Jeral susirašinėjome dar ilgai“.

* * *

Adomas Gecevičius saugoja kelis Tikvos Jeral laiškus, atsiųstus iš Amerikos. Kaip ir visi laiškai iš tos tolimos šalies, jie atspausdinti rašomąja mašinėle, tvarkingi, suprantami. Tai, žinoma, ne pačios moters rašyti žodžiai, vargu ar ji mokėjo lietuviškai rašyti, nors lietuviškos kalbos nebuvo pamiršusi. Šios ištraukos kiek papildys mūsų aprašomą istoriją (laiškų kalba netaisyta).

„Aš tikiuosi, kad šis laiškas pasieks Jus ir ras Jus sveiką. Pirmiausiai leiskite man pasakyti, kas aš esu. Mano vardas Tikva, ir aš buvau ta maža mergaitė, kurią Jūs 1943 m. gegužės mėn. pasiėmėte iš Kauno Geto. Aš gerai prisimenu, kaip gyvenau Jūsų namuose, tačiau aš labai silpnai prisimenu Jūsų veidus. Labai dažnai aš savo vaizduotėje prisimenu Jūsų namų vaizdą,

kaip aš žaisdavau su dviem mažom mergaitėm (...) Mano teta papasakojo man visą istoriją ir kaip Jūs rizikavote savo gyvybėmis, prisiimdami mane pas save į namus, kol ji atvažiavo pasiimti manęs. Dabar suaugusi aš jau suprantu apie Jūsų pasiaukojimą dėl manęs tais sunkiais laikais ir stebiuosi Jūsų gerumu. Kaip gali žmogus atsidėkoti už savo gyvybės išgelbėjimą (...) Po to, kai teta Nechama pasiėmė mane iš Jūsų namų, mes 1947 m. išvažiavome į Izraelį. 1953 m. dėl įvairių priežasčių teta nusprendė išsiųsti mane pas pusbrolių į JAV...“ (*laiško data nežinoma*).

„Jūs klausiate apie mano dėdę ir tetą. Kaip aš jau rašiau savo laiške, kurį įdedu (jis Gecevičių nepasiekė – S.A.), mano teta ir dėdė nusiuntė mane į Ameriką pas pusbrolius, kai man buvo 12 metų. Viena pusseserė ir jos vyras, kuris buvo vyresnis už mano tetą ir dėdę, prisiėmė mane ir įsisūnijo kaip savo vaiką.

Labai malonu buvo išgirsti apie Jūsų dukteris ir sužinoti, kad jos yra tokios puikios. Aš dažnai stebiuosi jomis ir labai norėčiau žinoti, ką jos veikia. Jūs man nieko neparašėte apie savo vyrą ir apie save... Aš prisimenu Jus abu ... „, (1971 m. spalio 3 d.).

* * *

Jėzuitas vienuolis Juozas Jalinskas buvo Juozo Krivicko mamos brolis. Užėjus rusams, vienuolynas buvo uždarytas, vienuoliams teko ieškoti darbo. Juozas įsidarbino vairuotoju, gyveno Vilijampolėje, tad talkino Gecevičiams kraustantis iš vienos vietos į kitą.

1943 m. vasaros pradžioje pas juos į butą Gedimino gatvėje Kaune atėjo buvęs vienuolis, vedinas gal dvylikos metų berniuku. Vaikas buvo labai baikštus, nuolat slėpė savo veidą.

– Vieną žydaite jau auginat, tai gal galite priimti gyventi ir antrą vaiką? Negaliu jo daugiau laikyti savo bute, nes vienas kaimynas perdėtai juo domisi. Kad tik nelaimė neatsitiktų... Išgelbėjai vieną, tai gelbėk ir antrą.

– Žinai, Juozai, – tada pasakė Adomas, – negaliu vienas spręsti. Reikia Bronės atsiklausti. Žinai, dabar kokie laikai...

Bronė negalėjo nepadėti nelaimėje. Sutarė, kad vaikas pas juos pabus nors pradžioje. Paskui žiūrės, ką daryti. Vienuolis pasakė, kad vaiko pavardė žinoma, tačiau jį reikia vadinti Juozuku Bartkumi. Jo tėvelis – Kauno rabinas Šulmanas, o kur dabar yra jo motina, tiksliai pasakyti negalėjo. Tikrasis

Gecevičių išgelbėtas Natanas Šulmanas (kairėje) išaugino 11 vaikų

vaiko vardas – Natanas. „Juozukui“ buvo apie 12 metų, vaikas išsekęs, nekalbus, nuolat susimąstęs.

Kai Juozas Jalinskas išėjo, Gecevičiai pamatė, jog vaiko veido bruožai buvo tokie žydiški, kad joks dokumentas ar pasiteisinimai nepadės, jei užkluptų vokiečių patrulis. Kelias dienas kankinosi patys ir vaiką laikė kambaryje, prisakę į gatvę neišeiti. Vėliau nutarė, kad Kaune nesaugu ne tik „Juozukui“ bet ir jiems. Susitarė išvežti toliau nuo piktų akių. Reikės važiuoti traukiniu į Labos stotelę už Kėdainių, paskui keliauti pėsčiomis pas Jalinskus į Radviliškio rajono Vaižgų kaimą.

Kauno geležinkelio stotyje nusipirko du bilietus – vieną suaugusiam, o kitą vaikišką, ir išvažiavo Adomas pas žmonos gimines. Traukinys lėtai judėjo Kėdainių link, todėl abiem buvo neramu, kad vaiko neatpažintų vokiečių patruliai. Kad paslėptų „Juozuką“ nuo įkyrių akių, nupirko Adomas geležinkelio stotyje lietuvišką laikraštį. Slenka traukinys į Lietuvos šiaurę, leidžia juodus dūmus.

Jau už Jonavos į vagoną įlipa du bilietų tikrintojai: vokiečių kareivis ir lietuvis kontrolierius. Adomas išsigando, pradėjo mintyse maldelę kalbėti, o „Juozukas“ prisidengė veidą laikraščiu su nesuprantamais žodžiais, tarsi įdėmiai skaito, akių nerodo. Ištiesė Adomas abu bilietus ir dokumentus.

– Su sūnum važiuoju į kaimą, pas gimines...

Kontrolierius pažymėjo bilietą, o vokietis greitai nuėjo prie kitų keleivių.

Jiedu išlipo Labos stotelėje, grįžo bėgiais dar tris kilometrus, kur gyveno tolimas giminaitis.

Pranui Jalinskui tada buvo jau gal septynios dešimtys. Pamatė seniai matytą tolimą giminaitį su žyduku. Labai nustebė, tačiau neišsigando, kai Adomas paprašė išgelbėti atvežtą žyduką, nes Kaune jam nesaugu, o čia tarsi ir karo nebūtų.

– Gerai, – tepasakė Pranas. – Tegu piemenauja, žmonių čia nedaug, o ir tie patys padorūs. Jie nepraneš vokiečiams, kad svetimas vaikas auga.

Natanas Šulmanas-Juozukas piemenavo dvi vasaras. Praėjus frontui, pas Adomą apsilankė moteris ir paklausė, kur jos sūnus Natanas. Adomas nurodė adresą, vaiką motina ten susirado ir pasiėmė. Sako, ji su vaiku išvažiavo į Ameriką, paskui gyveno Strasbūre, Prancūzijoje. Po kurio laiko Natanas Gecevičiams į Kauną parašė kelis laiškus. Kadangi rašė anglų kalba, tai buvo sunku tada rasti vertėją. Atsiuntė ir Šulmanų giminės, išlikusios po didžiųjų žudynių, nuotrauką. Gyvena gerai, augina 11 vaikų. Parašė kelis laiškus Natanui ir Gecevičiams, tik jau lietuviškai. Jie daugiau taip ir nesusitiko.

* * *

Bronislava ir Adomas Gecevičiai yra apdovanoti Žūstančiųjų gelbėjimo kryžiumi, kurį įteikė Lietuvos Prezidentas. Bronislavai suteiktas Pasaulio tautų teisuolės titulas Izraelyje, „Yad Vashem“ institute, pavardė įkalta akmens sienoje Jeruzalėje šalia kitų Pasaulio tautų teisuolių vardus gavusių beveik 600 žmonių.

Vilniaus žydų muziejaus archyve yra saugoma apie 1700 gelbėtojų bylų, tarp kurių – ir Bronislavos bei Adomo Gecevičių. Gerai, kad Lietuva nepamiršta žmonių, rizikavusių savo gyvybėmis dėl žydų tautybės vaikų gelbėjimo...

* * *

1998 m. balandžio 18 d. Adomas ir Bronė Gecevičiai atšventė deimantines vestuves – 60 bendrai nugyventų metų sukaktį. Ši data buvo išgraviruota ant judviejų senųjų sutuoktuvinių žiedų. Bronė prisiminė, kad prieš daugelį metų, kai dar buvau jauna ir netekėjusi panelė, teta nutarė išburti, kokią gi vyrą gaus nenustygstanti, judri, temperamentinga jos dukterėčia. Kai toji užmigo, teta po lova padėjo dubenį su vandeniu, o per jį tarsi tiltelį permetė šiaudą. Rytą, jai pabudus, teta klausia: „Ką šianakt sapnavai?“ „A,– numojo ranka,– aukštą vyrą juodais plaukais...“ – „Tai tokį vyrą ir gausi...“ Tik nusijuokė. O jau Utenoje nuėjo išsiburti pas chiromantę. Toji ir sako, kad gyvens dideliame mieste, ištekęs už aukšto, gražaus vyro. Netikėjo iš pradžių: kur tokie išgirti vyrai mėtosi? Tačiau panašiai ir atsitiko.

Adomui patiko ta santūri, savo vertę jaučianti panelė. Jis niekada nemėgo daug kalbančių, nebūtais dalykais besigiriančių žmonių. „*Jau geriau mažą darbėlį padaryti nei apie žygdarbį girtis*“, – tokia yra Adomo gyvenimo giesmė, jo supratimas apie gyvenimo prasmę. Tad nešūkavo, nesigyrė, nesiekė už gerą darbą būtinai gauti pagyrimą. Bus žmogui gerai, atsimins. Buvo prisiekęs niekada kitam nepadaryti skriaudos, ir savo priesaikos laikėsi...

Jaunystėje Adomas Gecevičius buvo išvaizdus vyras, gražiais banguotais plaukais, aukšto ūgio. Visus papirkdavo jo noras pagelbėti nelaimėje, ir duoto žodžio tesėjimas. Žmogaus buvo pilna visur: dainavo medicinos darbuotojų chore, keliavo po Lietuvą ir tuometinę Sovietų Sąjungą. Bronė neatsiliko nuo savo vyro. Tebėra daug tų kelionių nuotraukų, nes Adomas turėjo fotoaparata. Šį pomėgį iš jo perims ir pirmuosius igūdžius fotografijoje gaus anūkas Titas Masiulis.

Bronė Gecevičienė mirė 1999 metais, palaidota Petrašiūnų kapinėse. Iki šios dienos giminėje gyvi pasakojimai apie šią moterį, pasiaukojusią savo šeimai, drąsią, užjautusią vargstantį ir padėjusią kenčiančiam...

MASIULIAI

Paežerių kaimas prie Nemakščių – tai Masiulių giminės lopšys. Čia ši pavardė buvo tokia populiari, kad tą pačią pavardę turintys vieni su kitais net ir nesigiminiavo. Vieni Masiuliai – Ona ir Juozas, **Tito proseneliai iš**

tėvelio pusės – gyveno Paežeriuose ir augino keturias dukteris ir tris sūnus: Veroniką, Marijoną, Antaniną, Onutę, Motiejų, Petrą, Tadeušą. **Antanina (g. 1902 m.) – tai Tito senelė iš tėvelio pusės.** Gyvenimas susiklostys taip, kad jai teks padėti mamai Vitalijai auginti anūką Titą 1962 –1964 metais. Kitų Masiulių iš Paežerių šiandien ir vardų jau niekas nežino. Žinoma tik, kad šios šeimos buvo tolimi giminės, nes dar ano šimtmečio pradžioje Antaninai pasipiršo kaimynas. **Motiejus (g. 1877 m.) – tai Tito senelis.** Senelio Titas nepažins, nes jam gimus, tas jau buvo miręs.

Tačiau Motiejaus ir Antaninos gyvenimo istorija net iš mums žinomų faktų tikrai įdomi. Mat jis už savo žmoną buvo 25 metais vyresnis.

Ona Masiulienė ir jos dukterys Veronika, Marijona, Antanina, Onutė. Apie 1922 m.

Tvarkingas, sumanus žmogus, santūrus, prieš imdamas veikti visada savo poelgi apmąstydavo, matęs daug vargo, mėgo teisybę, dėl jos jam įmanomom priemonėm kovojo. Pasirinkęs žemdirbio kelią, buvo labai taupus, turėjo sukti galvą, kaip iš kelių turimų hektarų reikės išmaitinti šeimą. Net nuotraukos jo mums neišliko, nes negalvojo, kad tokiems niekams neverta pinigų leisti. Sakydavo, kad geriau naują plaktuką ar kirvį nusipirkti, ko ūkio darbuose labai reikėjo.

Antanina Masiulienė su vaikais Juozu, Ona, Povilu ir Motiejumi. 1938 m.

Jau dvidešimt penktąjį gimtadienį buvo sutikęs, kai sumanė keliauti į Ameriką pinigėlių užsidirbti. Žemės norėjo turėti daugiau, namas su ūkio pastatais jau smigo į žemę. Reikėjo pinigėlių ne tik jų statybai, remontui, bet ir trąšoms nualintai žemei prikelti. Suprato, kad Lietuvoje jis pasmerktas skursti, o jėgos ir noro užsidirbti svetur užteko. Atėjo Motiejus pas kaimynus Masiulius lyg tai ir atsisveikinti prieš lipant į laivą, plaukiantį per vandenyną, jau kišenėje turėdamas *šipkartę*. Masiulienė tada sėdėjo prie lopšio ir migdė tik ką vaikščioti išmokusią mergaitę, o šeimininkas pynė vyžas. Motiejus pradėjo pasakoti apie sunkią kelionę, džiaugėsi pinigėlių kelionei sukrapštęs. Ir pats visus metus taupęs, ir tolimi giminaičiai paskolinę.

– Ar ilgam išvažiuoji? – dar paklausė kaimynas.

– Pats nežinau, užsidirbsiu ūkiui, pasidairysiu, kraštą pamatysiu, tada jau namo...

– Kažin, ar grįši? Gal ten geresnis gyvenimas, žmoną gerą gausi?

– Neliksiu, – pasakė išeidamas. – O jei vėliau sugrįšiu, tai šioji mergaičiukė, Antosėlė, mano žmona bus.

Masiulių sodyba Klaišiškių kaime, kai šeimininkė buvo Sibire. Tito tėvelio Povilo Masiulio nuotrauka ir užrašas ant jos.

Tarsi ir rimtai pasakė, tarsi ir ne, tik nusijuokė tada visi iš jauno žmogaus sąmojo. Ir pamiršo kaimyną, jo sunkų darbą Amerikos kasyklose, cento prie cento dėjimą. Sako, ir laiškų nedaug rašė, o jei į Paežerius ir ateidavo Masiuliams *gromatėlė*, tai joje daugiau klausimų buvo nei atsakymų. Ir nė žodžio apie Antosėlę, kuri iš pradžių ganė žąsis, paskui sekiojo paskui bandą, dar vėliau mokėsi iš mamos verpti, austi, siūti. Tėveliai jau seniai buvo užmiršę kaimyno pažadą tapti žentu.

Kai amerikonas Motiejus Masiulis 1924 metais visų nuostabai pasirodė Paežeriuose, Antosėlė jau buvo panelė. Pasipuošęs baltais lino marškiniais, nauju „bostoniniu“ kostiumu, su skrybėle, rankoje lazdelę besukiodamas. Pasakojo, kad per tą laiką ne tik sunkiai dirbo, bet pabuvojo Anglijoje, Rusijoje. Ir į Lietuvą buvo sugrįžęs, bet, matyt, neužsidirbo tiek, kiek geram ūkiui įpirkti pinigėlių reikėjo. Visi gal ir buvo užmiršę vyro ketinimus tą piemenę į žmonas imti, tačiau tik ne Motiejus. Kiek palaukęs, prisipratinęs mergaičiuke, atsiuntė pas kaimyną piršlius. Ką gi čia begalvosi – amerikonas, doleriais aptekęs. O tas amerikoniškas pinigais Lietuvoje turėjo magišką galią: už dolerį dešimt litų duodavo, tai už tūkstantį dolerių neblogą ūkį nupirkti galėjai.

Vestuvės irgi buvo visam kaimui skirtos. Jaunikis jau keturias dešimtis perkopęs, dar amerikoniškus žodžius kalboje vartojo. Kur kas jam nepatiko, tai „*šiur, šiur*“, o pritariamai tai „*jes, jes*“. Va tik darbo nebuvo pamiršęs: toks pats greitas, mėgstantis tvarką ir teisybę. Angliškai irgi mokėjo, tik Paežeriuose svetimos kalbos naudoti nebuvo su kuo.

Antaninai ir Motiejui 1926 m. gimė dukra Ona, o už metų – ir sūnus Povilas (1927 m.). **Povilas Masiulis – tai Tito tėvelis.** Tačiau šeimai Paežeriuose nėra kur apsisukti, čia gyvena tetos ir dėdės, žemės nedaug, reikėjo pradėti leisti taupytus dolerius. Todėl Masiuliai apžiūrėjo 30 ha ūkį netoli Varnių, Klaišiškių kaime. Motiejui ūkis patiko: buvo apsuptas griovio, apaugusio karklais, žemė derlinga. Klaišiškėse Masiuliams dar gimė Motiejus (1929 m.), Juozas (1933 m.), Stasė (1938 m.) ir Aldona (1940 m.). Paskutinioji dukra gimė tada, kai tėvelis turėjo jau 62 metus. Tik žmogus buvo dar tvirtas, nagingas, ūkis klestėjo.

Atėjo sunkios dienos: karas, suirutės. Lietuvą okupavus bolševikams, pradėta šnairuoti į stambius ūkininkus, inteligentus ir visus mąstančius žmonės, nesvarbu, kur jie gyveno – mieste ar kaime. Paskui – karas. Iš

pradžią vokiečiai plėšė ūkius, reikalaudami ne tik lašinių, kiaušinių, bet ir dobilų, avių arkliais. Tad saviems gyvuliams telikdavo vien šiaudai... Kai rusai grįžo, laukė dar didesnės represijos.

Atėjo ir didelė nelaimė. 1945 metų spalio mėnesį tėvas susirengė į malūną Janapolėje, prie Varnių. Kelias buvo žinomas, įprastas, tačiau rytas pasitaikė šaltas, vėjuotas. Gal ir šiltai apsirengti užmiršo, manė, kad spalio – ne žiema juk, tik rudens pradžia. Vyras iš malūno grįžo su miltais, tačiau gerokai peršalęs. Paskui išvažiavo su dvikinkiu vežimu valdiškų rąstų vežti. Vėjas pūtė šaltas, šiaurinis, kelias tolimas ir sunkus. Prasidėjo komplikacijos, paskui felčerė nustatė baisią tiems laikams ligą – plaučių uždegimą. Tada gerų vaistų nebuvo, o aviečių lapai ir medus neką tepadėjo. Vyras pragulėjo pataluose dar kelias dienas, tačiau sveikata tik blogėjo, žmogus silpo tarytum nuo medžio nukritęs lapas. Paskutinę spalio dieną liko Antanina našle, o jos šeši vaikai – našlaičiais. Aldonai tada buvo tik penkeri metukai, Staselei – septyneri, o Povilas buvo perkopęs aštuonioliktus. Devyniolikmetė Onutė jau ruošėsi tekėti.. Be tėvelio likę vaikai vargo, vargo ir Antanina. Reikėjo apdirbti žemę, nes naujoji valdžia smerkė samdomą darbą, tokius ūkininkus vadino buožėmis...

* * *

Antanina tais neramiais pokario laikais labai išgyveno dėl savo vaikų. Ji gal nujautė, kad Masiuliai, kaip didžiažemiai, pavyzdingo ūkio savininkai, buvo įrašyti į tremtinų sąrašus. Kiekvienais metais visokiais būdais stengėsi nelaimę atitolinti. 1949 m. vasarį mažiausias dukreles Stasę ir Aldoną išvežė pas gimines į Paežerius. Žmonės jau kalbėjo, kad paruoštos *enkavėdistų* mašinos, kad girti sribukai jau trynė rankas iš svetimos nelaimės. Kelias buvo tolimas, pašalo išdarkytas. Tuos 44 kilometrus jų arkliukas kinkavo visą dieną: buvo jau lyg ir pavasaris, tačiau pakelėse, miškuose vis dar bolavo sniegas. Kai dukteris priglaudė pas brolius ir seseris, susiruošė namo. Giminaičių kaimynas Vizgirdas bandė moterį atkalbėti:

– Nevažiuok, Antanina, girdėjau, vėl vežimai bus, gali į pačią peklą pakliūti.

– Didesnės peklos nei dabar nebus. Vaikai vieni namuose palikti, gyvuliai nešerti, reikia ir į malūną nuvažiuoti...

Taip ir išvažiavo. Tiesiai *enkavėdistams* į nagus...

Masiuliai Sibire. 1953 m.

Juozas Masiulis Sibire prie barako. 1953 m.

1949 m. pradžioje namuose buvo likę sūnūs Juozas ir Motiejus. Motinoms visi vaikai maži, nors pirmajam tada ėjo aštuoniolikti, o antrasis dvidešimtuosius buvo atšventęs. Povilas jau mokėsi geodezininku Kaune, o Onutė buvo ištekęsusi už Jono Čėsnos ir gyveno kitame trobos gale.

Kovo 25 d. prie namų sustojo kareiviai su stribais. Tada namuose ji buvo su sūnumi Juozu. Motiejus buvo išvažiavęs į malūną grūdų malti. Išlipo iš vežimų nelaukti svečiai, išsitraukė popierius, dar pavardės paklausė. „Tai tik dviese gyvenat?“ – „Dviese, dviese, kiti jau savo šeimas turi...“ Taip ir iškeliaivo Antanina su sūnumi į Krasnojarsko kraštą. Jonas Čėsna nebuvo numatytas išvežti, todėl Onutė liko Lietuvoje. Tada Povilas studijavo Kaune. Kai jis gavo žinią apie motinos ir brolio tremtį, pranešė žinią artimiesiems: – Mamą su Juozu išvežė į gyvuosius kapus...

Tie viską suprato, nes iš Sibiro į Lietuvą tada dar niekas ir niekada nebuvo grįžęs. Seniau išvežtieji rašytuose laiškuose, jei tik pavykdavo išsiųsti, giminėms tik apie vargus, nelaimes ir mirtis kalbėjo.

Kai Motiejus iš malūno grįžo namo, savųjų jau nerado, tik sesuo Onutė nupasakojo viską apie nelaimę. Vaikinas nesiblaškę, nesislėpė, o toliau dirbo savo darbą ūkyje. Jo atvažiavo gal už dviejų savaitių. Išvežė jau visai kitur – į Irkutską, aukso kasyklas... Ten jis ir vargo. Paskui susipažino su tokia pačia tremtine, ją vedė, susilaukė dviejų dukrelių. Sugrįžo į Lietuvą po aštuonerių metų, dabar gyvena Kretingoje.

Baigęs vidurinę mokyklą, Povilas 1947 metais įstojo į Kauno Vytauto Didžiojo universitetą. Jį reorganizavus, 1951 m. baigė jau Kauno politechnikos institutą.

Motina su Juozu į Lietuvą sugrįžo jau 1957 metais. Antanina apsigyveno Paežeriuose, o Juozas gavo ekskavatorininko darbą Šilutėje. Jo ankstyva mirtis iki šiol yra neįminta paslaptis: rado žmonės jauną, dvidešimt šešerių metų vyrą nuskendusį kanale. Buvo pats išsiplovęs ir pasidžiovęs viršutinius drabužius, plaukti mokėjo gerai, alkoholio nevartojo... Visai spėliojo savieji, įtarė, kad vyras nužudytas, tačiau sovietinei valdžiai tokie žmonės visai nerūpėjo: tarsi jiems viena bėda liktų mažiau, nereikės nuolat jo sekti, stebėti...

* * *

Paliktos Paežeriuose Stasė su Aldona praėjo ne mažesnę pragarą. Aldona prisiglaudė prie nevedusių motinos sesers Marijonos ir brolio Jono. Tada

mergaitė tik ką aštuntus metus buvo baigusi. Ne pyragai laukė Aldonos, tačiau giminės kaip įmanydami stengėsi jai padėti: leido į mokyklą, nespausdavo prie sunkių darbų.

Stasė apsigyveno pas kitą mamos seserį Onutę Dačkienę, kuri pati augino du vaikus. Tada mergaitėi buvo 11 metų. Tik gyventi čia Stasei nebuvo malonu dėl nuolatinių dėdės priekaištų. Sako, verkė vaikas kiekvieną vakarą: jei ne dėl sunkaus gyvenimo, tai dėl mamos netekimo. Kaip tik tada žinia apie vaikų vargus pasiekė mamą Sibire. Toji, sužinojusi tiesą, seseriai ir laišką parašė: „Gal, sakau, Onut, geriau jau būtų man su vaikais čia būti kartu? Visko trūksta, šaltis baisus, tačiau pragyventume“. Onutė atsakymą rašė ar nerašė, bet verkiančią mergaitę raminti pradėjo:

– Neverk, vaikelį, aš tau batukus nupirksiu...

Nenupirko batelių, viskas plaukė sena vaga. Greitai Staselė susiruošė pas tetą į Pužų kaimą prie Varnių. Senu vežimu paauglė nuvežė į Kaltinėnus, o nuo čia tuos 24 kilometrus mergaitė ėjo pėsčiomis su ryšulėliu drabužių ir ašaromis akyse. Pakeleivingų mašinų bijojo, tad nestabdė. Kai už nugaros ar prieš akis pasigirdavo variklio gausmas, mergaitė slėpdavosi pakelės krūmuose. Taip ir bėgo tuos kilometrus, laistydama kelią ašaromis, nes nežinojo, kas ten jos laukia. Nusiramino tik tada, kai pamatė šiaudais dengtus tetos namus, gėlių darželį, krūvą pusbrolių ir pusseserių. O kad šeimai nebūtų našta, Staselę pristatė kaimynės vaikų auginti. Taip skurde ir bėgo dienos. Kiek linksmiau būdavo, kai lankė pradžios mokyklą, nes mokytoja dažnai pagirdavo už sumanumą, norą mokytis.

1954 metais Povilas parsivadino sesę į Kauną. Pasitiko geležinkelio stotyje, bet pamatė, kad bateliai jos suklypę tiek, jog net eiti sunku. Įsodino į taksį ir parsivežė namo. Tris klases baigusią Stasę leido mokytis toliau. Greitai ir darbelį surado pas alaus daryklos inžinierių Joną Rupšlaukį, kuris su žmona Aldona augino dvi dukreles. Tarsi skausmas aprimo, šeima gražiai priėmė vaikų auklę. 1957 m. pradėjusi dirbti „Ragučio“ alaus darykloje, Stasė čia praleido net 44 metus. 1967 metais išteklėjo, jiedu su vyru užaugino dvi dukras ir sūnų: Vitaliją, Editą ir Tomą. Dabar ji didžiuojasi savo šeima.

Povilas daug padėjo ir seseriai Aldonai. Mergaitė iki tol gyveno pas tetą ir dėdę Marijoną bei Joną Masiulius Paežeriuose. 1956 metais ją brolis pasikvietė gyventi į Kauną, tad toji vienerius metus mokėsi ir 10–ąją klasę baigė Kauno 1-ojoje vidurinėje mokykloje. Gyveno išnuomotame Povilo

kambarėlyje ant kalno, Zana-
vykų gatvėje. Kai mama grįžo
iš Sibiro, gyveno kartu
tėviškėje. Baigė Nemakščių
vidurinę mokyklą, o ją baigusi,
dirbo pradinių klasių
mokytoja. Persikėlė dirbti į
Kauną. Jau vėliau baigė
Šiaulių pedagoginį institutą.

Povilui vedus Vitaliją ir
susilaukus vaikų, Antanina
persikėlė gyventi į Kauną,
padėjo auginti sūnaus vaikus
Rimą ir Titą.

Nelaimė į šeimos tėviškę,
kur gyveno Antaninos dukra,
atėjo jau daug vėliau, kai so-
dyboje Klaišiškių kaime kilo

gaisras. Sako, Onutės vyras buvo aistringas pypkorius, tad nuo jo ne vietoje
numestos nuorūkos jis ir kilo. Tada sudegė visos šeimos nuotraukos, visas
turtas. Juodu dar gyvus nuvežė į ligoninę. Vyrą išgelbėjo, o Onutė nuo
nudegimų mirė...

* * *

Ir dabar į Klaišiškes susirenka visa giminė. Sudarė visos giminės
genealoginį medį, surašė mirusių ir gyvųjų pavardes. Susirenkam liepos
mėnesį, per šv. Oną, tuo pagerbdami ir gaisre žuvusiąją. Čia jau neliko
pastatų, tik senas ažuolas su gandalizdžiu, alyvos, seni sodo medžiai.
Sodybą, kurios žemę giminė susigražino, juosia kanalas, karklynas, tai tarsi
sala laukų viduryje. Jos ir negalėjo sunaikinti Lietuvoje siautėję buldozeriai,
vertė ne tik vienkiemių sodybas, bet ir senus medžius, sodus, lyginę kalveles,
draskę kelius ir takus.

Neprailgsta tos dvi dienos Klaišiškėse Masiulių giminei. Prie laužo
kalbasi apie praeitį, sužino giminės naujienas. Dažnai prisimena jau lyg ir
tolimus 1991 m. sausio įvykius, kai reikėjo ginti gimtinę nuo okupantų.

*Povilas Masiulis (dešinėje) su broliu Juozu
Sibire. 1954 m.*

Sako, čia rinksis dar ilgai, kol yra ką vienas kitam papasakoti. Juk jaunimui ir penkiolikos metų senumo įvykiai yra gili istorija, o vyresniems – tarsi vakar buvę nutikimai. Kiekvieną kartą kalbama apie Titą, kuris visai Lietuvai parodė, kaip reikia darbai mylėti savo Tėvynę. Jo auka nebuvo atsitiktinė, o visas vaikino gyvenimas vedė jį prie žygdarbio. Tokia jau yra Masiulių giminė...

VITALIJA IR POVILAS

Vitalijos Gecevičiūtės šeima tada gyveno Daukanto gatvėje, Kaune. Jai su jaunesniąja seserimi Erna Ligija tarsi nieko netrūko. Tėvelis negailėjo nei lėšų, nei jėgų vaikams, mama buvo gera šeiminkė. Visų pirma norėjo, kad jie būtų Lietuvos patriotai, žinotų savo šaknis, Tėvynės istoriją. Ir tikino, kad okupacija neamžina, kad visai šiai netvarkai ateis galas.

Namuose buvo švelni atmosfera, tėveliai nuoširdžiai mylėjo vienas kitą. Dažnai vakarais, vaikams girdint, pasakojo apie pergyventas okupacijas, vokiečių žiaurumą, rusų veidmainiavimą, norą nusišluoti mūsų šalies istoriją. O juk Lietuva – tai sena valstybė, kadaise buvusi nuo Baltijos iki Juodosios jūros, turėjusi tokią galybę, kad ne tik Rusia, bet ir kryžiuočiai mūsų bijojo. Tik lietuviai negimė užkariautoju, didesnis jo rūpestis javų laukuose, tankiose giriose, gausiose šeimose. Tad mergaitės tokios ir užaugo: drąsios, ryžtingos, Tėvynę ir žmones mylinčios. Tėvelio išmokytos dvasinių dalykų, o mamytės dėka tapusios darbščios, visus darbus mokėjusios.

Vitalija tada mokėsi paskutinėje Komjaunimo vardo vidurinės mokyklos klasėje (dabar – „Aušros“ gimnazija), kai susirgo kiaulyte. Kelis mėnesius nėjo į mokyklą, šiek tiek nuo draugų atsiliko. Be to, labai jau norėjo būti savarankiška. Tad įsidarbino įžymaus to meto fotomenininko Povilo Karpavičiaus ateljė retušuotoja, nuėjo mokytis į vakarinę darbo jaunimo mokyklą. Darbas buvo nesudėtingas, bet reikalavo atidumo, išmonės. Pamatė, kad retušuojant negatyvus galima žmogų pajauninti ar pasendinti – ko tik užsakovas pageidavo. Ėjo diena po dienos, ir meistras pradėjo patikėti merginai sudėtingus darbus.

Dar besimokydama darbo jaunimo mokykloje, artimiaus susipažino su klasės drauge Aldona Varkalaite. Vitalijos tėvai merginą priėmė gyventi, nes tada ji neturėjo gyvenamojo ploto, Aldona dirbo Tolstojaus gatvėje (dabar – Sapiegos g.) Miestų ir kaimų projektavimo institute sekretore. Jau po

mokyklos baigimo Aldona prikalbino Vitaliją pereiti dirbti į jų institutą. Taip tada ir pradėjo mergina dirbti naujoje darbovietėje kopijuotoja. Žinoma, po tam tikro egzamino. Davė jai statybinį brėžinį, kurį reikėjo nukopijuoti ant kalkinio popieriaus, nes anais laikais tik iš „kalkės“ galima buvo brėžinius dauginėti. Linijas nubraižė gerai, tik tekstas išėjo per didelis. Vis dėlto Vitaliją dirbti kopijuotoja priėmė.

Projektavimo institutas – tai ne fotografo laboratorija. Žmonių dirba keli šimtai, darbas nemonotoniškas, įdomus. Merginai čia greitai susirado draugų ir draugių.

Tame pačiame institute geodezininku dirbo ir Povilas Masiulis. Buvo baigęs Kauno politechnikos institutą, dirbo grupės vadovu. Nuolat komandiruotėse po Lietuvą. Su savo grupe jam reikėdavo padaryti projektuojamo objekto sklypo geodezines nuotraukas, atlikti gręžinius grunto tvirtumui nustatyti. Viengungiui darbas tiko, nes, be atlyginimo, dar mokamos komandiruotės išlaidos, gyveno geodezininkai pas vietos gyventojus.

Povilas tada, matyt, jautė simpatiją Aldonai Varkalaitei. Jų draugystė buvo tik ką prasidėjusi. Kartą Vitalija padarė draugei širdelės formos mažą užrašų knygele, poezijos posmeliams užsirašyti, kaip ją išmokė tėtis. Ir kai mergina ją parodė Povilui, jis irgi užsigėdė tokios pačios. Taip Povilas ir Vitalija susipažino. Kurį laiką bendravo trise, tačiau netrukus ir Aldona pamatė, kad Povilas labiau linksta prie draugės. Taip jiedu suartėjo. Vėliau Vitalija supažindino su draugu tėvus, tačiau mama buvo prieš jų draugystę: vyriškis dvylika metų vyresnis, Vitalijai – tik dvidešimt, ar tai rimta?

Povilas buvo išvaizdus vyras, tvarkingas, kuklus. Daug keliavo pėsčiomis po apylinkes (mėgstamiausios vietos buvo prie Kauno marių ir Napoleono kalnas), mėgo ir mokėjo gerai plaukti. Nuomojosi vyriškis butą Dzūkų gatvėje, pasižymėjo tvirtu charakteriu. Ir dar viena jo savybė – tvarkingumas palenkė ir Vitalijos mamos prielankumą. Povilas turėjo nuolatinę skalbėją, kuri skalbė ne tik jo drabužius, bet ir patalynę. Pasirodė, kad toji skalbėja buvo tikra Vitalijos teta. Tad paklausta toji labai gerai apibūdino vyrą. Povilas dažnai sakydavo, kad Vitalija išvaizda ir gerumu panaši į jo seserį Stasytę. Kaip tik tada paaiškėjo, kad Vitalija vidurinėje mokykloje mokėsi kartu su Povilo seserimi Aldona. Ta didžiavosi broliu, džiaugėsi, kad jai ir seseriai jis daug padeda, yra inžinierius. Mokslus pasiekė

Vitalija ir Povilas Masiuliai. 1959 m.

savo atkaklumo dėka, nes iš namų pagalbos negavo. Esąs gero būdo, sesers už smulkias nuodėmes nebar-davo. Buvo tarsi jos globėjas, pasi-rašydavo sesers pažymių knygelėje, nes mama tada gyveno kaime.

Pamažu draugystė peraugo į meilę. Vestuves atšventė po metų, Povilo seserys buvo pamergėmis. Tuoj po vestuvių Vitalija persikėlė gyventi į Povilo nuomojamą

kambarį, o vyras atsisakė komandiruočių, dirbo jau pačiame institute. Per kelerius metus Vitalija baigė įvairius kursus. Norėjo sudėtingesnio nei kopijuojotos darbo. Buvo braižytoja, sąmatininkė Pramoninio transporto projektavimo institute. Povilas padėjo žmonai tobulėti darbe, skatino ją mokytis.

Nuo 1960 m. rugsėjo 1-osios šeima persikelia gyventi į II Birutės vietovę (Lapų g. 13) prie Botanikos sodo, į tetos Onutės Gecevičiūtės sodybą. Tų pačių metų lapkritį gimė dukra Rimutė. Jai gimus, Povilas atsivežė į savo namus šeiminkauti mamą Antaniną Masiuliene, nes Vitalija jau dirbo Žemės ūkio statybos projektavimo institute.

1961 m. vasarą Povilas Masiulis iš darbovietės gavo šeimai kelialapį poilsiui prie Baltijos jūros, Juodkrantėje. Birželio 25 d. išvažiavo visi į pajūrį, tačiau Vitalijos su mažu vaiku ten neįsileido. Tada Povilas surado ir pasamdė šeimai – Vitalijai, Rimutei ir mamai Antaninai – kambarį poilsio namų kaimynystėje, privačiame name, tik kitoje gatvės pusėje, kad kada tik panorėję būtų visi kartu.

Kitą rytą užėjo Povilas pas jas. Kvietė maudytis. Po kurio laiko grįžo, papusryčiavo. Tada jau visi vėl išsiruošė prie jūros. Buvo karšta diena, tik labai vėjuota. Jūra į krantą ginė dideles bangas, o pajūryje plevėsavo juoda vėliava, perspėdama visus, kad 5 balų audra, maudytis draudžiama. Šeima įsikūrė kopose. Mama Antanina liko su Rimute užuovėjoje, jiedu su Povilu nuėjo pabraidyti. Povilas norėjo paplaukioti ant bangų, tačiau tada Vitalija jį sudraudė. Naktį bangos buvo išrausiosios jūroje dideles duobes, tai galėjai patekti į duobę vos dvidešimt žingsnių nuėjęs. Sugrįžo abu į kopas ir rado

mamą užmigusią kaitrioje saulėje. Pažadino, bijojo, kad jos nenudegintų karšti saulės spinduliai. Tada Vitalija liko su Rimute, o Povilas su motina nuėjo prie jūros.

Po dešimties minučių atbėga išsigandusi mama, šaukia, kad Povilas skęsta. Vitalija mergaitę paliko kopose prie pažįstamos moters, o pati be kvapo nulėkė prie jūros. Povilas visai netoli kranto galynėjasi su bangomis. Tai panyra, pakelia rankas virš bangų, bando šauktis pagalbos, tai dingsta vandenyje. Žmonių pribėgo daug, tačiau tokio drąsuolio, kad plauktų Povilui į pagalbą, neatsirado. Pamatė, kad jūra jau neša vyrą į gilumą. Tada puolė visi susirinkę risti patiesalus, paklodes. Brenda, meta skęstančiam tokią gelbėjimosi virvę, tačiau ta Povilo nepasiekia. Matyti, kad žmogus praradęs jėgas ir viltį. Kiekvieną minutę jis tolsta nuo kranto. Tik jo mėlyna maudymosi kepuraitė vis dar pakyla iš vandens ir pradingsta jame... Jau ir bandančių gelbėti nėra, krante tik stebinčiųjų garsi malda. Vitalija po didelio išgąščio irgi Povilo nemato, vien tik į krantą griūnančias dideles Baltijos bangas. Nėra gelbėjimo rato, nėra valties, vien tik neviltis...

... Jūra Povilą atidavė greitai. Gal po dvidešimties minučių banga jį prinešė prie kranto. Dar visi puolė gelbėti vyrą. Bandė šildyti kūną, masažavo širdį. Vitalija burna siurbė iš Povilo smėlį, valė kvėpavimo takus. Atvažiavo greitoji pagalba. Gelbėtojai ir medikai rankas nuleido po 4 valandų beprotiškos kovos su mirtimi. Toji nugalėjo...

Sugrižo į Kauną be tėvelio. Rimutei tada ėjo vos aštuntas mėnuo, o Titukas dar tik beldėsi į šį pasaulį. Povilo motina nepaliko marčios Vitalijos nelaimėje, pas ją gyveno dar keletą metų, padėjo auginti ir Titą.

Vitalija tada dirbo Žemės ūkio statybos projektavimo institute, o Povilas prieš žūtį – Pramonės statybos projektavimo institute. Vitalija žinojo, kad Povilas stovėjo eilėje butui gauti. Nueina pas instituto teisininką, o tas ir aiškina, kad su Povilo mirtimi baigėsi ir jų eilė.

– Va, jeigu tu pas mus dirbtum, tai paliktume eilėje, o dabar...

– Kaipgi aš dirbsiu, jei vienas vaikas ant rankų ir kitas greitai dar gims?

O tas tik gūžčioja pečiais. Tada profsajunga ir pasiūlė kambarį statomame bendrabutyje.

Kai gimė Titas, jau sunkiau buvo pragyventi. Juo labiau, jog teta pranešė, kad anksčiau tuose kambariuose gyvenusi jos dukra ruošiasi iš Klaipėdos į Kauną sugrįžti. Siūlo Vitalijai ieškotis kitos gyvenamosios vietos. O kas

norės išnuomoti kambarį ar butą dviems moterims ir dviems kūdikiams? Jau ir pamiršo tą žadėtą bendrabutį. Vitalija vis drąsina save: vargo mačiusi, dėkinga tėvams ir anytai už jų pagalbą, kaip nors vaikus užaugins. Labai norėjosi būti laimingai, labai trūko prarasto artimo žmogaus meilės.

Kartą, su tėvais grįžtant iš Petrašiūnų kapinių, pastebėjo ant kai kurių baigto statyti bendrabučio Tunelio gatvėje langų užuolaidėles. Juk ir ji čia turėtų gyventi, tik pranešimo iš Povilo darbovietės negavusi. Bet gal verta užsukti, pasiteirauti?

– Tėti, – prašo nedąsiai, – aš bijau ten užėiti, eikim kartu.

Tarpduryje sutinka Juozą Krivicką, kuris čia gavęs septynių kvadratų kambarėlį. Tas Vitaliją nuveda pas komendantę.

– Kokia jūsų pavardė?

– Masiulienė, Vitalija...

Ta perverčia kambarius gaunančiųjų sąrašus.

– Tai viskas gerai! Yra Vitalija Masiulienė mūsų naujakurių sąrašė. Jums skirtas 14 kvadratinį metrų kambarys. Galiu palydėti, parodyti jį.

Su vaikais lipa laiptais. Komendantė atidaro duris, ir Vitalija nustėsta: gražiai išdažytos lubos, vienintelis, bet didelis langas, nauji sienų tapetai, sieninė spinta, tualetas. Tik virtuvės nėra.

Gyvenimas prašviesėjo, kai suprato, kad neberekės bastytis po svetimus kampus. „Tai Povilo dovana savo sūnui“, – manė moteris.

Atsikelia gyventi į bendrabutį jau rugsėjo pradžioje. Už langų – ruduo, niūru ir šalta, o čia – šviesu ir gera. Titui – jau septintas mėnuo, o Rimutei greitai dveji sukaks. Didelis džiaugsmas.

„Tai Povilas mus globoja, – kartoja Vitalija visiems sutiktiesiems. – Tik niekas jo negirdi ir nesupranta. Jis neapleis savo sūnaus...“

Buvęs vienuolis Juozas Jalinskas – tai Juozo Krivicko mamos Elenos Jalinskaitės-Krivickienės, su kuriais nuoširdžiai bendravo Vitalijos tėvai, brolis. Kitas jų brolis Pranas buvo vedęs Vitalijos močiutės seserį. Tad kartais per šventes jie sueidavo kartu. Tą gegužę, kai tėvai atsivežė Vitaliją su trejų mėnesių Tituku pas Jalinskus švęsti Stasės Jalinskienės vardo dieną, jiedu susitiko. Šioji pažintis, o ir bendrabutis, kuriame abu gyveno, suvedė juos nuoširdžiai draugystei. Juozas – žmogus geras, sąžiningas, taip įsimylėjęs Vitaliją už jos gerą širdį, kad ir vaikai jam ne kliūtis šeimai sukurti. Nors aplinkiniai tik pečius kraipo: nevedęs, gerą darbą turintis, doras

vyriškis, o su našle draugauja. Negi jam merginų neužtenka? O Vitalijos ar nesmerks giminės ir pažįstami, gal dar per anksti naują šeimą kurti? Nutaria tekėti antrą kartą. Bus geriau ir jam, ir jos vaikams. Juozo širdis auksinė, jis atstos Povilo vaikams tikrą tėvą...

Lapkričio 7 d. jauni žmonės padavė pareiškimus santuokai. Po santuokos jiedu tame bendrabutyje keitė ir jungė kambarius, gavosi pakenčiamas butukas. Tačiau reikėjo padėti Juozo broliui Petrui, kuris tada neturėjo kur gyventi. Jam ir užleido Juozas ir Vitalija mažesnįjį kambarį, o šeima padėjo jiems auginti vaikus. Juk Vitalijai reikėjo dirbti. Rimutę tada pradėjo vesti į lopšėlį, o Titas lopšeliui buvo dar per mažas.

Taip bėgo gyvenimas, tarsi upės vanduo. Šeima buvo vieninga, niekas neskirstė vaikų į savus ir svetimus. Titas turėjo gerą tėvelį...

* * *

Šiandien Vitalija ir Juozas gyvena Kaune, Viliampolėje, Raudondvario plento pabaigoje. Jų durys visiems atviros. Štai kaip apie vieną susitikimą šioje šeimoje rašė laikraščio „XXI amžius“ žurnalistė Elvyra Žeizienė.

„Duris atvėrė malonaus veido namų šeimininkė, ramiu, švelniu balsu pakvietusi į svetainę išgerti puodelį kavos. Svetainėje tvyrojo jaukus paprastumas, židiny, didelis pietų stalas, daug vaikiškų žaislų. Ant vienos svetainės sienos pakabinta didelė sūnaus Tito fotografija, šalia – jam skirtas buvusios mokytojos eilėraštis, išskobtas ant medžio tošies. „Jau vienuolika metų, kai nėra Tito. Mums visiems labai jo trūksta“, – sako jo mama V.Krivickienė. Kol mes vartome Tito fotografijų albumą, į svetainę laiptais ima leisti mažutė papurgalvė mergytė. Tai trejų metų Troja, jauniausios Tito sesers Giedrės dukrelė. 1991 m. sausio 13-ąją Giedrei tebuvo trylikos. Ji drauge su tėčiu, Titu ir vyresniosios sesers vyrų irgi budėjo prie Televizijos bokšto. Tačiau vidurnaktį, kai ten įvykiai ėmė rutuliotis dramatiškai, Titas palydėjo sirguliuojantį patėvį J.Krivicką ir sesutę iki automobilio ir liepė grįžti namo į Kauną. Mama paaiškino, kad Troja – brangiausių žmonių vardų raidės: Titas, Rima, Onutė, Juozas, Adomas. Tito mama prisimena tą baisią naktį ir skardų telefono skambėjimą apie trečią valandą nakties, kuomet jai buvo pranešta, jog žuvo sūnus.

Motina pasakojo, jog tądien prastai jautėsi, todėl pasiliko namie ir vis nesitraukė nuo televizoriaus ir radijo imtuvo. Nerimavo dėl namiškių,

Lietuvos ateities, kitų žmonių, tankiu žiedu susispietusių prie Aukščiausiosios Tarybos rūmų, prie Televizijos bokšto. Jį pasakojo, jog panašiai jautėsi, kai Titas buvo paimtas trejiems metams tarnauti į sovietų armiją, į karo laivyną. Jūra jai vis primindavo Tito tėvo Povilo Masiulio žūtį (...) Tačiau nerimavo, kad jam kas nors nenutiktų. V. Krivickienė pasakojo, jog berniukas augo jautrus ir labai smalsus, mėgo konstruoti. Nupirkus kokį daiktą, jį išardydavo, kad suprastų, kaip viskas padaryta. Neatsitiktinai V. Krivickienė, sakydama kalbą Lietuvos Respublikos Seime minint Sausio 13-osios dešimtąsias metines pasakė: „Jis buvo paprastas vaikas, joks didvyris“, – sakė mama pabrėždama, jog sūnus buvo labai pareigingas, nemėgo dirbti aplaidžiai (...) O mamai Titas žadėjo: „Pamatysi, kokį gražų namą mums pastatysiu“. Stovėjo su visais Baltijos kelyje. Istorinius įvykius jis fotografuodavo. Paskutiniąją jo fotografuota nuotrauka – 1991-aisiais sausio 12 d. Vilniuje, prie Aukščiausiosios Tarybos rūmų... 2001 m. kalbėdama Seime V. Krivickienė sakė: „1991-ųjų sausio 13-oji – tai naujasis tautos prisikėlimo stebuklas. Jį, kaip liepsnojantį fakelą, nešė visa tauta. Dabar šis fakelas tik rusena, nes tauta klaidžioja pažadėtuose gero gyvenimo labirintuose. Neleiskime šiam fakelui užgesti, išsaugokime lietuvišką dvasią, kultūrą, papročius, nepražūkime kasdienybėje. Kiekvienas dirbkime savo darbą sąžiningai, dorai, būkime laimingi ir budėkime, kad nepasikartotų tokia baisi kruvinojo sekmadienio naktis. Saugokime už Lietuvą žuvusiųjų atminimą – išsaugosime ir Lietuvą“.

PASAKOJA ARTIMIEJI

VITALIJA KRIVICKIENĖ, TITO MOTINA

Dažnai dar ir dabar pagalvoju apie vieną pranašingą sapną.

Dar Titui negimus, jo tėvelis Povilas tragiškai žuvo. Labai sunkiai pergyvenau šią netektį. Jis paskendo mano akyse, dešimtims žmonių tik stebint, kaip jūra neša į gilumą savo auką. Tad nešiojau vaiką su aplinkinių užuojauta, nes dukrelė Rima dar metų neturėjo, o aš, tik dvidešimt dviejų metų mama, pati ne viską išmaniau. Buvau girdėjusi, kad maitinanti motina pastoti negali, todėl šia „liaudies išmintimi“ vadovavausi, nesisaugojau. Kartu su užuojauta skambėjo siūlymai palengvinti savo ir vaikų gyvenimą ir būsimo vaiko negimdyti. Juo labiau, kad net gydytojai abejojo, ar vaikas gims sveikas, neapsigimęs, kai motina išgyvena tokią stresą. Taip elgtis patarė

net kai kurie artimi žmonės. Paskutinį kartą Šančių poliklinikoje gydytoja dar kartą patarė apsigalvoti, nes po savaitės bus vėlu... Tik aš nedaug tada mažčiau. Jau iš pat pradžių, kai pajutau vaiką po širdimi, nutariau nenutraukti jo gyvybės. Tegu vaikas bus atminimas tėvui, užims šiame pasaulyje jo vietą.

Kiekvieną dieną lankydavau vyro kapą Petrašiūnų kapinėse. Atėjusi verkdavau, vis klausdama nebylaus, vainikuose skendinčio kauburėlio, kaip gyventi toliau. Kol kartą pakilęs smarkus vėjas suvirpino metalinių vainikų gėles, o jos tarsį išvarė mane gedinčią iš mirusiųjų karalystės ir liepė būti su gyvaisiais. Ir štai prieš pat gimdymą sapnuoju Povilą. Susitinkame kažkaip šviesioje aplinkoje, kalbame apie viską, apie mano vargus ir jo gyvenimą.

– Nežinau, Povilai, – tarsį sakau jam, – man bus labai sunku du mažus vaikus auginti. O jei dar vaikas gims nesveikas...

Povilas pasižiūri į mane savo geru žvilgsniu ir netikėtai sako:

– Nesijaudink, aš pasirūpinsiu savo sūnumi...

Atsibudau iš sapno šalto prakaito išmušta. Nuo tos minutės žinojau, kad pagimdysiu berniuką, kad turime aname pasaulyje užtarėją. Tačiau ką reiškia „pasirūpinsiu savo sūnumi“? Vaikas gimė sveikas, augo mano ir aplinkinių meilės apsuptyje. Tik tas sapnas persekiojo: suserga, negrįžta vaikas kiek nors ilgiau iš kiemo namo, ar jau kiek paaugęs pakliūna į kokią nors sudėtingesnę situaciją, tarnaudamas sovietinėje armijoje parašo liūdnesnį laišką, vis bijojau, kad Povilas juo rūpindamasis pas save nepasiimtų.

Apie tą sapną ir toliau galvoju, analizuoju visą mūsų gyvenimą. O gal Povilas globojo Titą, kaip sakė, rūpinosi juo, kol neišaušo ta diena, kai sprendėsi Lietuvos Nepriklausomybės likimas. Gal jis pats nutarė paaugoti vaiką ant to aukų Lietuvai laužo, ir toks žmogaus likimas – mirti už Tėvynę – yra pati didžiausia žmogaus gyvenimo prasmė?

Pamenu, 1983 metais, kai Titas tarnavo sovietiniame laivyne, už gerą darbą gavo trumpalaikių atostogų. Parskrido namo lėktuvu, turėjo bilietą ir grįžti atgal. Sakė, kad vadai prigąsdino, jog negali pavėluoti į dalinį nė minutės, jau geriau sugrįžti kiek anksčiau. Pavėlavęs bus nubaustas, nepaisant jokių priežasčių. Titas bendravo su seserimis, draugais, buvo nuvažiavęs prie tėvelio kapo. Mums papasakojo, kaip sekasi tarnyba, drąsino save, kad paskutiniai metai prabėgs labai greitai. Juo labiau, kad ir autoritetą tarpe draugų buvo pelnęs, vadai patikėdavo sunkiausias užduotis. Tos dešimt dienų prabėgo labai greitai.

Tą vakarą nuėjome miegoti jau prieš vidurnaktį. Naktį girdžiu: Titas nemiega, vaikšto po kambarį, darinėja duris. „Miegok, vaikeli, – raminu sūnų, – rytoj sunki diena, nusiplūksi“. Titas pasižiūri į mane ir sako, kad negali užmigti, kad kažkas jį snaudžiantį pribudina. „Pažiūrėsiu, – sako, – kada man reikia į Sevastopolį sugrįžti“. Pasiima iš švarko bilietą ir griebiasi už galvos: iki lėktuvo išskridimo liko gal keturios valandos. O dar į Vilnių nukakti reikia. Titas kareiviškai greitai susideda daiktus, nutaria lėkti į autostradą ir ten stabdyti pakeleivingas mašinas. Žinojom, jei pavėluos, tai ir bėdų prisišauks: kitai dienai bilietą pirkt, vyresnybei aiškintis... Mūsų mašina negreita, tačiau Juozas ją užkuria, ir abu išvažiuoja. Prie autostrados sustoja, nutarę stabdyti pakeleivinę mašiną. Tik kur naktį ją rasi, kad į aerouostą nuvežtų? Porą valandų buvome lyg ant adatų. Ir štai skambina Titas. Pasisekė, sako, sustojo kariškio mašina, važiavusi tiesiai į aerouostą. Jau laukia dokumentų patikrinimo.

Tada pagalvojau: gal jam tėvelis neleido miegoti, kad nepavėluotų į lėktuvą...

O tokių istorijų buvo ne viena ir ne dvi.

Titas labai rimtai žvelgė į gyvenimą. Suprato pats ir mokė kitus gyventi taip, kaip ir dera žmogui. Jis atsisveikindamas ramiai žiūrėdamas į akis ištardavo: „Gyvenk!“ Tai jam atrodė pats gražiausias linkėjimas, kokį galima pasakyti kitam žmogui.

Kai 1988 metais susikūrė Sąjūdis, pakilo tauta, visi gyvenome tikėjimu, kad galime iškovoti Nepriklausomybę. „Baltijos kelyje“, iškeltant Trispalvę Kaune, taip pat Gedimino pilies bokšte Vilniuje, mitinguose Kauno istorijos muziejaus sodelyje, „Europos kelyje“, Lazdijuose – mūsų šeima visur dalyvaudavo, o vadovavo mums Titas. Titas pirmas tada atidavė karinį bilietą, pirmas atsisakė sovietinės pilietybės, tokiais veiksmais išreiškdamas savo įsitikinimus. Tada, dar 1988 metais, jį pašaukė į migracijos tarnybą ir klausia:

– Tai į kokią šalį pageidauji išvykti?

– Kodėl aš turėčiau išvykti? – nesuprato Titas.

– Matai, jaunuoli, praradęs Tarybų Sąjungos pilietybę, Lietuvoj likti negalėsi.

– Aš noriu Lietuvos pilietybės. Iš Lietuvos niekur išvažiuoti nesiruošiu.

– Bet nėra Lietuvos pilietybės, mes Tarybų Sąjungos sudėtyje.

– Tai bus, – atsakė Titas ir užtrenkė nutautėjusiam pareigūnui duris.

Titui labai patiko kelionės po Lietuvą. Paklausdavo, kokie mūsų planai, ar nesiruošiamo kur toliau važiuoti. Gavęs neigiamą atsakymą, staiga susikviesdavo draugus ir – pirmyn, bendraminčiai, po Lietuvą. Taip apkeliavo visas žinomas ir lankomas vietas, susitiko su daugybe garbingų žmonių. Po tokių susitikimų jausdavosi laimingas. Pamenu, sugrįžęs iš Paberžės, kur susitiko su tėvu Stanislovu, vaikščiojo tarsi pakylėtas. Šis vienuolis mokėjo pritraukti žmones, buvo vaišingas, iškaltas, kiekvieną svečią tarsi kiaurai permatydavo. Stengėsi juos įtraukti prie darbelių.

– Gal ką gali padėti? – klausdavo svečio. – Gal šienauti, mūryti moki?

Po vieno tokio apsilankymo tėvas Stanislovas Titui padovanojo nedidelę saulutę, tarsi ir žvakidę. Sūnus didžiavosi šia dovana, visiems gyrėsi, vienuolį gerbė už betarpiškumą, mokėjimą bendrauti. Dar ir dabar tą dovaną turime, ji man primena ne tik sūnų, bet ir tėvą Stanislovą. Titas važiuodavo visur, kur galėdavo rasti ir parsivežti dvasingumo, pasimokyti atidumo, meilės artimui.

Labai mėgo keliones po kalnus, tarpeklius, kur pats grūdinosi kaip žmogus. Jis daug ko man nepasakojo, tačiau jau vėliau jo draugai pratarė, kad ne kartą Titas jiems yra ir gyvybes išgelbėjęs. Kaip ir jie jam. Štai kartą kopė į tarpeklių keturiose susirišę viena virve. Staiga mergina paslydo ir ėmė šliaužti snieguotu kalvos paviršiumi. Apmąstymui liko pora sekundžių. Titas pabandė įsitvirtinti kirveliu, tačiau supratęs, kad jis neišlaikys, į sniegą įbedė kirvelio kotą... Tai nebuvo vienintelis kartas, kai akistatoje su nelaime jis priimdavo teisingus sprendimus. Užtat jį draugai gerbė ir mylėjo, nuolat skambindavo, kviesdami į kalnus kaip patikimą žmogų.

Net paskelbus nepriklausomybę, pavojai tykojo ir Lietuvoje. Žmonės budėjo ir saugojo tuometinę Aukščiausiąją Tarybą. Titas pats ten ne kartą važiojo ir ragino kartu vykti draugus. Tą 1991 m. sausio 12-ąją mūsų šeima išvyko budėti: Titas, vyras Juozas, trylikametė dukra Giedrė, žentas Mindaugas – į Vilnių, kitas žentas Vilius – į Sitkūnus. Tik aš po persirgto bronchito likau namuose.

Mane slėgė baisus nerimas, nuojauta kažko blogo, nors negalvojau, kad tai galėtų būti mirtis. Maniau, kad tokia masė žmonių, kokią mačiau per televizorių, gali sutrypti mano jauniausiąją dukrą Giedrę. Gailėjausi ją

į tokį minios susibūrimą išleidusi. Dėl Tito nesijaudinau, tikėjausi, kad jį globoja tėvelis Povilas, jis pats tvirtas, užsigrūdinęs, visas negandas atlaikys...

Kai išgirdau per televiziją kunigo Roberto Grigo prie Aukščiausiosios Tarybos rūmų skelbiamą visuotinį nuodėmių atleidimą ir aiškinimą, kad pralietas kraujas – šventas kraujas, supratau, kad padėtis labai rimta. Nuo to momento televizorių žiūrėjau atsiklaupusi, melddamasi ir balsu verkdamą. Mačiau tankų vamzdžius, mačiau žmones, pasiryžusius nesitraukti nuo Televizijos bokšto, mačiau sužvėrėjusius okupantus, buožėmis mušamus žmonės.

Lūpomis meldžiausi, o mintimis ieškojau atsakymų: kas išaugino tokius žiaurius žmones, kodėl tokia baisi komunizmo dvasia, gal jų nemylėjo tėvai, gal jų nebučiavo mamos, gal jie neturėjo brolių, seserų, draugų...

Apie pusę keturių grįžo namo vyras, duktė.

– Kur Titas?

– A, Titas... Dar nulėkė prie bokšto, sakė pasivys, bet nepasivijo... Laukiam kiekvieną minutę sugrįžtančio.

Pasivijo... po dešimties minučių žinia iš Vilniaus, kad Tito jau nebėra. O Dieve, ką jie padarė! Už ką? Ar už tai, kad mylėjo šeimą, gyvenimą, Lietuvą?

Baisi gyventi šalia žudikų...

Anksčiau sakydavo, kad reikia užauginti ne mažiau kaip tris vaikus: vieną už save, vieną už vyrą, vieną Tėvynei. Titui žuvus, labai aiški tapo šių žodžių prasmė. Reikėjo Tėvynei aukos! Tik kodėl Tito? Bet ir kitos motinos paaugojo savo vaikus...

Nepamirškime aukų, neišduokime jų atminimo.

Visos trys mūsų dukterys jau seniai sukūrė savo šeimas, augina būrį mūsų anūkų: Rimutė – Rimvydą, Vilija – Vidmantą, Vytį, Juditą ir Jūratę, Giedrė – Troją ir Miglę. Visos dukros – mokytojos, auklėjančios jaunąją kartą laikytis tų vertybių, dėl kurių žuvo jų brolis.

JUOZAS KRIVICKAS

Gimiau 1931 m. Panevėžio apskrities, Smilgių valsčiaus, Kibildžių k. (dabar – Radviliškio rajonas). Mokytis atvažiavau į Kauną, baigiau mokslus ir pradėjau dirbti Pramonės statybos projektavimo institute (PSPI).

Mano dėdė Juozas Jalinskas tada gyveno Vilijampolėje, J. Vienožinskio gatvėje. Dėdienė Stasė buvo man labai miela, o kai sulaukiau jau brandaus amžiaus ir nesukūriau šeimos, visokeriopai stengėsi padėti. 1962 m. gegužės 7 d., per savo vardadienį, norėjo supažindinti su mergaite, kuri, jos nuomone, galėtų man būti gera pora. Pasakojo, kad dėdienės šventėje bus ir Vitalija Masiulienė, kurios gyvenimo istorija labai liūdna. Ji, tada tik 23 metų moteris, augino du vaikelius. Beveik prieš metus buvo netekusi vyro, kuris paskendo Baltijos jūroje. Ją atisvežė

tėveliai Gecevičiai, buvo dar keli svečiai, toji mergina, tačiau pamatęs Vitaliją, pamiršau ją. Kažkaip traukė jos santūrumas, protingos kalbos, rimtas požiūris į gyvenimą. Sutapo mūsų įsitikinimai, labai mylėjau vaikus. Vyresniajai Vitalijos dukrelei Rimai tada buvo dveji metai. Ji gulėjo ligoninėje. Berniuką man keistu Tito vardu (jis buvo trijų mėnesių kūdikis) ji buvo atsivežusi. Vaikas atrodė tarsi iš paveiksluko: gražiu veideliu, ne rėksnys, jau bandė su jį užkalbinusiais dėdėmis ir tetomis žaisti. Nežinau, ar mano giminaičiai pastebėjo mano susidomėjimą jaunąja našle, tačiau atėjusi su manimi susipažinti mergina mano dėmesio nesulaukė. Tik paskui supratau, kad ji buvo labai gerai išauklėta, viską suprato.

Tą vakarą Vitalijos tėvelis Adomas su mama Bronislava buvo atvažiavę automobiliu. Jie ir pasiūlė mane parvežti į centrą, kur gyvenau. Pirmiausia turėjome užsukti pas Vitaliją į Aleksotą prie Botanikos sodo. Ten ji tetos name tada gyveno su buvusio vyro motina. Susėdom visi į automobilį, tačiau mašina pravažiavo ir sustojo kiek toliau namų. Pasiūliau Vitalijai padėti vaiką nunešti. Išlipome iš automobilio, paėmiau Titą ir nešu ant ištiestų rankų, nes man, kaip viengungiui, toks užsiėmimas buvo naujas. Vitalija pasižiūrėjo į mus ir sako: „Prisiglausk, ir jam bus šilčiau, ir tau lengviau“. Prisiglaudžiau tada prie Tituko pirmą kartą, buvo toks keistas jausmas, kurio

nepamirštu ir dabar. Pajutau šių žmonių artumą, Vitalijos didybę, mažo vaiko šilumą.

Vitalijos tėveliai mane parvežė namo, nepamenu ką kalbėjom, tačiau atsідūręs nuomojamame kambarėlyje tą vakarą ilgai negalėjau užmigti.

Taip jau susiklostė gyvenimas, kad labai greitai PSPI suteikė man kambarį bendrabutyje prie VI forto. Įsikūriau greitai, susipažinau su kaimynais. Kartą netikėtai sutikau Vitaliją, kuriai irgi tame bendrabutyje buvo paskirtas kambarys. Mat jos žuvęs vyras Povilas dirbo PSPI geodezininku, todėl šeima tą gyvenamąjį plotą ir gavo, kai reikėjo Vitalijai kraustytis iš Aleksoto. Aš Povilo Masiulio nepažinojau, nors dirbome vienoje įstaigoje. Tada PSPI buvo ganėtinai didelė įstaiga, o Povilas didžiąją savo darbo laiko dalį praleisdavo komandiruotėse, ruošdamas geodezinius teritorijų, kuriose būdavo projektuojami pramoniniai objektai, planus. Labai apsidžiaugiau tokia kaimynyste ir visai stengiausi padėti jaunai moteriai naujakurstės darbuose. Tame bendrabutyje su Vitalija viename kambaryje gyveno ne tik ji su vaikais, bet ir Povilo motina Antanina Masiulienė, labai gera ir tvarkinga moteris.

Taip prabėgo keli mėnesiai. Buvau pakankamai santūrus, todėl savo jausmų jaunai moteriai nepuoliau aiškinti. Norėjau iš pradžių užsitarnauti jos pagarbą. Ji pergyveno savo gyvenimo tragediją, tačiau savo nelaimės aplinkiniams labai nerodė. Tik jaučiau, kad kuo toliau, tuo labiau prie Vitalijos šeimos prisirišu. Nežinau, ar Vitalija suprato mano rimtus ketinimus jai kada nors pasipiršti, tačiau kai reikėjo Titą krikštyti, atėjo prašyti mane. Krikšto motina turėjo būti Povilo sesuo Stasė Masiulytė, o tėvelis – tai aš. Iš karto suvokiau, kad tokia mano dviprasmiška padėtis gali atnešti nemalonumų: juk viename asmenyje būti tėveliu ir krikšto tėveliu lyg ir nepriimtina. Tad atsisakiau, pasiūlęs vietoj savęs brolių Anicetą.

O pats krikštynose tik į jaunąją mamą ir žiūrėjau...

Per vasarą gerai pažinau Vitaliją, stebėjausi jos darbštumu, pagarba kitam žmogui. Tapau dar didesniu moters pagalbininku ir palydovu. Tad vieną kartą ir prisipažinau meilėje... 1977 m. mirė su šeima gyvenusi Antanina Masiulienė, buvo palaidota Petrašiūnuose prie sūnaus Povilo.

Diena po dienos mano draugystė su Vitalija ir jos vaikais stiprėjo. Žinoma, buvo nesuprantančių mano elgesio, atvirai stebėjosi, kad aš, pakankamai išvaizdus, turintis gerą darbą ir uždarbį vyras, noriu sukurti

Vitalija ir Juozas Krivickai

šeimą su našle, dviejų vaikų motina, tarsi panelių nebūtų. Buvau tvarkingas, darbą turintis jaunas žmogus, aplinkinių ir darbo draugų gerbiamas. Man tada buvo jau 31, o Vitalijai – 23 metai. 1962 m. lapkričio 7 d. padavėme pareiškimus Civilinės metrikacijos biurui, prašydami sutuokti.

Mūsų siekis susituokti irgi turėjo problemų. Cereemonijai į bažnyčią ir į Civilinės metrikacijos biurą turėjome eiti lapkričio 24 d. Ruošėmės šiam žingsniui, norėjome šiokių tokių iškilmių. Tačiau lapkričio 14 d. iš mano tėviškės atėjo liūdna žinia. Mano tėvelis Juozas Krivickas, tada gyvenęs su

mama Kibildžių k., nuvedė gyvulius ganytis prie malūno, kuris kažkada mums priklausė. Tada tėveliui jau buvo 72 metai. Jiedu buvo išauginę gausią šeimą – 10 vaikų (7 brolius ir 3 seseris). Aš buvau vienas iš vyresnių, todėl ir man teko jaunesniuosius auklėti. Visi rado vietas gyvenime, savo šeimai gėdos nepadarė. Buvome prisirišę prie tėviškės, dažnai ten lankydavomės. Ir štai mama nesulaukia mūsų tėvelio iš pievos. Praeina valanda, kita. Tarsi nujausdama nelaimę, ji nubėga prie to malūno ir randa tėvelį jau mirusį...

Po tėvelio laidotuvių iškilo klausimas, ar nenukelti mūsų su Vitalija vestuvių dienos. Tačiau nutarėme jų neatidėti. Išėjo ne vestuvės, o „liūdna vakarienė“. Prie stalo sukvietėme pačius artimiausius, linksmybių nebuvo, dažniau prisimindavome mirusį tėvelį...

Jau daugiau kaip keturi dešimtmečiai prabėgo, kai su Vitalija gyvename kartu. Užauginome Povilo Masiulio ir Vitalijos vaikus Rimą ir Titą ir dar dvi dukras – Vilę (g. 1964 m.) ir Giedrę (g. 1978 m.). Turime septynis anūkus, trys jau mena dėdę Titą. Šiuo metu gyvename su dukros Giedrės šeima kartu. Vis dažniau prisimenu Titą Masiulį ir bandau suprasti, kaip vystėsi jo charakterio bruožai, stiprėjo pagarba kitiems žmonėms ir begalinė

meilė Tėvynei. Atsimenu visus svarbesnius jo gyvenimo įvykius nuo kūdikystės iki pat žūties prie LRT bokšto...

Titas vaikystėje buvo geras, gal kiek išdykęs vaikas. Niekada jo neramaus būdo ir noro dūkti, kurti nestabdžiau jokiais draudimais. Nuo vaikystės jis mane vadino tėveliu, toks aš jam ir buvau. Jis apie tai yra man pats sakęs.

Pamenu, vaikystėje, būdamas gal dvejų metų, sunkiai kalbėjo. Lyg ir savo kalbą turėjo: šnekėdavo be perstojo, su mimika ir gestais, tačiau tik mama jį gerai suprato. Kartą močiutė Antanina Masiulienė išsivežė vasarai jį į Nemakšių valsčiaus Paežerių kaimą. Jam tada buvo dveji su puse. Grįžta Titas į Kauną, pradedame bendrauti ir savo ausimis netikime: vaikas viską kalba suprantamai, net sunkiausias raides ištaria.

Kai gavom naują butą Demokratų gatvėje Nr. 44, Kaune, Titas pradėjo lankyti vaikų darželį Nr. 60, buvusį mūsų kaimynystėje. Jau tada vaikas turėjo keistą pomėgį imti į rankas ir tarsi studijuoti gyvūnėlius: vabalėlius, varlytes. Tai ir vaikai darželyje nešė jam kieme rastus gyvus padarėlius ir klausdavo: kas čia? Titas ne tik jų nebijojo imti į rankas, bet pasakojo vaikams, ką pats žinojo.

Šiame darželyje atsiskleidė ir kiti vaiko pomėgiai. Juos pastebėjo ir ugdė Tito auklėtoja Vitalija. Jo piešinėliai dažnai buvo gražiausi tarp visų vaikų darbelių. Buvo darželyje konkursas, tai Tito darbelis „Kauno HE“ buvo pažymėtas. Sako, tas jo darbelis kartu su kitais Lietuvos vaikų piešiniais buvo pasiekęs net Japoniją, tačiau daugiau apie tai nieko nežinau. Vaikas įvairiomis progomis deklamuodavo paprastus eilėraščius, buvo jau toks „aktyvistas“. Auklėtoja gyrė jį už tai ir už sugebėjimą deklamavimą užbaigti. Ji mums pasakojo, kad jei Titas pamiršdavo kokio nors eilėraščio eilutės pabaigą, tai... pats sukdavo. Vieni tą pastebėdavo, o kiti ir ne visada.

Nuolat pirkdavome lenkišką žurnaliuką „Malyj modeliaž“, kuriame buvo spausdinamos įvairių lėktuvų, laivų modelių detalės. Kalbos nemokėjome, tad negalėjome Titui paaiškinti, ką reikia daryti su tom modelių detalėmis. Vaikas visų nuostabai paėmė plonos faneros gabalėlį, iškirpo iš žurnalo lėktuvo modelio segmentus ir juos suklįjavo. Išėjo gražus lėktuvėlis. Vėliau Titas šį lėktuvėlį patobulino: sukosi ir propeleris, ir ratukai. Visi stebėjosi dėl vaiko sugebėjimų...

Tito vaikystė bėgo greitai, jis buvo visų mylimas, giriamas už gabumus,

skatinamas darželyje auklėtojų už aktyvumą, vaikišką prisirišimą prie draugų. Jo gerąsias savybes puoselėjome ir mes.

Netoli mūsų buvo 24-oji vidurinė mokykla (dabar P. Vileišio), ją jau lankė Rima, buvo pirmūnė. Titas pradžios mokykloje mokėsi gerai, vidurinėje, o ypač aštuntoje klasėje – vidutiniškai, tačiau buvo išradingas, darbštus. Pirmūnu mes jo ir nedarėme, mokėsi tiek, kiek reikėjo. Greitai susidomėjo laikrodžiais. Ardė, taisė, studijavo sudėtingus jų mechanizmus. Savo kambaryje turėjo laikrodžių dalių pripiltą maišelį, matėme, koks būdavo vaiko džiaugsmas, kai senas mechanizmas, stovėjęs jau ilgą laiką nejudėdamas, pradėdavo ciksėti... Pamenu tokią istoriją. Turėjome sugedusį senutėlį FED aparatą. Nunešiau jį pas meistrą, tačiau tas jį krapštė, krapštė, o po kurio laiko pareiškė, kad fotoaparatas nepataisomas. Ir kaip nustebome, kai jaunuolis prie jo krapštėsi, krapštėsi, o tas ėmė ir pradėjo spragsėti. Tada Titas su dideliu entuziazmu susidomėjo fotografija, šį pomėgį išsaugojo iki pat savo trumpo gyvenimo pabaigos. Arba štai kita istorija: pirkome iš vienos medicinos seselės seną pianiną. Buvo jis patekęs į potvynį, sumirkęs, todėl sutrūkinėjo ir atsilupo pianino apdaila. Net gaila buvo žiūrėti, bet skambėjo malonūs garsai. Netikėjom, kad vaikas gali tokį sunkų darbą nudirbti: plėšė nuo pianino dangčio nukarusius gabalus, šlifavo paviršių, klįjavo nauja medžiaga. Paskui visą dailino, lakavo. Ir ką jūs manot – instrumentas tapo tarsi naujas. Ir dabar jis stovi mūsų namų svetainėje.

Titas buvo labai pamėgęs žvejybą. Su jaunesniąja seserimi Vile, kuri buvo už jį pustrečių metų jaunesnė, eidavo prie Neries ir ištisas valandas rymodavo su meškere. Toje vietoje gyvenę vaikai draudė mūsiškiams žvejoti, sakydami, kad tai jų teritorija, tačiau Titas nenusileido. Buvo net vaikiškų ginčų, susistumdymų. Paskui aš juos vežiojau žvejoti prie Nevėžio. Vasaromis, kai nereikėdavo mokytis, nuvežu jį su draugais iš ryto prie upės, o po darbo pasiimu. Kartą jis tarsi su priekaištu ir sako man:

– Tėte, kodėl kitų vaikų tėveliai žvejoja su vaikais, o tu ne?

Niekada nemėgau žvejoti, nėjau ir po to mūsų pokalbio, o dabar, senatvei atėjus, lyg ir gailiuosi dėl to. Tai buvo gera proga su vaiku pabendrauti, suteikti jam daugiau malonių valandų. Nors ir be žvejybos mums bendrauti laiko užteko.

Mūsų mergaitės lankė muzikos mokyklas, grojo, šoko ir dainavo. Titas kiek galėjo mokėsi iš jų, tačiau didelio susidomėjimo muzika, kaip mums atrodė, nerodė. Tik pamėgo šokių mokykloje lankė šokių būrelį. Jau būdamas

paaugliu, kartą jis manęs klausia:

– Taip norėjau išmokti groti, tai kodėl jūs manęs į muzikos mokyklą neleidote?

Tada sakiau jam, kad jis pats turėjo pareikšti norą, bet ir tada gailėjausi, kad vaikui nepasiūlėme mokytis muzikos. Gal jo jautri siela prie to veržėsi? Tačiau namai buvo pilni muzikos, nuolat skambėjo patefonas, magnetofonas, radijas.

Paauglystėje Titas jautė silpnybę balandžiams, kuriuos augino balkone, o prieš tai kambaryje laikė kanarėles. Atsinešė nusipirkęs tik dvi, tačiau greitai pastebėjome ant jo stalo rusiškas knygas apie šių paukščių auginimą (tuo metu tokių lietuviškų knygelių nebuvo, o tas rusiškas išsaugojome iki šiol). Greitai Tito kambaryje čiulbėjo jau didelis būrys jo išaugintų paukščių.

Kartą žiemą išėjo slidinėti paneriu. Prie Eigulių tilto rado sušalusią kurapkėlę. Parsinešė namo, atgaivino, maitino. Toji iš pradžių atsigavo, tačiau ilgai negyveno. Tada Titas labai liūdėjo ir tarsi jos atminimui pasidarė Tado Ivanausko muziejuje paukštelio iškamšą, kuri daug metų stovėjo jo kambaryje.

Turėjo jis ir didelį potraukį technikai. Kadaisė buvau išlošęs loterijoje motorolerį „Tula“. Važinėjau juo, paskui daugiau remontavau nei naudojausi. Pagaliau nepataisomą įvariau į sandėliuką ir pamiršau. Tito niekas nemokė šio darbo, bet kartą pamačiau, kad motoroleris išardytas, o jo detalės maiše. Nedraudžiau to daryti, nes motoroleris man buvo nereikalingas. Taip jis tame maiše ir buvo, kol kartą Titas ėmėsi jį montuoti. Nustebome visi, kai vieną popietę motoroleris suburzgė ir nuriedėjo Demokratų gatve. Džiaugėsi Titas, džiaugėmės ir mes jo išradingumu. Tiesa, detalėms pirkti reikėjo pinigų. Siūliausi jam prisidėti, kviečiau į motociklų dalių parduotuvę. O jis – ne: „Pats, tėveli, nusipirksiu, turiu idėją“. Greitai ją įgyvendiname. Kartą mūsų sode prisirinkome obuolių, nuvežėme į Vilijampolės turgų, o Titas juos išpardavęs, nusipirko motoroleriui reikiamų detalių. Taip šeimos pinigėlių neprašė. Paskui tuo motoroleriu važinėjome į sodą ar kitur, jei kelionė nebuvo ilga.

Dėl jo susidomėjimo technika džiaugiausi, stengiausi kartu su juo padirbėti garaže. Užtat anksti išmokiau ir leidau važiuoti mūsų automobiliu. Turėjome toki senutėlį „Moskvičių“, vėliau – „Volgą“. Netoli namų,

Demokratų gatvėje, buvau susirentęs medinį garažą. Kartą, jau besimokydamas Politechnikume, Titas paprašė mašinos nuvažiuoti į mokyklą, ten lyg kažką palikęs ar su kažkuo susitikti reikėjo. Leidau be jokios baimės, nes Titas jau gerai vairavo, o tuo metu eismo saugotojų nebūdavo tiek daug kaip dabar. Išvažiavo vaikas, laukiau. Praėjo valanda, kita, o jo vis nėra. Sunerimau, jau maniau važiuot ieškoti. Bet dar po kurio laiko grįžta jis linksmas. Kas atsitiko, klausiu? O jis nieko nesako, tik kartoja, kad viskas gerai. Labai ilgai nesupratau jo užtrukimo priežasties. Galvojau, gal norėjo pasipuikuoti prieš draugus. Tik paskui sužinojau ir nuėjęs į garažą įsitikinau, kad Titas, vairuodamas automobilį, nuvažiavo į kelkraštį ir, atsitrenkęs į tvorą, subraižė jo sparną. Nenorėdamas mane nuliūdinti, nuvažiavo į garažą, ištaisė įlenkimą, nušlifavo, nugaruntavo ir nudažė. Visą mokėjo dirbti. Sparnas buvo nudažytas taip profesionaliai, jog niekada būčiau nesupratęs, kad jis daužtas, jei vaikas nebūtų papasakojęs. Kartą garaže užsidedė mūsų automobilio variklis. Bandėme gesinti vandeniui, tačiau stiklinis benzino karbiuratorius suskilo, plykstelėjo dar didesnė liepsna. Vaikas nesutriko: išlėkė iš garažo, atsinešė smėlio, paskui žvyro. Taip liepsną užgesinome. O nelaimė galėjo būti didelė: kaip ir pas visus tais laikais, mūsų garaže buvo 200 litrų talpos statinė, sklidina benzino.

Šeimoje ir už jos Titas buvo labai mėgiamas, paslaugus, gal kiek paslaptingas. Mūsų ir kitų vaikų pavardės skyrėsi nuo jo ir sesers Rimos, tad vaikai kartais paerzindavo. Bet jis jau nuo mažens žinojo, kad jo tikrasis tėvelis miręs. Mūsų santykiai buvo labai artimi. Niekada nesu jo įskaudinęs ar mušęs. Susitardavome viską gražumu, palenkiau jį prie savęs švelnumu. O jis suprasdavo viską po pirmo žodžio.

Sykį su žmona Vitalija namuose pastebėjome, kad Titas pats skalbiasi džinsines kelnes, kitus drabužius. Į mūsų klausimus atsakinėjo miglotai. Mama juos vėliau išlygino, ir šią istoriją užmiršome. Ji džiaugėsi, kad sūnus nutarė pats storas džinsines kelnes išsiplauti, tarsi ir mamai darbą palengvindamas. Tik daug vėliau sužinojome, kad tada Titas išgelbėjo skęstantį vaiką, tačiau nesireklamavo, pagyrimų nenorėjo, saugojo tėvus nuo išgąščio, sužinojus, kad vaikui grėsė nelaimė. O tokių pavyzdžių buvo ne vienas.

Galėjo atsitikti ir didelių nemalonumų. Štai kartą Naujiesiems metams Titas darė petardas, tačiau užtaisas sprogo ir nudegino jam veidą. Jaunuolis elgėsi didvyriškai, slėpė savo skausmą nuo mūsų. Tas skausmas kankino jį

dar kelerius metus, ypač orams atšalus. Visa laimė, kad armijoje tarnavo ne šaltuose kraštuose. Tik niekada negirdėjome, kad jis suaimanuotų iš skausmo ar nevilties. O nedejavo dėl to, jog žinojo, kad mamai kelis kartus labiau skauda vaiko žaizdos nei jam pačiam.

Tai tokia buvo Tito vaikystė. Aišku, be šių grynai veiklių minučių, būdavo dienų, kai visi kalbėdavomės apie Lietuvos istoriją, aiškinome jam, kad neseniai Lietuva buvo laisva, savarankiška valstybė. Pasakodavau apie jo ir mano šeimos šaknis, vis primindamas jam, kad tada buvo sunkūs laikai, žmonės gyveno vargingai, daug dirbo. Jį labai domino kaimo gyvenimas, todėl nuvažiavęs į sodą ar mano tėviškę su malonumu imdavosi kaimiškų darbų. Buvo visur nagingas, išradingas. Pradėjo mokytis Kauno politechnikume statybos techniku. 1981 metais mokyklą baigė. Atsisveikinęs su šeima, kaimynais, draugais, išėjo į armiją.

Nežinau, ar jam buvau geras tėvas. Niekada nuo jo neslėpėme, kad jo tėvelis Povilas žuvo jam dar negimus, kad aš esu tik jam gero linkintis patėvis. Niekada, per visą mūsų bendravimo laiką, aš neišgirdau iš jo nė mažiausio priekaišto, kad nesu tikras tėvas. O juk visko buvo Titui augant, reikėdavo kartais pabarti, sugėdinti. Vaikas buvo geras, tad nepamiršdavau jo pagirti už gražius darbelius, taip ugdžiau jame gėrio ir blogio supratimą. Žaisdavome, paskui ir darbelius dirbdavome kartu. Norėjau būti vaiko draugu, kartais ir mažu vaiku, jei to reikėdavo. Labai daug kalbėdavomės. Apie viską. Kai Titas paaugo ir galėjo susivokti politiniuose įvykiuose, su jo seneliu Adomu Gecevičium atvirai pasakodavome kitokią Lietuvos istoriją nei ta, kurią dėstė mokykloje. Ir vaikas mus suprato, jo maža širdelė buvo prisipildžiusi jausmo, kuris vadinasi Tėvynės meilė.

Jam betarnaujant armijoje, gaudavome daug laiškų, kuriuose pasakodavo apie savo kasdieninius rūpesčius, siuntė nuotraukas. Kažkaip kartą iš jo gavau asmeninį laišką, skirtą tik man. Skačiau virtuvėje Tito žodžius ir verkiau ne dėl to, kad jis pripažino viso mano gyvenimo rūpesčius, siekiant išauginti jį geru žmogumi. Tada jis rašė, kad geresnio tėvelio neįsivaizduoja, jau vyriškai dėkojo už vargus. Gaila, kad jo iš kariuomenės rašyti laišškai neišliko. Vitalija juos ilgai saugojo, visus buvo išlaikiusi, daug kartu skaitydavom. Kai Titas grįžo namo, jie paslaptį dingę. Jis ramino sakydamas, kad tai jau seni laikai, senos bėdos, kad reikia užmiršti juos ir gyventi naują gyvenimą. Ėjo jau 1984 metai, Lietuvoje kvepėjo Atgimimo

pavasariu. Vis dėlto dabar tų laiškų taip trūksta, juos skaitydami galėtume įsitikinti Tito tvirtybe, kantrybe ir išprusimu.

Tą 1991 metų sausio vakarą budėdamas prie Aukščiausiosios Tarybos rūmų, aš jaučiausi puikiai, nors sirguliuavau ir gėriau širdį stiprinančius vaistus. Visur tvyrojo draugiškumo, meilės, vienybės dvasia, žinojimas, kad esame vieningi su rūmuose dirbančiais Lietuvos parlamentarais, kad mes juos palaikome, o jie palaiko mus, ir visi kartu kovojame už Lietuvą. Buvo nuostabiai malonu.

Po Tito žūties nuvažiauvau prie Televizijos bokšto, kad pamatyčiau tas vietas, kuriose virė kova už Lietuvos Nepriklausomybę. Aikštėje jau nebuvo nė vieno automobilio, tik mūsų „Volga“, vaikščiojo keliolika atsitiktinių žmonių. Bijojau, kad mašinos aušinamasis skystis, o tada juo buvo vanduo, neužšaltų. Kažkaip oro temperatūra nukrito, šlapdriba virto į šaltį. Pas žuvusį Titą nerado automašinos užvedimo raktelių, tad ruošiausi tiesiogiai sujungti laidelius. Tačiau iš Vilniaus išvažiuoti negalėjome, nes čia dar buvo Titas, jo palaikų laukė iškilmingos ceremonijos ir kelionė į Kauną. Staiga prie manęs prieina nepažįstamas žmogus ir tiesia raktelius:

– Gal jie jūsų mašinos rakteliai? Radau juos prie bokšto.

Pažiūrėjau. O stebuklas, tikrai mano! Tai mirtinai sužeistą Titą nešant ant neštuvų jie iškrito iš kišenės. Apsakiau šeimos nelaimę tam žmogui, pasakiau, kad mašiną turiu čia palikti, nes Vilniaus nepažįstu, draugų neturiu. Vyras tarsi pradžiugo, galėdamas man padėti. Turintis mieste gerą garažą, kuris dabar yra tuščias. O kai važiuodami į jo nurodytą vietą išsikalbėjome, pasirodė, kad tas žmogus buvo Tito tėvelio Povilo kurso draugas Kauno politechnikos institute, irgi geodezininkas. Jį kažkokia jėga tą dieną stūmė vėl ateiti prie bokšto. Kai paskui viską papasakojau žmonai Vitalijai, ji kiek mįslingai ištare, kad tai Povilas rūpinasi vaiku nelaimėje...

Į Kauną su šeima sugrįžome lydėdami Tito palaikus. Valstybė parodė savo didvyriams deramą pagarbą.

Sausio 13-osios tragedijos prisiminimai turėtų atgaivinti žmones, išlaisvinti juos iš dabartinio ištizimo, suburti, sugrąžinti anų dienų vienybės ir pasiaukojimo dvasią...

Džiaugiuosi, kad mūsų šeima išaugino Tėvynei patriotą, žmogų, galėjusį už ją paaukoti savo gyvybę.

RIMUTĖ, SESUO

Užaugom kartu, esu kiek daugiau nei metais už jį vyresnė. Abu buvome netekę tėvelio, tai supratome nuo mažens. Tik mano pagalbos ar užuojautos Titas neprašė, buvo savarankiškas, draugiškas, darbštus. Mylėjo žmones. Buvo nepaprastas, geroji mūsų šeimos dvasia. Visur jį kvietė ir jis ėjo. Ėjo padėti žmogui, pagelbėti paukšteliiui. Buvo laisvas savo poelgiuose. Nors niekada nesureikšmindavo nereikšmingų dalykų, sakydavo: „A, čia kruopa“. Tai yra dėmesio nevertas faktas. Amžinai jam trūko laiko. Besimokydamas Politechnikume ir būdamas nepaprastai užimtas, buvo susidaręs grafiką ... kokią paskaitą praleisti kaip nereikšmingą. Kartais naktį miegodavo tik po 4–5 valandas, nes jo darbo grafikas buvo įtemptas, konkretus. Buvo lakios vaizduotės, kruopštus, daug dirbo. Net kuprinę žygiams į kalnus iš parašiuoto audinio su daugybe kišenių pasisiuvo pats, nes parduodamos parduotuvėse jam netiko. Kartą, nieko nesakęs, su Mindaugiu Ivoškiu, mano vyru, išvažiavo į Rygą pirkti banglentės. Ryte išvažiavo, o vakare jau sugrįžo. Tai koku greičiu reikėjo lėkti?

Nenoriu dažnai kalbėti apie žuvusį brolių, juo labiau kurti mitą kaip

Rimutė skaito laišką Broliui. 2002 m. vasario 9 d.

apie šventąjį. Nors iš tolimesnio atstumo jo darbai, poelgiai yra verti pagarbos.

Paskutinę naktį Kauno karo muziejuje prie Tito buvo nedaug žmonių. Tarsi išgirdau jo žodžius: „Gyvenkite gražiai, draugiškai“. Apsidairiau, tačiau niekas nekalbėjo. Supratau, kad tai priesakas mums, gyviesiems. Jį dažnai matydavau sapnuose, klausdavau patarimo. Kaip ir gyvenime, taip sapnuose jis būdavo santūrus, mažakalbis. Kartą sapne paklaustas apie jo kapo tvarkymą, jis atsakė: „Tai jau jūsų, gyvųjų reikalas...“

2002 m. vasario 9 d. Kauno įgulos Karininkų ramovėje buvo paminėtas Tito 40-asis gimtadienis (jis buvo gimęs vasario 6 d.). Jame perskaičiau laišką Broliui. Tą, ką pasakiau tada, jaučiu ir dabar.

„Šiandien minime Tavo 40-ąjį gimtadienį. Tave pagerbti, susitikti su Tavimi atėjo gausus būrys žmonių.. O Tu žvelgi į mus iš nuotraukų, stebi mus iš tylos karalystės. Mes negalime Tau paspausti rankos, apkabinti. Tu negali nei pajuokauti, nei mūsų paguosti.

Tavo lemtis buvo sausio 13-ąją paaugoti gyvybę ir tapti didvyriu, amžinai gyvu. Mūsų dalia – likti gyventi ir Tave minėti.

Mes Tave, Titai, prisimename. Didžiuojamės, kad teko laimėti būti su Tavimi. Išlieję ašaromis ir raudomis netekties skausmą, suprantame, kad tai savęs mes gailėjomės. Niekada jau nebepareisi ir nepaskambinsi vidurnaktį, kad paplepėtum ar pajuokautum. Ir sunkią valandą, užgriuvus bėdoms, Tavęs nebeprišauksime, kaip buvome įpratę. Tu buvai geras pagalbininkas, išmintingas patarėjas, nuoširdus draugas. Į Tave kreipėmės pagalbos, nes žinojome, kad viską sugebi, tau nėra neįmanomo. Visą darei tobulai ir niekada neatsisakei padėti. Negailėjai atiduoti savęs žmonėms.

Žvelgiant iš vienuolikos metų atstumo, verti žavėjimosi Tavo charakterio bruožai, poelgiai ir darbai. Buvai tiesus, doras ir kūrybingas, mėgai nepriklausomumą ir riziką.

Tavo siela buvo didinga ir graži.

Tikiu, kad esi tarp mūsų, stebi mūsų gyvenimą, padedi mums.

Tu linkėjai mums gyventi gražiai ir draugiškai. Aš noriu ramybės tavo sielai“.

VILJA, SESUO

Brolis tarnavo Sevastopolyje, rašė gražius laiškus. Aš studijavau Kauno politechnikos instituto pirmajame kurse ir per žiemos atostogas 1983 m. vasario 6 d., per Tito gimtadienį, su drauge Vilma Dovidaityte sugalvojome jį aplankyti. Manydamos, kad jų karinis laivas stovi uoste, susiruošėme, nusiuntėme telegramą su šia žinia, prašėme, kad mus ten sutiktų.

Sevastopolį pasiekėme lengvai, užtat laivą suradome sunkiai. Mieste tada siautė gripo epidemija, nieko iš jų laivo į krantą neišleido. Po trumpų derybų su vadais, mums vis dėlto leido pasimatyti ir pabendrauti su Titu, nes juk sukorėme ilgą kelią.

Titas nesiskundė, tačiau su dideliu pasididžiavimu mums papasakojo apie jam nutikusį įvykį.

Laivas jūroje užtruko daug ilgiau nei planavo. Konservuotų produktų atsargų turėjo, tačiau baigėsi duona. Bandė kareivukai iš miltų kepti duoną, tačiau išeidavo tik paplotėliai. Tada Titą pasikvietė laivo vadas ir sako, kad baigėsi duona, o iškepti niekas nemoka. Jūs – lietuvis, jums išeis.

Sako, jam per kūną perbėgo skruzdėlytės. Ne dėl to, kad vadas prašo.

Vilija su dukrele Judita (kairėje), Giedrė ir Rimutė. 2000 m. vasario 9 d.

Dėl to, kad pavadino lietuviu ir kad „lietuviai viską gali“. Susirado tada Titas literatūros, užmaišė tešlą, pridėjo reikiamų priedų, palaukė, kol tešla iškilis. Duona ant jūreivių stalo garavo ir kvietė visus valgyti. Kareiviai garsiai Tito gabumus gyrė ir sakė, kad šioji daug skanesnė už pirktinę...

(P. S. Kelionės į Sevastopolį metu Vilija ir Vilma rašė dienoraštį, tarsi ataskaitą tėveliams ir artimiesiems. Tai labai įdomus liudijimas, ką 1983 metais apie savo šalį ir tautą galvojo jaunimas. Joms sutikus, mes spausdiname ištrauką iš dienoraščio.)

„Simferopolis nepatiko tikrąja to žodžio prasme. Ten nieko įdomaus nėra, be to, miestas nuzulintas ir netvarkingas. Per „fuksą“ gavome bilietus į Sevastopolį ir susipažinome su dviem maloniais žmonėmis: kareiviuku ir kitu vaikinu, ieškančiu savo pusbrolio. Sėdom į autobusą ir išvykom. Gretimai sėdėjo jūreiviukai ir didžiavosi, kad turi radijo imtuvą ir klausosi pasenusios muzikos.

Labai greitai sutemo. Patrulių paklausėme, kaip surasti dalinį, ir mūsų džiaugsmui gana tiksliai nusakė, kaip patekti pas Titą, bet patarė šį vakarą ten neiti, apsigyventi viešbutyje „Ukraina“.

Kai atvažiavome į Sevastopolį, buvo visai sutemę (apie 19 val.). Patraukėm viešbučio link. Buvo absoliučiai tamsu, miestas kažkoks ištuštėjęs ir įmigęs, nors dar buvo ankstoka. Gana greitai priėjome viešbutį. Sutvarkę dokumentus, gavome 5 aukšte kambarį. Kambarys visai ne tvartas, o jaukus kambariukas dviems, su televizoriumi, radiju, telefonu, vonia ir tualetu vienoje vietoje. Be to, dar rytais ir vakarais būdavo šiltas vanduo. Po tokio ilgo kelio mums to ir tereikėjo...

Kitos dienos planas buvo susirasti Titą ir apžiūrėti miestą. Pagal būdinčiųjų nurodymus nuvažiavome į prieplauką ir nuplaukėme į kitą Sevastopolio dalį.

Kateryje susipažinome su tokiu kareiviu lietuviu iš kaimo. Jis buvo su pilku „šinieliumi“ ir raudonu raiščiu ant rankovės. Deja, apie laivus nieko neišmanė. Kitas kursantas mus prigąsdino, kad prie laivų ir į laivus merginų neįleidžia. Dar sakė, kad Pabaltijys – jau beveik užsienis. Tai mums labai patiko. (...) Išklausinėjom dar kelis kariškius ir pagaliau radom 12-tą „pričalą“ (prieplauką), kur stovėjo Tito laivas „Krasnyj Kavkaz“. Poste būdinčio paprašėme, kad iškviestų Titą ir laukdamos, kol jis ateis, kaip kalnų ožkos išvaikščiojom bazės apylinkes ir pamatėm karinę bazę iš viršaus.

(...) Atėjo Titas. Mes norėjom su juo į miestą nueiti, pas mus viešbutyje jo gimtadienį atšvęsti, bet buvo karantinas. Į miestą nieko neišleidžia, nes ten siaučia gripas. Taigi pradėjome bastytis tose apylinkėse. Išsipasakojom visas naujienas, o paskui mus lyg koks prielipas sekiojo toks kursantas su ilgom blakstienom. Matyt, vargšelis manė, kad mes prie jo kalbėsime rusiškai. Dar ko. Titui reikia prisiminti lietuvių kalbą. Vaikščiojom, kalbėjomės, pasakojome ir taip sugrįžome atgal. Titui 13 val. reikėjo būti laive, tai dar kalbėjomės prie vartų. Titas nuėjo prisistatyti į laivą. Po kurio laiko Titas sugrįžo, atnešė mums nuotraukas. Palydėjo mus į prieplauką, patarė, ką aplankyti, ir mes išplaukėme.

Tą naktį aš sapnavau daug jūreivių. O kitą rytą pramigom šiltą vandenį. Patraukėme apžvelgti Sevastopolio panoramą. Gavom bilietus 10 val. Gidė apvedžiojo, papasakojo, kas reikia. Panorama – nepakartojama ir neaprašoma. Kol suradom, kur parduoda gėles (juk reikia broliuką pasveikinti gimimo dieno progą!), kol išsirinkom pačius gražiausius narcizus, pavėlavom į garlaivį. Gėlės praėivių akimis buvo negražios, nes geltonos spalvos. Plaukdamos garlaiviuku, pamatėm, kad Tito laivas „Krasnyj Kavkaz“ „pūškuoja“. Išsigandusios pamanėm, kad laivas išplaukia. Uždusios atlėkėm prie uosto skiriamosios zonos ir paprašėm kuo greičiau pakviesti Titą. Jūreivis sugrįžo ir pasakė, kad laivas išplaukia po 10 min., Tito neišleidžia. Puolėm prašyti, kad nors gėles jam perduotų. Tada tas jūreiviukas išsiprašė vyresniojo, kad leistų mus prie laivo. Mielas, geras puikus, šaunus, nuostabus estukas! Juk jis rizikavo, kad jį nubaus. Bet va ką reiškia Pabaltijo, europietiškas kraujas! Jis mus nuvedė prie pat laivo! Tuo pat atbėgo Titas su tokia oranžine apranga, kokia rengiasi mūsų gatvių šlavėjai. Vos pasisveikinom, įbrukom maišą su dovanomis, jis dar pasakė, kad išplaukia trim dienom, kad matė per „vizirių“ mus ateinančias. Ir viskas. Jis nubėgo į laivą, dar atsisukęs pamojavo. Visa tai įvyko per kokias 3 minutes, o laivas jau leido dūmą...

Einam, juokiamės, o iš akių ašaros byra. Džiaugiamės, kad spėjom Titą pamatyti, kad pamatėm laivą iš arti, buvom jo karinėj teritorijoje ir nebuvo baisu, o tuo pat metu buvo gaila, kad nepamatysime Tito daugiau iki jam grįžtant...

Netrukus jau judėjo traukinys namų link. Įpusėjus kelionei, susipažinome su „idėjiniais“ vaikinais, kurie nieko nemastė savo galvomis, jos prikimštos pasenusių veikalų medžiagos. Ir mes su jais vedėme beprasmi

Titas (višuje, centre) su draugais ir seserimi Giedre Liaudies buities muziejuje Rumšiškėse. Valentino Norvaišos nuotr. 1998 m.

ginčą, kurio negalėjo niekas laimėti. Likome nusivylę visu tuo, kas dabar vyksta rusų smegeninėse. Ryte jau buvome namie...

Iš šios kelionės pasidarėme tris išvadas:

1. Pabaltijys – užsienis;
2. Rusai – rudakiai, mes – mėlynakiai;
3. Mes turime už ką kovoti..."

Sugrįžo merginos namo su pasididžiavimu savo žmonėmis ir įsitikinimu, kad Lietuva yra kita šalis, nei jų matyta.

GIEDRĖ, SESUO

Titas nebuvo man tik brolis. Jis su sese Rima buvo mano krikštatėviai. Titas mane globojo ir mylėjo, buvo man labai rūpestingas, juk aš už jį net šešiolika metų jaunesnė...

Mano pirmieji prisiminimai susiję su nepaliojamu laukimu, nes į kariuomenę Titas išėjo, kai man buvo 3 metukai, o grįžo, kai buvau šešerių. Atsimenu, svajodavau, kad jam grįžus aš pasislėpsiu, o tik vėliau priėjusi uždengsiu jam akis ir paklausiu – spėk kas? Man ši mintis sukdavosi vos ne kiekvieną dieną...

Pamenu, man buvo ketveri ar penkeri metai, o Titas buvo išleistas iš kariuomenės atostogų. Mūsų virtuvėje buvo pusseserės Loretos vestuvinis plakatas. Iš jo Titas mane pradėjo mokyti raidžių. Brolis buvo kantrus, jam nepabosdavo kartoti raidžių pavadinimus. Skaityti išmokau dar prieš eidama į mokyklą, gal todėl ir paruošiamosios klasės neprireikė.

Prisimenu jo veido išraišką, kai sugrįžęs iš kariuomenės su dideliu malonumu uostydavo lietuviškos duonos riekę, kurios buvo labai pasiilgęs.

Labai norėdavau su Titu keliauti. Kai tik sužinodavau apie planuojamą žygį, tapdavau labai jam gera. Su juo pabuvojau Paberžėje, keliavau pas K. Skebėrą, važiuojome švęsti Užgavėnių, Joninių į Kernavę ir Rumšiškės, dalyvaudavau jaunimo sąskrydžiuose.

Mano tėtis mokėsi Smetonos laikais, prisiminė „smetonišką“ Lietuvos istoriją ir mus namuose jos mokė. Gal todėl aš, pradinukė, visiems klasės draugams matant išmečiau man mokytojos prisegtą spalio ženkliuką pro langą. Gal dėl tos pačios priežasties ir Titas, ir aš nestojom į pionierių organizaciją, nors buvo mokytojų, kurios sakė, kad tai „tik vaikučių žaidimai“. Tikriausiai todėl buvo kilęs konfliktas šeštoje klasėje, kai mums

liepė mokytis LSSR himną bei sovietinės Lietuvos istoriją, kuri neatitiko tikros mūsų istorijos, kurią man namuose pasakojo tėtis. Tada tėvams buvo grasinta net prokuratūra... Beje, po poros mėnesių ta pati mums grasinusi mokytoja jau bėgiojo po mokyklą vilkėdama tautiniais drabužiais, su trispalve rankoje, nes prasidėjo Sąjūdis...

Namuose dūkdavom abu tarsi vienmečiai. Aišku, neapsieidavo ir be mano ašarų. Tačiau kuriam laikui praėjus aš jau ir vėl lįsdavau prie jo pasigalynėti. „Abu vienodo proto“, – sakydavo supykusi mama.

Titas mėgo sportuoti. Kas dieną kilnodavo svarstį, sveriantį 16 kg. Be to, bandydavo stovėti ant galvos, tarsi joga pratimus darydamas. Iš pradžių palaikydavau jam kojas.

Buvau apkūni, tai jis mane vis kontroliuodavo. Sakydavo: „Jei suplonėtum, būtum labai graži panelė“. Gal todėl net raštišką sutartį buvom sudarę: jei per savaitę „numetu“ 1 kilogramą, tai jis man sumoka 10 rublių, o jei aš tą kilogramą priaugu, tai jam sumoku jau 15 rublių. Žinoma, aš sutikau, bet sunku buvo pasiekti teigiamą rezultatą – man tada buvo vos 10 ar 11 metų.

Titas su tėčiu iš kelių dviračių man sukonstravo naują. Tai buvo laikai, kai dviračio parduotuvėje nenusipirksi, tam reikėjo talono. Mama darbovietėje jau būtų gavusi, bet paskutinę minutę talono panoro skyriaus viršininkas. Jam ir atiteko. Tai aš tuo savadarbiu dviračiu važiuoju, o Titas bėga šalia. Tik bėgančio brolio niekaip neįstengdavau pavyti. Kartą jis prikalbino mane važiuoti dviračiais į sodą prie Piliuonos. Trisdešimt kilometrų atstumas manęs neišgąsdino, nesupratau tada, kad man tai bus per didelis išbandymas. Iš pradžių tai atrodė tik žaidimas, bet kelionės pabaigoje net akyse mirgėjo. Atvažiavusi griuvau miegoti, o Titas nuėjo dirbti – tuo metu sode jis kasė gilų šulinį. Vakare reikia važiuoti namo, o aš dar nepailsėjusi. Šiaip taip namus pasiekiau. Priėjome prie mūsų buto Demokratų gatvėje, o ten laukė siurprizas: jos buvo užrakintos, nes tėvai išvažiavo su reikalais. Mes raktą neturėjome. Gyvenome trečiajame aukšte, tai nuėjome pas aukštų žemiau gyvenusią mano klasės draugę, ir iš jos balkono Titas užkopė į mūsų. Mes buvome išgelbėti!

Kartą su broliu ir jo draugais dalyvavau sąskrydyje Žemaitijoje. Viena rungtis buvo organizuojama šeimoms. Kadangi pilnų šeimų tarp mūsų nebuvo, greitai sudarėm „komandą“. Titas – tėtis, Marytė Grigaliūnaitė –

mama, o aš – vaikas. Teisėjai peržvelgė mus ir pasakė, kad tėtis panašus, o mama per jauna. Suabejojo, bet varžybose dalyvauti leido. Važiudami namo nusipirkome gal trisdešimt porcijų ledų „Eskimo“, nes turėjome dar su viena draugų kompanija susitikti. Tačiau prasilenkėme, o ledai liko! Bandėme patys valgyti, skubėjom, nes buvo vasara ir ledai labai greitai tirpo. Kai supratom, kad vieni neišveiksime, stabdėme automašinas ir dalijom ledus pravažiuojantiems. Tų veiduose – nuostaba: stabdo, bet ne pagalbos prašo, o ledus dalija. Paskui gal pusę metų į ledus ir žiūrėti negalėjau...

Kai Titas su draugais grįždavo iš žygių po kalnus, labai norėdavau keliaut kartu. Jis sakė, kad tada, kai man sukaks dešimt metų, pasiims į žygį. Tačiau nei dešimtmetės, nei vėliau į kalnus nesivežė. Matyt, suprato, kad tai sunkus ir pavojingas užsiėmimas. Taigi kaip ir kadaise grįžtančio iš kariuomenės, taip ir dabar visa šeima jo laukdavome. Žinoma, tas laukimas, bent jau man buvo kitoks – šviesesnis. Aš žinojau, kad jis kiekvieną kartą parveš lauktuvių milžinišką melioną, kurį tada vadindavome neversdami iš rusų kalbos „dynia“. Net dabar tokių Lietuvoje neparduoda – kokių trijų sprindžių didumo, o saldumas ir gaivumas neapsakomas! Kartą parvežė man „iriso“ siūlų nėrimui. Tačiau labai pavydėjau vyresniajai sesei, kai Titas jai parvežė lūpdažių, dažų „šešėliams“ ir kitokių kosmetinių reikmenų komplektą! Kada man tokią dovaną padovanos?

Kadangi Titas vienintelis iš mūsų keturių nesimokė muzikos, tai vieną dieną manęs paprašė, kad aš pamokyčiau jį groti. Aš, kaip buvau pripratinta savo muzikos mokytojos, paėmiau jo ranką ir pamėginau padėlioti ant pianino klavišų. Deja, jo pirštai buvo gerokai storesni už pianino klavišus, jis vienu pirštu paspausdavo tris. Tada pirmą, o gal ir paskutinį kartą pasijutau jo dvylikametė mokytoja...

Nemėgo, kad jam kas nors glostytų plaukus. Net prisiliesti prie jų mamai ar kam nors kitam neleidavo. Kartą prieš tuos kraupius įvykius sėdėjo Titas fotelyje, aš priėjau jam už nugaros ir abiem rankom pradėjau pirštais kedenti plaukus. Jis manęs tada neatstūmė, o kantriai laukė... Tada net pati nustebau pasikeitusia Tito reakcija.

Sausio 12 dieną Titas dar spėjo pasveikinti du draugus gimtadienio progomis – Kaune ir Vilniuje. Tai buvo lyg jo atsisveikinimas su jais. Prie Aukščiausiosios Tarybos iš Kauno atvažiavome devyniese, dviem mašinomis. Naktį, kai pamatėme šviesos blyksnius tolumoje ir per netoli esantį tiltą

Titas vaikystėje Kibildžių kaime (viršutinėje nuotraukoje atsirėmęs į vežimo kraštą)

važiuojančias tanketes, tėtis pajuto skausmą krūtinėje. Jis išsitraukė tabletes nuo širdies skausmo. Tada Titas liepė mums važiuoti namo, tačiau visi kažko laukėme. Kunigas Robertas Grigas pradėjo aukoti šv. Mišias. Nutarėme išklaudyti šv. Mišias, o po jų važiuoti namo. Aš stebėjau, kaip Titas taria maldos „Tėve mūsų“ žodžius, nes niekada anksčiau to nebuvau mačiusi... Staiga per šv. Mišias kunigas nutraukia maldą ir pasako susirinkusiai miniai, kad prie Televizijos bokšto važiuoja tankai ir šarvuočiai; jis kviečia kas gali važiuoti į pagalbą bokšto gynėjams. Titas pasakė, kad su draugais greitai nulėks pasižiūrėti ir mus, važiuojančius kita mašina Kauno link, pasivys.

Mes važiavome ramiai, neskubėdami, vis tikėjomės pamatyt atsivejančią mus Titą. Sesers vyro Mindaugo mašinoje radijo imtuvo nebuvo, todėl jokių naujienų nežinojome. Pasiekę Kauną, išgirdom kaukiančias sirenas. Grįžusi namo net neketinau nusirengti – sėdėjau su striuke ir laukiau, kol nuspręsim, į kokį objektą eisim toliau. Tada, apie pusę keturių ryto, suskambėjo telefonas. Aš, kaip visada, pirma pripuoliau ir atsiliepiu. Vyriškas balsas paklausė:

– Čia Masiulių butas?

– Ne, bet toks gyvena, – kaip visada linksmai atsakiau aš.

Tada pasakė, kad jis yra gydytojas iš Vilniaus, o Titas sužeistas, jo padėtis beviltiška...

Po brolio žūties pradėjau nešioti jo drabužius. Marškinius, megztinius, kelnes (pasiraitodama iki reikiamo ilgio). Net palatą dėvėjau. Tik batai netiko. Kurį laiką net elgiausi panašiai kaip berniukai – eiseną, stovėseną... Man tai buvo savotiška psichoterapija...

Ilgai guliau ir kėliausi su didele gėla širdyje. Vėliau, kai susitaikiau su netektimi, pradėjau sapnuoti Titą, lyg mes susitinkame ir einame linksmai plepėdami. Po tokio sapno visą dieną būdavau pakylėta.

Dabar suprantu, kad Tito – beginklio brolio – auka buvo prasminga visai Lietuvai.

Man, paauglei, buvo baisus smūgis, kai netekome Tito. Tačiau aš didžiuojusi broliu, nepabūgusi stoti prieš tanką ir paaugoti savo gyvybę už Lietuvos nepriklausomybę.

Visus tuos penkiolika metų mes su tėvais ir seserimis diena iš dienos prisimename Titą, jo gražius poelgius ir ištartus žodžius.

APIE TITO MASIULIO GYVENIMĄ

VAIKYSTĖ

Jo gyvenimą lydėjo ne tik tėvelio netekimo skaudulys, bet ir liūdnos mintys apie okupuotą Tėvynę, melą, sklandžiusį toje visuomenėje. Titas augo darnioje ir draugiškoje šeimoje, apsuptas mamos, patėvio, trijų sesių meilės. Žinojo, kad jo tikrasis tėvelis Povilas Masiulis nuskendo Baltijos jūroje prie Juodkrantės, kai jis tik beldėsi į šį pasaulį. Liko mama Vitalija našle, teturėdama dvidešimt dvejus metus, dar nevaikščiojančią dukrelę ir po širdimi užsimezgsią naują gyvybę.

Išsaugoti kūdikį tada Vitalijai nebuvo lengva. O vardą davė iš kalendoriaus, toks buvo užrašytas tos dienos lapelyje. Ir pratino save prie šio vardo mažybinio varianto: Titukas, Titelis, Titytis, Titučukas... Bet visą gyvenimą jis jai buvo Titu – paukščiu, balandžiu, atnešusiu jai ir daug džiaugsmo, ir skausmo.

Gal Dievas suteikė savo malonę ir rado būdą Vitalijai savo vaikus užauginti ir dar du kartus gimdyti. Jis atsiuntė jai kitą nuostabų žmogų – Juozą Krivicką, kuris Titui ir jo sesutei bus pačiu geriausiu tėveliu.

Rima buvo nedaug ką už Titą vyresnė. Tik visur žengė pirmoji: anksčiau buvo nuvesta į lopšelį, šešerių metų pradėjo eiti į mokyklą. Nors Titas gimė, kai mama gyveno Aleksote, į bendrąbutį Tunelio gatvėje (dabar K. Baršausko g.) atsikėlė gyventi 1962 m. rugsėjo pradžioje, kai sūnui buvo vos aštuoni mėnesiai. Iš pradžių Vitalijai vaikus auginti padėjo Povilo motina Antanina Masiulienė, paskui ieškojo kas pasaugotų vaikus, kol ji darbe. Pusantrų metų Titą tėvai atidavė į kitoje gatvės pusėje esantį vaikų lopšelių-darželį.

– O bala, o klampynė ten buvo, mat gatvėje vyko statybos, – prisimena dabar Vitalija. – Nuo pat mažens Titas buvo savarankiškas. Kartą išvedu jį iš lopšelio-darželio, palieku prie durų, einu dukrelės pasiimti. Grįžtame atgal, o vaiko nėra. Pradėjome visi blaškytis, ieškoti, šaukti jį vardu. Radom gal dvejų metų pyplį jau namo parėjusį ir laukiantį prie mūsų durų. Nors aplink telkšojo balos, o dar gatvė plati, Titas namus pasiekė sausas ir sveikas...

Turėjo vaikas savo Angelą Sargą. Buvo ramus, jau nuo mažumės kartais elgdavosi lyg suaugęs. Štai ketverių metų apsirgo vėjaraupiais, į darželį, jau Demokratų gatvėje, netoli jų naujo buto, eiti negalėjo. Mama turėjo neatidėliotino darbo, todėl skaudama širdimi paliko vaiką namuose vieną. Parvažiudavo per dieną po kelis kartus, pamaitindavo, apklostydavo ir vėl į darbą. Titas tarsi suprato, kad mama su juo būti negali, ir to nereikalavo.

Kitą kartą nuvažiavo jie į kaimą pas gimines, o ten mergaitė tymais serga. Ir Titui pakilo temperatūra. Kiekvienas vaikas perserga tokiomis vaikiškomis ligomis. Tad tėvai tam ruošėsi. Nakčiai jam sugirdė liepžiedžių arbatos, apklostė. Visų nuostabai, ryte vaikas jau pakilo sveikas. Vaikystėje Titas buvo jautrus ir greitai pravirkdavo. Tačiau verkiantį gražiais žodžiais nebūdavo sunku nuraminti.

Bendrabutyje Tunelio gatvėje įsikūrė tarsi ir neblogai: sujungė du kambarius, išnaudojo kitas tamsias patalpas, Juozas prie namų pasistatė medinį karkasinį garažą. Šalia namo turėjo daržą, kur augino ne tik daržoves, bet ir gėles. Ir kai 1965 metų sausį gavo trijų kambarių butą Demokratų gatvėje, 100 butų blokiname name (jų buto numeris 92, trečiame aukšte) net nusiminė: kambariukai visai maži. Iš pradžių pasijuto lyg ant asfalto, kol neįsikūrė ir čia nepasistatė medinio garažo, kieme neprisodino gėlių.

Vaikas augo visų mylimas. Titas – tarsi balandis. Toks ir buvo visą trumpą savo gyvenimą: laisvas, daug matantis, galintis pasitikėti tik savo sparnais. Našlaičiu niekada nesijautė, mylėjo Juozą Krivicką, kuris į jų šeimą atėjo tada, kai Titas dar nė vaikščioti savarankiškai nemokėjo. Patėvį mylėjo lyg tikrą tėvą, tai užaugęs sakė ir pats. Kartą jam, šešiolikmečiui, Kauno politechnikumo moksleiviui nepaskyrė stipendijos. Ne visiems tada skirtų pinigėlių pakakdavo. Mama siūlėsi paimti pažymą, kad jis našlaitis, tada stipendija jam būtų paskirta. Jaunuolis prieštaravo: „Jokiu būdu. Aš juk turiu tėvelį!“

Mylėjo gyvūnėlius kaip ir visi gatvės vaikai. Sykį prie Neries jie rado apšalusią kurapką, ir Titas ja rūpinosi, kitą kartą išgelbėjo nuo mirties varniuką, kuris paskui ir į laisvę paleistas vis suko ir suko ratus aplink jų balkoną... Kieme, Demokratų gatvėje, labiausiai tuo ir pasižymėjo, kad globojo visus nelaimėn patekusius paukštėlius, žvėrelius. Visi žinojo, kad Titas priglaus sužeistą ar iš lizdo iškritusį paukštelį. Randa koks paauglys iškritusį iš lizdo ar sužeistą paukščiuką, tuoj į jų laiptinę suka:

– Masiulių Titukas išgydys, išsilaugys...

Jų namuose augo ne tik papūgėlės, čia buvo slaugomos varnos, kojeles ar sparnelius susižeidę žvirbliai, varnėnai. Pagyja paukšteliai, tuoj juos į laisvę paleidžia. „Narvelis jiems narveliu ir lieka, – sakydavo Titas. – Paukšteliai reikia laisvės“.

Labai mėgo piešti. Dar ir dabar mama saugoja daug vaiko darbelių. Sako, vienas jų buvo net į Japoniją, į vaikų piešinių parodą, iškeliavęs... Mokytoja Janina Cibulskienė prisimena, kad Titas labai gražiai lipdė iš plastilino, dažniausiai kareivius su kardais, tankus, mašinas.

Titas turėjo itin jautrią širdelę. Mokėjo daug eilėraščių, juos deklamuodavo tėvelių susirinkimuose, per šventes.

Meilė gyvūnėliams išliko ilgam. Besimokydamas Politechnikume, praktiką atliko Dotnuvoje. Tada namuose laikė kanarėles. Išvažiuodamas į praktiką užmiršo tėveliams pasakyti, kada reikia kanarėlių narvelį valyti, dezinfekuoti. Tad vieną popietę beldžiasi jaunuolis į buto duris Kaune: sugrižo iš Dotnuvos namo kanarėlių gardelį sutvarkyti. Nuo praktikos vadovo V. Daukšos tada gavo barti, kad iš praktikos vietos neatsiklausęs pasišalino.

Septynerių metų būdamas, senelio sklype pasodino kelis berželius. Dabar jie jau išaugo į didelius medžius ir ošia vėlyje, tarsi dainuodami dainą apie Tito auką. Būdavo, kai tik nuvažiuoja į ten, tuoj lekia savo medelių žiūrėti. Džiaugėsi, kai jie kilo į viršų, kai pavasarį pasipuošdavo sprogstančiais lapeliais.

Mėgo eksperimentuoti. Vieną kartą pasigamino naujametinių fejerverkų. Tik panaudojo juos nesėkmingai: sprogo taip ir nepakilę aukštyn, prakiurdė megztinį ir nudegino rankas. Tarp vaikų turėjo autoritetą ir kaip „chemikas“.

Mokykloje lankė baseiną, šokių būrelį. Nesistengė visur būti pirmas, bet vadovių užduotis atlikdavo rūpestingai ir sąžiningai. Nekeisdavo draugų, naujus į savo širdelę įsileisdavo nedrąsiai. Su kaimynu Valdu Linksmuoliu draugavo artimiau: žaidė toje pačioje gatvėje, kartu ėjo į tą pačią mokyklą, paskui mokėsi Politechnikume. Valdu visada pasitikėjo, iki pat amžino išsiskyrimo.

Klasėje vienintelis nebuvo pionierius. Tai senelio Adomo Gecevičiaus ir Juozo Krivicko įtaka. Laisvomis minutėmis jie aiškino vaikui Lietuvos istoriją, nevengė ir žodžio „okupacija“. Protestas prieš Tėvynės okupaciją

Su tēveliu Juozu ir seserimis Rima ir Vilija senelio Adomo namuose. 1970 m.

Su seneliais Brone ir Adomu Gecevičiais (kairėje), tēveliais, teta Ligija ir seserimi Rima. 1964 m.

Paauglystėje. 1976 m.

Titas Kibildžių kaime netinginiavo. 1978 m.

Titas – pirmokas (ketvirtoje eilėje penktas iš kairės)

Titas – ketvirtokas (trečioje eilėje šeštąs iš kairės)

Titas – devintokas (viršutinėje eilėje ketvirtas iš kairės)

Titas – mokyklos šokių kolektyvo šokėjas (stovi ketvirtas iš kairės)

Sergančios Elenos Krivickienės aplankyti atėjo visa šeima. 1981 m.

Titas (dešinėje) su pusbroliu Raimondu Simonaičiu. 1978 m.

vaiko sieloje pabudo anksti, tačiau to jis aktyviai nereikšė, o šią nuoskaudą nešiojo savo širdelėje. Pas senelį Adomą matė Lietuvos valstybingumo atributus Trispalvę ir Vytį, didžiavosi tuo.

Jau paaugusio Tito darbščių rankų visur užteko. Remontuoja butą, atnaujina sulūžusį pianiną, iškasa sode 10 m gylio šulinį, kad vandens užtektų ne tik jiems, bet ir kaimynams. Paslaugus ne tik saviems, bet ir kaimynams, draugams.

MOKYKLA, TECHNIKUMAS

Titas lankė dabartinę P. Vileišio vidurinę mokyklą Demokratų gatvėje Kaune (tada 24-ąją), kurioje baigė aštuonias klases (1969–1978 m.), o Kauno politechnikume (dabar – Kauno technikos kolegija) 1981 m. baigė pramoninės ir civilinės statybos kursą, įgijo techniko-statybininko kvalifikaciją, gavo diplomą.

Vidurinė mokykla buvo jų pašonėje, todėl čia jautėsi savas, turėjo daug pažįstamų. Vien tik iš jų namo į tą pačią klasę ėjo Asta Bagdonaitė, Rita Bužinskaitė, gretimuose namuose, bet toje pačioje Demokratų gatvėje gyvenę Eugenijus Kybartas, Virginija Mickūnaitė, Aušra Sodeikaitė, Vita Vitartaitė. Paralelinėje klasėje – Valdas Linksmuolis. Ir po pamokų vaikai bendravo, kartu žaidė kieme, mokyklos stadione. Ta vaikiška draugystė su kaimynų vaikais Titą sies dar daugelį metų. Iki pat Sausio įvykių...

Besimokydamas aštuntoje klasėje nebuvo pirmūnu. Ankstesnėse klasėse išsiskyrė matematikos žiniomis. Tiek, kad net dvėjomis klasėmis aukščiau besimokančiai seseriai Rimai patardavo, kaip paprasčiau uždavinį spręsti. Tėvai jau pradinėse klasėse vaiką leido į plaukimo treniruotes (treneris Sigitas Skarelis) ir liaudies šokių būrelį (mokytoja Janina Cibulskienė). Plaukti išmoko gerai, tačiau tėvų primestas užimtumas trukdė atsidėti sportui ir siekti aukštų rezultatų. Šoko mokykloje ilgai, net jau besimokydamas Kauno politechnikume, dalyvavo respublikinėse dainų šventėse. Jau atitarnavusį sovietinėje armijoje jį pakvietė šokti į Žemprojekto „Rasos“ ansamblį. Nuėjo į pirmąsias repeticijas, tačiau čia ilgai neužsibuvo. Pasižymėjo vaikas daugiau tvirtu charakteriu, valia, buvo teisingas kitiems, to teisingumo reikalavo ir iš savo draugų. Šioje knygoje neatsitiktinai pasakojame apie Tito giminės šaknis: Gecevičiai, Masiuliai kaip tik tomis vertybėmis savo gyvenime ir vadovavosi. Tačiau iš mamos Vitalijos, patėvio Juozo Krivicko vaikas gavo teisingas pirmąsias gyvenimo pamokas,

įtvirtinančias pačias geriausias žmogiškąsias jaunuolio savybes. Būtent jie ir aplinka suformavo tai, kas ne visada ateina su giminės genais, o išugdoma šeimoje: meile Tėvynei ir šalia gyvenantiems. Juk tų žmonių pasakojimai apie senovę, tikrąją Lietuvos istoriją, išugdė Titą patriotu ir doru žmogumi. Mes, vyresnieji, žinome, kad Titui sunku buvo sovietinėje mokykloje niekada netapti pionieriumi, paskui ir komjaunuoliu, nesiekiančiu karjeros. Tik galime nujausti, kiek reikėjo išgyventi vaikui, kuris pats save išskyrė iš pionierių ir komjaunuolių kolektyvo. Nors, žinoma, turėjo draugų, kurie jam pavydėjo tvirto charakterio, nenoro taikstytis su veidmainystėmis. Gal todėl niekada nesiekė būti pirmūnu, buvo atsargus rinkdamasis draugus. Vaiką stipresni ryšiai siejo su gyvąja gamta, paskui patraukė techniniai mokslai. Vidurinėje mokykloje labiausiai patiko ir geriausiai sekėsi valstybės ir teisės pagrindai, kai su mokytoja T. Stanikūniene galėjo kai kada nesutikti, net pasiginčyti, o pedagogai gerbė mokinį už savo nuomonę. Žinoma, jei ji neperžengdavo tam tikrų ribų: juk negalima buvo pamokoje diskutuoti apie okupaciją, prievartą ir pataikavimu paremtą sistemą. Reikėjo vienas kitą suprasti iš pusės žodžio ar veido išraiškos.

Tito sesuo Rima gal aštuntoje klasėje turėjo parašyti rašinėlį „Sekime komunistų pavyzdžiu“. Galvojo, galvojo, tačiau jų aplinkoje tokio žmogaus nebuvo. Tada aprašė savo senelio Adomo gyvenimą, nutylėdama, kad šis niekada nebuvo komunistu, o šios „garbės“ šalinosi lyg raupsų. Visi gyrė, kad gerą pavyzdį mergaitė rodo, prašė rašinėlį perrašyti į garbės knygą.

Titas išmoko fotografuoti. Įsigijo fotoaparata, didintuvą, pats pirkė ir gamino chemikalus. Apimdavo didelis džiaugsmas, kai išryškintoje fotojuostelėje įamžindavo draugus, aplinką, kurioje gyveno. Paskui, jau besimokydamas Politechnikume, kūrė menines fotonuotraukas, draugų portretus, kurių dalis ir dabar saugoma šioje mokymo įstaigoje bei namuose. Siekdamas meistriškumo, lankė fotografijos meno kursus pas P. Karpavičių, menininką, pas kurį savo darbo biografiją buvo pradėjusi jo mama Vitalija.

Jų kurso auklėtoja Janina Sučilienė Titui skirdavo daugiau dėmesio nei kitiems, skatindavo mokytis geriau nei jis norėjo. Kaip ir Tito tėvelis Povilas Masiulis, ji buvo baigusi Kauno politechnikos institutą, geodezininkė. Žinojo šeimos gyvenimo istoriją. Jaunuolis jautė ne tik dėstytojos reiklumą, bet ir nuoširdumą.

Labai anksti Titas norėjo išmokti vairuoti tėvelio automobilį. 1980 m. spalio 27 d. baigė vairuotojų kursų ir išlaikė mokyklinius egzaminus.

Politechnikume buvo sudarytos galimybės baigti lengvųjų automobilių vairuotojų kursus. Per valstybinį egzaminą problemų neturėjo, kadangi su tėvų mašina jau buvo išmokęs važiuoti, o kursuose gerai įsisavino eismo taisykles. Beveik dešimtį metų vairavo tėvelio „Volgą“, tačiau rimtesnių avarijų neturėjo. Įgimtas mandagumas, paslaugumas padėjo keliuose išvengti nelaimių.

Politechnikumo PCS b kursą kartu su Titu baigė net 29 jaunuoliai: Tarp jų Laima Kujelytė, Lina Gecevičiūtė, Gediminas Gečiauskas, Valdas Linksmuolis, Arvydas Miliauskas, Jūratė Rainytė, Rolandas ir Virginijus Mičkauskai bei kiti. Sugyveno visi gerai, buvo draugiški. Dar tarnaudamas sovietiniame laivyne, Titas svajojo apie susitikimą su kursiokais, vyłėsi visus pamatyti, kai ateis draugai jau su žmonomis ar vyrais ir vaikais... Visus mylėjo, nors artimiau draugavo su nedaugeliu, nes nemėgo per daug atsiskleisti, pasakoti kitiems apie savo gyvenimą ir problemas.

Buvo išvaizdus jaunuolis. Anksti pradėjo auginti barzdą. Jo plaukai buvo šviesūs, o barzda ir ūsai, nors ir keista, rudos spalvos.

Labai mėgo slidinėti, keliauti, draugams buvo paslaugus, tačiau gana uždaras.

Štai ką apie Tito charakterio savybes pasakoja jo draugai.

Laima Kujelytė: Jis labai artimų draugų neturėjo. Nenorėdavo prisirišti prie žmogaus, sakydavo – gal aš jį apsunkinsiu? Mokėmės vienoje grupėje Politechnikume. Jeigu darydavo šunybę – atvirai prisipažindavo, nesislėpdavo už kitų nugarų. Titas dar nebuvo gimęs, kai nuskendo tėvas. Mama galėjo jo neturėti, tačiau buvo užsispyrusi, ryžtinga ir pagimdė. Gal tą charakterio bruožą Titas iš mamos ir paveldėjo? Buvo visada tvarkingas, patrauklios išvaizdos, rudenį užsiaugindavo barzdą. Iki pavasario...

Zita Ragulskytė: Susipažinom Kleboniškyje, slidinėdami. Vėliau, kai Titą pristatydavom naujiems draugams, šie būtinai paklausdavo, ar nesąs giminė tam garsiam aktoriui. Kartais Titą reikėdavo įkalbinėti, skambinti ir kviesti du kartus. Šiaip iniciatyvos organizuoti keliones nerodė, bet dalyvauti neatsisakydavo. Mėgo gėles, visoms merginoms dažnai dovanodavo po didelę puokštę. Niekada neskaičiavo pinigų. Sunku būdavo išaiškinti, kad ir mes turime mokėti. Sunkiai uždirbdavo pinigus, tačiau jam buvo didelis malonumas daryti žmogui gera. Bet ne tai mus prie jo traukdavo, o sąžiningumas, atjauta kitam, tvirta valia.

* * *

Kiek žinoma, Titas nebuvo labai patenkintas Politechnikume įgyta specialybe, jį labiau traukė technika, fotografija. Tačiau statybininko darbą išmanė, pats sode rekonstravo namelį, mokėjo pagrindinius remonto darbus, užsispyręs kasė šulinį, kur vanduo, atrodo, turėjo būti čia pat, o suleido net vienuolika aštuoniasdešimties centimetrų ilgio betoninių žiedų, kol išgirdo besipliuskenantį vandenėlį. Sako, tada džiaugėsi lyg mažas vaikas...

Vaikinas daug dėmesio skyrė jauniausiajai sesei Giedrei, kuri buvo už jį 16 metų jaunesnė. Vyresniąją Rimutę ir jaunesniąją Viliją jis gynė nuo kiemo vaikų, o Giedrę jau pats mokė skaityti bei rašyti, matematikos. Gal todėl mergaitė be jokių paruošiamųjų klasių nuėjo mokytis į mokyklą, būdama tik šešerių metų. Jai mokslas sekėsi gerai, o pagirta mergaitė visada prisiminėdavo brolių ir jo pastangas išmokyti ją rašto.

Mamą Titas praaugo jau aštuntoje klasėje. Išėjo nejuociom, vos ne per vieną vasarą. Mokykloje per fizinio lavinimo pamokas buvęs rikiuotės gale, staiga atsidūrė priekyje. Savo aukštu ūgiu Titas nebyliai didžiavosi.

SOVIETINĖ KARIUOMENĖ

Baigęs Politechnikumą 1981 m., Titas gavo paskyrimą dirbti kaime. Nuvažiavo į tą Gražiškių kolūkį Žemaitijoje, o ten pirmininkavo moteris. Jai pasirodė, kad jaunas vyras, ir dar kaunietis, kaime netinkamas. Pradėjo klausinėti to, ko pati neišmanė. Svarbiausiu argumentu vaikiną neįdarbinti buvo tai, kad Tito laukė tarnyba sovietinėje armijoje. Suprato toji vadovė, kad padirbės jis mėnesį, ir viskas. Tik reikės mokėti visokias kompensacijas, gal dar ir patį statybų gudrybių mokyti. O ir Titas nesiveržė čia likti.

Po mėnesio Titas gavo šaukimą į sovietinę armiją. Nesidžiaugė sužinojęs, kad skiriamas į laivyną. Buvo aukšto ūgio (189 cm), gražiai nauaugęs, tokius dažniausiai siųsdavo į jūrą. Taip atsidūrė Lomonosovo mieste prie Leningrado, karantine. Titą ruošė duoti priesaiką SSRS karinėms pajėgoms, nors vaikiną širdyje tilpo tik viena priesaika – Lietuvai.

Jau birželio viduryje, per tos vadinamosios priesaikos priėmimą, Vitalija sumanė nuvykti į Lomonosovą aplankyti sūnaus. Pasiėmė atostogas, jai į kompaniją pasisiūlė Tito geras draugas ir kaimynas Algis Kalašnikovas, su kuriuo ne tik gyveno kaimynystėje, bet ir lankė tą pačią mokyklą. Pasitikėjo Titas Algiui taip, kad net leido jam prižiūrėti globojamus paukštelių, kai jo nebūdavo. Titas, kai reikėdavo, šerdavo Algio žuvytes.

Vitalijai kelionė lėktuvu į Leningradą neprailgo, o Algis važiavo traukiniu. Susitiko sutartoje vietoje. Nuėjo į karinį dalinį, o ten jų neišsileidžia, Tito nekviečia, sako, ateikit rytoj, per iškilmingą priesaiką. Ir vėl motinai galvos skausmas: gal nelaimė kokia, gal nubaudė nekaltai... Sulaukę kito ryto, jau buvo įleisti į dalinio teritoriją. Atėjo priesaikos priėmimo laikas. Stovi motina už griovio, stebi naujomis uniformomis išrikiuotus jūreivius, tokius panašius vienas į kitą. Perbėgo ilgomis jaunų veidų eilėmis: nėra Tito! Nutarė nekelti panikos, laukti, kol jį pakvies prie stalo tos priesaikos perskaityti. Ir sulaukė:

– *Matros Titas Masiulis!* (Rus. – Jūreivis Titas Masiulis!)

Pati nejausdama Vitalija irgi peršoka griovį, skuba prie rusišką tekstą skaitančio sūnaus. Ją sulaikė karininkas:

– *Nelzia teper... Vaš?* (Rus. – Negalima dabar... Jūs šis?)

– *Moj*, – atsakė su liūdesiu Vitalija. (Rus. –, „Maniškis“)

– *Chorošij paren!* – nuramino karininkas. (Rus. –, „Geras vaikinai“.)

Sovietinė kariuomenė tada kiekvienam jaunuoliui buvo didelė blogybė. Veltui prabėgę dveji metai, o jei laivyne, tai ir ištisi treji.

Motina mylėjo visus savo vaikus, bet Titą, prisimindama Povilo žodžius, pasakytus sapne, bene labiausiai. Suprato, kad jo charakterio ir įsitikinimų

Titas (dešinėje) su Algiu Kalašnikovu. 1986 m.

žmogui toje santvarkoje pavojų gal ir daugiausia. Štai grįš po trejų metų namo, o kur dėsīs? Jie nėra turtingi, greičiau atvirkščiai, šeimoje auga dar trys vaikai. Ir sugalvojo Vitalija taupyti pinigėlius, kad iš armijos grįžęs sūnus turėtų kuo apsirengti. Prisikabino prie spintos kalendorių ir braukė atitarnautas dienas. Vaikas brauko kalendoriaus dienas tolimajame Sevastopolyje, o mama – Kaune. Vitalija kasdien savo vaikui į taupyklę nutarė įmesti po 50 kapeikų. Taupyklė prarydavo ir kitas, atsitiktinai gautas ar atgautas kapeikas... O kai Titas sugrįžo namo, užteko tų santaupų „Merkurijaus“ parduotuvėje apsipirkti.

Titas tarnavo kariniame laivyne, kur ypatinga drausmė ir muštras... Ir čia spiriamas į komjaunimą nestojo, o tai buvo laikoma didele jauno žmogaus blogybe. Visas būrys komjaunuoliai, o vienas – ne... Per komjaunuolių susirinkimus jam tekdavo budėti prie ryšio linijos, tai vadovybė leisdavo paskambinti namo. Titas labai džiaugėsi ir tų susirinkimų laukdavo.

Tada laiškuose rašydavo, kad sovietiniame laivyne daug tokių, kurie nė skaityti gerai nemoka, tai tiesiog beraščių armija, pinigus ryjanti. Matė, kad didelę dalį laiko reikia tiesiog „užmušinėti“ ar klausyti politinių paistalų apie liaudies ir valdžios, karo vadų vienybę, kapitalizmo grėsmę.

Titą rusų nacionalistai vadino *fricu*. Laive buvo vienintelis lietuvis tarp 150 jūreivių, savo pažiūrų dėl tvirtų charakterio bruožų neslėpė. Kartą, tarnaudamas jau antrus metus, laive už savo tvirtus įsitikinimus net buvo sumuštas, tysojo denyje be jėgų. Išgyveno, namiškiams nesiskundė, tik paprašė mamos, kad toji atsiųstų lietuvių-vokiečių kalbų žodyną... Po to, sako, pelnė didelę jūreivių pagarbą, kad nesiskundė, neverkšlėno. Už gerą tarnybą būrio vadas net atsiuntė vadovybės laišką tėvams, kad Titas geras jūreivis, tėvai išaugino šaunų sūnų... Tik sudaužytas stuburas dar ilgai jį kamavo: maždaug po penkerių metų teko kreiptis net į Kauno gydytojus.

Laiškuose daugiausia rašydavo apie supančią gamtą, miestus, jūrą, tačiau beveik nieko apie tarnybą. Šį laikotarpį jis laikė priverstiniu pareigų atlikimu. Tačiau neleido laiko tik svajodamas, o norėjo mokytis ir išmokti.

„Džiaugiuosi, kad turiu sveikas kojas, rankas ir galvą“, – ramino mamą laiškuose... Titas savo laive buvo pripažintas geriausiu *metristu*, tai yra prietaisų priežiūros specialistu, nors vaikiną viską mokėjo. Kai tik laivas grįžta į uostą ar kitu patogiu laiku, kai atsirasdavo statybinių remonto darbų, imdavosi darbo tarsi pagal specialybę. Tėvų sode ir namuose buvo išmokęs

1982. 07. 12.

Sveikas Algi!

Prajo minuo kai tu lankiesi pas ma-
nė, o žinai jokią. Kiekviena danga einauosi
pasirūpinti, bet vis nuplūsiuosi. O dabar kaip tū
reblogas pargos. Taigi, dar karta avatiniu gimta-
diniu proga. Lankis sielo po bręmū, nes kas per-
dang tas nusieta. Dabar mes juroji. Jūs
šandien ramni kaip eikras. Laine dabar
gra atstovai iš Rygos. Jie lankdiją visur,
išvinią, ir bei ta ušviras. Taigi, anti-
nuosini laiku laivas prateis iš Rygos. Mas
atordo ir laine nusidėlo, nes mano pavar
di yra sėgavė tu, kuris 18-20 dienomis tu
iškeliauti iš Mėlajova. Tas pirmas 3-4 nien-
sio gamykla, o pastvii išbandymai ir sėl
Jusija. Vėl indai ir vėl svetimas laivas prie

Tito laiško Algiui Kalašnikovui faksimilė

visus statybos darbus, mokslas Politechnikume tuos igūdžius sustiprino. Tad ir duoda vadovybė Titui komandą pasirinkti reikiamą žmonių skaičių ir suremontuoti kokias nors patalpas. Už sąžiningą darbą buvo gavęs daug paskatinimų, tapo vyresniuoju jūreiviu, jam buvo suteiktos trumpalaikės atostogos leidžiant išvykti į Lietuvą. Sako, po vieno nusisėkusio remonto vada, žinodami Tito lietuvišką charakterį, brigadą pavaišino lašiniais. Titas jų tiek prisivalgė, kad kelis mėnesius apie lašinius ir galvoti nenorėjo...

Jis labai didžiavosi savo lietuviška prigimtimi viską atlikti sąžiningai, dorai, mokėti ūkio darbus. Kartą jų laivas per audrą tris dienas negalėjo sugrįžti į uostą, o duonos atsargos baigėsi. Laivyne alkanas jūreivis galėjo tapti pavojingas. Pamenat populiarių anų metų pasakojimą, kai Petrograde kilo maištas, vienam jūreiviui ištarus: „Vyručiai, barščiuose kirminai!“ Duoną kepti bandė vienas virėjas, kitas. Išėjo tik prisvilę paplotėliai. Tai pasikvietė Titą laivo vadas ir sako:

– *Nado ispeč chleba... Ty litovec, ty smožeš.* (Rus. – „Reikia iškepti duonos... Tu lietuvis, tu sugebėsi“.)

Tris dienas Titas darbavosi duonos kepėju, viską darė pirmą kartą, pasiskaitęs literatūros. Duonos kepime būtina išlaukti tol, kol tešla iškilis. Ir duona išėjo tokia skani, jog senieji jūreiviai prašė, kad ir toliau Titas ją keptų. Tie juodi, apdriskusiais šonais forminiai rusiški kepalikai jiems buvo pabodę.

Mėgo fotografuoti ir armijoje, net buvo pasigaminęs iš senų prietaisų detalių savadarbį fotoaparātą.

Rašė laiškus tėvams, deja, jų iki mūsų dienų neišliko. Siuntė keliems draugams, nepamiršdamas pasveikinti su gimtadieniais ar kitomis paminėtinomis progomis. Motina dabar saugoja kelis Tito rašytus laiškus savo draugui Algiui Kalašnikovui į Kauną. Štai keletas ištraukų.

„Ryte, po iškilmingos ceremonijos, buvo pravestos finalinės varžybos tarp būrių. Mūsiškiai užėmė tris pirmas vietas tinklinio, futbolo ir krepšinio varžybose. Bendroje įskaityje būrys užėmė taip pat pirmą vietą. Aš irgi prisidėjau prie šių pergalių. Ne tik žaidžiau krepšinį, traukiau virvę, bet ir stipriai sirgau už savo būrį (...) Vakare gavau laišką nuo tėvų. Rašo, kad tu rugpjūčio viduryj žadi atvažiuoti kartu su Rita. Kad tu nori atvažiuoti – suprantu, bet ko jai čia prireikė – niekaip nesuprantu. Kas ji man – panelė ar sužadėtinė? Eilinė grupiokė, kaip ir visos...“ (1981–07–27).

„Dabar mes prie jūros. Jūra šiandien rami, kaip ežeras. Laive dabar yra atstovų iš Rygos. Jie landžioja visur, žiūrinėja, šį bei tą užsirašo. Taigi artimiausiu laiku laivas patrauks į Rygą. Man atrodo, ši laimė nenuskils, nes mano pavardė yra sąrašė tų, kurie 18–20 dienomis turi iškeliauti į Nikolajevą. Ten pirmus 3–4 mėnesius gamykla, o paskui išbandymai ir vėl Gruzija. Vėl indai, ir vėl svetimas laivas, prie kurio greit pripranti ir nesinori skirtis. Čia man buvo gerai. Be manęs, laive dabar keturi lietuviai, todėl žodžiu kitu persimesdavome gimtąja kalba. Nikolajevas – taip pat neblogai, nes Rygoj aš dar suspėsiu pabūti, o į Nikolajevą daugiau gal ir neteks nuvykti. Išsiuñčiau namo keletą negatyvų. Kai padarys nuotraukas, paprašyk, kad ir tau kelias duotų“. (1982–07–12)

„Kol kas aš esu stažuotėje, bet po kokio mėnesio kito patrauksim į Nikolajevą, kur stovi naujasis mūsų laivas „Lovkij“. Prieš mėnesį buvo surinktas ekipažas (apie 180 žmonių)... Naujame ekipaže lietuvių vėl nėra. Dabar tenka laukti rudens. Gal tada koks vienas ir ateis. Kadangi šiame laive mes nereikalingi žmonės, o laivas niekur neplaukia, todėl kiekvieną dieną siunčia įvairiems darbams. Aš ir dar du įsitaisėme rūbų ir audinių sandėliuose, atliekam kapitalinį remontą. Jei taip eisis ir toliau, galimas dalykas, gausiu atostogų, bent jau viršininkas žadėjo. Gal spalio šventės sutiksiu namuose. Tik tu nepaleisk gandų, nes tai netikslūs duomenys, o kai atvažiuosiu, tegu tai bus staigmena.

Neseniai parašė viena grupiokė. Ji pasigyrė, kad turi dukrą. Tai jau antra pora iš mūsų grupės. Jaučiu, kad bus įdomu, kai į pirmą susitikimą grupiškai atsives savo žmonas, vyrus ir vaikus. Aš po tarnybos planuoju kokius tris metelius pagyventi laisvas. Nėra kur skubėti“. (1982–08–23)

„Linkiu tau smagiai atšokti sesers vestuvėse. Neduok nuobodžiauti Audrai. Su Oksana nors ir norėčiau, ryšio palaikyti negaliu, nes ji man nerašo. Ruošiuosi ją pasveikinti gimtadienio proga, o jei jokios žinios iš jos negausiu, tai ir nesikankinsiu. Jei labai norėsiu, susirasiu ją grįžęs.

Kas naujo įvyko pas mane per paskutinį mėnesį? Pirmiausia tai vasario 23 d. man buvo suteiktas vyresniojo jūreivio laipsnis. Paskui susitikome su draugu, su kuriuo kartu mokiausi Politechnikume, o paskui tarnavome viename būryje Lomonosove. Kovo 26 d. mes persikėlėme gyventi į laivą. Vėl pasijutom žymiai laisviau. Kajutėje šviesu, švaru, gražu. Pastoviai gali klausytis muzikos, valgykloje yra televizorius.

Norėčiau surinkti šviesos muziką. Yra labai nebloga schema ir sąlygos užtikrintos. Reikia tik gauti detalių“. (1983–03–22)

„Štai neužilgo baigsis revizija, ir mes vėl patrauksim į Sevastopolį. Sklinda kalbos, kad ten būsimė labai trumpai. Po to aš grįžtu į Nikolajevą ir tęsiu tarnybą.

Laiškų negaunu jau gal visas mėnuo. Matyt, visi rašo į Sevastopolį, o iš ten kažkodėl jų nepersiuočia. Rytoj ruošiausi skambinti į namus, bet, atrodo, į miestą išsiveržti nepavyks... Taigi, Algi, jei ten maniškius sutiksi, tai perduok, kad aš sveikas ir gyvas, neužilgo ruošiuosi parašyti. Galėtum, žinoma, paskambint, nes jie jau seniai iš manęs jokios žinutės negauna.

Gal ir negerai paskutinėmis eilutėmis, bet aš noriu tave pasveikinti gimtadienio proga, palinkėti laimės, sveikatos, kad pildytusi visi tavo planai ir svajonės“. (1983–08–19)

„Štai aš ir vėl tarnauju. Kelionė sekėsi puikiai. Lėktuvu JAK-40 skridau pirmą kartą. Tai tikrai kažkas panašaus į skrendantį autobusiuką. Kol kyla ar leidžiasi, jį mēto ir purto, o virš debesų skrenda gana gražiai ir lygiai.

Šiandien pas mus pasnigo, bet sniegas, atrodo, ilgai nesilaikys. Tiesa, kai atvažiuovome, dar tą pačią dieną, mano viršininkas pasiūlė stoti į komjaunimą, bet aš nesileidau į kalbas.

Kada persikelsim į laivą, niekas tiksliai nežino. Girdėjau tokias kalbas, kad, perdavus indams laivą, dalis ekipažo kartu su jais plauks į Indiją. Tai, atrodo, susiję su tuo, kad indai už Bosforo sąsiaurio praplaukimą turi mokėti beveik pusę laivo kainos, o pas mus yra sutartis, nors ir mes už tai mokam. Jei tai būtų tiesa, tai būtų neblogai patekti į tą išrinktųjų būrį“. (1983–11–17)

Iš sovietinės kariuomenės Titas grįžo tvirtas dvasia, žinodamas, kad okupantas stiprus, tačiau tėra milžinas molinėmis kojomis, kad Lietuva ir jos žmonės yra morališkai tvirtesni, o jų siekiai kada nors atgauti nepriklausomą valstybę tikrai išsipildys. Apie tai neretai diskutuodavo su patėviu ir seneliu.

Paskui pradėjo studijuoti Bibliją. Ypač gilinosi į apaštalo Paulius Laišką Titui. Skaitydamas prasmingus apaštalo žodžius savo mokiniui bei sekretoriui Titui, kurį kaip vyskupą pasiuntė į Kretą, jaunuolis tarsi įsivaizdavo savo pokalbius su tėveliu Povilu, kurio niekada nebuvo matęs, jį pažinojo tik iš fotografijų.

PO KARIUOMENĖS

Grįžo namo ir tuoj tėvui ant kelių, kaip vaikystėje. Taip buvo pasiilgęs namų šilumos. Jautėsi reikalingas tarp namiškių, kurie atidžiai klausydavosi jo pasakojimų apie svetimus kraštus ir jūras. Paskui pradėjo svajoti sesutę nusivežti į kalnus.

Darbą pasirinko kuo arčiau tėvų turimo kolektyvinio sodo, Kauno rajono „Pirmūno“ kolūkyje. Pradėjo eiliniu statybininku. Atsisakė vadovauti brigadai, sakydamas, jog nori būti laisvas, nuo kitų nepriklausomas. Gavęs pirmąją algą, nusivedė mamą į parduotuvę ir nupirko brangią kailinę apykaklę paltui. Pardavėja, sužinojusi, kad sūnus iš pirmos algos mamai perka brangią dovaną, pratarė: „Laiminga jūs mama...“

Vieną dieną dėdės sodyboje susitrenkė nugarą ir galvą. Pasiskundė nugaros skausmais. Atsiliepė ir sovietinės armijos palikimas, kai laive buvo sumuštas. Mama prikalbina nueiti į Raudonojo kryžiaus ligoninę. Ten gydytojas apžiūri, klausinėja, o Titas nedejuoja, neaimanuoja. „Tai sveikas, praeis“, – nutaria gydytojas. – Skaudėtų, tai dejuotų“. O kad vaikino tokia prigimtis, tvirtas charakteris, nepagalvojo...

Penkerius metus dirbo Kauno rajone. Statė Piliuonoje daržovių ir grūdų sandėlius, Margininkuose – kiaulidę, Viršužiglyje – veršelių fermą. Dabar Piliuonoje viena gatvė pavadinta Tito Masiulio vardu, geru žodžiu Titą mini vietos gyventojai, su kuriais jam teko tada susipažinti. Ir Petras Grybinas, Sigitas Krupštas, Antanas Lopeta ilgai prisimins savo bendradarbį Titą Masiulį. Ir pasakos, kad jis tada buvo draugiškas, santūrus vyras, išmanė savo amatą. Kolektyviniame sode netoli Piliunos jis praleisdavo daug laiko. Pats rekonstravo namelį, susiremontavo seną motorolerį ir juo važinėjo į darbą, net elektroninį laikrodį buvo pasidaręs. Niekada neprisidėdavo prie tų, kurie norėdavo „aplaistyti“ atlyginimą ar kitą „svarbų“ įvykį. Jam jau geriau būdavo ilgiau padirbėti, pasikrapštyti savo malonumui.

Nepatiko tvarka ūkyje, kai statyboms norėjo vadovauti to neišmanantys žmonės. Senasis ūkio vadovas jau dirbo kitur, atėjo naujas. Štai žiemą dengia pastatui stogą klijuotomis medžiagomis. Lauke šaltis toks, kad ruberoidas trūkinėja, nesiklijuoja. Šiltesnę dieną, lyg tyčia, siunčia vidaus darbus atlikti, o pačią šalčiausią – ant stogo... Tad ir pareiškia Titas, kad jis broko nedarys. „Ką liepsim, tą darysi“, – tarsi kirvis nukerta valdžios balsas. Arba betonuoja grindis. Valdžia užsako betoną jau dienai baigiantis. Visa darbo diena praena

Karpatuose su draugais. 1990 m.

Protesto pikete Piliuonoje. 1989 m..

Paskutinė Tito fotografija. Vilnius, parlamentas. 1991 m. sausio 12 d.

jo belaukiant, o vakarop – pragaras. O kaipgi su darbų kokybe, koks darbas naktį prie vienintelės elektros lemputės? „Nesirūpink, bus gerai, – jam atsako. — Lygink, tankink nors iki pat ryto, čia ne mūsų bėda“. Lokia vaikas pas talkininkaujančius studentus, prašo padėti betoną išlyginti, juk sustengs, bjaurybė, ryto nesulauks... Prašo atvežti vandens, kad glaistomas grindų paviršius būtų lygus, be įtrūkimų. Mokslus baigusį vaiką zootechnikas, fermos vedėjas, moko, kad tai blogai, susilpnės betonas. O kad paviršius bus nelygus, žmonės meistrą keiks, niekam nerūpi.

Tada ir nutarė Titas susirasti tokį darbą, kad tik pats galėtų atsakyti už gaminių kokybę. Sužinojo, kad S. Nėries kolūkio pagalbinių verslų ceche, kur gamino batus, reikia specialisto, gaminančio padus. Titas išsinuomotoje patalpoje Vienožinskio gatvėje Kaune susimontavo nesudėtingus įrengimus, presą. Ir tokiais pusfabrikačiais aprūpino ne tik šiuos užsakovus, bet tiekė batų padus dar ir Traupio kolūkiui, į Anykščių rajoną, kitiems užsakovams. Darbas buvo sunkus, sveikatai kenksmingas, tačiau išradingasis Titas įrengė ventiliaciją, išstudijavo ir kiek įmanoma supaprastino technologiją. Tada laiko atsirado ne tik poilsui, bet ir kitokiai veiklai.

Piliuonoje su draugais prie statomo karinio objekto suorganizavo piketą, įvažiavimą užvertė statybinėmis atliekomis. Rengė piketus ir Šančiuose prie rusų kareivinių, šnekėdavosi su kareiviais apie jų padėtį. Netrukus gatve praeinantys žmonės pamatė pro kareivinių langus iškliktą plakatą: „Mes ne okupantai!“

Eina į kareivines, buvusias Šančiuose, kalbasi su kareiviais įvairiomis temomis, diskutuoja, kol gauna patikinimą, kad jie į žmones, net ir gavę vadų komandą, nešaудys...

Mėgo laiptoti po kalnus. Kai 1990 m. kovą Titas paskutinį kartą išvyko į Karpatų slidinėtį, ten nusipirko mažą radijo imtuvą, kad galėtų išgirsti apie Lietuvos Nepriklausomybės paskelbimą. Jis žinojo, jis jautė, kad ta diena išauš jam Lietuvoje nebūnant. Ir štai kovo 11-ąją išgirdo apie tai ne jis vienas. Atėję pasveikinti ukrainiečiai Titui pasakė: „Nors jūsų tauta ir maža, tačiau esate laisvi, laimingi, o mes to nesulauksime...“

Kai SSRS Aukščiausioji Taryba rengiasi keisti konstitucijos nuostatas dėl respublikų išstojimo iš SSRS tvarkos, kurias priėmus Lietuvai būtų užkirstas kelias atsiskirti, Titas organizuoja „*daugiavaikės Krivickų šeimos iš Kauno*“ laišką, kuriame rusų kalba protestuoja prieš pakeitimus,

Уважаемая редакция,

По нашему мнению предлагаемый проект Конституции ^{СССР} не может быть предметом так как:

1. Он не меняет статей №№ 73, 74, 75, 134, 135 и 141 Конституции 1977 г., которые укрепили суверенитет союзных республик.

2. Предлагаемые поправки в статьи №№ 108, 109, 111, 113, 116, 119, 125 и 153 Конституции СССР также отменяют суверенитет Советских республик.

3. Предлагаемый порядок выбора депутатов ^{СССР (статья № 108 Конституции)} нарушает принцип федерализма и равноправия республик в СССР.

4. Указание предлагаемых поправок Конституции грубо пороет резолюцию XIX Всесоюзной партийной конференции по вопросу национальных отношений.

Мы не хотим узаконенного рабства!

Многодетная семья
Кривчикова Ю.Ю.

Москва Кремль Верховный Совет СССР
Депутатская паркомиссия
по Конституции.

„įteisinančius vergovę“. Nepabijoję dar gajos sovietinės valdžios, didžiulės Lietuvoje likusios KGB struktūros keršto. „Kito pasirinkimo neturime“, – sakė jis draugams.

Sutinkant 1990 metus, gavo nuo saviškių mažą dovanėlę, užrašų knygelę, kurioj įrašė savo, o gal ir kito žmogaus sukurtas eilutes, atspindinčias jaunuolio vidinę būseną:

*Pakaks netikrumo, pakaks abejonių,
Iliuzijų, nerimo, baimės, spėlionių.
Juk laimė netoli, jinai ne už jūrų,
Ir stovi čia pat, prie tavos širdies durų...*

Titas tikėjo, kad greitai jo Tėvynė bus nepriklausoma. Nelaukė šios šventės nuošalyje, o buvo tarp tų, kurie už ją kovojo piketuose, mitinguose, pagaliau ir savo asmeninio gyvenimo pavyzdžiu. Grūdino savo kūną ir valią, lipo į kalnus, ėjo į ilgus pėsčiųjų žygius, gyveno tvarkingą gyvenimą. Net savo draugei, su kuria svajojo apie ateitį, atsargiai kartojo, kad dabar dar ne metas imtis spręsti asmeninių reikalų, kai Tėvynė laukia paties svarbiausio sprendimo. Buvo ne tik tvirtas, bet ir griežtai nusistatęs savo asmeniniu gyvenimu būti pavyzdžiu kitiems. Štai tais laikais įėjo į žmonių buitį satelitinės antenos, kurių pagalba galėjai ištrūkti iš po geležinės uždangos, pamatyti pasaulį nors per televizoriaus ekraną. Lietuvaičiai važinėjo į tada jiems atrodžiusią laisvesnę Jugoslaviją. Kadangi keitė per mažai pinigų, kad juos taupydamas galėtų tą prietaisą nusipirkti, mūsiškiai vežė parduoti Kauno „Inkaro“ sportinius batelius bei kitas prekes, kurios pas mus pagamintos, o Jugoslavijoje buvo perkamos. 1989 m. gruodžio 19 d. ir Titas gauna užsienio pasą, vizą, kuri galiojo iki 1990–06–19. Sužinojęs, kokių būdu galima uždirbti pinigėlių normaliai kelionei, atsisakė jos:

– Aš Lietuvai gėdos nedarysiu, prekių tarpurartėse nepardavinėsiu...

Visi, kas tik su Titu bendraudavo, pažymėdavo Tito tiesumą, atvirumą ir geranoriškumą. Jis prašomas, o kartais ir savo iniciatyva, ateidavo į pagalbą. Buvo dorovingas, ne savanaudis. Sako, net gėlė, jo rankų paliesta, sparčiau augti pradėdavo. Matė, kai žmonės, pasijutę laisvi, elgėsi negražiai. Grįžęs iš 1990 metų Joninių šventės Kernavėje, tik tiek tepasakė: „Kol buvo draudžiama, tai buvo tikros Joninės, o dabar privažiavo masė žmonių, masė prekybininkų, pilna alkoholio, tai kokios čia Joninės?..“

1989 metais tėvelio Povilo sesers Onos dukra Elena ir jos vyras Juozas Monkevičius susilaukė neišnešiotą kūdikio, svėrusio vos 900 gramų. Žinoma, anksčiau toks vaikas būtų pasmerktas mirčiai. Tad tėvai pirmiausia siekė kūdikėlį pakrikštyti, kad vaikas įgimtąs nuodėmės neturėtų. Monkevičiai norėjo, kad krikšto tėveliai būtų dori, teisingi, religingi. Tai jų pasirinkimas ir krito ant Tito. Jis su pussesere Vitalija pakrikštijo iš Kauno klinikų inkubatoriaus ką tik parsivežtą vaiką. Ir vardą gražų suteikė – Kęstutis. Kūdikėlis buvo toks mažas, kad tilpo į Tito delnus. Gal šios istorijos ir negalima pavadinti stebuklu, bet vaikutis tėvelių, aplinkinių kuo rūpestingiausiai globojamas ėmė sparčiai augti, tvirtėti. Dabar Kęstutis niekuo nesiskiria nuo savo bendraamžių, baigia vidurinę mokyklą. Gal jam ir geros Tito rankos padėjo?

TITĄ MASIULĮ PRISIMENANT

SENELIS ADOMAS GECEVIČIUS

Titas augo su tėveliais, todėl mes bendravome kiek mažiau. Labai norėjau, kad gabus anūkas eitų mūsų pėdomis, taptų knygrišiu, leidėju. Kartais jį lyginau su savimi: abu buvome išradingi, nuoširdūs, kolektyvų gerbiami. Buvo kruopštus, pareigingas, tai yra turėjo savybes, kurių reikia knygrišio amatui.

Buvau užkietėjęs žvejys. Žūklavau Nemune, prie Kauno hidroelektrinės. Ilgainiui, kai šis pomėgis prablėso, pastebėjau, kad ir Titas supratingas žvejys. Dažnai gyrėsi žvejojęs Neryje, Nevėžyje, čia turėjo savo mėgstamas vietas. Meškeriojo jis prastesniais nei mano įrankiais, todėl visą savo „amuniciją“ atidaviau jam. Mačiau, kaip vaikas džiaugėsi, gavęs spinningus, meškeres, kabliukų kolekciją.

Tada mudu su žmona jau dirbome Žemės ūkio statybos projektavimo institute. Knygų rišimo staklės buvo kiek sudėtingesnės nei mano darbo metu įvairiose Kauno spaustuvėse, todėl, joms sugedus, sutaisyti turėdavau problemų. Iš pradžių ieškodavau meistrų kitur, kol galėjau kviestis anūką Titą. Jis viską mokėjo. Iš pradžių studijuodavo instrukcijas, gilinosi į įrenginio veikimą. Turėjo auksines rankas, noriai atsiliepdavo į mano prašymus.

Turėjau kelis anūkus, visus vienodai mylėjau. Titas buvo labai savarankiškas, nenorėjo kitų pagalbos, viską darė pats. Buvo išskirtinis vaikas tarp kitų. Jam užteko laiko dažnai pas mus lankytis, pasipasakodavo apie rūpesčius ir džiaugsmus.

Tą tragišką sausio 13-osios naktį su žmona budėjome prie televizoriaus. Jaudinomės, nes žinojome, kad ir mūsiškiai nuvažiavę prie Televizijos bokšto Vilniuje. Tarp jų – ir Titas su savo draugais. Kai diktorius pranešė, kad prie bokšto yra daug žuvusių, sunerimome. Paskelbė žuvusiųjų pavardes, o tarp išvardytųjų paminėjo Titą Masiulį. Supratome, kad tai mūsų anūkas. Jokių iliuzijų, kad ten galėjo būti kitas žmogus, neturėjome: Titas ėjo ten, kur

sunkiausia, kur pavojingiausia. Žmona puolė į isteriją, o aš ją raminau sakydamas, kad Titas atidavė gyvybę už Tėvynę. Taip praleidom bemiegės nakties likutį.

Kitą rytą su savo mašina išvažiavome į Vilnių pažvelgti į Tito kūną. Gal ir atpažinti žuvusįjį. Kai kas, o širdies kertelėje ir mudu su žmona, dar tikėjomės pamatyti kitą žmogų, kol nepamatėme anūko palaikų...

Tada prisiminiau jo žodžius, pasakytus mums. Klausėme, koku keliu nueisime po Nepriklausomybės atgavimo, kas mūsų laukia. Titas tvirtai atsakydavo: „Lietuva bus laisva normali valstybė, visiems bus geriau...“ Jo balse tarsi skambėjo ryžtas nebūti tame procese pasyviu stebėtoju, jis norėjo šiame kelyje būti pirmas.

Tito laidotuvėse dalyvavo minia žmonių, visi dėkojo jo tėveliams ir mums už tai, kad išauginome gerą vaiką. Tais momentais didžiavausi savo anūku, nors plyšo širdis dėl netekties...

STASĖ MASIULYTĖ-JOSVILIENĖ, TETA

Titas buvo geras, sumanus vaikas. Matydavomės retai, tik per šeimos šventes, gimtadienius, tačiau ir to užteko, kad jį įvertinčiau. Buvo kiek tylus, rimtas. Laukiamas susitikimuose ir dėl to, kad fotografuodavo, visus linksmindavo. Dažnai pagalvodavau, kad pagal būdą jis buvo labai panašus į savo tėvelį, mano brolių Povilą. Ir tas, kai pradėjo studijuoti Kauno politechnikos institute, gyveno sava galva. Mama su sesutėmis buvo ištremtos į Sibirą, tai vaikas liko be paramos. Tik teta Mišeikienė iš Nemakščių kiek galėdama padėdavo Povilui: siūsdavo maisto produktų, kartais ir pinigėlių. Ir tėvas, ir sūnus mėgdavo fotografuoti, patys ryškindavo juostas, atspausdavo nuotraukas. Nors tai darė labai skirtingu metu. Labai jiedu mylėjo mūsų tėvėlių tėviškę, abu buvo sentimentalūs jai.

Dažnai lankydavomės pas Krivickus Demokratų gatvėje Kaune, kur jie gyveno. Titas su mama, sesutė Rima, patėvis Juozas Krivickas, Vilija, Giedrė buvo labai darni ir tvirta šeima. Žinojau Tito pomėgį technikai, motociklams, mašinoms, tačiau nežinau, kodėl jis pasirinko statybininko specialybę.

Nelaimė tą sausio 13-ąją buvo mums lyg perkūnas iš giedro dangaus. Žinojome, kad Atgimimo metais Titas buvo aktyvus jaunuolis, savanoris. Dažnai važiavo budėti prie Parlamento, tačiau apie tai nesigyrė. Jo meilė Tėvynei buvo didelė, tačiau jos viešai nedemonstravo...

ALDONA MASIULYTĖ-JAUNIŠKIENĖ, TETA

Titas charakterio savybes paveldėjo iš savo tėvelio, mūsų brolio Povilo. Abu jie buvo principingi, darbštūs, pametę galvas dėl fotografijos.

Povilas 1947 m. baigė Laukuvos gimnaziją. Nelengva buvo padaryti, žinant, kad iki miestelio ilgas gabalas, šeimos ūkis išdraskytas, o tėvelis Motiejus jau buvo miręs ir palikęs žmonai 38 ha ūkį, būrį vaikų bei didelį vargą. Tada kaimo žmogaus gyvenimas buvo sunkus dėl nuolatinių pyliavų, priverstinių darbų.

Tais pačiais metais Povilas Masiulis įstojo į Kauno Vytauto Didžiojo universiteto Hidrotechnikos fakultetą studijuoti geodeziją. Studijavo negaudamas iš namų didesnės paramos. Man tada buvo tik septyneri metai, buvau pradėjusi lankyti pradžios mokyklą. Povilas visada namo grįždavo su dovanėlėmis jaunesniesiems. Parsiveždavo ir geodezinius brėžinius, prie kurių dirbdavo, tad mums buvo labai įdomu, kai brolis pasakojo, kad juose atvaizduota vietovės planas, nužymėti kalneliai ir daubos, pastatai, upės, pievos...

Brolis buvo poetiškas žmogus. Mėgo poeziją. Po kiekviena nuotrauka taikliai užrašydavo tai protingą mintį, tai eilėraščio eilutes. Fotografavo daug ir kokybiškai.

1952 m. baigė universitetą, tapusį Politechnikos institutu, ir išvyko pagal paskyrimą dirbti geodezininku į Sibirą, kur statė Taišeto–Abakano geležinkelį. Nežinau, ar tokią tolimą paskyrimo vietą jis pasirinko dėl to, kad norėjo susitikti su ištremtais mama ir broliu Juozu. Pamenu, kai Povilas po dvejų metų grįžo į Lietuvą, pasakojo, jog pagrindinis jų darbas buvo geležinkelio tunelių statyba. Kadangi mama buvo ištremta į Krasnojarsko kraštą, juos skyrė tik 200 km. Kartą Povilas per Sibiro platybes nusigavo pas mamą ir brolių Juozą, visi tuo džiaugėsi.

Kaune brolis įsidarbino pagal specialybę, daug dirbo, tačiau ir mūsų nepamiršo. Pirmą kartą jo kviečiama atvažiavau į Kauną 1953 metais, brolis laukė autobusų stotyje, o aš išlipau Vilijampolėje. Supratusi, kad palikau autobusą per anksti, pėsčiomis patraukiau į stotį. Pusiaukelėje, Laisvės alėjoje, netikėtai susitikom.

Iš pradžių Stasė, o paskui ir aš gyvenom Kaune brolio išnuomotame bute Zanavykų gatvėje. Paskui, grįžus mamai iš Sibiro, parvažiavau namo, baigiau Laukuvos vidurinę mokyklą.

Ilgus metus gyvenu Lazdijuose. Tad nuo Tito ir jo šeimos mus skyrė didelis atstumas. Atvažiavę į Kauną, dažnai susitikdavome pas juos. Augo vaikas tėvų džiaugsmui doras, nuoširdus, teisingas.

Paskutinį kartą matėmės 1990 m. rugpjūčio 25 d. per mūsų sūnaus Vilydo vestuves. Atvažiavo tada vienas, tačiau su tėvelio „Volga“. Vestuvėse buvo daug jaunimo, o merginoms jis tiesiog krito į akis dėl mandagaus elgesio, gražios išvaizdos. Tada buvo be barzdos. Bendraudamas su juo ne tik jaunimas, bet ir mes, jo tetos, stebėjomės Tito santūrumu, protinga kalba.

Kai dirbo pagalbinių verslų ceche, mums jis padovanojo po porą basučių, kurias pats pagamino. Aš jas iki šiol išlaikiau. Jos buvo ant aukšto kulno, zomšinės. Tada tokių parduotuvėse įsigyti negalėjai, tai didžiavomės sūnėno dovanomis.

1991 m. sausio 11 d. buvau Vilniuje, kur vyko naujųjų profsąjungų vadovų seminaras. Jau tada prie Aukščiausiosios Tarybos būriavosi žmonės, jautėsi parako kvapas. Grįžau namo, tačiau nuo televizoriaus nenuleidau akių. Girdžiu, sausio 13-osios naktį skaito pranešimą, kad prie Televizijos bokšto žuvo žmonės, tarp jų ir tarsi Titas Masiulis. Išsigandau, klausiu vyro, ar jis girdėjo. Jis ne taip nugirdo, ramina mus, kad pranešė ne Masiulis, o Mačiulis. Nepatikėjau, nes Titas visada būdavo ten, kur sprendėsi Tėvynės likimas. Skambinu saviesiems į Kauną. Tie patvirtino, kad netekome Tito...

Sunkios buvo mums tos dienos. Nuvažiavome į Vilnių, kur buvo pašarvoti Televizijos bokšto gynėjai, paskui dalyvavome didingose Tito laidotuvėse Kaune. Žinant Tito ir jo tėvelio Povilo gyvenimo istorijas, džiaugėmės, kai Vitalija apsisprendė atiduoti vaiko kūną tėveliui ir palaidojo Titą Petrašiūnuose, šeimos kape...

LIGIJA GECEVIČIŪTĖ-TAUTKUVIENĖ, TETA

Tito šeima buvo pavydėtina draugiška ir darni, nors gyveno nepritekliuje. Po Povilo Masiulio žūties Juozas Krivickas vaikams tapo geru tėveliu, o Vitalijai – vyru. Tėvų darbštumo ir išradingumo dėka vaikai niekuo neišsiskyrė iš kitų. Gal tik drabuželius ilgiau nešiodavo, ne visada jie buvi nauji, dažniau taisomi ir pertaisomi. Titas per metus kelias poras batų bei kelnų pakeisdavo, tačiau teisindavosi, kad jų siūlai supuvę, o ir prasta oda buvusi.

Atsimenu, kai viename laiške iš armijos, paklaustas apie sveikatą, jis motinai rašė: „Džiaugiuos, jog turiu sveikas kojas, rankas ir galvą“.

Jam nepakako tradicinio bažnyčios lankymo, poterių kalbėjimo. Norėjo kuo daugiau suprasti, pažinti. 1990 m. Kauno VI forto Kryžių kalnelyje buvo dovanojamos Naujojo Testamento knygos. Tokias dovanas gavo jie su tėčiu Juozu. Titas ilgai studijavo, kartais garsiai skaitė ir aiškino namiškiams, jog Naująjį Testamentą reikia skaityti tol, kol pajusi Dievą savo širdyje. Žingeidumo vedamas aplankė įvairių tikėjimų bažnyčias, net žydų „škaloje“ pabuvojo. Vienoje iš bažnyčių pranešė, kad čia turės būti palaiminti keturi jaunuoliai ir netikėtai pakvietė Titą. Palaimintas jis linksmas sugrįžo namo. Ar tai ženklas, kas tai? O, jei mes mokėtume skaityti visatos siunčiamus ženklus!

Titas mėgo fotografuoti. Paskutinės 1990 m. šv. Kalėdos Krivickų namuose ilgam išliks atmintyje tarsi atsisveikinimas. Visų prašymu ant sienos pakabinęs baltą ekraną jis rodė skaidres. Prisiminėm šeimos ir jo gyvenimo akimirkas. Juk ko vertos vien skaidrės iš Kernavės ir Rumšiškių, Fanų ir Karpatų! Jautrus gamtos suvokimas, pastabumas, meilė net mažiausiai gėlytei, išsiveržusiai iš akmeninio glėbio, kalnams ir lietuviško kaimo kertelei. Visa tai buvo užfiksuota rūpestingu žvilgsniu ir galėjo varžytis su pripažintų meistrų darbais. Kitus fotografuodamas, save pamiršdavo...

Ilgas ir skausmingas mūsų kelias į Laisvę. Teko stovėti prieš tankus beginklius, tačiau išdidiems, stipriems dvasia ir meile Tėvynei.

Susikūrus Sąjūdžiui, jis buvo visų įvykių sukuryje, žinojo Laisvės kainą. Deja, ji buvo mums per žiauri.

MARYTĖ GRIGALIŪNAITĖ-NORVAIŠIENĖ

Šiandien dažnai žiūriu senas nuotraukas. Iš sąskrydžių, kelionių, kitokių susibūrimų. Žinau ir kas tas nuotraukas fotografavo: jei joje yra Titas, tai fotografavo Valentinas Norvaiša. Ir atvirkščiai. O jei nuotraukoje yra jiedu abu kartu, reiškia spragtelėjo atsitiktinis žmogus. Jiedu nelenktyniavo tarpusavyje, kas pagaus vaizdingesnę akimirką, jie buvo bendraminčiai, kolegos.

1987–1990 m. su kompanija, kurioje buvo apie dešimt jaunų žmonių, išvažinėjom visą Lietuvą. Buvom nuvykę ne tik pas tėvą Stanislovą, K. Skebėrą Širvintų rajone, į V. Orvydo sodybą Salantuose. Su malonumu viešėjome Pakruojo, Burbiškių dvaruose, prie Gedimino paminklo Veliuonoje, Kernavėje, Rumšiškėse, Tilžėje. Lietuvoje matėme atgimimo daigus, jais džiaugėmės. Buvome nuvykę ir į Tito tėvelio Juozo Krivicko

gimtuosius Kibildžius. Titas čia mums pasakojo apie savo laimingą vaikystę. Niekada Juozo Krivicko jis nevadino patėviu, o tik tėveliu. Vežiodavo mus Titas su savo mašina. Jis gal juokais, o gal ir rimtai teigė, kad mašiną vairuoja jau nuo dešimties metų.

Mėgome šaskrydžius. Štai 1988 m. vasarą su Kauno namų statybos kombinato komanda, kur dirbo Valentinas, dalyvavome šaskrydyje Šernuose (Klaipėdos raj.). Titas kartu vežėsi ir dvylikametę sesę Giedrę. „Tegu vaikas pakvėpuoja grynu oru“, – sakė jis mums. Reikėjo dalyvauti konkursuose statant palapines, einant rąstu, ištiesta tarp medžių virve. Su Titu ir Giedre dalyvavom „šeimų“ estafetėje, tai reikėjo „vaiką“ tėvams nešti. Kadangi Giedrė buvo tuo metu apkūni mergaitė, Titas pasiūlė... nešti mamą, sakė, gal taip bus lengviau. Jis dažnai su jumoru ironizuodavo seserį, tačiau ta į pastabas nereagavo.

Važiavome į visus Sąjūdžio renginius, piketavome kviesti ir nekviesti...

Su Titu ir kitais draugais Fanų kalnuose buvau du kartus. 1988 m. vasarą iš Kauno geležinkelio stoties į Vilnių iškeliavome devyni kelionių mėgėjai: aš, Titas, Valentinas, Laima Kujelytė, Jonas Grigaliūnas, Kęstutis Kurtinaitis, Vidmantas Kaulinskas, Edmundas Mulokas ir Vida. Iš ten skridome į Maskvą, o toliau – į Tadžikiją.

Toje kelionėje buvome sutarę rašyti dienoraštį. Pradžią padarė Laima Kujelytė, toliau tęsė Jonas Grigaliūnas ir t. t. Titas rašyti vengė. Vis tik rugpjūčio 7 d. jis sėdo prie dienoraščio ir parašė: „Pusryčius gamino vienas Jonas, nes Kęstutis po kvietinės vakarienės ir gastrolių net nesiruošė lįsti iš palapinės. Po pusryčių susikrovėm „užmetimą“ ir išėjom Mutny ežero link, kur mūsų laukė Marytė ir Valentinas. Ten nusprendėm, kad našta per sunki ir pradėjom dosniai ją dalinti žemiečiams, kurie tuo metu ėjo pro

Marytė, Giedrė ir Titas Šernuose

Žygyje per Karaliaučiaus kraštą, Tilžėje. Valentino Norvaišos nuotr. 1988 m.

šali. Atidavėm dalį benzino, kruopų, cukraus, džiovėsių ir t. t. Lipimas į Čimtargos perėją buvo ilgas ir varginantis. Pusiaukelėje grupė susikratė į dvi dalis. Silpnesnioji, susidedanti iš manęs, Laimos, Vidmanto, Vidos ir Kęstučio, neištempė iki perėjos ir, ignoruojant stipriosios grupės dalies norą pasiekti tikslą, pasistatėme palapines. Stiprioji grupė buvo jau netoli tikslo, todėl, pamatę mūsų pokštą, labai supyko. Tik Valentinas tą vakarą užlipo ant perėjos, paliko kuprinę viršuje ir, pasiėmęs miegmaišį, nusileido pas mus. Jis ir Jonas pasirodė esą stipresnių nervų, tai pernešė labai ramiai. Marytė buvo taip supykus, kad nenorėjo su niekuo kalbėti...”

Iš dienoraščio sužinome, kad Titas mėgo draugams gaminti valgi, išbandė naują drabužių skalbimo būdą: susuka jais akmenį ir meta į upę. Akmuo ritasi nuokalne, purvai atšoka... Telioka praskalauti. Štai rugpjūčio 12-osios ryte prie palapinės randame supančiotą ožiuką, kuris turėjo būti žygeivių suvalgytas. Titas jo pagaili ir išlaisvina, o Valentinas nuneša prie bandos.

Kalnuose stiprėjo mūsų draugystė, grūdinosi kūnai ir sielos.

Dar 1990 m., kai į Lietuvą atvažiavo M. Gorbačiovas, Titas, Valentinas, Žita ir aš važiavome į Vilnių su savadarbiais plakatais ir užrašais ant jų lietuvių ir anglų kalba: „Laisvę ir Nepriklausomybę Lietuvai“. Mūsiškiai

Titas (kairėje) su draugais: Maryte, Jonu, Laima, Kęstutiu, Valentinu, Edmundu, Vida ir Vidmantu Fanų kalnuose. 1988 m. rugpjūtis.

plakatai Gedimino aikštėje paskendo jų jūroje. Norėjo mus Titas nufotografuoti. Staiga kad ims juoktis. Pasimetėme, o jis sako – skaitykite, ką parašėt! Galvojome, gal angliškai rašydami suklydome. Ne, pasirodo, žodyje „Lietuvai“ „v“ raidę praleidome.

1991 m. sausio 9-osios ryte Titas nuvežė mane su penkių mėnesių sūneliu Juozuku į polikliniką. Jis visada man būdavo paslaugus, dėmesingas. Tereikėdavo tik paskambinti jam ir paprašyti. Grįžtant namo, jam ir sakau:

– Titai, kai Juozukas užaugs, o tu būsi senas, tai jis tave mašina vežios.

Į tai Titas rimtai atsako:

– Aš niekada nebūsiu senas...

Tarsi mistika kokia, tačiau tada taip neatrodė. Tik dabar pagalvoju, kad gal jis jautė savo lemtį?

Sausio 10-ąją Titas ieškojo keturių draugų važiuoti į Vilnių budėti prie Aukščiausiosios Tarybos. Tegalėjo vykti tik trys, buvo laisva vieta, tai ir aš su sūneliu išiprašiau važiuoti kartu. Titas tada labai nustebo, pradėjo protestuoti, tačiau sužinojęs, kad žadu jų budėjimo metu pasisvečiuoti pas seserį Liuciją Viršuliškėse, netoli Spaudos rūmų, nurimo. Nuvažiavę visi užėjome pas mano seserį, paskui aš ten likau, o jie išvyko toliau. Sausio 11-osios ryte užvažiavo mūsų pasiimti, sakė, kad prie Parlamento ramu. Grįžome visi į Kauną, o 12.30 val. desantininkai užėmė Spaudos rūmus.

Valentinas su Titu buvo visada kartu, mano keliones po renginius apribojo Juozukas.

Sausio 13-osios naktį buvau namuose. Netikėtai atsibudau. Mašinos gatvėmis skubėjo į Sitkūnus, miestas lyg ir aprimęs, tačiau mano širdyje buvo didelis nerimas. Įsijungiu radiją. Pranešė apie pirmąsias aukas prie Televizijos bokšto. Gal kas nors iš mūsų? Greitai paskambino Valentinas.

– Nėra Tito, – sako tyliai.

– Kaip nėra? – nesuprantu.

– Nušovė...

– Bet truputį gyvas, guli ligoninėje? – kabinausi už šiaudo.

– Ne, miręs... Tik nesuprantu, kaip reikia pranešti tėvams...

JANINA CIBULSKIENĖ, PIRMOJI MOKYTOJA

1969 m. rugsėjo pirmąją į mano mokomą pirmąją klasę Kauno 24 vidurinėje mokykloje sugužėjo net 42 pirmokai. Tada mokykla turėjo per

mažai patalpų, kad vaikai galėtų mokytis viena pamaina, tad pamokos vyko trimis, nuo ankstyvo ryto iki vėlyvo vakaro. Mano klasė ypatinga buvo tuo, kad jau nuo pirmųjų mokslo dienų vaikai turėjo dalyvauti tautinių šokių kolektyve, kuriam vadovavau aš pati. Na, žinoma, išskyrus tuos, kurie šiam užsiėmimui neturėjo Dievo dovanos. Pradėjo pirmą klasę 42, o baigė 35 vaikai. Tarp jų buvo ir netoli mokyklos gyvenęs Titas Masiulis.

Pirmosiose klasėse Titas buvo savotiškas, tačiau išsiskyrė iš visų ramiu būdu. Labai gražus vaikas, tėvelių visada papuoštas. Blondinas, akys žydros, geros, žvilgsnis nuoširdus. Paprasto veido, nemokėjo save apginti. Kitas, žiūrėk, net po teisingos pastabos akis drasko. O Titas ramiai viską išklausydavo, tačiau net ir teisus būdamas ginčytis nepradėdavo. Neatlikęs namų darbų, neišsisukinėdavo, o tiesiog prisipažindavo blogai daręs. Pamenu, kartais tarp mūsų vykdavo maždaug toks pokalbis.

- Titai, kodėl namų darbų neparuošei?
- Užmiršau...
- Tai kur buvai, gal laiko neturėjai?
- Aš ilgai buvau prie Neries.
- Ir ką ten veikei?
- Radau sužeistą paukštelį, jį gydžiau...
- Tai šiandien liksim po pamokų, padarysim kartu pamokas.
- Gerai, liksiu...

Likęs po pamokų stengdavosi gražiau rašyti, džiaugdavosi, kai pagirdavau už pastangas. Aš atsargiai papriekaištaudavau ir dėl kreivo rašymo: „Tavo parašytos raidelės negražios, kreivos, pasimokysime abu po pamokų rašyti“. Vaikas pakelia į mane nekaltas akutes, tarsi dėkodamas, kad jam padėsiu išmokti gražiau rašyti.

Jam nelabai sekėsi rašymas, paskui lietuvių kalba, darė klaidų. Užtat nepralenkiamas buvo matematikoje, istorijoje. Matematikai gabus buvo iš prigimties, o istorijos pamokas gavo iš patėvio ir senelio. Labai mėgo piešti ir lipdyti iš plastilino per darbelių pamokas. Lipdė daugiausia kareivėlius, vienodus, su aiškiais veido bruožais. Sustato ant suolų visus į vieną eilę, tai per pertraukas eina jų pasižiūrėti visi draugai. Labai džiaugdavosi giriamas už gražius darbelius.

Lankiausi Tito namuose, bendravau su mama. Patiko atmosfera šeimoje, jų bute buvo akvariumas, augino kanarėles. Vaikas namuose ardė laikrodžius

ir kitus mechanizmus, kad galėtų suprasti jų veikimo principą, tačiau tėvelis Juozas Krivickas jam to daryti nedraudė. Užtat ir užaugo nagingas, visus darbus mokėjo.

Jautė meilę gyvūnėliams, vabzdžiams. Po pamokų paneryje prirenka į dėžutes vabzdžių, sliekų, atsineša į mokyklą ir aiškina vaikams apie juos. Po pamokų juos paleidžia į laisvę. Apie jo potraukį slaugyti sergančius ar susižeidusius paukštelius mokykloje žinojo visi.

Kai Titas baigė keturias klases ir išėjo pas kitas mokytojas, dažnai domėjaisi juo, susitikę trumpam pakalbėdavom. Tas drovumas, geros manieros, atjauta kitam žmogui, meilė pasauliui ir gyvajai gamtai nepaliko jo iki pat aštuonių klasių baigimo, kai jis išėjo į kitą mokyklą.

Buvo geras tautinių šokių šokėjas. Ramus, pasitempęs, gražiai įvaldęs judesius. Titas, Edita Lašaitė, Diana Pupelytė, Vilija Morkūnaitė, Jolanta Tarasevičiūtė, Asta Akelaitytė, Eugenijus Kybartas, Saulius Stankevičius, Artūras Brazys, Gintas Savickas buvo mūsų būrelio branduolys. Jau baigę keturias klases, šoko pas mane dar iki septintos. Dalyvavome Respublikinėse dainų šventėse. Užėmėm jose prizines vietas, gaudavome kaip paskatinimą dovanų iš organizatorių, dažniausiai tautinių drabužių ir jų priedų, kuriuos dar ir dabar saugau savo klasėje. Kiti nuėjo į kitus šokių būrelius. Kiek žinau, Titas vėliau dar kurį laiką šoko Politechnikume, jų tautinių šokių kolektyve „Pušynas“. Meilę šokiui, mokėjimą šokti jis gavo savo šeimoje. Kiek žinau, jo teta Ligija Gecevičiūtė buvo choreografė, pramoginių šokių teisėja, žurnalistė.

1991 m. sausio 13-osios naktį buvau namuose. Žiūrėjau televizorių. Skaitė paskutines žinias apie padėtį Vilniuje. Buvo žuvusiųjų, vardijo jų pavardes. Kaip žaibas iš giedro dangaus plykstelėjo, kai išgirdau ištariant „Titas Masiulis“. Taip ir suklupau ant kelių. Savo buvusį auklėtinį gerai pažinojau, iš karto patikėjau, kad tai mūsų Titas. Juk pasiaukojimas – tai jo bruožas, kaip ir būti visur pirmam. Greitai susiskambinau su mokytojais, mokiniais. Nuo pat ryto mokykloje, ant Tito suolo mano pradinių klasių kabinete, uždegėme žvakutę ir padėjome gėlių puokštę. Visa mokykla žinojo, kad Titas Masiulis yra buvęs mūsų mokyklos mokinyš. Gedėjo jo visa mokykla, daugelis verkė dėl jauno žmogaus žūties.

Mokykla aktyviai dalyvavo Tito laidotuvėse. Laidotuvių dieną buvau paprašyta tarti kelis žodžius apie savo auklėtinį. Išnešė Tito palaikus į

lauką, o mes į mikrofoną kalbėjome balkone. Klausėsi tūkstančiai žmonių. Po to ilgas kelias pėsčiomis į Petrašiūnų kapines.

Įsiminė tais metais mokykloje vykęs renginys „Titas ir Lietuva“. Vaikai neraginti, nemokinti pasakojo apie Tito auką. „Tituk, tu mus girdi? Mes būsim geri, panašūs į tave...“, – šnabždėjo suaugusių ir vaikų lūpos žodžius pagal nerašytą, širdyse subrandintą scenarijų...

VALENTINAS NORVAIŠA, DRAUGAS

Mano žmona Marytė Grigaliūnaitė buvo Tito pažįstamos ir bendrakursės Kauno politechnikume Laimos Kujelytės draugė. Per jas su Titu ir susibičiuliavome. Iš pradžių Marytė su Laimos seserimi Nijole mokėsi Panevėžio medicinos mokykloje. Abi buvo kilusios nuo Pandėlio. Baigusi mokslus, Marytė atsidūrė Kaune, o Nijolė ištekdėjo ir išvažiavo gyventi į Vilnių. Tada prasidėjo Kaune likusių Marytės ir Laimos nuoširdi draugystė. Juk tėviškė daug ką suveda, sujungia. Ypač kai atitolsti nuo jos.

Su savo būsima žmona ir jos drauge mus suvedė kalnai. Dar 1984 metais kartu kopėme į kalnus Kaukaze, vėliau keliavome po Lietuvą. Jos buvo mėgėjos keliauti, iš pradžių ėjome į paprastesnius I kategorijos sunkumo žygius, kopėme per perėjas, iškilusias į 3 km aukštį. Lietuvoje būrėme komandą, ieškojome užsigrūdinusių žmonių. Tuo metu Laima ir atsivedė Titą į mūsų būrį. Sakė, kad tai patikimas žmogus, užsigrūdinęs, viską išmanantis jaunuolis. Visa tai galėjome išbandyti tik sudėtingame žygyje. Ne veltui sakoma, kad kalnai – geriausias ir reikliausias mokytojas. Sunkumai leidžia pamatyti asmens dalykines ir charakterio savybes. Būna tokiose kelionėse daug netikėtumų, nesėkmių. Ištižėlis, plevėsa tada stengiasi viskam rasti kaltą, inkščia, skundžiasi, norėdamas sukelti aplinkinių gailėstį. Titas buvo kiek uždarakas. Nepriklausė tiems, kurie tyli tyli ir staiga paleidžia labai juokingą sąmojį. Daugiausia kalbėdavomės neutraliomis temomis. Pasitaikydavo ir aktualijas paliesti. Titas – ne šnekorius. Daug darė ir mažai kalbėjo. Galėjo dirbti darbų vykdytoju statybose, tik nepakėlė tuometinės santvarkos idiotizmo. Kaip sąžiningas ir doras žmogus turėjo išeiti iš brigados dirbti vienas į kooperatyvą. Ėmėsi batus gaminti. Tada pasijuto laisvu žmogumi, nes nepripažino jokio „kombinavimo“, „nešimo pro kitas duris“. Dirbo pagal išdirbį, tai kartais per mėnesį uždirbdavo iki dviejų tūkstančių rublių.

Žygius po Lietuvą pradėjome dar 1985 metais. Tada dirbau Kauno namų statybos kombinate, kuris geranoriškai rėmė įmonės keliautojų komandas. Keliavome Altajumi, Fanais (Pamyro kalnų tęsinys Tadžikijoje ir Uzbekijoje), matavom kojomis kilometrus Kamčiatkoje. Kelionė trukdavo apie 2–3 savaites. Maršruto pradžią pasiekdavome traukiniais, automobiliais, eidavome tam tikrą sudėtingą atkarpą, paskui jau tuo pačiu keliu namo.

Pamenu mūsų keliones po Karaliaučiaus kraštą, tada jau Kaliningradą. Su vilniečiais (vadovu tada buvo Rimas Matulis) vaikščiojom po dar lietuvybe kvepiančius kaimus, miestelius, gintaro kasyklas, po sugriautą Balagos pilį. Bažnyčios, malūnai, senieji gyvenamieji namai buvo siaubingai nuniokoti, viskas labai apleista, tarsi vakar būtų čia praūžęs karas. Tačiau ir iš tų liekanų galėdavai pajusti buvusią Prūsijos didybę, jos kultūrą. Tada ir kildavo diskusijos apie mūsų protėvių žemes. Vieni norėjo, kad šis Dievo ir žmonių apleistas kraštas būtų prijungtas prie Lietuvos, kad mes jį atstatytume, kiti manė, kad rusai iš čia nesitrauks, viską dar labiau nugyvens. O gal lenkai galėtų jį atgaivinti?

Plaukėm vieną pavasarį baidarėmis Akmenos upe (Šilalės ir Tauragės rajonuose). Upė tik 80 km ilgio, tačiau pavasariais labai vandeninga ir srauni, akmenimis nusėta. Prasideda jinai prie Medvėgalio, o įteka į Jūrą. Ir štai toje kelionėje, užkliuvus už akmenų ir metalinio strypo, praplyšo Tito baidarė. Atsirado joje gal 50 cm skylė. Visi sustojome, nežinodami ką daryti. Visada žygyje tokia nesėkmė, kai reikia grįžti namo nuo pusiaukelės, nemaloni. Šauktis pagalbos, ieškoti specialisto? Negi mūsų kelionė žlugs? Ir čia Titas parodė savo sugebėjimus.

– Nesukit galvos, – sako nusiminusiems bendrakeleiviams. – Aš sutaisyčiau.

*Valentinas Norvaiša.
Nuotrauka Tito Masiulio. 1990 m.*

Nuvilkio baidarę į krantą, plyšusią medžiagą susiuvo, paskui užklįjavo juosta. Po valandėlės vėl į baidarę lipt galėjom. Paskui jis sutaisė sulaužytus irklus, sugadintus prietaisus.

Ši Tito, kaip visus darbus išmanančio žmogaus, savybė labai pravertė mums tolimose kelionėse. Juk ten, jei kas nors bloga atsitinka, jau nieko neprišauksi. Tai kai sugesdavo primusas, suplyšdavo batas ar palapinė, visada jį šaukdavomės į pagalbą. Ateina Titas prie sugadinto daikto, pavarto jį rankose ir be jokio priekaišto imasi remontuoti. Neieškodavo kaltų, jei jo darbas užtrukdavo ilgiau, nedejavo, kad kiti ilsisi, o jis dirba. Tad ir gerbė jį už tai visi tų žygių dalyviai: Laimutė, Marytė, Andrius, Kęstutis...

Labiausiai patiko jo laisvumas. Pakviesi kur – neatsisakys. Paprašysi pavežti – taip pat. 1987 metais per Kauno turistų klubą išsiruošėm į trečios kategorijos pėsčiųjų žygį Fanuose, Tadžikijoje. Ten Titas pasirodė kaip nesutramdomas laisvės mėgėjas: nenorėjo eiti su visais – nukrypzdavo ten, kur jam įdomu. Kad ir gąsdino Titą vadovas, jog kitą kartą neims žygin, vis tiek jis elgėsi savaip. Sakė – pažiūrėsiu, pafotografuosiu, o čia su jumis tik eini, eini ir nieko nematai. Pirmame *radiale* (rate), įveikiant pačią sudėtingiausią – Zelenogrado – perėją (buvom susirišę virve su juo ir Laima), Titas paslydo, ir mes visi nulėkėme į sniegą. Trys akmenys, didumo sulig puse žmogaus, per keliasdešimt centimetrų nuo mūsų nudardėjo žemyn. Vienas kliudė ir kiaurai perpjovė Tito bato odą – *vibramą*. Tai buvo perspėjimas ar pikta lemiantis ženklas? Visi persigando, tik Titas į tai žiūrėjo ramiai, su pasitikėjimu.

Paskui jis parodė savo valią. Atsimenu, pakepėm žygyje ant saulės, po to vėjas perpūtė. Titui temperatūra pakilo iki 39 laipsnių. Mačiau, kad jam nelabai gerai, bet tik daug vėliau prisipažino: „Einu, o viskas akyse liūliuoja“. Tačiau nedejavo, nesulaikė grupės nenumatytam sustojimui, nes tai galėjo atsiliepti viso žygio sėkmei. Iškentė, išvaikščiojo savo ligą. Tai rodė, kad jo ne tik charakteris, bet ir kūnas buvo tvirtas.

Nusileidom prie Pštyk Kulio ežero – truputį atsigaivinom. Titas buvo lankęs plaukimo treniruotes, geras plaukikas, tad sugalvojo su draugais nuplaukti į pusiasalį. Vanduo vos 8–10 laipsnių temperatūros. Vis tiek įlindo į šaltą vandenį, nuplaukė. Mes jau kviečiam pietų, o jie ten, pusiasalyje, sušalę stypso. Prieš saulę šildosi. Galų gale išsoko vandenin ir parsamčiavo atgal.

Titas nepripažino jokios prievartos, kitiems nepiršdavo savo nuomonės. Bet kurį užsispyrusį ar nesuprantamai besielgiantį mokėjo pateisinti – kiekvienas yra asmenybė ir daro taip, kaip jam atrodo geriau. Pats irgi buvo užsispyręs. Sode kasė šulinį, atsitrenkė į storą molio sluoksnį. Tai jo neišgąsdino. 12 žiedų suleido ir vis vien vandenį pasiekė. Vieną dieną darbavomės kartu. Titas iškapstė velnio pirštą – tuščiavidurį organinės kilmės daiktą. Nežinau, ar tai likimo simbolis. Padovanojo Titas jį man. Pasakojo, kad pirštas susidaręs nuo žaibo iškrovos arba iš senovės gyvūnų šerių.

Jau nuo 1988 metų didelę dalį mūsų pokalbių pradėdavome ir baigdavome pasakojimais apie įvykius Lietuvoje. Visi buvome vienminčiai, pritarėme Sąjūdžio veiksams. Neidavome į jų viešus posėdžius, organizuotus mitingus. Buvome kartu Piliuonoje, kur statė galingą karinį objektą. Vaikščiojom po statybas, matėm, jog sienos variu klotos, kad neužfiksuotų objekto iš palydovų. Ir kam tokio Lietuvai reikia, juk mes, būdami nepriklausoma valstybe, nieko sekti, šnipinėti nesiruošiamo? Kalbėjo, kad ir Kruonio hidroakumuliacinę elektrinę stato šio objekto elektros energijos poreikiams patenkinti. Žinojau, kad Titas lankosi Šančių kareivinėse, aiškina kareivukams, ko nori Lietuva, kad tie, gavę komandą, į mus nešaudytų.

1988 metais dalyvaudavome mitingose Vilniuje ir Kaune. Patys rašėme plakatus, šūkius, niekas mūsų neragino ir neprašė. Visi supratome, kad Lietuva turi kovoti už savo nepriklausomybę. Kai vedžiau Marytę, susilaukėme sūnelio, tai ji likdavo namuose, o aš su savo draugais veiklos nenutraukiau.

1990 m. sausio 9 d. Laima, Zita Ragulskytė, aš ir kiti draugai Tito vairuojama tėvelio „Volga“ buvome nuvažiavę prie Aukščiausiosios Tarybos rūmų. Jau tada Vilniuje buvo jaučiama įtampa. Komunistų šalininkai sukūrė „demokratiinių jėgų kongresą“. Iš pagrindžio į aktyvią veiklą išlindo mūsų siekių priešininkai, pasivadinę „Jedinstvo“. Sausio 8 d. jie suorganizavo mitingą prie Aukščiausiosios Tarybos, ketindami užimti rūmus. Praleidome ten visą dieną, tačiau pamatėme, kad bėdos didelės dar nėra, prie rūmų budi daug vilniečių. Nutarėme važiuoti namo ir laukti žinios iš Vilniaus, kai reikės pagalbos iš visos Lietuvos, tai ir mes nedelsim. Grįžome, tačiau nenuleidžiame akių nuo televizorių, laukiam signalo.

Sausio 12-oji. Vilniuje rutuliojasi vis nauji įvykiai. Gal apie 8 val. ryto skambinu Titui ir klausiu, ar jis negalvoja važiuoti prie Aukščiausiosios Tarybos.

– Gerai, kad paskambinai, – sako Titas. – Aš jau ruošiuosi važiuoti su šeima, keliems draugams skambinau.

Susitarėm, kad išeisiu iš namų (tada gyvenau Ašigalio gatvėje), o jis užsuks manęs paimti. Netrukus pasirodė jo „Volga“. Titas jau buvo susisiekęs su kitais mūsiškiais, tad iš Urbšio gatvės paėmėm Zitą Ragulskytę, nuo „Kauno“ kino teatro – Andrių Čepą. Užsukom pasveikinti su gimtadieniu vieno draugo, tad Vilniuje buvom apie 10 val. Titas sakė, kad jo tėvelis su sese Giedre išvažiavo sesers Rimos vyro Mindaugo Ivoškio mašina.

Vilniuje tą dieną buvo nulinė temperatūra. Lijo lietutis, o naktį jau šlapdriba pabiro. Titas pastatė mašiną po tiltu, nes ten dar buvo laisvo ploto. Susiradome Tito tėvelį. Tarėmės taip: kadangi žmonių atvyko labai daug ir lengvai galėjai pasimesti, tai kas kažkiek laiko susitinkam prie Tito automobilio. Padėtis neatrodė grėsminga. Žmonės šildėsi prie laužų, klausėsi dainų ar dainavo, daug meldėsi. Tačiau per minią prabėgdavo šurmuly, kai tunelyje arba kitoje vietoje pasigirdavo tankų ar šarvuočių riaumojimas. Žmonės drąsino save ir kitus, sakydami: šiais laikais joks beprotis neduos komandos važiuoti ant žmonių. Juk į mūsų kovą su įdomumu ir nerimu žiūri visas pasaulis, o Gorbačiovas ne toks savizudis, kad pralietų nekaltų žmonių kraują. Tačiau neramumas augo. Susitikdavome ir vėl išsiskirstydavome, nutarę dar laukti, nes įtampa tik didėjo. Kad neleistume laiko veltui, statėme barikadas aplink rūmus. Matydavome per langus pastato gynėjų siluetus, pakalbėti su liaudimi iškišdavo galvą valstybės vadovai, kunigai Robertas Grigas, Algimantas Keina.

Kas minutė prie rūmų darėsi vis neramiau. Netrukus pranešė, kad tankų ir šarvuočių daliniai traukia prie Televizijos bokšto, kvietė tuos, kurie gali, vykti ten, o moterims geriau eiti namo. Daugelis puolė prie savo mašinų. Ir mes, susitikę su Juozu Krivicku ir jo bendrakeiviais, nutarėme važiuoti prie bokšto, įkalbėję juos vykti namo. Titas manė, kad juos, lėčiau važiuojančius, dar suspėsime pasivyti. Prie bokšto bus minia, tai jo pulti niekas nesiryš. Pasisukios tos kariškos mašinos ir pasuks atgal.

Bokštą pasiekėme labai greitai, kadangi išsyk pajudėjome – mūsų automobilis nebuvo užstatytas, o Titas lėkė plačia žaliaja juosta, nes keliai buvo užimti važiuojančios kovinės technikos ar priešais skubančių mašinų. Atvykę pamatėme, kad tankai ir šarvuočiai jau zuja prie bokšto, šaudė, kilęs didelis dūmų debesis. Jau išversta metalinė tvora, žmonės klykė iš susijaudinimo ar baimės.

– Greičiau, greičiau! – šaukė mums Titas, kai mes perlindome tvorą ir bėgome prie bokšto. Sudarėme naują eilę prie jau kelių esamų, o kad nepasimestume, susiėmėme rankomis: Titas, Laima, aš, Zita, Andrius...

Tankai stūmė žmones prie bokšto ir tvoros. Staiga iššovė prie pat mūsų galvų. Sudužo visi bokšto pastato stiklai, nuo šūvio suspengė ausyse, veidą apnešė dūmai. Pamačiau, kad desantininkai iš bokšto jau šaudė į minią tikrais šoviniais, nes kulkos, atsimušę į stogelį, skriedavo zvimbdamos ir kibirkščiudamos. Paskutinį kartą Titą mačiau prie bokšto. Jis, tankų ir desantininkų spaudžiamas, atitrūko nuo mūsų grupės ir stojo tiesiog prieš plienines pabaisas. Dar pamačiau: rodo tankistui rankomis – sustok! Paskui sykį lyg šmėkstelėjo jo figūra tarp bokšto ir tanko... Kaip ir visur gyvenime, viską Titas darė atkakliai, iki pabaigos, taip ir paskutinę naktį – visomis išgalėmis gynė Televizijos bokštą.

Iš bokšto šaudė žemyn į žmones, jei jie bandydavo priartėti prie statinio. Kilo klyksmai, riksmas, aimanos. Žmonės gulėjo kraujo klanuose. Supratę, kad mes jau niekuo negalime padėti, kad bokštas užimtas, merginas nutempėme toliau, prie tvoros. Jas bet kurią minutę galėjo pakirsti desantininkų kulkos. Apie save jau negalvojome. O kur Titas? Kad jis jau guli kraujo klane, nepagalvojau, maniau, jis, tik atskirtas, yra kitoje pusėje. Nuėjau jo ieškoti, tačiau per tokį siaubingą susigrūdimą, dūmų debesis nieko negalėjau pamatyti.

Greitai pradėjo nešti sužeistus ir žuvusius. Mes su Laimute nubėgome prie neštuvuose nešamų žmonių, ieškodami draugo. Praeina vienas, kitas, trečias... O siaube! Neštuvuose gulėjo Titas. Krūtinėje pro praskėstus marškinius matyti didžiulė žaizda. Kadangi ji buvo širdies plote, supratau, kad mūsų draugas žuvo. Titas buvo užsimerkęs, kraujavo, matyt, jau nekvėpavo. Su Laimute išsiropštėme į greitosios pagalbos mašiną, kurioje buvo žuvusio desantininko kūnas. Važiavome į Raudonojo kryžiaus ligoninę, o visą tą laiką gydytojai bandė Titą reanimuoti, masažavo krūtinę, leido ampules. Jį įnešė į operacinę, mes likome už durų. Po kurio laiko išėjo gydytojas ir paklausė, kurie čia Tito Masiulio draugai? Koridoriuje tuo metu buvo ir daugiau žmonių. Priėjome arčiau. Čia gydytojas ir pranešė apie Tito mirtį. Draugo žūtis sujaukė sąmonę. Atsitokėję paskambinome Tito artimiesiems į Kauną...

Girdėjome, kaip gydytojai su kažkokiais nepažįstamais žmonėmis tarėsi, kad žuvusiųjų kūnus į Polocko gatvę, kur buvo lavoninė, vežti be skrodimo

negalima. Tačiau kiekvieną minutę galėjo atvažiuoti desantininkai ir išsivežti kūnus, kad sufabrikuotų versiją, jog desantininką, o gal ir Titą nušovė lietuviai smogikai. Todėl greitai jų palaikys greitosios pagalbos mašina išvežė į Santariškių ligoninę. Įsiprašėme į mašiną ir mes su Laimute. Santariškėse tuos du kūnus iš karto nuvežė skrodimui.

Šie nuogastavimai dėl desantininkų nebuvo iš piršto laužti. Greitai koridoriuose pasirodė karininkai su racijomis, civiliai apsirengę KGB darbuotojai. Blaškėsi koridoriais, o iš jų pokalbių per racijas galėjome suprasti jų ketinimus. Kvietėsi sraigtasparnį, reikalavo paimti desantininko kūną ir nuskraidinti kitur. Bet jau buvo pradėti kūnų skrodimai, ir kariškiai nedrįso nutraukti gydytojų darbo. Greitai žuvusiųjų desantininką kariškiai išsivežė, o Tito kūną mes su Laimute lydėjome į lavoninę Polocko gatvėje. Čia jau buvo paruoštas karstas, drabužiai...

Paskui didingos laidotuvės, Tito ir kitų žuvusiųjų žygdarbių pagerbimas. Buvome sugniuždyti, galvose zvimbė, širdys plyšo nuo netekties. Vis galvojome, kodėl Titas, kodėl ne mes. Juk buvome visi kartu ...

Tai buvo laikotarpis, kai Lietuvoje nesijautėme ramūs. Televizijoje karaliauvo Kasperavičius, Burokevičius dar reikalavo savo partijos dalies turto, niekas nesijautė tikras, kad rusų tankai nesugriš. Daugelis žmonių to bijojo.

Dar Santariškių ligoninėje apie draugo žūtį daviau interviu BBC televizijai. Paskui kvietė prokuratūra, klausinėjo apie tuos įvykius žiniasklaida. Pasakojome viską be baimės, atvirai, tuo padėdami išsaugoti Tito atminimą. Žmonės sužinojo apie mūsų draugo žygdarbį.

Nuo pat pirmųjų netekties minučių galvojau, kad antro tokio draugo neturiu ir, ko gero, neturėsiu. „*Ne kalbom, o darbais*“ – šis nebylus Tito devizas lieka prisiminimui kaip jo dovanotas velnio pirštas, skaidrės. Metai bėga, dabar jau savo vaikams pasakoju apie tuos metus, kai nesudrebėjo mūsų pasiryžimas ginti Tėvynę nuo okupanto, paaukoti net gyvybę.

GINTARAS PROKOPAS, VAIKYSTĖS DRAUGAS

Ką beveikčiau, ką bedaryčiau – vis matau Titą gyvą...

Augome Vilijampolėje, didžiuliame daugiabučiame name. Todėl kieme nuolat klegėdavo didelis būrys vaikų. Tarp jų – ir Titas. Su juo mes buvome bemaž bendraamžiai. Turiu nuotrauką, kurioje mudu – dar tik iš kūdikystės

iškopę berniokai... Mūsų draugai – tai Valdas Linksmuolis, Vytas Staševičius, Arūnas Antanavičius, Egidijus Stankevičius, broliai Baranauskai. Beveik visi turėjome pravardes, mane vadino Paška, o Titas buvo šaukiamas tik vardu. Jam pravardė nelipo. Buvo visų namo vaikų mylimas. Ir gimtadienius drauge švęsdavome: Titas vasario 6-ąją, o aš – vasario 7-ąją. Esu vieneriais metais vyresnis už Titą, todėl ir mokyklą pradėjau lankyti anksčiau.

Visi mūsų kieme žinojo, kad Titas labai myli gyvulėlius. Tėvai jam niekada nedraudavo priglauti savųjų globotinių namuose, ypač tų, kuriems buvo reikalinga žmonių pagalba. Smagu būdavo užėti pas Titą. Juk ten visada kas nors čirškėdavo, krebždėdavo. Kartą jis išgydė varną. Paskui ją ir dar kitus globotinius paleido į laisvę. Bet toji varna dar ilgai vis atskrisdavo į balkoną, skardžiai karkdama kviesdavo savo išgelbėtoją. Syki radome iš lizdo iškritusias voveraites. Tai vieną parsinešė ir Titas. Tik laikė ją namuose labai išradingai: padarė jai besisukantį ratą, kad gyvūnėlis galėtų mankštintis. Taip gyvūnėlis ir užaugo. Paskui ją Titas išnešė iš namų ir, nuvežęs į mišką, paleido į laisvę.

Gyvenome prie Neries, tai tos upės nebijojome. Jau besimokydami Politechnikume, eidavome į paskaitas Jaunosios gvardijos gatvėje per upę, nes autobusai kursavo retai, buvo pilni. Kai būdavo polaidis, tai ant batų užsimaudavome celofaninius maišelius, kad kojos nesuslaptų. Ir taip kasdien į ten ir atgal. Nepasitaikė, kad įlūžtume ant plono ledo ar kita kokia nelaimė nutiktų. Žinojome, kada galima eiti ledu, o kada jau ne. Plaukiodavome ižo metu ant lyčių, lazdomis pasistumdymdami. Būdavo, kad ir į vandenį įkrisdavome, tačiau tragedijos iš to niekas nedarė. Politechnikume, be Valdo, artimesni Titui draugai buvo Giedrius Kazlauskas, Albinas Bulotas. Jis mėgo mergaičių draugiją gal dėl to, kad galėjo joms padėti.

Titas labai mylėjo gamtą. Mėgo išvykas dviračiu, slidėmis ar pėsčiomis po gražiausias Kauno apylinkes. Vėliau visas savo santaupas skirdavo ir tolimesnėms kelionėms. Be kelionių, kaip ir be pomėgio fotografijai, jis neįsivaizdavo savo gyvenimo. Domėjosi menine fotografija. Turėjo fotoaparata, pats fotografavo, pats nuotraukas darė. Dar ir dabar turiu keletą jo darytų nuotraukų. Išvykose į gamtą Titas visada turėjo fotoaparata, ieškojo nutūpusio paukštelio. Tada stebėjomės jo sugebėjimu pamatyti tai, kas gražu, užjausti tą, kuriam skaudėjo.

1991 m. sausio pradžioje pasakojo, jog ruošiasi į Tatrų, kvietė draugus kartu. Tatrai buvo jo svajonių vieta, apie šį kraštą buvo daug prisiskaitęs. Deja, į tą kelionę iškeliavo kiti...

Dažnai susimąstau – ar Titas buvo kitoks, negu mes, jo draugai, likę gyventi?

Titas augo šeimoje, apie kurią nei anksčiau, nei dabar net ir norėdamas nieko blogo negalėtum pasakyti. Jo tėvai – inžinieriai projektuotojai, gerbiami kaip dori, sąžiningi ir mieli žmonės. Jau nuo mažens jų šeimoje vaikams – Titui ir jo seserims – buvo skiepijama meilė Tėvynei. Todėl visai nenustebome, kai dar Lietuvos Atgimimo priešaušryje Titas ir jo tėvas vieni pirmųjų Kaune „padėjo“ karinius bilietus. O 1990 m. pavasarį, tik paskelbus Nepriklausomybę, Titas išsiuntė laišką į Maskvą, kuriame griežtai atsisakė SSRS pilietybės. Titas pasakojo, kad netrukus po to jį iškviėtė į migracijos centrą ir paklausė, į kokią šalį norėtų emigruoti. Titas atsakė noris būti Lietuvos piliečiu.

Nebuvo akcijos, mitingo, kuriame Titas nedalyvautų ir kitų nepakviestų. Jis buvo aktyvus kovotojas už Lietuvos nepriklausomybę, pilnas idėjų, gražių planų. Tačiau kiek nusivylęs kai kuriais politikais, jų šūkiais ir darbais.

Vis savęs klausiu: kodėl būtent jis tą baisią naktį buvo vienas iš 13-os žuvusiųjų? Kai išgirdome skelbiant taip gerai žinomą vardą ir pavardę, nenorėjome patikėti. Karštingiškai vartėme telefonų knygą, norėdami surasti kitą tokį vardą ir pavardę... Gal dar žuvo ne jis, gal čia tik sutapimas? Bet baisiausia, kad jau suvokėme, jog nėra mūsų Tito ir nebus.

Pamenu vieną įvykį dar iš vaikystės. Kartą augalotas paauglys nutvėrė Titą ir ketino mušti. Titas visai nesistengė išsilaisvinti ir sprukti. Tik įbedė piktą žvilgsnį į tą diškį ir tyliai, bet keistai tarė: „Tik pabandyk paliesti!“ Tasai iškart mažylį paleido. Man rodosi, jog paskutinįją gyvenimo akimirą Tito žvilgsnis buvo toks pat...

Vaikystėje draugui įkritis į eketę, jis pirmasis puolė ir jį išgelbėjo. Parėjęs namo niekam nesigyrė dėl tokio poelgio, nenorėdamas gal ir mamos skaudinti. Visada Titas buvo toks tvirtas, nebijantis rizikos, geras ir nuoširdus bičiulis, kad net pavydas imdavo. Jis buvo pilnas idėjų, brangino draugystę, draugus. Mačiau, kad jo jaunesniosios sesutės didžiavosi tokį brolių turėdamos, jas bijodavo skaudinti kiemo neklaūzados. „Čia Tito sesuo“, – kalbėdavo kuriai nors iš jų praeinant. Kaip didelis įvertinimas buvo sakomi šie žodžiai.

Kartais pagalvoju, kaip reaguotų Titas, matydamas dabartinio mūsų gyvenimo tikrovę. Juk jis visada kritiškai vertindavo politikų daromas klaidas, pokalbių ar ginčų metu bandydavo įrodyti, kad neišmanančiam gyvenimo reikia mokytis iš Dievo, Šventojo Rašto.

Sausio 12-ąją dieną prieš jo žūtį, sutikau Titą Rotušės aikštėje Kaune. Jis pirkto suvenyrų parduotuvėje jūros žvaigždę, sakė, kad ruošiasi kažką sveikinti su gimimo diena. Daug apie ką kalbėjom, jis sakė, kad susidomėjo induizmu, kad ten galima pasisemti gyvenimo išminties. Savo „Volga“ Titas dar parvežė mane namo į Šilainius. Atsisveikinome greitai, tačiau juk nežinojau, kad tai paskutinis mūsų pasimatymas. Jis su draugais tada išvažiavo į Vilnių, o aš draugų kviečiamas atsidūriau Sitkūnuose. Ir čia nebuvo pyragai: kažkas paskleidė gandus, kad atvažiuoja kareiviai, tankai. Paskui gėrėm gerų žmonių atvežtą arbatą, valgėm sumuštinius. Visai kaip Vilniuje... Vėliau pranešė apie aukas prie TV bokšto. Perskaitė tarp žuvusiųjų ir Tito pavardę, tačiau ilgai netikėjau, kad netekau draugo. Patikėjau tik po oficialių pranešimų, pamatęs žuvusiojo nuotrauką. Tada Titas buvo užsiauginęs barzdą, tuo skyrėsi nuo kitų.

Tito laidotuvių dieną visas Kaunas išėjo į gatves. Ilga procesija traukė iš miesto centro į Petrašiūnų kapines, žmonės verkė. Žinoma, skaudžiausia buvo artimiesiems ir mums, jo draugams, pažinėjusiems Titą kaip gerą bičiulį ir ryškią asmenybę. Tada pagalvojau, o ir dabar manau, kad Tito gyvenimas buvo trumpas, bet labai prasmingas.

Nešiokime jo, kaip didvyrio, vardą savo širdyse. Tai bus didžiausia padėka už Tito Masiulio auką mums. Mes, Tito draugai, vasario 6-ąją renkamės prie jo kapo Petrašiūnų kapinėse, tarsi matome jį gyvą, ginantį savo nuomonę, patariantį kitiems. Dabar man tai padaryti sunkiau, nes dirbu Airijoje. Darbas sunkus, bet gerai apmokamas. Tik negalėčiau ilgai gyventi be Lietuvos, todėl svetimoje žemėje nuolatinais įsikurti nesiruošiu.

LAIMA KUJELYTĖ-PAKALNICKIENĖ, BENDRAMOKSLĖ

Mudu su Titu tapome bendrakursiais Kauno politechnikume 1977 metais. Tą rugsėjį jo neišskyriau iš kitų. Žinot, penkiolikmečiai vaikinukai tarsi ir panašūs. Tik greitai pastebėjau Tito išskirtinumą. Jis buvo iš pirmo žvilgsnio gal kiek uždaresnis, tačiau tvirtas valia, tyras siela. Juk ne paslaptis, kad mokykloje mokėsi daug vaikinių, kurie, atitrūkę nuo tėvelių, jautėsi

labai savarankiški: tai dūmą užtraukdavo, tai į kavinę organizuotai nueidavo. Titas iš jų išsiskyrė tuo, kad tokių kompanijų nemėgo. Nesileisdavo įstatomas į rėmus, jam buvo nemalonus kolektyviškumo jausmas. Auklėtoja, būdavo, stengiasi burti kolektyvą, organizuoja ekskursijas, išvykas. Titas jose beveik nedalyvaudavo. Gal iš berniukų tik su savo namo kaimynu Valdu Linksmuoliu artimiau bendravo. Tačiau su berniukais bendrauti gebėdavo, buvo jų laukiamas. Užtat dažnai būdavo mūsų, mergaičių, kompanijose. Tada, o ir vėliau, kai pats užsidirbdavo pinigų, buvo draugams dosnus, paslaugus. Kompanijų nemėgo, tačiau padėti draugui gebėdavo visada. Jau vėliau, kai tėčio mašina važinėjo, tai jei reikia kur nors nukakti, kviečiamės Titą. O kai jis niekada neatsisakydavo, gal ir per daug mes jį išnaudodavome. Tačiau mačiau, kad tokių paslaugų suteikimas vaikina džiugindavo. Merginų ratelyje jis gal kiek ir laisvesnis būdavo. Kalbėdavo nedaug, tačiau prasmingai, su užsidegimu gindavo savo tiesą, apie ką bekalbėtume: apie politinę situaciją, religiją, tarpusavio santykius. Yra žmonių, mėgstančių pasirodyti geresniais nei jie yra iš tikrųjų. Titas atvirkščiai – kartais iš pirmo žvilgsnio atrodydavo blogesnis nei buvo. Gal todėl auklėtoja jo charakteristikoje įrašė: „Keistas, nesuprastas...“. Daug kartų teko lankytis Tito namuose. Jaučiau ten tvirtus šeimos saitus, nuoširdumą, toleranciją. Joje nebuvo nė krislelio melo, veidmainiavimo. Užaugęs tokioje aplinkoje, Titas atsinešė į mūsų kolektyvą dar nesuteptą garbės ir meilės Tėvynei jausmą. Mokydamasis nenorėjo būti pirmūnas, pastangų didelių mokslams neskyrė, savęs nereklamavo, o naudojo tik Dievo duotą dovaną pažinti,

Laima Kujelytė. Tito Masiulio nuotrauka

suprasti, pajauti. Būdamas moksle vidutiniokas, nepavydėjo pirmūnams, nes nesijautė už juos kuo nors mažesnis, prastesnis, nelaimingesnis. Po Politechnikumo baigimo nieiškojo pažinčių gauti paskyrimą dirbti Kaune, o nuėjo į kolūkį Kauno rajone. Jam toks gyvenimas buvo patogesnis, tikresnis.

Artimiau pradėjome bendrauti jau daug vėliau, baigę Politechnikumą ir pavergti kalnų. Titas vienus metus į kalnų žygius ėjo su kita grupe, kuriai vadovavo Edmundas Mulokas (dabar jis – Jonavos rajono savivaldybės administracijos direktorius, Lietuvos keliautojų sąjungos valdybos narys). Tuo metu Edmundas buvo jaunas žmogus, už Titą tik penkeriais metais vyresnis, todėl nelengva jam buvo vadovauti pavojingiems žygiams. Sako, Titas ne visada norėjo eiti vienoje vorelėje, vis dairydamasis į gražią kalnų gamtą, tarpeklius, akmenynus. Jis ne visada įvertindavo pavojus kalnuose. Sakydavo: kaip praeiti ir nesustoti, kai tokia graži gamta! Ir nuolat fotografavo, tarsi norėdamas tą grožį pasiimti su savimi kartu. Tada su juo keliavo ir mūsų bendra pažįstama Zita Ragulskytė, su kuria mus draugystė siejo iki pat tų karčių sausio įvykių.

Tuo metu keliaudavau į kalnus ir aš. Turėjau grupę draugų, su jais praleisdavau laisvalaikį, atostogas. Sužinojusi apie Tito pomėgį kalnams, pakviečiau jį keliauti su mumis. Kalnuose pakankamai daug išmėginimų, per kuriuos nesunku visapusiškai patirti, ko vertas vienas ar kitas draugas. Du kartus į Fanų kalnus keliavome su Titu. Buvau lyg grandinė, jungianti mūsų nedidelį draugų būrelį. Tito santūrumas neleisdavo jam šlietis nuo draugo prie draugo, dažnai juos mainyti, bet jei jau su kuo draugaudavo, tai buvo jam labai dėmesingas, betarpiškas, greit pajusdavo, kam reikia padėti, visada buvo pasiruošęs tai padaryti. Kaip sakiau, Titas daug fotografavo. Bet pačios geriausios jo skaidrės ir nuotraukos buvo tos, kurias padarė būdamas atokiau nuo žmonių, vienas. O kai visi drauge susiliedavo su mumis, pamiršdavo fotoaparata. Labai mylėjo visa, kas gyva, buvo linksmas. Kartą važiovome jo vairuojama „Volga“ per Žemaitiją. Jis pamatė lauke asiliuką, sustojo, sako, noriu paglostyti...

Visą Lietuvą išvažinėjome, bet ne ten, kur kokios nors pramogos, o į Paberžę pas tėvą Stanislovą, į svečius pas Kazimierą Skebėrą, keliavom į visus mitingus nuo pat pirmųjų Atgimimo dienų. Buvome šeši septyni bičiuliai, kuriuos vienijo ta pati laisvės, meilės gimtinei ir jos žmonėms dvasia.

*Turistų sąskrydis prie Minijos, slalomas.
1989 m.*

Joninėse Kernavėje. 1988 m. Valentino Norvaišos nuotraukos

Titas su Laimute (kairėje) ir Zita Raudonės pilyje. Valentino Norvaišos nuotr. 1989 m.

Baigus Politechnikumą supratau, kad reikia mokytis toliau. Įstojau į Kauno politechnikos institutą, kviečiau kartu studijuoti ir Titą, tačiau jis sakė, kad turi kitus interesus, kad aukštasis mokslas jo nedomina. Buvo gal daugiau filosofas nei statybos technikas. Ir dar viena jo savybė mane traukdavo prie jo. Titas niekada nesigirdavo, garsiai nekalbėjo apie savo privalumus ar kito trūkumus. Gyvenau tada Laisvės alėjoje, Kaune, bute su bendra virtuve. Čia lankydavosi mano mokslo ir darbo draugai, pažįstami. Išgerdavome po kavos puodelį, pasikalbėdavome. Po kurio laiko pastebėjau, kad kavos puodelių katastrofiškai sumažėjo: vieni sudužo patys, kitus mes netyčia sudaužėme. Atrodo, pasiskundžiau. Atėjo tada Titas, bet labai greitai išėjo. Nueinu į bendrą virtuvę vieną dieną, kitą, o ant stalo stovi susuktas paketas. Neiškentus ir klausiu kaimynę, koks čia daiktas susuktas. Toji labai nusistebi:

– Tu ką, ar nežinai? Tai tau užvakar Titas dovaną atnešė ir paliko. Negi nieko nesakė?

Išvynioju pakuotę, o ten – porcelianinis servizas. Nieko sau, nupirkta brangi dovana, tačiau Tito iš kuklumo palikta, net neįteikta. Stebėjau, aš, bet labiausiai kaimynė, nes dovana kainavo 300 rublių. Anais laikais tai buvo labai dideli pinigai.

Visi tie, kurie kartu buvome prie Televizijos bokšto, draugėje išlikome. Drauge sutikome Naujuosius metus, drauge lankome Tito kapą, drauge važiuosime sausio 13-ąją prie Aukščiausiosios Tarybos ir Bokšto. Kalnai visus mus sujungė, Tito atminimas mus suartino, sutvirtino.

Valentinas Norvaiša buvo vienas iš geriausių Tito draugų. Jis tada jau turėjo šeimą. Titas mokėjo kažkaip nejučiomis įsilieti į jaukų draugo šeimos rūpesčių sūkurį, ir visiems buvo gera.

Tito gimimo dienas švėsdavome jo namuose su tėvais, seserimis ir keturiais penkiais draugais. Kaip ir kitas didžiąsias šventes. Kartais tėvai išvažiuodavo, palikdavo vien tik jaunimą.

Tarsi ką nujausdamas, Titas 1990 m. nuo šv. Kalėdų niekur nedirbo. Prieš tai darbavosi labai intensyviai, susitaupe pinigų. Seniai svajojo apie naujo namo statybą kolektyviniame sode. Tai buvo pradėjęs tą namelį projektuoti, darė brėžinius. Ir technikume jis braižė gerai, tačiau ne dėl pažymio. Atsimenu, penki mūsų grupės moksleiviai atlikinėjome geodezijos praktiką gyvenamajame kvartale aplink technikumą. Tai mums beveik nieko

nereikėjo daryti: Titas vienas teodolitu visus kampus išmatavo, perkėlė į brėžinius. Buvo darbštus, geodeziją išmanė, ja domėjosi. Gal todėl, kad ir jo tėvelis buvo inžinierius geodezininkas.

Pamenu, kaip Titas šnekino kareivius pro Šančių kareivinių langus, kai Lietuvos laisvės lyga suorganizavo ten mitingą. Kaip jis įtikinamai aiškino, kad Lietuva nori tapti laisva ir nepriklausoma valstybe, kad mes išstisus amžius tokiais buvome. Kareivėliams tai buvo didelė naujiena, juk per politines valandėles jiems aiškino atvirkščiai, kad Pabaltijys, tai „*iskono ruskije zemli*“. Gražiai, be akcento, kalbėjo rusiškai, žodžių jam nereikėjo rinktis. Tai buvo trejų metų tarnavimo laivyne ir gyvenimo tarp kitataučių pasekmė. Kareiviai net buvo pažadėję prieš lietuvius ginklo nekelti. Tiesa, buvo ir tokių, kurie sakė atliekantys pareigą savo Tėvynei. Su tokiais bendrauti buvo sunku.

Mėgo loterijas. 1991 m. sausio 7–9 dienomis Kauno sporto halėje stebėjome ten vykusias krepšinio varžybas, pirkome loterijos bilietus dėl teisės pabandyti laimę su kamuoliu, mėtant baidas ar net taikant į krepšį kamuolį net iš aikštės vidurio. Jei aš būčiau laimėjusi, Titas tikrai nebūtų ėjęs už mane nuo centro mėtyti, jis labai nemėgo kompromisų. Tu laimėjai, tu ir dalyvauk, būtų sakęs. Tačiau nieko nelaimėjome...

Lemtingomis sausio dienomis budėjome prie Aukščiausiosios Tarybos rūmų. Parvažiavome trumpam į Kauną pailsėti ir vėl susiruošėme atgal. Titas sako: išvažiuojam, o juk reikia ir Kauną saugoti. Kai nuvažiuavome prie Aukščiausiosios Tarybos rūmų, buvo taip ramu, kad negalėjome nujauti, kas netrukus atsitiks. Užėjome pas bendrakursę pasveikinti ją su gimtadieniu.

Kai grįžome, prie rūmų buvo labai daug žmonių, jie kalbėjo rožančių. Rūmų lange pasirodęs kunigas kvietė žmones susikaupti maldai. Įtampa vis didėjo ir didėjo. Pravažiavo tankai. Pasigirdo kvietimas vykti prie Televizijos bokšto. Buvome penkiese sustoję eilutėje. Titas klausia, ką darom. Lekiam, sakau. Pamačiau, kaip Titas apsidžiaugė, išgirdęs mano atsakymą. Paklausė ir žiūrėjo į mane tokiu žvilgsniu, kokį aš ir dabar atsimenu. Tai tarsi buvo visų mūsų įsitikinimų patikrinimas, tad jis neagitavo, nesakė pirmas – važiuojam, lekiame ar panašiai. Jis pateikė klausimą ir laukė atsakymo. Esu įsitikinęs, kad jei niekas iš mūsų nebūtų norėjęs vykti į tą pavojingą vietą, jis būtų nuvažiavęs vienas. Titas man tada pasirodė tarsi ne šios žemės žmogus, tarsi būtų gavęs uždavinį iš Aukščiausiojo. Paskutiniu

metu jis net gąsdino mane dideliu susidomėjimu dangiškais reikalais. Studijavo Bibliją, gilinosi. Jam kažkas ką tik buvo padovanojęs knygą „Evangelija pagal Joną“. Jis ją studijavo, stengėsi gyventi pagal jos mokymus. Štai kalba su mumis, pasakoja, šiek tiek ginčijasi, paskui nutylame, supratę, kad jo tiesa. Kiek palaukęs jis sako:

– Viską, ką aš čia pasakojau, galima perskaityti „Evangelijoje pagal Joną“.

Paskutiniaisiais mėnesiais jį labai erzino deputatų rietenos Aukščiausiojoje Taryboje. Po Sąjūdžio pergalės rinkimuose žmonės barstėsi po partijas, išryškėjo ideologiniai skirtumai, interesų nesutapimai. Matėme, kad Aukščiausioji Taryba skyla, tampa mažai darbinga. Kai kurie deputatai televiziją ir radiją jau naudojo savai ideologijai, savai propagandai perduoti. Vieną kartą Titas man ir sako:

– Nesuprantu jų rietenų. Susėstų visi kartu, perskaitytų Bibliją, ir viskas būtų aišku...

...Įsimaišę tarp tankų, važiovome žaliaja juosta. Gal jaučiau nelaime, kad idėmiau pažiūrėjau į mašinoje esantį elektroninį laikrodį. Reikia įsiminti, kiek valandų, galvoju. Tarp kitų mašinų savąją Titas vairavo meistriškai, todėl laiku pasiekėme bokšto teritoriją. Į kalnelį bėgome visi kartu, o prieš mus ir po mūsų skubėjo ginkluoti desantininkai. Mažai kas tikėjosi, kad čia bus žudomi žmonės. Tačiau pamačiau, kad desantininkų akys kažkaip apdujusios, tarsi šie jauni žmonės būtų kažko prisigėrę ar prisiuostę. Prie bokšto tvirtai susikabinome rankomis paskutinėje grandyje. Jau vilnijo per žmonių gretas žinia apie sužeistuosius ir šaudymą. Stovėjome taip: Titas, aš, Valentinas Norvaiša, Zita Ragulskytė, Andrius Čepas. Turėjau baisią nuojautą, kad kažkas mums gali atsitikti baisaus. Ir tikriausiai... Titui. Prie bokšto buvo labai šviesu nuo šviestuvų, mašinų ir tankų žibintų. Tomis baisiomis minutėmis po kojomis nejaučiau žemės, tarsi kokių nesuvokiamų jėgų būčiau pakylėta. Jaučiau Dievo apsaugą, į viską žiūrėjau iš viršaus. Pasirodė tankai, iš mašinos išsoko desantininkai. Netoliese sprogo užtaisai. Buvau įsikibus į Valentino ir Tito rankas, o tą sekundę mano ir Tito rankos išsiskyrė. Labai greitai suvokiau, kad greta jo nėra. Jis niekada be priežasties nepalikėtų mūsų... Jutau, kad Titui kažkas atsitiko. Tankai stūmė žmones. Pamačiau neštuvais nešamus sužeistuosius, žuvusiuosius. Vienas, antras, trečias... Ketvirtuose gulėjo Titas. Jį kliudė dvi mirtinos kulkos... Titą

pažinau jau iš tolo. Gal todėl, kad tą naktį jis buvo užsidėjęs mėlyną mano jam numegztą megztinį. Megztinis buvo kruvinas, peršautas. Nežinau, kodėl Viešpats jį pasiėmė, tačiau dabar su jauduliu galvoju, kad tai aukai jis ruošėsi, tarsi Aukščiausiasis jį jau anksčiau buvo nutaręs paaukoti Tėvynės Laisvės vardan... O gal anksti žuvęs Tito Tėvelis taip nutarė... Jo paskutinės gyvenimo dienos buvo tarsi pranašo, aukštesniojo tarp mūsų...

Su Valentinu nubėgome prie greitosios pagalbos mašinos. Važiavome į ligoninę, kažkas dar bandė daryti Titui dirbtinį kvėpavimą. Kiti draugai liko prie bokšto, prie Tito mašinos. Taip ir neatgavusį sąmonės Titą nuvežė į Raudonojo kryžiaus ligoninę. Kieme pamačiau – visas takas nutaškytas sužeistųjų, žuvusiųjų krauju... Paskui gydytojas bandė ieškoti Tito gyvybės požymių ir pasakė: „Nekankinkim, jis jau miręs...“ Nieko nejaučiau. Gal tik po metų suvokiau matyto vaizdo kraupumą. Iš ligoninės apie trečią valandą nakties paskambinome Tito tėveliams. Į ligoninę bėgo žmonės duoti kraujo: lietuviai, rusai, lenkai... Tito palaikus pervežė į Santariškes.

Namo nevažiavau, o laukiau pas seserį Vilniuje, kol Titą pašarvos, kad galėčiau pamatyti jį jau nurimusį, sielai nukeliavusį į dangų. Buvo Vilniuje tada minios žmonių, tačiau nė vieno besišypsančio. Nelaimė palietė visą Lietuvą.

Pirmuosius du mėnesius buvau tų įvykių taip pritrenkta, kad negalėjau atsitokėti – tarsi pašalas iš manęs eitų. Kuo toliau, tuo, rodos, sunkiau, nes pradėjau giliau suvokti, kas įvyko... Per „Valstybės studiją“ Vytautas Landsbergis kalbėjo, jog tie žmonės, kurie tą naktį buvo Vilniuje, labai daug neteko, bet nemažai ir gavo. Tai jaučiu ir aš. Toji naktis man labai daug davė, tapau visai kita, pasikeičiau savyje, morališkai sutvirtėjau. Šis išmėginimas privertė visai kitaip suprasti mirties baimę. Skaitau Naująjį Testamentą, literatūrą apie mirtį ir suvokių ją ne taip, kaip anksčiau.

...Einu gatve ir, rodos, eina Titas...

Įpratau akimis ieškoti jo minioje. Vienas labai į Titą panašus vyriškis grojo viename orkestre, specialiai ėjau į koncertus, kad jį pamatyčiau... Tame žmoguje vyravo harmonija, jo draugėje viskas tarsi sušildavo.

Gyvenu Kaune, su vyru auginame dukrelę. Tito atminimas yra brangus visai mūsų šeimai. Titą visada matau besišypsantį. Ta šypsena labai panaši į sesers Vilijos: giedra, išauginta savyje, ne dirbtinė. Tai ir mane įpareigoja branginti gyvenimą, būti jautresnei aplinkiniams. Savo dukrai pasakoju apie

tas baisias dienas, kai sprendėsi Tėvynės likimas. Gal jis kiek pakeitė ir mano pačios gyvenimą.

Taip jau tas mano gyvenimas susiklostė, kad po KPI baigimo dirbau projektuotoja. Tačiau įmonėms užsidarant, turėjau rinktis kitą specialybę. Tapau vaikų darželio auklėtoja, baigiau Pedagoginį universitetą. Kauno darželyje „Linelis“ rengiu atviras valandėles „Sausio 13-osios įvykius prisiminus“, pasakoju vaikams ir susirinkusiems apie tuos baisius laikus, Tito didvyriškumą. Visą dieną dainuojame tada Vilniuje skambėjusias patriotines dainas. Vaikai jas greitai patys išmoksta. Atsinešu tų įvykių ir Tito nuotraukų. Žiūrime dokumentinius filmus, kartais vieno kito dienų dalyvio akytėse pasirodo ir ašarėlė... Kūrename laužą, valgome sumuštinis, tokius, kokiais tada mus geri žmonės maitino Vilniuje.

Beveik kiekvienais metais einu į „Ąžuolo“ vidurinę mokyklą, ten vaikams pasakoju, ką mums teko išgyventi. Taip liudiju tai, ką mes patyrėme. Vaikai turi žinoti, kad Nepriklausomybės atstatymui Lietuva paaukojo geriausių savo vaikų gyvybes.

Zita RAGULSKYTĖ-SUDEIKIENĖ, DRAUGĖ

Su Titu susipažinau 1986 metais. Dirbau tada Staklių gamykloje inžiniere technologe, buvau baigusi tuometinį Kauno politechnikos institutą. Gamykla rėmė keliautojus, tad su draugais per kiekvienas atostogas kur nors išvykdavome. Perėjome pėsčiomis visą Lietuvą, vaikščiojome tikrais kalnais ir tarpekliais pietinėse SSRS respublikose. Taip jau buvo įprasta, kad organizuodami grupes į tolimas keliones, kruopščiai atsirinkdavome žmones, nes ne kiekvienas ištverdavo jų sunkumus. Buvau su draugais prie Baikalo, Fanuose. Tada buvusi Tito bendramokslė Laimutė Kujelytė mums rekomendavo Titą. Jis buvo jau atitarnavęs laivyne, sportiškas, ištvermingas, ragavęs sunkių žygių prakaito. Po pat pirmo susitikimo visai grupei vaikinai labai patiko savo atsidavimu bendram reikalui, nuoširdumu. Tada mūsų branduolys buvo gal iš dešimties žmonių. Be Laimos, manęs ir Tito dar keliavo Kęstutis Semaška, Andrius Čepas, Marytė Grigaliūnaitė, Valentinas Norvaiša, Jonas Grigaliūnas, Violeta Tamošiūnaitė, Laisvūnas... Lietuvoje pabuvojome ne tik istorinėse vietose, bet aplankėme įžymius žmones: tėvą Stanislovą, Kazimierą Skebėrą, buvome Orvydų sodyboje. Pamenu tėvo Stanislovo žodžius, pasakytus Paberžėje: „Viskas čia jūsų, mano tik šis dantų

šepetukas ir gultelis...“ Kazimieras Skebėra, nepaisant jo garbingo amžiaus, mums pasirodė labai jaunatviškas, didelis patriotas. Neaplenkėme ir Karaliaučiaus krašto. Ėjome sena prūsų žeme, kalbėjomės apie garbingą jos praeitį, ieškojom priežasčių prūsų tautos išnykimui. O gal ir mus galėjo ištikti jų likimas? Buvome bendraminčiai, patriotai. Stebėjomės apleista žeme, sovietiniais stereotipais, gyvenusiais tuose žmonėse, melagingu lenktyniavimu kas daugiau ir geriau. Daug slidinėjome pakaunėje ir Suvalkijoje, esant 20 laipsnių šalčiui. Grūdinomės kalnams, kurie jau buvo užkariavę mūsų širdis. Titas kelionėse buvo grupės siela, nors dažniau stengėsi pabūti vienas, studijavo gamtą. Tačiau šiaip buvo labai paslaugus, daug fotografavo.

Po 1990 m. vasario 14-osios, Valentino Norvaišos vardadienio, mes, dešimt draugų, nutarėme atsisakyti SSRS pilietybės. Išsiuntėme prašymą ir labai ilgai laukėme atsakymo. Tik vasarą atėjo iš Maskvos raštas, kad nueitume į Vidaus reikalų ministeriją Vilniuje. Ten viską suvedė į tai, kad mes pageidaujame išvykti nuolat gyventi į užsienį. Sužinoję tikruosius mūsų ketinimus, patarė nusiraminti ir laukti lietuviškų pasų.

Titas mėgo draugams įvairiomis progomis dovanoti dovanas. Kolekcionavau kriaukles, tai man be progos jis padovanojo kriauklelę, tokią nedidelę, man ir šiandien labai brangią. Titas išrinko ir su draugais 1990 m. gegužės 23 d., mano gimtadienio proga, padovanojo tris nedidelio formato paveikslus. Kai Marytei Norvaišienei gimė sūnus, tai nupirko jai didelę puokštę nuostabių rožių. Į mano nustebimą ir pavydą Titas atsakė:

– Susilaukite jūs vaikelį, tai ir jums tokių rožių nupirksiu.

Zita Ragulskytė. Tito Masiulio nuotrauka

... 1991 m. sausio 12-tą prie bokšto buvome penkiese: Titas, Laima, Valentinas Norvaiša, Andrius Čepas ir aš. Prieš tai stovėjome minioje prie Aukščiausiosios Tarybos. Išgirdę siūlymą vykti prie televizijos bokšto, nedelsėme. Prasibrovę gatvėmis, palikome mašiną kiek atokiau. Mums bėgant televizijos bokšto link, jau girdėjosi šaudymas ir sprogimai, byrėjo stiklai. Pribėgome prie išverstos vielinės tvoros, mus lenkė tankai ir tanketės. Prie bokšto sienos stovėjo gal šešios eilės žmonių. Prasiskverbėme visi į patį priekį, pirmąją eilę, susikabinome rankomis. Tankai pradėjo manevruoti, riaumodami ir skleisdami juodus dūmus stojo ir sukosi. Atrodė, kad šaudo ne tik lauke, bet ir iš bokšto. Desantininkai mėtė sprogstamuosius paketus. Mus pradėjo stumti žmonių masė nuo įėjimo į bokštą tvoros link. Titas nuo mūsų grandinėlės atitrūko. Ir aš tada išgirdau jo riksmą:

– Palaukite, aš tuoj!

Apšvietus prožektoriumi, pamačiau Titą prieš tanką. Jis pakėlęs rankas jį bandė sustabdyti, nes šalia buvo parkritęs žmogus. Vėliau viskas pranyko tamsoje, tik dar labiau šaudė tankai.

Mes atsitokėjome keturiose jau prie tvoros. Titas prie mūsų nesugrįžo. Valentinas nuėjo jo ieškoti, tačiau labai greitai sugrįžo. Mes pasitraukėme ant kalniuko, aplink sklido sužeistųjų aimanos. Sustoję nutarėme apžiūrinėti kiekvienus neštuvus, kuriuose nešė sužeistus, nes manėme, kad mūsų draugas gali būti sužeistas. Gal trečius ar ketvirtus neštuvus nešė keturi vyrai. Juose gulėjo Titas. Širdies plote pamačiau žaizdą...

Nubėgau į netoliese esantį daugiaaukštį namą, pradėjau belsti į pirmą pasitaikiusį butą. Žmonės pravėrė duris. Aš paprašiau jų leisti paskambinti į Kauną. Leido. Paskambinau namo, mamai. Sakau jai, kad gyvi, sveiki, kad ji nesijaudintų. O ji verkdamą man atsakė, kad nemeluočiau, ji jau žino, kad Titas Masiulis žuvo, o jūs ar visi su kojomis ir rankomis?

Neprisimenu, kaip grįžau į Kauną. Jau prie namų užčiuopiau savo kišenėje kulkos gilžę. O kada ją pakėliau nuo grindinio, kaip įsidėjau, nežinau. Jau rytą prie namų, Geležinio Vilko gatvėje Kaune, užkalbino kaimynė:

– Tai iš Vilniaus grįžti...

Tik tada prapliupau ašaromis...

Tuoju po tų kruvinų įvykių pati girdėjau liudininkų pasakojimus, kad Titas žuvo gelbėdamas nepažįstamą merginą. Tuo tikėjau tada, tikiu ir dabar. Titas galėjo pasiaukoti dėl kitų...

VALDAS LINKSMUOLIS, VAIKYSTĖS DRAUGAS

Mūsų penkiaaukštis Demokratų g. Nr. 44, Kaune buvo šimto butų, šešių laiptinių. Atsikėlėme gyventi, kai dar buvau vaikas, tai iš pradžių susipažinau su kaimynais, paskui ir kitų laiptinių gyventojais. Greitai supratau, kad name gyvena daugiausia darbininkų šeimos, dirbusios Statybos kombinate, gamyklose. Tik Tito Masiulio tėveliai buvo inteligentai, išsilavinę žmonės. Turėjo lengvąją automašiną, garažą, dirbo projektuotojais. Iš pradžių galvojau, kad mano vienmetis Titas bus dėl to užrietęs nosį, į mus žiūrės iš aukšto, bet klydau: tai buvo geras draugas, sąžiningas ir doras vaikinąs. Kartu lankėme mokyklą, tik Titas buvo paralelinėje klasėje, tačiau po pamokų buvome neišskiriami. Prie mūsų pritapo vieneriais metais už mus vyresnis Gintaras Prokopas, dar keli vaikai iš mūsų namo. Titas buvo gimęs vasario 6 d., o aš – kovo 11-ąją, tad dvidešimt metųėjome tais pačiais keliais.

Mus visus traukė gamta, tačiau Titas buvo jai jautriausias iš visų. Namuose augino kanarėles, jų bute prieglaudą rasdavo pasiklydę ar sužeisti žvėreliai. Pamenu, Titas sugalvojo, kad jo kanarėlėms liūdna, tai joms į narvelį įleisdavo rastą iš lizdo iškritus ar alkaną paukštelį. Kai tas sustiprėdavo – paleisdavo į laisvę.

Vasaromis ir mieste pasijusdavome tarsi negyvenamoje saloje. Netoli mokyklos augo krūmynai. Tai jų šakose įsirengdavome gultelius, pritvirtindavome stalėlį ir stebėdavome dangumi plaukiančius debesis, praskrendančius paukščius. Aplinkui – nė gyvos dvasios...

Tik mokslams per daug laiko neskirdavome. Buvome gamtos vaikai, svajojome nebūti knygų graužikais, bet tapti gamtininkais, keliautojais. Šalia tekanti Neris ir buvo tas mūsų bandymų laukas. Upės nebijojome, kokia pikta ji bebūtų. Pavasariais, lygiu tarsi stiklas ledu, ant rogučių prisitaisydavome bures iš mamos duotų paklodžių ir vėjo genami lėkdavome iki Senamiesčio tilto, prie Dailės kombinato. Čia sustodavome, nes iš kombinato į Nerį, matyt, patekdavo chemikalais užterštas vanduo – šičia upės pakraštys būdavo neužšalęs. Tad atgal tempdavome rogutes, kad dar kartą su vėjeliu lėktume užšalusios Neries ledu. Pakrantėje žaisdavome judrius žaidimus, dažniausiai „Vėliavos pagrobimą“, tai šėldavome iki pat sutemų. Ir pinigų susigalvodavome užsidirbti patys gal ne visiems priimtiniu būdu. Žinojome, kur veisiasi dëlės ir kurkia varlės. Tai pririnkdavome jų į

Titas mėgo fotografuoti ir gyvąją gamtą

stiklainius ir nešdavome parduoti į Medicinos institutą. Pavasariais, kai vanduo nublūgdavo, o krantuose likdavo tik lytys, po jomis kartais rasdavome ir didelių žuvų, nespėjusių išsilaisvinti iš ledo gniaužtų.

Žinoma, ne visada žaidimai būdavo tokie nekalti. Kaip didelę pramogą sugalvojome butelių sprogdinimą su karbidu. Į butelį pripildavome vandens, prikišdavome žolės, įdėdavome karbido gabaliukų. Butelį tvirtai užkimšdavome. Tai štai tokią „bombele“ judindami suplakdavome vandenį su karbidu, išsiskirdavo dujos. Įmestas į vandenį butelis po kelių minučių sprogdavo...

Titas buvo geriausias mūsų „chemikas“. Domėjosi kai kuriais dalykais, tai patys gamindavomės šventinius fejerverkus. Važiudavome į degtukų fabriką, ten gaudavome sieros, susirasdavome aliuminio pudros, kalio permanganato... Žinoma, tai buvo pakankamai pavojingi paauglių žaidimai, tačiau nė vienas vaikas dėl tos paikystės nenukentėjo. Tiesa, vieną kartą mūsų įrenginys sprogo anksčiau nei tikėjomės, tačiau didelių nelaimių išvengėme, nors Titas apsidegino.

O pati didžiausia mūsų pramoga buvo žvejyba. Neryje su meškere ne ką galėdavome sugauti, tad jau būdami paaugliais iš vakaro važiuodavome į Kačerginę dviračiais. Užmesdavome dugnines meškeres, susikurdavome laužą. Puikumėlis: teka Nemunas, ošia pušynai, dega laužas... Bet svarbiausias laikas žvejybai – rytas, saulės tekėjimas. Suguldavome kur kas galėjome, o jei būdavo šalčiau, tai atsiguldavome laužavietėje, nubraukę žarijas, pelenus. Smėlis būdavo taip įkaitęs, kad iki paryčių dar jausdavome jo šilumą. Ir žvejyba sekėsi, tačiau mums šios išvykos patiko ne dėl to. Norėdavome pasijusti vieni, be žmonių šurmulio. Titas jau tada daug fotografavo. Valgydavome iš namų atsivežtą maistą. Kartą atsivežėm vakarienei konservų dėžutę, o atidarytuvą užmiršome. Tai Titas sumastė, kad dėžutę galima atidaryti smailiu akmeniu. Ir atidarė, tuo mus visus labai pradžiuginamas.

Titas buvo „krapštukas“. Jo pomėgiams skatinti tėveliai negailėjo pinigų. Tėvelis jam buvo atidavęs seną motorolerį, tai jis sugebėjo jį atsiremontuoti ir dar mus kur reikia nuvežti. Vadinome jo transporto priemonę „kiaule“. Gal dėl to, kad labai gesdavo, dažniau stumdėme nei važiuodavome. Tą „kiaulę“ jis išardydavo iki pat paskutinio varžtelio, kad paskui ją vėl surinktų, pakeistų gautas detales.

Turėjo Titas ir tikrą kino projektorių. Sukdavosi juosta, garsiai traškėjo garsiakalbis. Iš pradžių rūsyje įsirengėme ekraną ir ten žiūrėdavome rusiškas komedijas, kol kartą jo mama surado mus rūsyje. Bet tada jinai liepė iš rūsio kraustytis į namus. Jie gyveno keturių kambarių bute, o Titui priklausė pats mažiausias. Paklausėme Tito mamos, tik romantikos nedaug liko...

Mus stebino dar viena Tito savybė – pomėgis fotografijai. Turėjo jis pusėtiną aparatą, tai fotografuodavo visur: žvejyboje, mokykloje, mėgino daryti draugų portretus. Ypač mėgo fotografuoti naminius gyvūnėlius, taip pat paukščius, gamtą. Juostas ryškino pats, namuose: jo kambaryje stovėjo didintuvas, bakeliai su skysčiais. Ten buvo patogi vieta nuotraukas daryti, nes uždengė vienintelį kambarėlio langą, sandariai uždarę duris, galėdavome dirbti ir per patį saulėtą vidudienį. Pamenu, kartą sumanė Titas padaryti kaimynų šunelio, priišto prie būdos, nuotrauką. Ilgai fotografavo, o dar ilgiau nuotraukas darėme. Jam šunelio portretas vis netikdavo: tai neryškus, tai per mažas. Vienai gerai nuotraukai padaryti sunaudojome du pakelius brangaus fotopopieriaus. Tik dėl to niekas nenusiminė, nes tėveliai vaiko išradingumą skatino. Titas ieškodavo paties didžiausio formato fotopopieriaus, koks tik buvo parduotuvėse, o ant jo atspausdavo mūsų portretus, gamtos vaizdus.

Jau nuo keturiolikos metų Titas išmoko važiuoti tėvelio automobiliu. Iš pradžių jam duodavo mašiną nuvairuoti į netoliese stovėjusį garažą, paskui vis labiau pasitikėjo, nors tada jis dar neturėjo teisių vairuoti savarankiškai. Titas mokėjo automobilį ne tik vairuoti, bet ir gerai išmanė apie jį. Pats bandė seną tėvelio „Volgą“ tobulinti, mokėjo remontuoti. Kartą su mašina patyrė nedidelę avariją, kurios metu sugadino sparną, tai garaže per kelias valandas sutvarkė taip, kad net tėvas nesuprato. Turėjo Titas auksines rankas, kaip sakytų žmonės. Šią jo savybę patvirtina ir tolesnis gyvenimas, kai jis dirbo statybose, namudiniame versle, leidosi į tolimas keliones. Aštuoniolikos būdamas gavo teises automobilį vairuoti, tai jo keliai nusidriekė po visą Lietuvą. Galvojo sena „Volga“ keliauti net į Karpatus, tačiau sumanymo neįgyvendino...

Baigėme aštuonias klases. Reikia apsispręsti, ką toliau daryti, nes pažymiai nebuvo geriausi. Mane pasikviečia auklėtoja ir sako, ar norėčiau mokytis ne profesinėje mokykloje, o technikume. Žinoma, technikume norėčiau. Tai parašys gerą charakteristiką, galėsiu mokytis, jei stosis į

komjaunimą. Mat tada tik mes su Titu nebuvo komjaunuoliai, nors visur skambėjo lozungai apie komjaunuoliškas klases, komjaunuoliškus kursus. Aš pasidaviau, o Titas stoti į komjaunimą griežtai atsisakė. Tačiau abu įstojome į Kauno politechnikumą, mokėmės toje pačioje pramoninės ir civilinės statybos grupėje. Kartu tą mokyklą ir baigėme. Studijuodami buvome geri draugai, laikėmės vienas prie kito. Titas buvo labai draugiškas, santūrus, eidavo visiems į pagalbą, vos tik paprašius. O tų prašytojų buvo daug, nes vaikinai važinėjo tėvelio mašina, mama negailėjo kišenpinigių. Nebuvo materialistas, neskaičiuodavo kapeikų, uždėtų už draugą, nesididžiuodavo kad ir didelę paslaugą atlikęs.

Mokėmės vidutiniškai, išmokdami tik privalomą programą. Kiti tam skyrė daugiau laiko, tikėdamiesi geresnio paskyrimo, galbūt likti dirbti Kaune. Mums tai didelio skirtumo nebuvo, nes juk reikėjo eiti į sovietinę armiją, tad paskyrimas svarbios įtakos gyvenime neturėjo. Ir Politechnikume Titą visais būdais ragino stoti į komjaunimą, nes jis buvo bene vienintelis nepriklausęs tai organizacijai, tačiau jis kategoriškai atsisakydavo. Mėgo ir daug žinojo apie Lietuvos istoriją, mūsų protėvių žygius.

Atsitiko taip, kad šaukimus į sovietinę armiją gavome vienu metu. Kartu buvome nuvežti į Vilnių, Šiaurės miestelį, kur pratūnojome ištisą parą, laukdami paskirstymo. Tada jau mūsų keliai išsiskyrė, nors abu patekome į laivyną: aš į Šiaurės, o Titas – į Sevastopolį. Ir niekas dabar negali pasakyti, ar mūsų laivai nebuvo susitikę tolimuosiuose vandenynuose. Tarnavome jūrose po trejus metus.

Grįžę iš armijos, rečiau matydavomės. Susitikdavome saskrydžiuose ar kur nors atsitiktinai, nes Titas dirbo Kauno rajone, o aš – mieste. Paskui jį pakėrėjo tolimos kelionės, turistiniai žygiai.

1990 m. birželio 26 d. vyko mano vestuvės. Nustebau, kai prie Santuokų rūmų Kaune atėjo Titas mūsų pasveikinti, įteikė gėlių puokštę. Man buvo keista jį matyti, nesupratau, kaip jis sužinojo apie mano vestuves. Buvo linksmas, pasakė gražų palinkėjimą, tačiau iškilmėse nedalyvavo, nors pakviečiau.

1990 m. gruodžio 14 d. mums gimė sūnus Tomas. Tad mano laisvė tapo suvaržyta. Tą lemtingą sausio 13-ąją sėdėjau prie pritildyto televizoriaus, visa širdimi buvau kartu su TV bokšto ir Parlamento gynėjais. Sakė žuvusiųjų pavardes, tačiau gerai nenugirdau. Staiga matau: neša neštuvuose žuvusį jaunuolį, liekną, su barzda. Netekau amo, mane ištiko šokas, nes pažinau,

kad tai Titas. Žinojau, kad jis turėjo būti ten, kur sprendėsi Lietuvos likimas, tačiau niekada netikėjau, kad Tėvynė pareikalaus jo aukos...

Per Tito laidotuves buvo tiek žmonių, kad negalėjai net vainiko prie karsto padėti. Mums pasisekė įrodyti tvarkytojams, kad mūsų vainikas yra nuo jo bendramokslų, tai galėjome ilgėliau pastovėti prie žuvusio draugo, mintimis perlėkti vaikystės pievomis, paneriais, prisiminti jo balsą, svarbesnius įvykius.

Mano sūnus Tomas jau ištįsęs berniokas, nors gimė tada, kai Titas žuvo. Žiūrėdamas į sūnų, dažnai pagalvoju ne tik apie Titą, bet ir apie tai, kaip greitai bėga laikas. Vis dėlto jis nesugebės iš mano sąmonės išdildyti prisiminimų apie žmogų, kuris tegu ir per trumpą savo gyvenimą, paliko žemeje šviesų pėdsaką...

KĘSTUTIS SEMAŠKA, DRAUGAS

Titas dažnai su savo draugais diskutuodavo. Įvairiomis temomis. Jam nereikėdavo ilgai ginti savo nuomonės. Dėstydamas ją užtikrintu balsu, neabejodamas. Jautresnis nei vidutiniai žmonės. Titas nenešiojo kaukės – ramumas buvo tvirtas ir dalykiškas.

Pirmą kartą jį pamačiau Nidoje. Irgi kelionėje. 1990 metų lapkritįėjome pamariu pėsti nuo Nidos iki Juodkrantės. Buvo jau rudens pabaiga, orai nepastovūs, pūtė stiprus vėjas. Titas atsiskyrė nuo mūsų, nuklydo į pajūrį. Gal norėjo vienas pabūti? Kai susitikom, vaizdžiai visiems papasakojo savo patirtus išpūdžius. Sakė, daug praradome, kadėjome žmonių išvaikščiotais takais, o ne prie vandens sukeltos stichijos.

Kartu sutikome 1991 metus. Prie stalo daugiau kalbėjomės nei valgėme ar gėrėme. Buvome, galima sakyti, pusiau blaivininkai. Nenorėjome tada daug politikuoti, bet Titas ir sako:

– Žinokit, nusivyliau žmonėmis. Vyrais...

Visas stalas nuščiuvo, nesupratome Tito kalbos įžangos. Prieš tai kaip kartas atsargiai kalbėjomės apie Lietuvos parlamentą, deputatų klaidas, atskirų žmonių pasipūtimą. Atviri ginčai vykdavo net ir tarp valdžios pirmųjų asmenų. Aukščiausiosios Tarybos posėdžius transliavo televizija, radijas, ir žmonės visa tai matė bei girdėjo.

– Man jie taip nusibodo, negaliu jų nei matyti, nei girdėti, – tęsė toliau Titas. – Atrodo, batsiuviai būtų susirinkę. Nieko nėra baisiau, kaip ginčijasi ir tuščiai plepa vyrai...

Bandžiau jam prieštarauti, sakiau, kad daugelis deputatų to darbo neišmano, nemoka kovoti dėl savo pozicijos ideologiniame ginče. Žmonės susigrupavo į kairę ir dešinę. Juk čia gali būti ir KGB letenos. Negalima iš visų per daug reikalauti. Titas tylėjo, į pokalbį daugiau nesikišo. Toks jis jau buvo: išsako savo nuomonę tarsi išprovokuodamas pokalbį, o paskui daugiau klauso...

Tą vakarą Andrius Čepas pagal knygą „Šimtas geografijos mįslių“ surengė viktoriną. Buvo siūloma atsakyti į daugelį sunkių klausimų. Reikėjo nuovokos ir žinių, bet Titas laimėjo vieną iš prizų. Paskui skaitė jam patikusius anekdotus iš kažkokios neseniai išleistos knygelės. Anekdotai buvo parinkti prasmingi, nebuvo lėkštų. Titas turėjo gerą humoro jausmą. Vėliau dar mums pateikė matematinių galvosūkių.

Jis buvo nusiteikęs prieš alkoholį. Net tarnaudamas laivyne išliko blaivininku. Nemokėjo nei gerti, nei rūkyti. Atkimštas vyno butelis jo kambaryje išstovėdavo ištisus mėnesius.

Toks žmogus galėjo atsistoti vienas prieš tanką.

Man patiko ir patinka ramūs, nesidraskantys žmonės. Su Titu susidraugavom ne iš karto. Jis neprimedavo savo nuomonės, mokėjo išklausyti kitą. Abu nemėgom visą laiką rimtai šnekėti. O humorą Titas suprasdavo net ir sunkiomis sąlygomis – kai ėjome šlapi ir sustirę per kopas... Mąstančio ir asociatyvinio tipo žmogus. Nebuvo nevaržomas optimistas, bet ir ne pesimistas. Greičiau realistas. Paerzindavau jį, padūšaudavau: ir to nėra, ir ano nėra; kaip blogai gyventi. O jis – miegok, kam apie tai galvoji? Nemačiau jo išvesto iš pusiausvyros. Sąžiningai tesėdavo duotus pažadus. Jau dirbdamas laisvai samdomu darbininku, jis ruošdavo batų pusgaminius. Gal todėl, kad nenorėjo būti stumdomas kitų, gal ir mažiau išmanančių. Sugebėjo mechanizuoti darbą, apmažino dulkių. Nors užsimaudavo dujokaukę, vis tiek acetoniniai dažai, kuriuos vos ne kasdien kvėpuodavo, kenkė sveikatai. Tito neerzindavo smulkūs darbai. Apskritai darbas jam nespausdavo smegenų – ne šiandien, tai rytoj ar po metų, bet padarysiu. Su vienu domkratu, vis pakišdamas plytų, pasikėlė sode namą. Įsirengė pirtį. Kaitri senų sudžiūvusių obelių liepsna...

Apdairus, matantis į priekį. Jeigu daiktas bus reikalingas – nusiperka. Galėdavai pas jį laikyti net nerakintas vertybes ar daiktus. Pasikloviau juo nuo pat pradžių, galima sakyti, iš pirmos dienos.

EDMUNDAS MULOKAS, ŽYGIO VADOVAS

Likimas mane su Titu Masiuliu suvedė 1988 metų vasarą. Tai buvo nuostabūs metai mums visiems. Laisvės pojūtis, vienybė, tūkstantiniai mitingai su Trispalvėmis iki širdies gelmių jaudino kiekvieną mūsų.

Kauno kooperatyvas „Kuprinė“, vadovaujamas Kazio Damulevičiaus, organizavo eilinę turiadą į kalnus. Vienai iš grupių, norinčiai keliauti po Fanų kalnus, ėmiausi vadovauti aš. Tai buvo pakankamai sudėtingas 15 dienų trečios sudėtingumo kategorijos (aukščiausia būna šešta) kalnų žygis. Iš viso grupėje buvo 10 žmonių. Dalis grupės – Marytė Grigaliūnaitė, Valentinas Norvaiša, Titas Masiulis ir jo draugė Laima Kujelytė – buvo seni pažįstami ir jau kartu keliavę. Žygiui ruošmės kaip įprasta, atsakingai ir kruopščiai. Titas be įprastinio pasirengimo iš karto ėmė rūpintis, kad mes žygyje turėtume lietuviškos atributikos. Lietuvos Trispalvė tada dar nebuvo pripažinta, todėl su mūsų istorine vėliava nebuvo netgi ženkliukų. Ir Titas pats savo rankomis pagamino kiekvienam žygio dalyviui po ženkliuką su Lietuvos Trispalve. Šį brangų Tito atminimą saugau iki šiol. Man rodos, kad Titas labiau už mus mylėjo Lietuvą, jo laisvės siekis buvo didesnis. Jis troško laisvės visa savo esybe, stengėsi išsivaduoti iš bet kokių gnaužtų ar stereotipų, varžančių ne tik tautos, bet ir jo asmeninę laisvę.

Tuomet žygiuose buvo įprasta ir būtina laikytis griežtos tvarkos, vadovo žodis buvo lemiamas (gal todėl ir nelaimingų atsitikimų retai pasitaikydavo). Taigi reikalaudavau, kad visi laikytųsi sutartos tvarkos, kad eitume neišsibarstę ir tuo pačiu vedančiojo pasirinktu taku. Dėl to su Titu teko konfliktuoti. Jis nenorėjo eiti vorele, jam atrodė neįdomi tokia kelionė, – sakydavo, kaip avių banda. Jis norėjo ieškoti savojo kelio, gal ir pavojingesnio, tačiau įdomesnio, jis norėjo būti asmenybe, norėjo laisvės.

Žygis buvo nuostabus, keliavome nors po pavojingus, bet nuostabiai gražius kalnus, vakarodavome ir pietaudavome prie pačių gražiausių kalnų ežerų. Dalis maršruto Lietuvos turistų buvo įveikta pirmą kartą. Už šį žygį gavome Lietuvos čempionų medalius tarp trečiosios kategorijos žygių, mūsų žygis buvo geriausias iš visų 1988 metų Kauno kalnų turistų žygių.

Vėliau mūsų keliai išsiskyrė, jis keliavo su kita grupe.

1991 m. sausio 13-osios naktį su žmona Danguole, kuri taip pat dalyvavo aname žygyje, šventėme jos draugės gimtadienį Jonavoje. Žinodami įtemptą padėtį Vilniuje, kartais įsijungdavome radiją. Staiga mus

pasiekė žinia apie tankus prie Televizijos bokšto, apie užimtą televiziją, išgirdome dar laisvo Kauno radijo kreipimąsi į užsienio tautas. Išskubėjome namo. Jonavos gatvėse visos mašinos važiavo įjungusios signalus. Jautėme didžiulę grėsmę iškovotai Laisvei.

Grįžę skubėjome įsijungti televizorių. Buvo maždaug 5 val. ryto. Greitai išgirdome pirmąsias žuvusiųjų prie Televizijos bokšto pavardes. Tarp jų buvo Titas Masiulis. Neabejojome, kad tai tas pats Titas.

Aš iki šiol manau, kad jo auka neatsitiktinė, nes jo meilė Lietuvai ir laisvės troškimas buvo didesni už mūsų.

LORETA KRIVICKAITĖ-ŽILIONIENĖ, VAIKYSTĖS DRAUGĖ

Su Titu kartu augome. Kaip giminaičiai, susitikdavome vasaroti Kibildžių kaime pas senelius, žaisdavome, dūkdavome. Jau nuo mažens jis buvo gal kiek kitoks nei mes: ramus, draugiškas, mažakalbis. Neseniai man mama pasakojo, kad jai įstrigo Tito akys, kai jis buvo dar kūdikis. Jos buvo gilios, ramios, protingos. Kitokios nei mažų vaikų... Bendruose žaidimuose stengėsi būti teisingas ir paslaugus.

Mėgo sportuoti. Jau suaugęs būdamas daug važinėjo dviračiu. Dviratį laikė tėvelio garaže. O jau jam sugrįžus iš armijos, kartą per Sekmines, kaime, vakarojome. Žinote, jauni žmonės – dūkome visą naktį. O švintant kažkaip išėjo iš kalbos, kad ta diena yra paskelbta Olimpine. Reikėjo kažkaip atžymėti. Tai Titas pasiūlė mums, nusiplūkusiems nuo dūkimo, bėgti krosą iki vieškelio ir atgal, gal šešis kilometrus. Norinčiųjų atsirado. Laukiam visi sugrįžtančio nugalėtojo. Žinoma, juo buvo Titas, nes atrodė už kitus geriau pasiruošęs.

Dažnai pas Krivickus, kai jie gyveno Demokratų gatvėje Kaune, lankydavausi. Mano tėtis Petras yra Tito tėvelio Juozo Krivicko brolis. Suaugome į vieną kumštį, dažnai būdavome drauge.

Jam išėjus į armiją, mūsų draugystė nutrūko, tačiau daug bendravome, kai jis sugrįžo atostogų. Kartą nuėjome į šokius Karininkų ramovėje. Aš, jo sesuo Rima norėjome pasididžiuoti savo broliu, jo gražia laikysena, jūreivio uniforma. Nuėjome, o į vidų visų mūsų neįleidžia: ar tai jau pilna salė buvo, ar jūreivio uniforma saugotojams nepatiko. Nusiminėme, o Titas nenuleido rankų. Prisibeldė į šalia salės buvusios valgyklos patalpas, kažką aiškino jos darbuotojai, įtikino, kad tai jam, sugrįžusiam trumpam iš tolimų

kraštų, labai svarbu. Tad įleido per atsargines duris, o mes džiaugėmės Tito išradingumu. Juk jam atostogos Lietuvoje po ilgo ir nuobodaus plaukiojimo jūromis, buvo tikras išganymas. Namuose stengėsi prisiminti nebaigtus darbus, lankė draugus, dirbo tėvelio sode Piliuonoje. O šiaip su žmonėmis buvo santūrus, atviras. Nelabai jam sekėsi su atsitiktinėmis merginomis, nes nemokėjo sakyti gražių, tačiau beprasmių žodžių.

Kai sukūriau šeimą, jis mane nuoširdžiai, tačiau per mamą pasveikino, tik pats išskilmėse negalėjo dalyvauti, nes buvo labai toli, Juodojoje jūroje...

1991 m. sausyje gulėjau gimdymo palatoje Kauno 2-ojoje ligoninėje. Turėjau problemų, tai viskas klostėsi ne taip paprastai. Ir štai sausio 13-osios naktį sapnuoju Titą. „Atėjau atsiveikinti“, – sako jis man. Ir pabučiuoja... Greitai atsibudau šalto prakaito išpilta. Nežinojau, kas su manimi darosi. Šimtai klausimų užgulė iškankintą galvą. Gal jam kas atsitiko, gal nelaimė, kad su manimi taip švelniai atsisveikina? Gretimoje palatoje moterys žiūri televizorių, tačiau aš pasiramstydamą sienomis, nuėjau prie telefono-automato. Greitai paskambinau namo. Atsiliepė vyras Vytis. Jis jau žinojo apie nelaimę, tačiau nenorėjo mane jaudinti, todėl nutylėjo apie tai. Paskui skambinau Tito šeimai. Jie irgi dar bandė man nesakyti tiesos, o paskui pasakė, kad Titas žuvo prie Vilniaus televizijos bokšto. Kad ruošiasi važiuoti ten.

Mano tėvelis dažnai budėdavo prie Aukščiausiosios Tarybos. Tai kai tik sugrįždavo namo, vis giriasi ten Titą sutikęs. Žmonių tūkstančiai, o dėl to, kad šalta, daugiau vaikšto nei stovi. Tai netyčiom jie kasdien ir susitikdavo, nors ten juk buvo daugiau pažįstamų ir draugų.

Titas ir dabar gyvena su mumis. Ant stalo jo daryta mano vaikų nuotrauka, jo rankomis mūryta namo siena. O atsidėkodavome mes jam už gražius darbus, deja, tik pažadais. Tėvelis žadėjo būti piršliu per jo vestuves, o aš – nunerti jam megztinį. Tik pažadų neįvykdėme. Titas kalbėjo, kad iki Kristaus amžiaus neves, kaip ir jo tėvelis Povilas. Kartą, kai Titas mūsų namelyje padėjo mūryti sieną, pritrūkom plytų. O darbą reikėjo baigti. „Nesirūpinkit, – sako mums, – pats atsiveišiu“. Ir atsivežė jų iš senelio Adomo sodo. Mat ir ten jis nuolat talkininkaudavo, statė pirtelę, planavo įsirengti baseiną, sutvarkyti aplinką.

Su Tito išėjimu į amžinybę praradau gerą draugą, su kuriuo neturėdavau jokių paslapčių, kuris domėjosi mano gyvenimu ir skubėdavo į pagalbą, kai jos reikėdavo.

RIMGAUDAS MAKŪNAS

1984 m. Kauno rajono „Pirmūno“ kolūkis, kuriam tada vadovavau, buvo vienas iš didesnių rajone, išsidėstęs Dubravos girios pakraščiuose nuo Viršužiglio iki Margininkų. Nuo vieno ūkio krašto iki kito buvo 25 km. Piliuona tada buvo centrinė kolūkio gyvenvietė.

Ūkyje vyko didelės statybos. Statėm ne tik gyvenamuosius namus, ūkinius pastatus, bet ir vaikų darželius, mokyklas, pirtis, valgyklas, administracinį pastatą. Žinoma, vien su samdomomis statybinėmis organizacijomis neišsiversi, todėl turėjome dvi savas statybininkų brigadas: vieną iš kolūkiečių, kitą iš Kauno važinėjančių miestiečių. Šitoje miestiečių brigadoje kelerius metus ir dirbo Titas Masiulis.

Pastebėjau, kad tai rimtas jaunas žmogus, išmanantis savo darbą, tvarkingas. Ne paslaptis, kad vadinamųjų laisvai samdomų darbininkų atlyginimai buvo daug didesni nei vietinių, tačiau jų ir darbo tempai, ir darbų kokybė buvo aukštesnė. Tarp tų samdomų buvo daugiau išsilavinusių žmonių. Vienas net baigęs Kūno kultūros institutą, tačiau, matyt, savęs neatradęs. Galėdavai sutikti dar kitų nepaklausių specialybių absolventų. Žinojau, kad Titas buvo baigęs statybą Politechnikume, galėjo vadovauti brigadai ar net visiems statybininkams, bet jis to nenorėjo. Pokalbiuose buvo tiesus ir atviras, tačiau jo duotu žodžiu galėdavai visapusiškai pasitikėti. Kaip savuoju.

Tais laikais, gelbėdamiesi nuo statybinių medžiagų trūkumo, finansavimo spragų, įkūrėme Kauno politechnikos instituto studentų statybinių būrį. Baigę antrąjį kursą, jie mūsų statybose atlikdavo praktiką. Reikėjo jauno, sumanaus žmogaus jiems vadovauti. Ir čia mums pagelbėdavo Titas. Jis su grupelėmis vaikinų ir merginų sudarydavo grandį įvairiems darbams atlikti. Titas buvo rimtas, mandagus, teisingas jaunas žmogus, studentai jį gerbė ir mylėjo. Neretai statybininkai gavę atlyginimus *pauliodavo*, tačiau Titas buvo kitoks. Į gyvenimą žiūrėjo rimtai. Ir visus statybinius darbus gerai išmanė.

Studentai gyveno ūkyje, Viršužiglyje, o samdomus statybininkus ūkio transportu veždavome iš Kauno ir atgal. Jie buvo ūkiui labai reikalingi: pastatė fermas Viršužiglyje, Piliuonoje, rinko ir montavo Alytaus skydinių namų statybos kombinato namus.

Žinoma, tada ūkyje galiojo tvarka, kad dirbančius fermoje statybininkus turėjo prižiūrėti fermos vedėjas, zootechnikas. Buvo tokių specialistų, kurie

norėjo visur parodyti savo išmintį. Titui ne visada patiko, kai jį, statybos specialistą, norėjo pamokyti zootechnikas.

Mano atmintyje Titas Masiulis išliko kaip sąžiningas ir doras jaunas žmogus, Tėvynės patriotas.

ANTANAS LOPETA, BUVĘS BENDRADARBIS

Dirbau „Pirmūno“ kolūkio statybos brigados brigadininku. Mano tėviškė – Griškabūdis. Į ūkį iš miesto atėjau tik tam, kad gaučiau žemės sklypą gyvenamajam namui statyti Piliuonoje. Daugelis mūsų brigados žmonių važinėjo iš Kauno. Buvo gerų statybininkų, kaip Petras Grybinas, Sigitas Krupštas. Tarp geriausiųjų buvo ir Titas Masiulis.

Tada brigadoje buvo apie penkiolika žmonių. Darbų labai daug, reikėjo gerų specialistų. Toks buvo ir Titas. Jis galėjo betonuoti, mūryti, mokėjo staliaus darbus. Žinojau, kad jis buvo baigęs Kauno politechnikumą, yra technikas-statybininkas, tačiau savo platesnėmis žiniomis prieš mus nesididžiavo. Vadovauti brigadai nenorėjo. Margininkuose statėme kiaulidę, tai jis ten buvo pagrindiniu žmogumi.

Kiek žinau, vasaromis jis gyvendavo tėvų sodo namelyje netoli Piliunos, kartais važinėjo į darbą motoroleriu. Tačiau gerai išmanė ir automobilius. Jei jau kam kokia nelaimė, jei mašinai vairuotojas „ligos“ nenustato, vis Tito klausinėja. O tas niekada neatsisakydavo padėti.

Viršužiglyje gyveno studentai, kurie ūkyje atlikdavo praktiką. Čia turėdavo dirbti kai kada jiems nesuprantamus darbus, tad reikėjo vadovo. Titas juo ir tapo. Buvo vaikinai gražios išvaizdos, be blogų įpročių, tad visiems studentams, o ypač merginoms, labai patiko. Neseniai grįžęs iš sovietinės armijos, dailiai nuaugęs, santūrus. Juk ne paslaptis, kad būdavo visokių nesusipratimų: pusdienį darbininkai laukia betono, nežino, ar imtis kito darbo, ar laukti. Ir štai pavakaryje atveža kelias mašinas betono. O betonas – tai ne smėlis ar plytos, kitos dienos nepalauks. Tad reikėdavo dirbti iki išnačių. Titas dirbdavo, tačiau nebijodavo tokio prasto darbo organizatoriui pareikšti pastabą, sakydamas, kad negalima jaunų žmonių taip išnaudoti. Dirbdamas galėjo kalbėti apie viską: mokslo, technikos pasiekimus, pasaulio įvykius, politiką. Visada turėjo tvirtą savo nuomonę ir ją gynė. Nors daugiakalbis nebuvo. Net ir man, daug vyresniam žmogui, jis darė poveikį, ugdė pilietiškumą. Titas mokėjo atskirti protingą žmogų nuo šnekuolio. Galiu šiandien tvirtai pasakyti, kad jis buvo Žmogus didžiaja raide.

Paskui jau ir darbų ūkyje liko mažiau, brigada pradėjo skirstytis. Tik Tito pamokos nenuėjo veltui. Buvau vienas iš trijų (kartu su dispečere Rūta Butkevičiene ir mokytoja Stefa Grybiniene), kurie ūkyje įkūrėme Sąjūdžio grupę. Reikėjo organizuoti žmones vykstančioms permainoms, kviesti į piketus. Sauliaus Griciaus vedami piketavome prie Piliunos karinio objekto, kur buvo teršiama gamta, vykdomos Lietuvai nereikalingos statybos. Prie šio objekto budintiems piketuotojams vežiojome maistą iš kolūkio valgyklos. Vadovai leido. Bet kažkas sumanė, kad tai finansinis pažeidimas. Tada pirkome ir vežėme valgių savomis lėšomis. Čia matydavau Titą tarp protestuotojų. Jis tada ūkyje jau nedirbo.

Apie Tito žūtį tą sausio 13-osios naktį sužinojau iš televizijos pranešimų. Tai buvo didelė netektis ne tik tėvams, seserims, draugams, pažįstamiems, bet ir daugeliui piliuniškių. Jis paliko pėdas ir mūsų krašte. Tikiu, kad mano kaime nebuvo nei vieno žmogaus, kuris jo nebūtų nuoširdžiai gailėjęs...

Tito laidotuvių dieną į Karo muziejų Kaune nuvykome su vainiku nuo miestelio gyventojų. Važiavo visas būrys piliuniškių atiduoti paskutinę pagarbą žuvusiam už mūsų laisvę. Tiek daug gražiai nusiteikusių žmonių, kiek tą dieną lydėjo į Petrašiūnų kapines Titą, nesu matęs per visą savo gyvenimą...

Greitai mes kreipėmės į vietos valdžią, kad buvusią Piliunoje Raudonojo spalio gatvę pavadintų Tito Masiulio vardu. Visas miestelis to norėjo. Bet parašų rinkti nereikėjo, gatvė buvo pervadinta. Ir dabar, kai ja einu, akyse matau jauną vaikina, labai rimtai žiūrėjusį į gyvenimą, mylėjusį Lietuvą. Nepažįstu Tito senelių, tėvelių, tačiau noriu nulenkti galvą ir prieš juos, išauginusius Lietuvai didvyrį.

Tito atminimą saugau ne tik savo širdyje, bet ir šeimoje, miestelio bendruomenėje. Kartais būnu pakviestas į vietos vidurinę mokyklą, kad papasakočiau, koks buvo Titas Masiulis. Vaikai labai domisi Tito gyvenimu, klausinėja apie jo asmenines savybes. Su malonumu jiems apie tai pasakoju.

STEFA GRYBINIENĖ

Piliunos ūkio statybininkų brigadoje dirbo mano vyras Petras. Buvome atsikėlę iš Garliavos, norėjome čia įsikurti visam laikui. Aš įsidarbinau vietos vidurinėje mokykloje matematikos mokytoja. Buvau baigusi Kauno

politechnikos institutą, todėl reikėjo mokytis iš naujo. Tad keletą metų teko studijuoti Vytauto Didžiojo universitete, kad tapčiau tikra mokytoja.

1985 m. jau auginome du sūnus ir dukrą. Statėmės namą Piliuonoje, tai prie jo pasitarti vyras kartais atsivesdavo jauną malonios išvaizdos vyrą. Taip su Titu Masiuliu ir susipažinau. Vyras atsiliepdavo apie jį kaip apie šviesų žmogų. Jis jaunas buvo ne tik amžiumi, bet ir požiūriu į gyvenimą. Gal supratote, ką norėjau pasakyti? Taip, jis buvo šiuolaikinis, apsiskaitęs, gražiai išauklėtas jaunas žmogus. Buvo statybininkas, tačiau jo kalba nebuvo prasčiokiška, mokėjo gražiai elgtis. „Gražus ir išore, ir vidumi“, – taip tada aš savo vyrui ir pasakiau. Mūsų berniukai buvo jau paaugliai, o aš, žiūrėdama į Titą, svajodavau, kad ir mano vaikai užaugtų į jį panašūs...

Tą sausio 13-osios naktį žiūrėjome televizorių. Pradėjo diktuoti žuvusiųjų prie Televizijos bokšto Vilniuje pavardes. Paminėjo ir Titą Masiulį. Aš tarsi nesureagavau, sėdėjau sustingusi, o Petras, nė žodžio netaręs, pakilo nuo stalo ir išvažiavo į Vilnių. Vyrui tai buvo didelis smūgis, išgyveno, kad nebuvo tada šalia Tito tenai, prie Televizijos bokšto. Jie buvo draugai, bendraminčiai, nors Petras jam vos ne į tėvus tiko.

Ilgai negalėjau susitaikyti su netekimu. Buvo labai gaila Tito. Juk jam reikėjo auginti vaikus, auklėti juos tokius, koks pats buvo. Patriotas, doras žmogus. Tik likimas ar Dievas to nenorėjo, pasišaukė jį pas save...

Piliunos vidurinės mokyklos mokiniai žino apie Titą. Norime, kad be didelių mokytojų pastangų vaikai suprastų, jog žmogus, ant laisvės aukuro paaukojęs savo gyvybę, yra vertas didelės pagarbos, ir lygiuotųsi į jį. Tokia atmintis kartais vertesnė už marmurinius paminklus. Šiandien vaikams galiu daug papasakoti apie Titą, nes susitikimai su juo man nepamirštami. Jo paveikslas niekada neišblės iš mano atminties. Visada matysiu jį gražų išore ir siela. Mandagų, paslaugų ir einantį į žmones atvira širdimi.

JANINA SUČILIENĖ, AUKLĖTOJA

Kauno politechnikume buvau PCS b grupės, kurioje mokėsi Titas Masiulis, vadove. Beveik ketverius metus bendravome su jaunais žmonėmis, sprendėme įvairias problemas.

Tais metais Politechnikume buvo formuojamos net penkios statybininkų grupės. Dvi iš jų – po aštuonių klasių baigimo. Į vieną priėmė gal kiek stipresnius moksleivius, daugiausia vaikus, manojoje grupėje buvo

dauguma mergaičių ir silpnesnieji vaikinai. Abiejose grupėse mokėsi apie 70 žmonių, tad tais metais ir konkurso į šią specialybę nebuvo.

Titas iš kitų vaikų išsiskyrė uždarmu, tylumu. Jei jau bariesi už kokią mažą pražangėlę, tapdavo kiek ironiškas. Atrodė, be žodžių sakė: „Kaip norėsiu, taip ir darysiu...“ Nors nė žodžio nepratardavo. Juk ne vien Titas buvo toks, taip elgėsi dauguma berniukų. Jis su kitais irgi buvo kiek uždaras. Tik su Valdu Linksmuoliu Titas bendravo artimiau, nes jie gyveno viename name Demokratų gatvėje, kartu mokėsi ir vidurinėje mokykloje. Daugelis berniukų bandė gyventi laisviau, juk žinot tuos penkiolikmečius, nutrūkusius nuo tėvelių priežiūros. Kartais ir pamokas praleisdavo, norėdavo parūkyti, alaus paragauti. Titas tokių kompanijų vengė, jis noriau rinkosi mergaičių draugiją, nors ir ten buvo vadinamas tyleniumi. Susipažinau su Tito šeima, džiaugiausi, kad vaiku taip rūpinosi patėvis Juozas Krivickas. Iš pradžių, kol nežinojau liūdnos šios šeimos istorijos, atėjusią į grupės susirinkimą Vitaliją Krivickienę paklausiau: o kur Tito tėtis? Mat Juozą Krivicką, kuris pas mus dažnai apsilankydavo, nors jo pavardės ir nežinojau, laikiau tikruoju jo tėvėliu. Tad tai buvo graži, kultūringa ir dorovinga šeima. Titas labai daug prisidėjo prie sesutės Giedrės auklėjimo, nes buvo už ją gerokai vyresnis.

Stengiausi ne per daug gilintis į mano auklėtinių šeimyninį gyvenimą, maniau, kad ir mano auklėtiniams bus nemalonu, jei per daug žinosiu apie jų praeitį. Juk man svarbiausia buvo tai, kaip jie mokosi, lanko paskaitas, tvarkosi bendrabutyje ar namuose. Buvau labai griežta ir gal net per reikli auklėtoja, dažnai kviečiausi jaunuolių tėvus. O ką darysi, jei toks amžius, reikėjo laikyti juos „ant trumpo pavadėlio“. Tik niekas tada nenorėjo per daug mokyti, dauguma tempė „valdiškais“ trejetais. Mergaitės mokėsi kiek geriau. Bet ir su jomis turėjau bėdų. Iš pažangiausiųjų buvo Laima Kujelytė, Jūratė Rainytė, Marytė Lukauskaitė.

Tada nebuvo mados mokiniams kolektyviai protestuoti prieš netinkamai besielgiančius dėstytojus. Juk buvo ir tokių. Nelankė techninės mechanikos paskaitų, nes dėstytojas, matyt, jį buvo įžeidęs. Titas protestuodavo prieš neteisybes vienas: išraudęs pasakydavo savo nuomonę, tačiau į diskusijas nesiveldavo, visa savo esybe parodydamas, kad jis teisus. Žinoma, taip elgiantis susilaukdavo ir mažesnės rūstybės, dėstytojai būdavo atlaidesni.

Du semestrus juos mokė iš gamybos atėjusi dėstytoja. Moksleiviai, pajutę žmogaus nepatyrimą, o gal ir pedagoginių žinių stygių, jos visai

neklausė. Neatsiliko nuo jų ir Titas. Kartą pasiprašė į tualetą, o ateidamas atsinešė į auditoriją dvidešimt porcijų ledų. Dėstytoja pasimetė, jį subarė, o šis nelaukdamas ledus išdalijo, sakydamas, kad kitaip jie ištirps. Viską darė ramiai, su šypsena, kad ir dėstytojai teko palaukti, padaryti pertraukėlę, kol moksleiviai ledus suvalgys.

Grupės lyderiu nebuvo. Eidavo su visais, o dažnai nebijodavo prisiimti ir kitų nuodėmės. Tai kartais ir nukentėdavo dėl jų. Tačiau sykį už išdaigas per praktiką Klaipėdoje liepiau jam parašyti raštišką pasiaiškinimą. Po ilgos diskusijos, spyriojimosi parašė, tik be atsiprašymų, o pasižadėjęmą daugiau taip nedaryti. Buvo labai ambicingas, protesduodamas daug nekalbėdavo. Jau per paskutinį skambutį, tokių neaiškių ambicijų pagautas, nėjo su visais fotografuotis...

Taip be didelių išbandymų ir prabėgo tie ketveri metai. Iš mano grupės mokslus baigė 29 vaikinai ir merginos, keli moksleiviai nusibarstė. Tada vykdavo jaunų specialistų skirstymai po darbo vietas, tačiau dėl to berniukai mažiausiai suko galvas, nes reikėjo eiti tarnauti į sovietinę armiją. Titas ir jo du draugai (tarp jų ir V. Linksmuolis) gavo prasčiausius paskyrimus – į kolūkius, tačiau ten net nedirbo, o išėjo tarnauti į laivyną.

Praėjo penkeri metai po baigimo. Žinojau, kad mano auklėtiniai tarnauja daugiausia laivynuose, nes ten reikėjo labiau išsilavinusių žmonių. Grupės susitikime buvau tiesiog šokiruota buvusių auklėtinių – jų pasikeitimais į gerąją pusę. Ypač pasikeitęs buvo Titas. Jis mokėjo gražiai bendrauti su žmonėmis, jo mintys buvo ne tik protingos, bet ir racionalios. Kalbėjomės ilgai, pasakojo apie laivyną. Buvo labai gražios išvaizdos, tvarkingas, mandagus. Sakė, kad dirba kolūkyje, uždirba gerai, yra laisvas žmogus. Gal kiek su ironija, o gal ir be jos sakė, kad dabar gyvenantis taip, kaip seniai svajojo: sode turi palapinę, miegmaišį, moka gamintis valgi, tačiau maloniausias dalykas – vienvė. Namų grįžta tik savaitgaliais, tačiau svajoja apie keliones po kalnus, kitas šalis. Po darbo dienos statybose greitai pasiekdavo tėvelio nuosavybėje buvusį kolektyvinį sodą. Kalbėjo apie gamtos grožį, paukščių čiulbėjimus, medelių žydėjimus, gėlių kvapus. Atrodė tarsi poetas, daug knygų parašęs. Iš pradžių pamaniau, kad vaikinai gal perkeltine prasme tokias sąlygas vadina grožiu, bet po ilgos diskusijos supratau, kad Titas yra vienišius, jam vienvė daug brangesnė už miestietišką prabangą. Jis nebuvo materialistas, neieškojo šiltesnės vietos, buvo susikūręs savos gerovės viziją, kurios siekė.

Pasidžiaugiau savo auklėtiniais, o labiausiai – Titu. Deja, daugiau susitikimų grupė neorganizavo arba bent aš nežinojau. Buvau kitų grupių auklėtoja, auginau savo vaikus, todėl ilgą laiką apie Titą ir jo draugus nieko nežinojau.

Per tuos kruvinus sausio 13-osios įvykius sėdėjau namuose ir žiūrėjau televizorių. Prie Aukščiausiosios Tarybos rūmų buvo labai daug žmonių. Pranešė apie žuvusius prie televizijos bokšto, paskelbė ir Tito Masiulio pavardę. Nudiegė širdį: supratau, kad tai mano auklėtinis, nes jau paskutiniame mūsų susitikime mačiau jo ryžtą, jis garsiai kalbėjo apie Tėvynės skaudulius. Nuojauta vis stiprėjo, kad net garsiai pradėjau kalbėti: „Žuvo mano Titas!“ Paskui lyg atsitokiau: „O kodėl mano, jis dabar visų mūsų, visos tautos didvyris...“

Per Tito laidotuves Politechnikumo vadovybė davė autobusą moksleiviams pavėžėti iki Petrašiūnų kapinių. Tačiau jo nereikėjo: visi nuo pat Karo muziejaus iki kapinių ėjome pėsčiomis, apsupti minios žmonių. Prie karsto kalbėjaisi su Vitalija, ją guodžiau. Bet moters skausmas buvo per didelis, kad mane išgirstų. O mano irgi, kad paguosčiau...

Kol dirbau Politechnikume, dažnai pasakodavau moksleiviams apie savo auklėtinį. Dabar čia medžiagą apie Tito mokslus, gyvenimą ir auką yra surinkusi muziejaus vedėja Ina Kriščiukaitienė.

Šiuo metu esu pensininkė. Man sunku lipti laiptais, todėl daugiausia laiko praleidžiu namuose. Kai mintimis perbėgu kelis dešimtmečius atgal, visada pirmajame plane stovi Titas. Ir pagalvoju kartais, gal ir aš esu prisidėjęs prie jo charakterio formavimo, atsargaus kalbėjimo apie žmogaus paskirtį šioje žemėje...

ROBERTAS ANTINIS, SKULPTORIUS

Prieš pradėdamas tokį išskirtinį darbą, kaip aukos už Tėvynės Laisvę įamžinimas, domiuosi žmogumi, kurio atminimui jį kuriu. Susipažįstu su herojaus biografija, gyvenimo būdu, nes suprantu, kad tai ne antraeiliai dalykai. Tokie žmonės, kaip Romas Kalanta ar Titas Masiulis, buvo akimirkos herojai. Jie patys tapo mums žinomi, priimtini ir prasmingi nuo tada, kai savo aukomis nubrėžė mumyse, mūsų samonėse kažkokią nematomą liniją, atskirdami blogį nuo gėrio.

Neįsivaizdavau paminklo Romui Kalantai ar Titui Masiuliui kaip kokios nors skulptūrų, bareljefų, perduodančių tų žmonių fizinius bruožus, įrašytus

patriotinius žodžius, sintezę. Tokie paminklai statomi tik asmenybėms, kurie įprasmino save savo gyvenimu. Romo didybė buvo ta, kad savo auka jis paliko mums tarsi tuščią lauką, kuriame turėjome pasėti ir subrandinti Laisvės želmenis. Ir tikiu, kad Lemtis turėjo paskirti jam kelią būti vienu iš milijonų, tapti mūsų herojumi. Juk tikrai būtų per banalu matyti Kauno miesto sode tokį paminklą Romui Kalantai, kokie yra pastatyti labai garbingiems žmonėms Karo muziejaus sodelyje.

Tito Masiulio akcentai – tai ta klaidžiojanti auka, kuri jį specialiai ar atsitiktinai pasirinko būti mūsų simboliu. Ir čia jau nieko nepadarysi, nesukursi prasmingesnės patirties, nei visi ją turime: tokį paminklą lyginu su tikrąja poezija, kai perskaičiusiam posmelį žmogui turi būti palikta laisvė mąstyti, galvoti, protauti ir su kažkuo lyginti. O nesupratus – ieškoti informacijos apie tuos įvykius, padėti istoriniuose šaltiniuose. Romą ir Titą mintyse lyginau, nors atsitiko taip, kad Romas pasirinko mirtį pats, o Titą pasirinko Mirtis. Jie tapo lygūs, nes po kruvinos aukos jau gyvena mumyse.

Apie Tito Masiulio gyvenimą man daug pasakojo jo mama Vitalija. Žinojau jo pomėgius, darbus, kai kuriuos charakterio bruožus. Kurdamas paminklo T. Masiuliui viziją aš įvertinau tai, kad jis buvo mažakalbis, eilinis jaunas žmogus, savo Tėvynės patriotas. Paskutines gyvenimo valandas, kurios jį įamžino kaip mūsų herojų, praleido tarp Aukščiausiosios Tarybos ir Televizijos bokšto gynėjų. Su ta akimirka, kai jis tapo mūsų simboliu, man asocijavosi betoniniai luitai prie Parlamento kaip senas pasaulis, jos kulminacija – kulkų klaidžiojimas, ieškant mums herojaus. Juk atsitiko taip, kad viena ta akimirka, kai kulka pasirinko jo širdį, gal buvo prasmingesnė nei visas šio jauno žmogaus gyvenimas. Vieni sako, kad paminklai yra amžini, kiti – kad tai laikina, kaip ir viskas šioje žemėje. Žmogaus gyvenimas yra nevienalypis, kai kuri akimirka yra procesas į amžinybę. Tito aukos akimirka verta šimtmečio. Jis juk iki tos akimirkos buvo toks pats, kaip ir mes visi, gal tik daugiau dorovingas, gal nuoširdesnis ar patikimesnis. Akimirka, kai Tito gyvybė užgeso ant Lietuvos Nepriklausomybės aukuro, iškėlė jį virš mūsų ryškiu šviesuliu, kuris spindės tūkstančius metų. Juk tos kulkos palietė ne jį vieną, jos užkliudė visą Lietuvą. To fone mumyse turi klaidžioti mintis, kad gyvybė žmogui yra brangiausia Dievo dovana, tačiau ji suteikia galimybę tapti simboliu. Titui, vaikščiojusiam tarp mūsų,

buvo nelemta suvokti, kad yra vertas būti Auka. Reikėjo daugelio faktorių Tito gyvenime, jog tie sueitų į vieną tašką, kad jis galėtų tapti mūsų herojumi.

Kartu su architektu Linu Tuleikiu paminklą Titui Petrašiūnų kapinėse nenorėjome „pririšti“ prie kokio nors materialaus daikto, geometriškai pritaikyti jį prie esamų akcentų. Nesureikšminom antkapio, palikdami senąjį, prie kurio kūrimo buvo prisidėjęs mūsų herojus. Maniau, kad kulkų žymės, betono blokai, laisvai pasirinkta paminklo vieta tarsi šaukia mums apie Žmogaus likimą.

Tikiu, kad tai ne paskutinis paminklas Titui Masiuliui. Kiti skulptoriai ieškos meninių išraiškos priemonių, kad galėtų perteikti šio žmogaus gyvenimą, siekius ir aukos didybę.

TA SAUSIO 13-OJI

Ši diena artėjo tarsi uraganas. Didžioji SSRS, skylanti nuo ekonominės krizės, žmonių sąmonėjimo, nuo pavergtų tautų noro būti laisvomis, jau neįstengė išlaikyti savo valdžios okupuotose šalyse. Visų pirma Lietuvoje. Noras ginklu sutramdyti laisvės siekiančius žmones išreikštas KPSS CK sekretoriato 1990 m. rugpjūčio 29 d. slaptu nutarimu: „...Dėl to sukoordinuoti SSRS prokuratūros, SSRS VRM, SSRS KGB, SSRS Aukščiausiojo teismo veiklą ir pasiūsti į Lietuvą greitojo reagavimo operatyvinę tardymo grupę... KPSS CK socialiniam ekonominiam, agrariniam skyriams suorganizuoti seriją renginių lietuvių valstietijai, protestuojančiai prieš Lietuvos SSR Aukščiausiosios Tarybos agrarinę politiką, paremti“.

Sovietų valdžiai kyla mintis nepaklusniose respublikose kurti visuomeninius socializmo gelbėjimo ir gynimo komitetus, įtraukiant į juos deputatus komunistus. Jiems padės ir sovietinių karių daliniai. 1990 m. gruodžio 29 d. numatomas milicijos ir armijos patruliavimas didžiuosiuose miestuose su kovinėmis mašinomis BTR ir šaunamaisiais ginklais. Belieka sulaukti chrestomatinės jėgos – tautos „prašymo“ įvesti Lietuvoje tvarką. Nuo 1991 m. sausio 8 d. gynybos ministro Jazovo įsakymu įvedami desantininkų padaliniai į 7 sovietines respublikas. Į Lietuvą atžygiuoja desantininkai iš Pskovo – neva gaudyti jaunuolių, vengiančių tarnauti sovietinėje armijoje. Tačiau čia tik signalas pradėti Maskvai numatytą planą jėga sunaikinti Lietuvos Respubliką.

Maskvos planus pradėta įgyvendinti dar 1990 m. gruodžio mėnesį, kai LKP šalininkai buvo „suorganizuoti“ į vadinamąjį demokratiinių jėgų kongresą. Iš pagrindžio į aktyvią veiklą išlenda „Jedinstvo“, 1991 m. sausio 8 d. surengusi mitingą prie Aukščiausiosios Tarybos, ketindama užimti rūmus, nuversti teisėtą valdžią. Tarp mitinguotojų buvo matyti daug civiliniais drabužiais persirengusių desantininkų. Sausio 11 d. sudaromas „nacionalinis gelbėjimo komitetas“. Jis glaudžiai bendradarbiauja ir kuria perversmo planus su sovietinės armijos Lietuvoje vadais.

Tačiau žmonės jau budi prie Aukščiausiosios Tarybos. Jie seka įvykius Maskvoje. Sausio 10 d. SSRS prezidentas M. Gorbačiovas paskelbia Lietuvai ultimatumą panaikinti visus teisės aktus, kuriais mūsų šalyje esą atkuriama „buržuazinė santvarka“ ir iškelia propagandinį šūkį, neva didžioji dalis Lietuvos gyventojų („masės“) prašo čia įvesti prezidentinį valdymą.

Sausio 11 d. 11.45 val. desantininkai užima Krašto apsaugos departamento pastatą Vilniuje, po 12 val. užgrobia Spaudos rūmus. Puolime dalyvauja desantininkai su tankais, šarvuočiais. Yra sužeistų tų pastatų gynėjų. Greitai okupuojamas Krašto apsaugos departamento pastatas Šiauliuose, KAD vairuotojų mokykla Kaune. Jau dienai baigiantis užimamas Nemenčinės TV retransliacijos centras, Vilniaus geležinkelio mazgas.

Sausio 12-osios naktį ateina neramios žinios iš kitų svarbių objektų: nusiaubtas KAD pastatas Vilniuje, apsupamas ypatingos paskirties policijos dalinys Valakampiuose, puolama Policijos akademija.

Vilniuje intensyviai juda šarvuočiai, karinis transportas su kareiviais.

Okupantai viską apgalvojo. Užgrobimus vykdė brutaliai, nesiskaitydami su žmonių sveikata, gyvybėmis. Jie naudojos sovietinėje valstybėje populiaria demagogija apie „masių“ prašymą padėti atsikratyti grupelės ekstremistų. Tik nesuprato, koks tvirtas yra mūsų žmogus, kai paminama Lietuvos valstybingumas, jos Nepriklausomybė.

Sausio 12 d. 14 val. prie Aukščiausiosios Tarybos, Televizijos ir radijo komiteto, Televizijos bokšto jau būriavosi tūkstančiai žmonių. Jie plaukė iš visos Lietuvos, minia vis didėjo. Kunigai Algimantas Keina ir Robertas Grigas drąsina gynėjus malda, prašo Viešpaties, Lietuvos Globėjos Marijos, visų šventųjų pagalbos ... Šiandien nesunku tvirtinti, kad būtent žmonės buvo ta pagrindinė jėga, sulaikiusi okupantą nuo Aukščiausiosios Tarybos rūmų šturmo, parlamentarų sunaikinimo. Žinoma, ne visa Aukščiausiosios Tarybos vadovybė, ne visi deputatai tomis sunkiomis minutėmis elgėsi pasiaukojamai, protingai, tačiau daugumos moralė, atsakomybė prieš pasaulį bei istoriją pastatė sovietinės santvarkos elitui neperšokamus barjerus...

Titas Masiulis su draugais jau kelios dienos su pertraukomis budi prie Aukščiausiosios Tarybos rūmų. 1991 m. sausis – tarsi ne žiemos mėnuo: lietus, šlapdriba, pasirodęs sniegelis ilgai nesilaiko. Aikštėje niekas blogo nepranašauja: kalbama, nors okupantas užima kitus smulkius objektus, tačiau šie rūmai – Lietuvos širdis. Jų, kaip ir Radijo bei televizijos bokšto nepalieka

ir saugo keliolika tūkstančių žmonių. Jie čia dainuoja ir gieda. Iš rūmų per langą dažnai pasirodo valstybės vadovai, jie ragina moteris eiti į namus, žiūrėti Lietuvos televiziją, kuri informuos apie visas naujienas, pasikeitimus. Vyksta intensyvus susirašinėjimas su pasauliu, ieškoma kelių tiesiogiai susisiekti su prezidentu M. Gorbačiovu. Bet jis arba pietauja, arba išvykęs... Titas su draugais sausio 10-ąją nusprendžia grįžti į Kauną ir šiek tiek pailsėti. Parvažiuoja visi vienai nakčiai, užmiega su įjungtais radijo aparatais. Nuo Kauno iki Vilniaus – tik pusantros valandos kelias, jie pasiruošę per tą laiką prisijungti prie rūmų gynėjų.

Titas namuose bendrauja su seserimi Rima, Vilija, mažąja Giedre. Mama ir patėvis dar paklausinėja apie rūmų apsaugą, pasiteirauja, ar nepavojinga ten, ar nebūna provokacijų. Titas negąsdina tėvų, ramina, kad ten, prie rūmų, tūkstančiai žmonių. Argi jis neturi ginti Lietuvos, nustemba. Jei ne jis, tai kas? Tik ilgai ilsėtis nesiruošia. Sausio 11 d. nusiperka naują didintuvą nuotraukoms, tačiau jis neveikė. O nuotraukų iš rūmų gynėjų gyvenimo žada daryti daug, tam ir fotoaparatai nusivežė. Dabar nutarė didintuvą remontuoti: išsiima dėželę su instrumentais, prietaisą išardo. Pasirodo, gedimas didesnis nei numatė. Sausio 11-ąją prie jo prasėdi iki pusnakties, tik paryčiui užmiega. Atsibunda jau saulutei gerokai patekėjus, susisiečia su draugais, sutaria važiuoti į Vilnių vakare. Dienomis prie Aukščiausiosios Tarybos rūmų susirenka tūkstančiai, tačiau naktį dalis senesnių žmonių eina namo, lieka tik jaunesnieji, stipresnieji.

Sausio 11-osios vakarą Titas nesiruošė vykti į Vilnių, norėjo baigti pradėtus darbelius, laukė žinios, kai jis ten bus reikalingas. Juozas Krivickas sako, kad jo ir gyvenimo būdas buvo toks: nesireklamuoti, garsiai nešaukti apie pasiryžimą padaryti dorą poelgį ar net žygdarbį. Mažiau kalbėti, o daugiau daryti. Titu visada galima buvo pasikliauti: pažadės ir įvykdys, pamatys, kad žmogui reikalinga jo pagalba, jis neprašytas ateis. Juozas mano, kad gal ir klaida padaryta, kai jau atgavus nepriklausomybę vaikus auklėjom sovietiškai: toliau nuo politikos ir Bažnyčios, gal bijojom būti apšaukti nacionalistais. Titas augo visai kitokioje aplinkoje. Senelio namuose, pačioje garbingiausioje vietoje visada kabojo Vytis, čia buvo kalbama apie senovę, mūsų valstybės istoriją. Žodis *okupacija* buvo dažnai tariamas su deramu pasišlykštėjimu. Titui Juozas Krivickas pasakodavo apie savo vaikystę pokario metais, kai Smilgių (Panevėžio apskritis) aikštėje matė suguldytus

žuvusius partizanus. Kiek vaikams mokykloje kaldavo į galvas, kad tai banditai ar bent jau buržuazinės propagandos suklaidinti žmonės. Tačiau jie žinojo, kad tai Tėvynės patriotai, didvyriai, paaugoję gyvybes už savo šalies nepriklausomybę. Todėl prie nužudytųjų po nakties atsirasdavo nuvarvėjusi žvakutė ar lauko gėlių puokštė. Gal todėl Titas, mokykloje girdėdamas panašią agitaciją apie šviesią žmonijos ateitį – socializmą, tik šyptelėdavo. Dėl savo uždaro charakterio nepuldavo į ginčus su mokytojais, nes mažoje širdelėje jau buvo iškerojęs Tėvynės patrioto jurginų krūmas. Ir mama Vitalija pasakojo, kai jai dar besimokant vidurinėje mokykloje, apie 1956–1957 metus, mokiniai būreliais eidavo į Kauno kapines, kur stovėjo dar nenugriautas paminklas „Žuvome dėl Tėvynės“. Žodžių tada buvo nedaug, bet meilės – per kraštus. Okupacinė valdžia liepė tą paminklą aptverti aukšta tvora, kad jaunimas nematytų laisvės simbolio. Siuntė kareivius ir milicininkus, kad tie jaunų žmonių į kapines neleistų. Tuomet per tvorą jaunimas mėtė prie įkalinto paminklo gėles ir uždegtas žvakutes. Ir džiaugėsi, jei pro tvoros plyšį matydavo sužibusių žvakučių žiburėlius. Visa tai Titas žinojo, didžiavosi savo tėvų patriotiškumu ir pats savo mažoje širdelėje išaugino pažadą niekada nepamiršti, kad jo Tėvynė Lietuva buvo ir bus laisva...

1988 metais Titas prie Katedros Kaune pamatė, kai kareiviai mušė paauglį už tai, kad jis atėjo melstis. Pasipiktino, kumščius sugniaužė, ruošėsi ginti jaunuolį, tačiau sulaikė šalia buvusi draugė Laimutė, sakydama, kad jam nepagelbės, tik sau nelaimę prišauks. Juk okupantų pusėje jėga, reikia tik džiaugtis, kad atsiranda vis daugiau jaunų žmonių, nebijančių tironų, sakė. Titas suprato ir sutiko, kad toks didvyriškumas tąkart nebuvo reikalingas, tačiau dažnai prisimindavo vaikina, kuriam neatėjo į pagalbą, ir priekaištavo draugei.

Sausio 12-osios rytą Juozas Krivickas prasitarė, kad nori važiuoti budėti prie Aukščiausiosios Tarybos. Žmona, Tito mama Vitalija, tada sirgo, tačiau pritarė vyro sumanymui. Pasiprašė paimama jauniausioji dukra trylikametė Giedrė, žentas Mindaugas Ivoškis, kuris turėjo automobilį ir žadėjo nuvežti, nes Juozas buvo tik ką po operacijos, skundėsi prasta savijauta. Titas susiskambino su draugais ir ruošėsi važiuoti kartu šeimos automobiliu „Volga“, kuriuo jis tada naudojosi. Išvažiavo į Vilnių iš ryto dviem automobiliais devyniese: Mindaugo automobilyje – Juozas, Giedrė ir dar

viena mergina, o Tito „Volgoje“ – penkiese: jis, Laima Kujelytė, Valentinas Norvaiša, Zita Ragulskytė, Andrius Čepas.

Dar namuose tėvai, matydami Tito veržimąsi į Vilnių, agitavimą kuo daugiau žmonių vykti prie Aukščiausiosios Tarybos rūmų, jo paklausė, ar jis galėtų tapti savanoriu, Titas atsakė: „Jei reikės, aš būsiu pirmas“. Mama pažvelgė į sūnų su pasididžiavimu, kad išaugino ne tik gerą žmogų, bet ir didelį patriotą.

Apie dvyliką valandą dienos Mindaugas Ivoškis atvairavo automašiną prie Aukščiausiosios Tarybos rūmų. Vietos pagrindinėje gatvėje prie Neries dar buvo. Pasistatė ją šalia kitų. Titas su draugais Kaune dar buvo užsukę pasveikinti draugo gimtadienio proga, tai gal valandą užtruko. Kai jie pasirodė prie rūmų, vietos tebuvo prie viaduko. Ten „Volgą“ Titas ir paliko. Visi susitarė, kad kas valandą susitiks sutartoje vietoje, kad nepasimestų, nes žmonių jau buvo tūkstančiai.

Rodosi per tą dieną prie Aukščiausiosios Tarybos nieko blogo neivyko. Pastatas apkrautas blokais, kad tankai prie jo neprivažiuotų, žmonių susirinkę jau dešimtys tūkstančių, ir dar vis plūdo. Iš būsimo Seimo viešbučio statybvietės vyrų grupelės nešė armatūros karkasus, klojinius ir darė kliūtis desantininkams į rūmus patekti. Juozas jautėsi nekaip: skaudėjo širdį, teko gerti vaistus, tačiau ramino visus, kad dėl jo nesijaudintų. Reikėjo budėti, nes sklandė gandai, kad šią naktį desantininkai gali šturmuoti Aukščiausiosios Tarybos rūmus, kuriuose buvo tik kelios dešimtys mažai ginkluotų savanorių ir didžioji dalis neginkluotų deputatų bei jų pagalbininkų. Vakare, apie 21 val., buvo nulinė temperatūra, šlapias, nemalonus oras. Vieni gynėjai šilčiau apsirengę, kiti – gūžėsi pakeltomis apykaklėmis, tačiau niekas nesitraukė. Didžiulė žmonių minia kalbėjo rožinį. Rūmų lange pasirodęs kunigas kvietė žmones susikaupti maldai, kvietė pasišventimo akimirkoje prisipažinti Dievui savo kaltes. „*Tikiu į Dievą Tėvą visagalį...*“

Aukščiausiosios Tarybos posėdyje Krašto apsaugos departamento generalinis direktorius Audrius Butkevičius praneša, kad šiuo metu pastate yra tik neginkluoti žmonės. „Visi vyrai, kurie turi šaunamąjį ginklą, yra išvesti ir sutelkti greta rūmų. Aš būčiau galėjęs šaudyti čia, rūmuose, tuo atveju, jeigu aplink nebūtų daugybės žmonių. Noriu iš karto pasakyti, jeigu čia, rūmuose, jie pradės šaudyti į žmones, mano vyrai lauke atidengs ugnį į kareivius.“

Kunigas Robertas Grigas iš tribūnos kalba apie pasiaukojimą ir jo prasmę: „Manau, kad jūsų buvimas čia yra pats vertingiausias ir svarbiausias jūsų įgaliojimų patvirtinimas. Didelė laimė ir garbė šiandien būti kartu su jumis. Kreipiuosi į jus ir į kareivius. Mūsų atveju Katalikų Bažnyčia – o manau, niekieno sąžinės negrauš mano pareiškimas, nes daugelis čia esančių žmonių, nepriklausomos Lietuvos karių yra katalikai – taigi Katalikų Bažnyčia kviečia ir ragina apsivalyti savo sąžinę, pasiruošti garbingo, doro žmogaus vertai mirčiai. Taigi kariai, kas jaučia tokią pareigą, atlikite išpažintį. Bažnyčia einantiems į mūsų kariams teikia visuotinį nuodėmių atleidimą. Dabar gerai išiklausykite. Susikaupkite savo širdyje, gailėkitės dėl viso to, kas jūsų gyvenime, jūsų sąžinėje buvo kreiva. Mūsų Viešpaties Kristaus vardu jo įgaliotas suteiksiu jums nuodėmių atleidimą. Gailėkitės. Aš jus išrišu iš visų nuodėmių. Vardan Dievo Tėvo, Sūnaus ir Šventosios Dvasios. Amen. Būsiu su jumis tol, kol galėsiu kalbėti ir jums patarnauti...“

(Tą vakarą Kazys Poškus, gyvenęs Tuskulėnų g., Vilniuje, prie Šiaurės miestelio, sukiodamas televizoriaus „Šilelis“ bangas, eteryje išgirdo rusišką šneką. Tai desantininkai ar tankistai derino savo būsimos agresijos veiksmus, tikslinosi su vadais: „*Budem bratj, što li? Prijom...*“)

Įtampa prie rūmų vis didėjo. Apačioje, tuneliu, pravažiavo tankai. Gynėjai įvairiai kalbėjo: vieni tvirtino, kad tokios minios pulti joks priešas nedrįs, juk čia būtų tūkstančiai žuvusių. Kaip pasaulio opinija reaguos į tokius įvykius? Negi Kremliuje kvailiai sėdi? Atsargesnieji abejojo sovietine santvarka ir jos vadais. Jie pirma šunybę padaro, o tik paskui pagalvoja apie padarinius. Treti siūlė pasitikėti rūmuose tebedirbančiais šalies vadovais, kurie vis siuntė žinias pasauliui apie gresiantį karinį susidorojimą su laisvės gynėjais, prašė kitų valstybių pagalbos. Į šiuos rūmus iš Lietuvosėjo žinios apie sovietų kariuomenės judėjimą. Ypač didelis dėmesys buvo sutelktas rajonams, kuriuose dislokuotos kariuomenės dalys: Šiaurės miesteliui, Ruklai, Nemenčinei, Kaunui...

Sausio 13-osios naktį, apie pirmą valandą, Šiaurės miestelyje pasigirdo duslus riaumojimas. Tai iš kareivinių išvažiavo tankai ir šarvuočiai. Tamsią naktį prožektorių šviesos slinko gatvėmis, skersgatviais, gyvenamųjų namų balkonais, langais, sukeldami senų žmonių baimę. Jie dangstė langus, gesino žiburius. Kur pasuks mirtį nešančios mašinos?..

01.20 val. į Televizijos bokšto ekskursiją tarnybą, kur budėjo žmonės, atėjo pusamžė moteris su dviem vaikais. Ji pasakė, kad iš Šiaurės miestelio

jai paskambino lietuviai kareiviai ir pranešė, kad tankai bei šarvuočiai važiuoja šturmuoti bokšto. Dievagojosi, kad žinia teisinga, pasisakė esanti lietuvė, tik pavardės sakyti nenorinti, kad nenukentėtų tie kareivėliai, ir maldavo nedelsiant pranešti vadovybei.

01.30 val. Televizijos bokšto radijas pranešė, kad nuo Karoliniškių atriečia tankai ir šarvuočiai. Tuo metu prie Aukščiausiosios Tarybos rūmų kunigas Robertas Grigas laikė šv. Mišias. Dauguma nustebo, kai aukojimas buvo nutrauktas, kreipiantis į gynėjus su informacija apie sunkią padėtį prie Televizijos bokšto, kviečiant, kas tik gali, vykti ten ginti šio svarbaus objekto. Likus be ryšio su pasauliu, bus sunkiau pranešti naujienas apie okupantų veiksmus, prašyti iš Vakarų pasaulio pagalbos.

* * *

Vilniaus TV bokštas buvo ir yra aukščiausias statinys Lietuvoje. Bokšto projekto autorius V. Obydovas, inžinerinio korpuso autorius – K. Balėnas. Pirmas betono kubas į bokšto pamatus supiltas 1974 m. gegužės 31 d., o Valstybinės komisijos priėmimo eksploatuoti aktas pasirašytas 1980 m. gruodžio 30 d.

Vilniaus TV bokšto galimybės:

- * keturios veikiančios televizijos programos, aprėpiamos iki 80 km, gera vaizdo priėmimo kokybė;

- * keturios radiofonijos programos, transliuojamos ultratrumpųjų bangų diapazone;

- * bokšto įrenginiai vienu metu galėjo priimti kilnojamųjų ir stacionarių televizijos transliacijos stočių programas.

Tai unikalus pastatas. Surenkama gelžbetoninė taurė su pamatu sveria 25000–30000 tonų, jo aukštis – 326,5 metrų, užstatymo aikštelė užima 3355 kv. m plotą. Viršutinis statinys sveria 3500 t. Metalų karkasas, sveriantis 100 t, buvo surinktas ant žemės ir per pusantros valandos pakeltas į 160 m aukštį. Viršutinio statinio laikančioji dalis – gelžbetoninė taurė susideda iš 16 elementų. Jie buvo išbetonuoti bokšto papėdėje specialiaje stapelyje ir pakelti į projektinį aukštį. Viršutinio statinio sienos apšiltintos ir padengtos vario lakštais. Bokšto pagrindas – apskritimo formos 38 m diametro ir 1.5 m storio padas. Pamatas įgilintas 8,25 m, jo svoris 11500 t. Bokšto kamienas – 190 m aukščio tuščiaviduris gelžbetoninis vamzdis.

Apačioje jo diametras siekia 15 m, o einant į viršų susiaurėja iki 8 m. Sienelių storis nuo 50 cm apačioje iki 30 cm 165 m aukštyje.

Iš betoninės dalies „išstumta“ 136,47 m metalinė antenų dalis. Ji elektriškai sujungta su galingu įžeminimo kontūru, tad drauge yra ir perkūnsargis. Intensyvios perkūnijos metu užregistruojama šimtai žaibo pataikymų, bet jokių neigiamų padarinių nepastebėta.

Metalinėje stiebo dalyje nuosekliai išdėstytos televizijos ir radijo siųstuvų antenos. Antenų ir signalinių žibintų aptarnavimui įrengtos išorinės aikštelės. Metalinio kamieno viduje sumontuotos aikštelės ir vertikalios kopėčios, antenų maitinimo ir paskirstymo fideriai bei kitos komunikacijos. Metalinė bokšto dalis drauge su antenomis sveria apie 260 t.

TV bokštas unikalus ne tik išore. Jo tūris beveik 53000 m³. Dviejuose apatinio ir viršutinio žiedinių statinių aukštuose yra televizijos ir radijo įrenginiai, o pagrindinės komunikacijų arterijos nutiestos per visą bokšto kamieno dalį. Trečiame apatinio statinio aukšte išdėstyti televizijos ir radijo siųstuvai. Antrajame apatinio statinio aukšte yra ventiliacijos ir aušinimo įrengimai. Bokšto rūsyje – transformatorinė pastotė, liftų įrengimai. Viršuje yra radijo relinių linijų aparatinės ir pagalbinės tarnybos.

Bokšto kamiene – 18 aukštų, kuriuose išdėstytos gamybinės ir pagalbinės patalpos. Viršutiniame žiediniame statinyje įrengta apžvalgos aikštelė su besisukančiomis grindimis. Ši aikštelė apsisuka per 45 minutes. Esant geram orui Vilniaus ir jo apylinkių panoramą galima matyti 50 km spinduliu.

Bokštui apsaugoti nuo atsitiktinio gaisro panaudotos nedegios medžiagos, sausi transformatoriai ir nepralaidžios pertvaros tarp patalpų.

Tarp anuometinių statinių TV bokštas kūrė ateities architektūros įvaizdį ir teisėtai užima garbingą vietą tarp aukščiausių pasaulio statinių.

Štai tokių konstrukcijų ir techninių galimybių pastatą okupantai norėjo užimti pirmiausia, kad atskirtų mus nuo pasaulio.

* * *

Tūkstančiai žmonių palieka aikštelę prie Aukščiausiosios Tarybos rūmų ir skuba bokšto link. Tuo metu tankai nuo Žvėryno pusės juda Karoliniškių link. O nuo Viršuliškių pusės traukia šarvuočiai. Iš viso gal apie 50 mašinų. Prie Mėnulio stotelės tankai ima blokuoti kelius. Gynėjų automobiliai

važiuoja jau ne tik žaliaja juosta, bet ir priešinga eismo kryptimi, įjungtomis ilgomis šviesomis, su garsiniais signalais. Aplinkui tarsi pragare: suirutė, pasimetimas. Karoliniškių gatve važiuoja mūsų VAI patruliai su įjungtais garsiakalbiais: „Tankai ir šarvuočiai rieda prie Televizijos bokšto, visi važiuokime jo ginti!“

Budėjusieji prie bokšto pastebėjo tolumoje atvažiuojančius tankus dar 2 val. 13 min. Dalis žmonių buvo susispietę prie sankryžos, o dauguma jų stovėjo prie laiptų, susiėmę rankomis, susiglaudę ir padarę gyvą užtvarą. Greitai privažiavo karo mašinos. Iš jų iššokę desantininkai pribėgo prie laiptų, išsirikiavo ir paleido šautuvų salvę virš gynėjų galvų. Manė, kad minia išsigąs, išbėgios, tačiau žmonės nė nepajudėjo, tik susiriesdavo salvėms gaudžiant, paskui vėl išsitiesdavo. Nuo specialių paketų, sumontuotų ant mašinų, tankų, šarvuočių, pasklido dūmai. Iš pradžių žmonės pamanė, kad tai nuodingos dujos, dengė veidą šalikais, nosinėmis. Tačiau tai buvo tik paprasti dūmai, žiauriam veiksmui okupantai dar nesiryžo ...

* * *

Titas su draugais ir tėveliu, sese bei svainiu susitinka prie Aukščiausiosios Tarybos sutartoje vietoje pasitarti. Jei bus susirėmimų su desantininkais, tai gali nukentėti silpnesnieji. Todėl sutaria: Juozas Krivickas su Giedre ir Mindaugu Ivoškiu sėda į mašiną ir visi grįžta namo. Pataria tėveliui ir sūtelei važiuoti namo ir Titas, nes jaučia, kad prie bokšto bus labai pavojinga. Nors kol kas desantininkai ir piktos mašinos šaudo tuščiais šoviniais. Jaunimas nulėks prie Televizijos bokšto, nes pranešama, kad ten trūksta žmonių. Kai incidentas baigsis, o tai neturėtų užtrukti – juk kareiviai turėtų išsigąsti minios, tada Titas su draugais važiuos namo.

– Mes jus gal dar pasivysim, – ramina saviškius Titas. – Tik jūs greitai nevažiuokite, nes keliai pilni mašinų.

Tito „Volga“ po tuneliu nebuvo užstatyta. Jaunuoliai greitai susėdo į automobilį ir nurūko Karoliniškių link. O Mindaugo Ivoškio automobilis buvo tarsi pakliuvęs į spąstus: užstatytas kitais, nei pirmyn, nei atgal. Ištisą valandą laukė, kol galės pajudėti. Vakarų pusėje jau girdėjosi šūviai. Tačiau mašinoje nebuvo radijo, ir ja važiuavę kauniečiai nežinojo paskutinių naujienų. Tada Juozas dar pasiūlė užvažiuoti prie bokšto, nes nujautė, tegu šūviai, kad ir iš tuščių šovinių, aidi nuo ten. Tačiau niekas iš bendrakeleivių

kelio prie televizijos bokšto nežinojo, visur tvyrojo automobilių spūstys. Kol sukiojosi Vilniaus gatvėmis, pamatė, kad jau iš jo išvažiuo.

Įsimaišęs tarp tankų, Titas važiavo žaliaja juosta, kuria bokšto link judėjo jau šimtai automašinų. Štai pralenkia automobilį, kuriam iš variklio kyla užvirusio aušinimo skysčio garai. Važiuojamoji gatvės dalis jau užblokuota kareivių.

Kelias neprailgo, štai jau matyti aukštas statinys ir tūkstančiai žmonių. Vyras ir moteris sustoję žiedu, susikibę rankomis, pasiryžę nepraleisti okupantų. „Jei ir šaudys, tai visų neiššaudys, bijos“, – drąsina kai kurie save ir aplinkinius. Prie bokšto Titas su draugais tvirtai susikibo rankomis pirmutinėje grandyje. Laima Kujelytė įsitvėrusi į Valentino Norvaišos ir Tito delnus. Titas stovi pirmoje eilėje, krašte. Laima iš susijaudinimo po kojomis nejaučia žemės, tarsi kokių nesuvokiamų jėgų būtų pakylėta. Tankai pasirodė nuo Kosmonautų prospekto, atvažiavo prie bokšto ir sustojo. Pradėjo šaudyti, leisti dūmus. Žmonės dengė veidus šalikais, vėl manydami, kad tai nuodingos dujos, tačiau nesitraukė. Iš mašinų iššoko desantininkai. Prie galerijos budėjo keli mūsų policininkai, pasiryžę apsaugoti žmones nuo prievartos. Tačiau greitai ir jie tapo aukomis.

Pirmoji tankų ataka prasidėjo žemiau, prie viaduko. Sudervės gatvėje ir už TV bokšto dvi smėlio barstymo mašinos. Į tą pusę atriumojo tankas. Likus 20–30 m, žmonės pradėjo trauktis į šalis. Atkakliausieji bandė stoti prieš tankus, tačiau tie nė nebandė sustoti, traiškydami pasitaikiusius lengvuosius automobilius, nukreipę prožektorius į minią. Vis kitos desantininkų grupės greitai artėjo prie bokšto. Tankai iššovė po kelis šovinius, automatai šaudė ilgai, išcentrinėmis šviečiamosiomis kulkomis, kad įvartų gynėjams baimę. Tos kulkos turėjo ir dar vieną baisią pasekmę: įsmigusi į minkštuosius audinius, ji išdraskydavo apie 5 cm diametro žaizdą, jau tikrai mirtiną.

Netoliese sprogo užtaisai. Laimos ir Tito rankos tą sekundę išsiskyrė. Labai greitai mergina suvokė, kad greta nėra Tito. Jis niekada be priežasties nepaliktų mūsų... Juto, kad Titui kažkas atsitiko. Tankai stūmė žmones. Jie atsidūrė prie tvoros, o Titas liko kitoje pusėje, jau už tankų. Draugų akyse Titas dar šmėkščiojo, iškėlęs rankas prieš tanką, tarsi sakydamas: „Žmogau, atsipeikėk, ką darai, čia juk žmonės!..“

Štai jau neštuvuose neša sužeistuosius, žuvusiuosius, girdisi gyvųjų dejonės, vaikšto kruvini žmonės. Vienas, antras, trečias... Ketvirtuose

neštuvuose guli Titas. Dvi mirtinos kulkos... Valentinas ir Laima pamatė draugo krūtinėje gal penkių centimetrų diametro žaizdą, padarytą išcentrinės kulkos.

Netrukus vyrai nuo šarvuočio pusės atnešė dar du žuvusiuosius. Iš pažiūros vienas buvo apie 28 m. amžiaus, kitas – jaunas, jo pilve žiojėjo 3 skylės...

Žmonių grandinės nesulaikė ginkluotų užpuolikų. Desantininkai jau lipo bokšto laiptais, daužė langus buožėmis. Užsirakinusi televizijos studijos paviljone blaškėsi diktore Eglė Bučelytė.

Laima su Valentinu nubėgo prie greitosios pagalbos mašinos. Kiti draugai liko prie bokšto, prie Tito mašinos. Taip ir neatgavusį sąmonės Titą nuvežė į Raudonojo kryžiaus ligoninę. Sako, po sužeidimo buvo gyvas gal dešimtį minučių... Iš ligoninės apie trečią valandą nakties draugai paskambino į Tito namus Kaune. Atsiliepė jauniausioji sesuo Giedrė. Šeima dar nemiegojo...

Vėliau Tito palaikus pervežė į Santariškes. Visą tą laiką nuo jo nesitraukė draugė Laima. Tarsi jaustų kaltę prieš Tito mamą, kad neišsaugojo jos sūnaus.

Desantininkams pro pagrindinį įėjimą greitai pavyko prasiskverbti į vidų. Jie nuplėšė Trispalvę, kabėjusią trečiojo aukšto lange. Pro langus dar šaudė automatais į žmones...

Gerokai vėliau Laima ir Valentinas pasakos, kad Titas tą vakarą irgi turėjo fotoaparata, ruošėsi fotografuoti žmonių ryžtą ir pasiaukojimą. Tik jam nebuvo kada juo pasinaudoti, reikėjo savo kūnu užstoti Televizijos bokštą. Laima paėmė tą fotoaparata ir namuose išryškino nebaigtą juosta. Paskutinis kadras buvo ištis simboliškas, darytas Kaune, prie Laisvės statulos. Kaip ir paskutiniai jo bei kitų bokšto gynėjų žodžiai: „Laisvė Lietuvai!“

Viešpatie, galvos tada Tito draugai, kiek daug tu siuntei ženklų žmogui, kuris savo Tėvynę mylėjo labiau nei gyvenimą, ar pasakei jam, kad pasirinkai jį mūsų auka ant Lietuvos laisvės aukuro?.. Ak, kaip norėtusi, kad jūs tuos žodžius pajauustumėte širdimi, o nepriimtumėte jau dabar smarkokai nuvalkiota prasme...

* * *

Šiek tiek oficialių duomenų.

Sausio 13 d. 2 val. nakties, okupantams nutraukus Vilniaus radijo ir televizijos laidų transliaciją, pradėjo veikti nedidelio galingumo stotis netoli Kauno, Sitkūnuose.

Okupacijos metu Lietuvos radijo ir televizijos centro darbuotojai sumontavo 1 kW TV siųstuvą ir 11 kanalų pradėjo transliuoti nepriklausomos Lietuvos televizijos laidas iš Aukščiausiosios Tarybos. Kitą 100 W TV siųstuvą pastatė Laisvės prospekte 50.

Sumontavo siųstuvą tankiame miške Šalčininkėliuose, taip pat Vilniuje, Žirmūnuose.

Sumontavo ir pradėjo eksploatuoti 1 kW radijo siųstuvą įmonės „Lietuvos spauda“ rūmuose.

Lietuvos radijo ir televizijos centro radijo mėgėjai mėgėjišką trumpųjų bangų radijo stotį (LY2WR) perkėlė į Aukščiausiąją Tarybą kaip alternatyvią ryšio priemonę susisiekti su pasauliu. Žmonės agresijai buvo pasiruošę...

Tik 1991 m. rugpjūčio 21d., 18 val. 30 min., SSRS kariuomenei pasitraukus, UTB cecho darbuotojai grįžo į bokštą. Iki 21 valandos visi TV siųstuvai jau dirbo. Rado nuniokotą aparatūrą, sulaužytus baldus, išdaužytus langus. Tik 1991m. rugpjūčio 25 d. Vilniaus televizijos bokšte vėl dirbo visi UTB siųstuvai.

* * *

1991 m. sausis–vasaris. Kovos už Lietuvos nepriklausomybę įvykių chronologija:

* Sausio 1 d. SSRS Lietuvos skyriaus atstovai pareikalavo likviduoti mūsų sargybos postą buvusiame LKP istorijos instituto pastate.

* Sausio 2 d. Vilniuje SSRS vidaus reikalų ministerijos kariuomenė pašalina Lietuvos Respublikos policininkus iš LKP archyvo bei LKP CK pastatų ir juos užima.

* Sausio 4 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė priėmė nutarimą „Dėl žemės ūkio produkcijos superkamųjų kainų ir maisto produktų mažmeninių kainų“.

* Sausio 7 d. Padidinamos maisto produktų kainos ir paskelbiama apie kompensacijas bei atlyginimų padidinimą biudžetinių organizacijų darbuotojams.

* Pabaltijo karinės apygardos vadas generolas leitenantas F. Kuzminas telefonu pranešė Aukščiausiosios Tarybos pirmininkui V. Landsbergiui, kad SSRS gynybos ministro D. Jazovo įsakymu į Lietuvą bus įvesta specialios paskirties desantininkų divizija jaunuoliams prievarta imti į tarybinę armiją.

* Sausio 8 d. Pasinaudodamos kainų padidiniu „*Vienybės–Jedinstvo–Jedność*“ organizacija ir LKP (SSKP platformoje) prie AT rūmų surengia protesto mitingą (apie 3 tūkst. žmonių), kurio dalyviai bando įsiveržti į Aukščiausiosios Tarybos rūmus.

* Prie Aukščiausiosios Tarybos rūmų įvyksta Lietuvos Respublikos nepriklausomybę palaikantis mitingas (apie 30 tūkst. žmonių).

* Lietuvos Respublikos AT posėdyje nutarta sustabdyti Vyriausybės nutarimą dėl maisto produktų kainų padidinimo. Už sustabdymą balsavo 100 deputatų, prieš – 4 ir 4 susilaikė.

* Kremliuje (Maskvoje) Lietuvos Respublikos ministrė pirmininkė K. Prunskienė susitiko su SSRS Prezidentu M. Gorbačiovu. Kalbėtasi dėl SSRS kariuomenės veiksmų Lietuvoje ir dėl prievartos imant Lietuvos jaunuolius į sovietinę armiją.

* Ministrė pirmininkė K. Prunskienė pareiškia apie visos Vyriausybės *in corpore* atsistatydinimą (AT deputatai balsavo – 72 už, 8 prieš, 22 susilaikė).

* Į Karmėlavos aerouostą atvyksta sovietų desantininkai, Šiaulių kariniame aerouoste nusileidžia daugiau kaip 30 karinių lėktuvų su desantininkais. Manoma, kad į Pabaltijo šalis atsiųsta 6 tūkst., kitais duomenimis – apie 30 tūkst. desantininkų.

* JAV ambasadorius Maskvoje J. Matlockas susitiko su dar pareigas einančiu SSRS užsienio reikalų ministru E. Ševardnadze ir aptarė Pabaltijo valstybių padėtį. Ambasadorius priminė, kad Amerika palaiko Pabaltijo žmonių siekius kontroliuoti ir spręsti savo likimą. JAV Baltieji rūmai apkaltino SSRS dėl sprendimo įvesti naujus desantinės kariuomenės dalinius į Baltijos valstybes ir pavadino tai provokuojančiu bei priešišku veiksmu.

* Londone Didžiosios Britanijos užsienio reikalų ministras D. Hurdas tarybinių desantininkų buvimo Baltijos valstybėse klausimą kėlė susitikęs Londone su SSRS ambasadoriumi L. Zamiatinu.

* Sausio 9 d. M. Gorbačiovo pavedimu SSRS Aukščiausiosios Tarybos tautybių tarybos pirmininkas R. Nišanovas ir jo pavaduotojas B. Oleinikovas

susitinka su „Lietuvoje atstovais“, kurie reikalauja Lietuvoje įvesti SSRS prezidento valdymą.

* Sausio 10 d. Lietuvos Respublikos ministru pirmininku paskiriamas Albertas Šimėnas (balsavimo rezultatai – 78 deputatai už, 1 prieš ir 29 susilaikė).

* SSRS prezidentas M. Gorbačiovas atsiunčia ultimatyvų raštą Lietuvos tarybų socialistinės respublikos Aukščiausiajai Tarybai, kuriame siūlo „nedelsiant ir visiškai atstatyti SSRS Konstitucijos ir Lietuvos SSR Konstitucijos galiojimą, panaikinti anksčiau priimtus antikonstitucinius aktus“.

* Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba, atsakydama į SSRS Prezidento M. Gorbačiovo ultimatyvų kreipimąsi į neegzistuojančią Lietuvos SSR Aukščiausioji Taryba, pareiškia, kad ji neturi teisės nei rinkėjų mandato atsisakyti Lietuvos Respublikos suvereniteto.

* Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba paskelbė kreipimąsi į mūsų šalies žmones. Jame sakoma, kad Lietuvai atėjo lemtingos dienos.

* Prie Aukščiausiosios Tarybos rūmų budi žmonės (apie 10 tūkst.) iš Vilniaus ir kitų Lietuvos vietovių.

* Lietuvos Respublikos Užsienio reikalų ministerija kreipiasi į pasaulio kraštų vyriausybes ir parlamentus įspėdama, kad sovietinė kariuomenė gali užimti Lietuvos parlamentą.

* *Jedinstveninkai* Vilniaus radijo montavimo prietaisų gamykloje, kurioje 85% dirbančiųjų yra rusų tautybės žmonės, paskelbė, kad bus streikuojama visose Maskvai tiesiogiai pavaldžiose įmonėse, esančiose Lietuvoje.

* *Sausio 11 d.* 10.00 val sovietinės jėgos struktūros užima automatinę telefonų stotį ir Krašto apsaugos departamento pastatą (buvęs DOSAAF pastatas) Viršuliškėse.

* 11.30 val. Užimamos Krašto apsaugos departamento patalpos Alytuje.

* 11.45 val. Sovietinės armijos Vilniaus garnizono viršininkas V. Uschopčikas informuoja Lietuvos Respublikos Aukščiausiąją Tarybą apie Vilniuje prasidedančius karinius manevrus.

* 11.45 val. Sovietiniai desantininkai užima Krašto apsaugos departamento rūmus Vilniuje.

* Apie 12 val. Užgrobiami Spaudos rūmai Vilniuje. Akcijoje dalyvauja šarvuočiai, tankai, desantininkai. Panaudojami koviniai šoviniai. Sužeisti 9 žmonės.

* 12.30 val. Užimamas Krašto apsaugos departamento pastatas Šiauliuose.

* 13.30 val. Kaune užimami Krašto apsaugos departamento Kauno skyriaus pastatai.

* 16.40 val. Lietuvos užsienio reikalų ministras A. Saudargas perskaito protesto notą SSRS užsienio reikalų ministrui.

* 18.00 val. Užgrobiamas Medžioklės ir žūklės draugijos pastatas Vilniuje.

* 21.00 val. Užimamas Nemenčinės TV retransliacijos centras.

* 23.00 val. Užimama Vilniaus geležinkelio stotis, į Vilnių neįleidžiami traukiniai. Geležinkelio stoties prieigose yra apie 20 tūkst. tranzitinių keleivių. Vilniaus aerouoste neleidžiama pakilti ir nusileisti lėktuvams. Okupantų parankiniai skelbia pagrindinių transporto šakų darbuotojų streiką.

* Vilniuje Aukščiausiosios Tarybos rūmus saugoja apie 20 tūkst. žmonių.

* AT rūmuose susirinkę krašto apsaugos savanoriai prisiekia ginti savo parlamentą ir jo vadovus, o prireikus – paaukoti savo gyvybes.

* Vilniuje susirenka „demokratinų jėgų kongresas“, kurį sudarė „Vienybė–Jedinstvo–Jednosc“, „Interfront“, LKP ir kiti panašūs junginiai. Sudaromas „Lietuvos gelbėjimo komitetas“.

* Lietuvos Respublikos AT paskelbia kreipimąsi į Europos Bendrijos valstybes nares ir jų sąjungininkes.

* Sausio 12 d. Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba priima nutarimą „Dėl priemonių Lietuvos Respublikai ginti“.

* 1.00 val. Užgrobiamas dar vienas Krašto apsaugos departamento pastatas Kosciuškos gatvėje Vilniuje.

* 2.00 val. Užimamas Lietuvos Respublikos VRM ypatingosios paskirties policijos padalinys, esantis Vilniuje, Valakampiuose. Dalis Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos padalinio darbuotojų pereina į SSRS vidaus kariuomenės pusę.

* 5.00 val. Užimama Policijos akademija.

* 11.00 val. Prie Druskininkų, kelyje Porečė–Druskininkai, sovietiniai kareiviai užima Krašto apsaugos departamento postą, sumušą jame buvusius pareigūnus.

* Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos lenkų frakcija paskelbė pareiškimą, palaikantį Lietuvos Respublikos kursą į nepriklausomybę.

* Vilniuje, prie AT rūmų ir kitose vietose tęsiasi tūkstantiniai mitingai, palaikantys Lietuvos vadovus ir protestuojantys prieš tarybinės kariuomenės veiksmus.

* Pradėtas leisti bendras laikraštis „Laisva Lietuva“.

* Vadovauti sovietinės kariuomenės veiksams į Vilnių atvyksta SSRS gynybos ministro pavaduotojas generolas K. Ačalovas.

* Vilniuje sovietiniai kareiviai užima Lietuvos sporto ir technikos susivienijimo „Vytis“ centrinį pastatą.

* SSRS Lietuvos KGB padalinio viršininkas generolas R. Marcinkus, protestuodamas dėl desantininkų veiksmų Vilniuje, nuvyksta į Maskvą ir įteikia atsistatydinimo raštą.

* 22.00 val. Karinės technikos kolona išvažiuoja iš Šiaurės miestelio. Vilniuje LKP (platformininkų) miesto komitete susirenka apie 400 „darbininkų draugovių karių“, kuriems pravedamas instruktažas.

„Nacionalinis gelbėjimo komitetas“ per užgrobtą TV paskelbia pareiškimą, jog „laiko savo pareigą paimti valdžią respublikoje, kad atstatytų teisėtumą ir tvarką“.

* Apie 24 val. nedidelė darbininkų grupė (apie 19 žmonių) pasirodo prie Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos rūmų su peticija, kad toji perduotų valdžią „Nacionaliniam gelbėjimo komitetui“.

* Žmonės iš visos Lietuvos budi prie AT ir kitų strateginių objektų.

* Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministras A. Saudargas atvyksta į Varšuvą.

* SSRS prezidentas M. Gorbačiovas, spaudžiamas Rusijos Federacinės Aukščiausiosios Tarybos pirmininko B. Jelcino ir kitų SSRS AT deputatų, SSRS prezidentas M. Gorbačiovo taryboje sudaro komisiją, kurios tikslas – rasti politinį padėties Lietuvoje sprendimą.

* Rusijos Federacijos Aukščiausiosios Tarybos pirmininkas B. Jelcinas paskelbė pareiškimą, kuriuo pasmerkė karinės jėgos naudojimą Baltijos valstybėse.

* Maskvoje įvyko daugiataūkstantinė demonstracija su plakatais, smerkianti valdžios veiksmus Lietuvoje: „Šiandien – Lietuva. Rytoj – Latvija ir Estija, po dienos – Rusija“.

* Sausio 13 d. 1.50 val. Tankai supa Televizijos bokštą Vilniuje. Prieš tankus einantys automatininkai koviniais šoviniais iš pradžių šaudo į žemę

ir orą, paskui – į žmones. Prie TV bokšto kariuomenė siautėja apie dvi valandas. Tą naktį nuo kulų ir po tankų bei šarvuočių vikšrais žus 13 žmonių. 174 bus sužeisti (11 būklė labai sunki). Po kelių dienų mirs du sužeistieji.

* 2.00 val. Šarvuočiai ir tankai apsupa Radijo ir televizijos komiteto pastatą Vilniuje, pradeda šaudyti į pastatą ir budinčius žmones, užima Komiteto rūmus ir studijas. Nutraukiama televizijos diktorės E.Bučelytės vedama žinių laida.

* Užgrobusi radijo ir televizijos pastatus, tankų kolona važiuoja prie Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos rūmų, prie kurių susirinkę apie 20 tūkst. Parlamento gynėjų. Minios pulti kariuomenė nesiryžta.

* Apie 2.20 val. pradeda veikti Kauno radiofonas ir televizija (Sitkūnuose).

* „Nacionalinis gelbėjimo komitetas“ paskelbia komendanto valandą nuo 22 iki 6 val.

* 3.20 val. Aukščiausiojoje Taryboje susirenka 60 deputatų.

* Apie 4.30 val. Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba nutaria iš pareigų atleisti ministrą pirmininką Albertą Šimėną, kaip nežinia kur esantį ir negalintį vykdyti pareigų. Ministru Pirmininku paskiriamas Gediminas Vagnorius, jo pavaduotoju – Zigmas Vaišvila.

* Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba priima nutarimus „Dėl Lietuvos Respublikos Laikinosios gynybos vadovybės sudarymo“, „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės emigracijoje“.

* Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba kreipiasi į užsienio šalių vyriausybes: „Kreipiamės į pasaulio valstybes prašydami nedelsiant pripažinti, kad SSRS užpuolė kitą valstybę – suverenią Lietuvos Respubliką“.

* 5.35 val. Lietuvos Respublikos atstovybei Maskvoje Aukščiausioji Taryba suteikia pasiuntinybės statusą, o Vyriausybės atstovui E. Bičkauskui – pasiuntinio rangą.

* 5.45 val. Dėl agresijos Lietuvoje Norvegijos Vyriausybė kreipiasi į Jungtinių Tautų Organizaciją, prašydama skubiai sušaukti Saugumo Tarybą padėčiai Lietuvoje apsvastyti.

* 10.40 val. Vilniaus aerouoste nusileidžia lėktuvas su SSRS Aukščiausiosios Tarybos Federacijos tarybos sprendimu atsiųsta delegacija

(joje SSRS AT Federacijos tarybos nariai B. Oleinikas, A. Ter-Petrosianas, N. Dementjeus).

* 12.25 jie atvyksta į Lietuvos Respublikos Aukščiausiąją Tarybą.

* 13.37 išvyksta į Šiaurės karinį miestelį.

* Aikštėje prie Aukščiausiosios Tarybos susirenka daugiau kaip 100 tūkst. žmonių. Į mitingą atvažiuoja solidarumo delegacijos iš Latvijos, Baltarusijos, Ukrainos, Gruzijos, Moldavijos, Rusijos, Lenkijos, Vengrijos. Mitingas, palaikantis teisėtą Respublikos valdžią, tęsiasi iki 21 val. Visą dieną prie Aukščiausiosios Tarybos rūmų toliau statomos ir stiprinamos barikados.

Lietuvoje paskelbtas trijų dienų gedulas.

* Taline Baltijos šalys ir Rusijos SSFR pirmininkas B.Jelcinas pasirašo kreipimąsi į JTO generalinį sekretorių P. de Kueljarą dėl JTO konferencijos kvietimo Baltijos valstybių problemai sureguliuoti.

* Talino pasitarime Rusijos vadovas B.Jelcinas kreipiasi į rusakalbius Baltijos šalių gyventojus ir į kareivius bei karininkus, pašauktus į armiją iš RSFSR teritorijos ir esančius Pabaltijo respublikose bei Rusijos teritorijoje: „Prieš eidami šturmuoti valstybinius objektus Pabaltijo kraštuose, (...) prisiminkite savosios Respublikos ir savo liaudies dabartį ir ateitį. Vykdydami įsakymą užimti vyriausybinius objektus ir panaudodami ginklą prieš gyventojus, jūs tampate tamsių jėgų įrankiu“.

* Sausio 14 d. Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba priima pareiškimą „Dėl SSRS ginkluotųjų pajėgų neteisėtų veiksmų“, nutarimą „Dėl vadinamojo „Nacionalinio gelbėjimo komiteto“ veiklos politinio ir teisinio įvertinimo“.

* Į Vilnių atvyksta SSRS sausumos kariuomenės vyriausiasis vadas generolas V. Varenikovas. Jis susitiko su Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos deputatais.

* SSRS AT sesijoje deputatai pareikalauja, kad SSRS vidaus reikalų ir gynybos ministrai paaiškintų, kas davė įsakymą panaudoti Lietuvoje kariuomenę ir šaudyti į žmones. Gynybos ministras D. Jazovas pasako, kad iš Maskvos, t. y. iš centro tokio įsakymo nebuvo. Sprendimą priėmė Vilniaus garnizono viršininkas generolas V. Uschopčikas.

* SSRS AT sesijoje SSRS prezidentas M. Gorbačiovas pareiškia, jog jis kariuomenės intervencijos Lietuvoje neįsakęs ir pažada tyrimą.

* Protesto demonstracijos ir mitingai dėl sovietinės kariuomenės veiksmų Vilniuje vyksta Rygoje, Taline ir kituose Latvijos, Estijos miestuose, taip pat Maskvoje, Leningrade, Krasnodare, Permėje, Rostove prie Dono, Omske, Samaroje, Sverdlovske, Irkutske, Voroneže, Kijeve, Odesoje, Ternopolyje, Lvoje, Černigove, Charkove, Ivano Frankovske, Luganske, Simferopolyje, Minske, Kišiniove, Tbilisyje, Jerevane ir kitur.

* Protesto dėl sovietinės kariuomenės veiksmų Vilniuje demonstracijos buvo surengtos Prahoje, Varšuvoje, Sofijoje ir Budapešte.

* Liuksemburge Europos Bendrijos valstybių vadovai griežtai pasmerkia karines SSRS akcijas Lietuvoje.

* NATO Politinis komitetas skubiamame pasitarime Briuselyje pareiškia susirūpinimą dėl karinės jėgos panaudojimo prieš teisėtą Lietuvos valdžią ir jos piliečius.

* JAV prezidentas G. Bushas pareiškia, kad niekas negali pateisinti jėgos naudojimo prieš taikingai ir demokratiškai besilaikančias teisėtai išrinktas vyriausybes bei pačias tautas.

* Kanados ministras pirmininkas B. Mulroney laiške SSRS prezidentui M. Gorbačioviui rašo: „Rašau norėdamas išreikšti sukrėtimą ir pasibjaurėjimą, kurį visi kanadiečiai pajuto dėl niekuo nepateisinamo smurto, įvykdyto prieš žmones ir demokratiškai išrinktą Lietuvos Vyriausybę“.

* Rusijos SFSR AT nepaprastoje prezidiumo sesijoje paskelbiamas dokumentas apie įvykius Vilniuje. Jame sakoma, kad karinės jėgos panaudojimas prieš teisėtai išrinktą Vyriausybę yra nelegalus ir nekonstitucinis veiksmas ir kad jėgos panaudojimas Lietuvoje gali sukelti didelių neramumų ir pasipriešinimą visame krašte.

* Tarybiniai desantininkai užima Nemenčinės karinę telefonų stotį.

* Į Vilnių atvyksta Ukrainos parlamento delegacija, kurios vadovas – Ukrainos AT pirmininko pavaduotojas V. Griniovas.

* Lenkijos Respublikos ministrų taryba priėmė pareiškimą, kuriame smerkiamas karinės jėgos panaudojimas Lietuvoje ir išreiškiamas lenkų tautos solidarumas su Lietuva.

* Prahoje prie SSRS atstovybės įvyksta daugiataukstantinė demonstracija, remianti lietuvių tautą. Mieste įvyko ir kita demonstracija.

* Bratislavoje, Slovakų sukilimo aikštėje, įvyksta demonstracija, remianti Lietuvą.

* Švedijos Vyriausybė pasmerkia tarybinės kariuomenės veiksmus Vilniuje.

* Sausio 15 d. Lietuvos Respublikos AT paskelbia pareiškimą, kuriuo kreipiasi į Jungtinių Tautų Organizaciją, prašydama apginti ir reikalaudama, kad nedelsiant būtų atsiųsta Jungtinių Tautų komisija.

* * *

Kas dabar gali pasakyti, kad Tito Masiulio ir jo bendraminčių auka prie Televizijos bokšto buvo beprasmė? Visų pirma jie buvo šventa Kraujo Auka. Žintai tūkstančių susirinkusiųjų Vilniuje, Kaune, kituose Lietuvos miestuose, rajonuose bei miesteliuose iškovojo tai, kad mus pripažino pasaulis, kad dabar esame nepriklausomi.

Tą baisią sausio 13-osios naktį prie Vilniaus televizijos bokšto kartu su TITU MASIULIU (Kaunas, nušauto – taip rašys dokumentuose), netekome keturiolikos žmonių (įskaitant vėliau mirusius nuo tų naktį gautų žaizdų): LORETOS ASANAVIČIŪTĖS (Vilnius, pervažiuotos tanko vikšrų), VIRGINIAUS DRUSKIO (Vilnius, nušauto), DARIAUS GERBUTAVIČIAUS (Vilnius, nušauto), ROLANDO JANKAUSKO (Vilnius, pervažiuoto tanko vikšrų), RIMANTO JUKNEVIČIAUS (Marijampolė, miręs nuo žaizdų), ALVYDO KANAPINSKO (Kėdainiai, sužalotas sprogimo), ALGIMANTO PETRO KAVOLIUKO (Vilnius, pervažiuotas rato), VYTAUTO KONCEVIČIAUS (Kėdainiai, mirė nuo žaizdų), VIDO MACIULEVIČIAUS (Vilnius, nušauto), ALVYDO MATULKOS (Rokiškis, mirė nuo infarkto), APOLINARO JUOZO POVILAIČIO (Vilnius, nušauto), IGNO ŠIMULIONIO (Vilnius, nušauto), VYTAUTO VAITKAUS (Vilnius, nušauto). Paskui buvo suskaičiuota, kad vietoje žuvo 11 gynėjų, mirė ligoninėse dar 3, sužeisti 702 žmonės, dauguma jų – vyrai...

Sausio 16 d. Vilniuje, Kaune, Kėdainiuose, Marijampolėje ir Rokiškyje įvyko sausio 13–ąją žuvusiųjų laidotuvės. Vilniuje buvo laidojami: Loreta Asanavičiūtė, Virginijus Druskis, Darius Gerbutavičius, Rolandas Jankauskas, Algimantas Kavoliukas, Vidas Maciulevičius, Apolinaras Povilaitis, Ignas Šimulionis, Vytautas Vaitkus, Kaune – Titas Masiulis, Kėdainiuose – Alvydas Kanapinskas, Marijampolėje – Rimantas Juknevičius, Rokiškyje – Alvydas Matulka. Vilniuje beveik pusė milijono

žmonių pagerbė žuvusius už Lietuvos laisvę. Į laidotuves atvyko Latvijos, Estijos, Gruzijos, Armėnijos, Azerbaidžano ir Ukrainos deputatai. Buvo atstovų iš Baltarusijos, Moldovos ir SSRS. Į laidotuves atvyko kai kurių Maskvoje esančių užsienio ambasadų diplomatai. Vilniuje žuvusiųjų laidotuvės virto visos Lietuvos gedulu. Ir Kaunas dar nebuvo matęs tokios žmonių minios, atėjusios prie Karo muziejaus atsisveikinti su savo didvyriu Titu Masiuliu. Nuo miesto centro iki pat Petrašiūnų kapinių karstas su jo palaikais buvo nunešti ant rankų. Ėjo per kelis šimtus metrų išsitęsusi minia, giedodami giesmes, su nebylia priesaika atiduoti gyvybes, jei reikės, už Tėvynės Laisvę ir Nepriklausomybę.

* * *

Juozas Krivickas su Giedre namo sausio 13-ąją į Kauną grįžo apie pusę keturių nakties. Autostrada į Vilnių vis dar buvo užtvindyta lengvųjų automobilių. Kaune kaukė sirenos, bet miestas atrodė tarsi be žmonių, lyginant su Vilniaus skruzdėlynu. Pasirodo, daugelis kauniečių, išgirdę kvietimus, jau buvo Vilniuje.

Jau sakėme, kad tą naktį suskambusį telefono ragelį pakėlė Giedrė. Skambino iš Vilniaus Raudonojo kryžiaus ligoninės. Kalbėjo gydytojas apie nelaimę, paskui perdavė ragelį Tito draugei Laimai Kujelytei. Toji nesiryžo pasakyti tiesos, kad Titas miręs, sakė sužeistas, būklė sunki, beveik beviltiška. Tačiau juk motinos neapgausi. Vitalija nerado namuose vietos. Paskambino į Kauno televiziją. Ten budėjęs profesorius Alfredas Smailys išreiškė užuojautą ir patarė į Vilnių nevažiuoti, sakė, ten turėsite daug problemų. Žadėjo pranešti, kai reikės vykti.

Vitalija su saviškiais pradėjo ruošti laidotuvėms. Jonavos gatvėje išsinuomojo šarvojimo salę, ieškojo firmos, suteikiančios kitas laidojimo paslaugas, kol sužinojo, kad Titą ir prie televizijos bokšto žuvusius 13 didvyrių laidos valstybės lėšomis, kartu visus pašarvos...

Vilniuje, Olandų gatvėje, pirmą kartą pamatė žuvusį Titą: su siūlėmis po skrodimo, išcentrinių kulkų paliktas žaizdas paširdyje ir prie plaučių, tačiau tokį baltą, ramios veido išraiškos, kad nejučiomis sudejavo: „Titai, tu gražus lyg karalaitis...“. Šalia jo ant grindų gulėjo smarkiai sužaloto Rolando Jankausko kūnas, beveik neatpažįstamas net saviesiems. „Joks chirurgas jo jau negalėtų susiūti“, – sakė gydytojas, pirmasis apžiūrėjęs

žuvusi. „Jis buvo gyvas tik kelias minutes, kol visas kraujas neištekėjo pro atviras žaizdas“. Medikas spėjo, kad ir Titas mirė po kelių minučių po sužeidimo, nes viena kulka kliudė širdį, o kita – suplėšė plaučius. Mirties liudijime bus įrašyta: „Šautinis krūtinės ląstos sužalojimas, sužalojant krūtinkaulį, VIII, IX ir X kairės pusės šonkaulius, širdį bei abu plaučius“.

– Kai tą naktį, sausio 13-ąją, žiūrėjau televizorių, ieškojau tik Giedrės atvaizdo, dėl jos labiausiai bijojau. O apie Titą ir vyrą, kad jiems gali atsitikti nelaimė, net nepagalvojau, – sako Tito mama Vitalija Krivickienė. – Titas mane aplanko sapne apsilvilkęs baltais marškiniais, kaip ir tada, kai buvo pašarvotas Vilniuje. Marškiniai prasegti, ir aš regiu vaiko sutvarstytą krūtinę. Į mano užuojautą Titas atsako, kad jam nieko neskauda. „Mama, aš gyvas“, – dar ištaria išnykdamas. Tada motina pabunda.

Jinai dar ir dabar sapnuose dažnai regi Titą: tokį aukštą, tiesų, su tvarkingai apkirpta barzda. O kartais ir be jos...

Tito draugai Laima ir Valentinas prie jo kūno buvo iki pat galo, kol jį nuvežė į lavoninę Polocko gatvėje Vilniuje patvirtinti žuvusiojo asmenybę...

* * *

Apie įvykius Vilniuje kitų liudininkų lūpomis. Šeštadienis, sausio 12-osios vakaras, o gal sausio 13-osios naktis. Miestas, į kur nukreiptos ne tik visos Lietuvos, bet ir Europos bei viso laisvojo pasaulio dėmesys. Vilniuje spragsi fotoaparatai dešimtys užsienio žurnalistų, tačiau ir jiems gyvybės niekas negalėjo garantuoti.

Žurnalistas EDMUNDAS GANUSAUSKAS rašė (*„Gyvoji barikada, V, 1992*), kad kariškiai savo veiksmus bandė dangstyti vadinamo „Lietuvos nacionalinio gelbėjimo komiteto“ šešėliu. Jau sausio 12 d. 23 val. kažin kada sukurtame protokole „gelbėtojai“ nutaria, kad Lietuvos radijas ir televizija tarnauja „antitarybinei propagandai“, todėl „darbininkų draugovės“ ims veiksmų kontroliuoti tuos objektus. Tikslui pasiekti prašoma Vilniaus garnizono pagalbos. Šis „dokumentas“ tebuvo tik pradėtas rašyti, tačiau karinė technika jau prieš valandą buvo pajudėjusi iš Šiaurės miestelio. Matyt, ir LKP (SSKP) CK proklamacija „Politinės krizės Lietuvoje kronika“ apie bokšto užėmimą buvo pati gryniausia demagogija: „Sausio 13 d. apie 2 val. darbininkų draugovės, kariškiai patraukė prie

televizijos bokšto. Lietuvos SSR televizija ir radijas buvo užimti beveik be pasipriešinimo. Tačiau prie televizijos bokšto krašto apsaugos smogikai išprovokavo ginkluotą susirėmimą. Darbininkų draugovėms, kariškiams dar tik artėjant prie televizijos bokšto, į juos buvo atidengta įvairių ginklų rūšių, įskaitant automatinius, ugnis. Buvo mėtomos granatos...“

Bokšto šturmas turėjo įvykti daug anksčiau. Maskvos emisaras V. Švedas likus dviem valandoms iki tų kruvinų įvykių, buvo prasaręs, kad dar sausio 11-ąją televizija turėjo būti jų. Desantininkų talkininkas A. Subotinas prasarė, kad Šiaurės miestelyje prieš operaciją matęs LKP (SSKP) sekretorių M. Burokevičių, niekur iš savo kabineto nesitraukė generolas A. Naudžiūnas. Apie pusę dešimos vakaro komunistų bunkeris jau žinojo, kada ir kokiomis sąlygomis vyks ginkluotas puolimas.

Vadinamosios „darbininkų draugovės“ (iš viso 100–130 žmonių), kurių gretose buvo Vilniaus aukštosios karo mokyklos karininkai, įtartini civiliai, atsargos karininkai, lojalūs Maskvai, turėjo įteikti Lietuvos Aukščiausiajai Tarybai ir Lietuvos Vyriausybei reikalavimus atsistatydinti. Šiam būriui, vadovaujamam Valerijaus Ivanovo, sunkiai pavyko patekti į rūmus, tačiau nerado kam nežinia kieno sukurtą peticiją perduoti. Jie nustebė, kad prie pastato tiek daug jų atžvilgiu priešišškai nusiteikusių žmonių.

Atėjo smurto valanda. Bokšte dirbę specialistai užsibarikadavo, laukė šturmo.

Karo mašinų kolona įsuko prieš antrą valandą. Be aštuonių minučių dvi Lietuvos televizija ir radijas vienu metu pranešė, kad S. Konarskio gatvę užplūdo karinė technika, yra šaudoma. Paskutiniai televizijos kadrai – žmonių giedama „Lietuva brangi“ Nepriklausomybės aikštėje – paskui koridoriumi slenkantys KGM smogikai. Dar keliolika sekundžių vaizdas trūkinėjo, paskui išnyko. Kaip ir radiją, televizijos transliaciją atgaivino Kaunas.

Tuo pat metu tankai ir šarvuočiai šeiminkauja ir prie televizijos bokšto.

BIRUTĖ MAČIENĖ, ŽURNALISTĖ

„Pirmiausiai „Žiguliais“ pasukame prie Spaudos rūmų. Niūrūs, tamsūs mūsų namų langai. Penktame aukšte per pravirą vieno buhalterijos kabineto langą vėjas tarsi vėliavą plaiksto užuolaidą. Apačioje – stiklai išmušti. Ties

spauštuvės įėjimu – kariniai sunkvežimiai. Netušti. Prie centrinių durų – barikados. O už jų lyg artistai ryškių prožektorių apšviesti, mūsų „vaduotojai“ – uniformuoti vyrukai veidais be žmogiškos išraiškos. Geria arbatą su bandelėmis. Kai išgirsta už langų stovinčių žmonių riksmus ir „palinkėjimus“ užspringti lietuviška duona, stveria nuo grindų storas vandens žarnas, ir... čiurkšlė į žmones. (...)

Prie Parlamento rūmų – smagu kaip gegužinėje. Groja kaimo kapelos. Žmonės dainuoja, šoka. Prie bibliotekos – ypač džiaugsminga. Čia diskoteką surengė radijo stotis M-1. Vyresni žmonės kiek santūresni: buriasi grupelėmis, politikuoja, šiaip šnekasi.

... Einame iš minios Gedimino prospektu. Dirba viena kooperatinė kavinė, prie jos glaustosi vidun nepatenkantys jaunuoliai: laukia eilės. Ties Konservatorija žvilgtelimi į garsiąją aikštę su viena stovykla viduje. Ties ja būriuojasi kažkokie žmonės. Lyja. Ir kam šovė galvon ekskursiją pas Leniną ruošti? Bet ši ekskursija, kad ir civiliais drabužiais vilkėdama, sparčiu karišku žingsniu perlekia aikštę, paskui per gatvę ir jau stumdosi prie Vyriausybės rūmų. Ant laiptų čia žmonių tikrai nedaug, bet per akimirką situacija pasikeičia. Stabdomas eismas, iš visų pašalių bėga vyrai ir moterys. „Ekskursantai“ nuo rūmų nušluojami atgal į savo aikštę. Vienas bėgdamas dar šaukia: „Za rano prišli!“ (rus. „Per anksti atėjom“). O neišvaizdus, anaip tol į perrengtą desantininką nepanašus žmogelis mėgina vaizduoti interesantą, besibraunantį į vidų per tirštą žmonių užkardą, tiesiai į Vyriausybės rūmus. Nepavyksta. „Gėda, gėda!“ – perduoda pareigūnams. (...)

Kai grįžome į Vienybės aikštę, muzikos nesigirdėjo. Tik malda. (...) Aš neskiriu jokių ginklų rūšių. Net sūnui nieko šaunančio, badančio ar šiaip į žmogų nutaikyto žaislo neperku. Kad žiaurus neaugtų. O gal be reikalo? Kai aikštėje pasigirsta nežmoniškas ūžesys ir minia ūžteli ties viaduko turėklais, klausiu vyrą, ar tai – tankai?

– Tanketės, – atsako. Nulekia, nušvilpia. O paskui jau atgaudžia ir jie – tankai. Mėginam skaičiuoti: vienon pusėn – septyni, kiton – aštuoni.

– A, – sako vienas jau ne pirmą naktį prie šių rūmų budintis, – pavažinėš po Vilnių, pasisukios aplinkui, ir grįš į savo urvus. Ne pirmą kartą šitaip.

Bet netrukus išgirstam bumbtelint.

– Tuščiais šauda, – dar nuramina vienas žinovas. – Pagąsdinimui.

Paskui jau girdim „Ta-ta-ta“.

O radijas skelbia, kas vyksta prie televizijos. Atvažiuoja keli automobiliai. Iš vieno išlipa vyras kruvinu veidu. Siūlome kraują nuvalyti nosine. Daugiau neturim kuo.

Stumia ranką į šoną ir susinervinęs šaukia:

– Nam, moterys! Likit gyvos. Kareivių Lietuvai prigimdykit: reikės. O mes – liekam mirti.

Iš mašinų lipa kiti žmonės. Vienas iš jų geria vaistus – širdis neleidžia visu ūgiu atsitiesti.

Moterys paklaikusiomis iš siaubo akimis pasakoja apie tanką, nuvertusį ant žmonių tvorą ir per ją pervaziavusį. Apie nušautą vaikiną. Apie vyrą, kuris mėgino pakelti nuo žemės kareivio mestą po kojomis sprogmėnų paketą – ir prarado ranką.

Silpna darėsi. Bet mes jau neverkėm. Nė vienas nesitraukia nuo rūmų. Apsupa juos glaudžiu žiedu. Vyras stoja priešais moteris, ketindami pirmus smūgius patys pasitikti. Radijo diktoriai lyg burtazodį kartoja: „Mes dar gyvi, mes dar gyvi!“

GYVI, – aidu atsiliepia kiekviena širdis. Ir kol būsim gyvi – tol Lietuva gyvuos“ („*Laisvas Kaunas*“, 1991, sausio 14).

GALINA JANKAUSKIENĖ, ŽUVUSIOJO ROLANDO JANKAUSKO MOTINA

„Ketvirtą valandą ryto parbėga namo jaunesnysis sūnus – kruvinas, žemėtais plaukais, išgąščio pilnomis akimis. Sako: „Mama, tu nežinai, kas ten vyksta?“ Aš klausi: „Kur?“ O jis atsako: „Prie bokšto“. Tuomet suvokiau, kad tas mano nerimas buvo pagrįstas. Mat visą tą laiką sūnūs buvo prie bokšto. Mus išgelbėjo tai, kad nieko nežinojome. Pasitaikė tokių atvejų, kad savo vaikų beieškodami tėvai patys žuvo. Aš iš karto paklausiau: „Kur Rolandas?“ Mes ieškojome jo iki 4 valandos ryto, bet nesuradome“.

Kai tankai pradėjo šaudyti, sūnūs kartu stovėjo priešais juos. Kai tankai pradėjo važiuoti, pasigirdo balsai, liepiantys atsitraukti. Bet sprogo vienas iš sprogstamųjų paketų, ir mano sūnūs buvo parblokti ant žemės. Jaunesnysis atsikėlė, nes turėjo sužeistą kairę ausį ir veidą, o Rolandas nesikėlė, nes turėjo sužeistą galvą. Ir tada pajudėjo tankai. Pervaziavo Rolando kairę kūno dalį. Tos akimirkos niekas nematė. Tik vėliau kažkas jį pakėlė ir nunešė

į nuošalią vietą. Jau jo išgelbėti nebuvo įmanoma, nes kūnas buvęs per daug sužalotas, nors dar širdis ir plakė. Jo palaikus man teko atpažinti ligoninėje. Nors ir mačiau sūnaus kūną, bet negalėjau susitaikyti su mintimi, kad jis žuvo. Aš visą laiką vyliausi, kad jis dar gyvas. Dar vis skambinėjau jo draugams ir teiravausi, kaip jie. Iš jų taip pat vieno trūko. Jis taip pat turėjo būti prie Seimo. Todėl pagalvojau, kad ir mano sūnus buvo prie Seimo, o vėliau dar kur nors nuėjo. Aš visą laiką laukiau jo draugo, nes buvo paskutinė viltis, kad mano sūnus su juo. Tik negrįžus jo artimiausiam draugui, žlugo mano viltys. Tik tada paskambinau į lavoninę, ir jis ten buvo. Jis jau buvo nufilmuotas ir rodomas per televiziją.

Žinia apie sūnaus mirtį manęs labai nepribloškė, nes man davė raminaujų. Sunkiausiai buvo išgyventi kitą naktį. Ryšys su pasauliu buvęs nutrauktas, nes nedarbo radijas nei televizija. Žinios sklido tik iš Kauno laikinosios televizijos studijos. Lietuvos Seimą galėjo kiekvieną akimirką užimti, bet mes apie tai galėjome sužinoti daug vėliau. Žmonės bijojo, kad gali būti pralieta daugiau kraujo. Bijoju, kad Lietuvoje neišvyktų perversmas, nes labai norėjau, kad mano sūnus būtų palaidotas pagal krikščionių tradicijas, nors aš pati nesu tikinčioji. Kitą dieną nuvykome budėti į Sporto rūmus, kur buvo pašarvoti visi žuvusieji. Ta diena buvo baisiausia mano gyvenime. Ten meldėsi minios. Žmonės laukė eilėse, nors ir buvo šalta, kad atiduotų žuvusiesiems garbę. Mes budėjome visą dieną, o vakare nuvykome namo. Važiuodami namo susitikome rusų kareivius.

Per laidotuves buvo labai daug žmonių. Aš negalėjau išspausti nei vienos ašaros. Tomis sunkiomis dienomis manęs nepaliko mano artimiausi draugai ir bendradarbiai, palaikė mane dvasiškai. Nors mano darbovietėje dirbo daug rusų, bet žuvus sūnui visi darbuotojai pagerbė jį minute tylos. Man šis bendradarbių poelgis buvo ypač svarbus“.

Galinos Jankauskienės atsiminimus užrašė Irena Gasperavičiūtė.

MINDAUGAS MAČIULIS

„1991 m. sausio 13 d. budėjome prie Aukščiausiosios Tarybos. Nuėję į mašiną atsigerti arbatos, išgirdome per radiją, kad televizijos bokšto link važiuoja tankai. Greitai nuvažiavome ir mes. Kildami į kalną Karoliniškių link, aplenkėme karo technikos koloną. (...)

Po 2–3 minučių pasirodė karo technika. Priekyje važiavo trys sunkieji tankai, toliau – žibintų eilė, todėl nesimatė, ar ten tankai, ar šarvuočiai, ar

sunkvežimiai. Tankai sustojo prie barstytuvo, 20–30 sekundžių pastovėjo, pradėjo rinktis žmonės, lipti ant tanko. Tankas pajudėjo, sutraiskė automašiną, nustumė barstytuvą. Važiavo lėtai. Arčiau stovėję žmonės išsirikiavo prieš tanką. Tankas vėl sustojo. Porą kartą trūktelėjo pirmyn atgal, gąsdindamas žmones. Vėl sustojo. Ant tanko užsilipo keletas žmonių. Atrodo, tuo metu per garsiakalbius kažkas šnekėjo apie „brolius lietuvius“. Tankas pradėjo važiuoti ant žmonių. Žmonės prasiskyrė. Tankas gana greitai pravažiavo pro mane. Ant tanko sėdėjo du vaikinai iš minios – vienas – arčiau manęs – pakibęs ant tanko priekio, rankomis įsikibęs į kažkokią tanko detales, kitas – atsisėdęs ant tanko priekio ir iškėlęs kumštį. Tankas nesumažino greičio, trenkė į barstytuvo kabiną. Man atrodė, kad tarp tanko ir kabinos buvo persisvėręs tas vaikinai. Kai tankas, sutraiskęs barstytuvą, nuvažiavo toliau, žmonės puolė traukti žmogų iš po barstytuvo nuolaužų. Aplinkui isteriškai klykė moterys. Pradėjo šaudyti prie bokšto iš automatų pavieniais šūviais ir serijomis. Tada vienas iš trijų pirmųjų tankų, atvažiavusių nuo darželio pusės, iššovė. Bokšte tratėjo šūviai – aiškiai skyrėsi šūviai išorėje ir viduje“ (*„Lietuva 1991.01.13“*, V, 1991).

VYTAUTAS GIPAS

„Kai paskelbė per radiją, kad artėja tankai, visi žmonės užstojo praėjimus į administracinį pastatą ir žiedu apjuosė bokštą. Netrukus nuo Lazdynų pusės pasirodė pirmieji tankai. Žmonės pastojo jiems kelią ir skandavo „Lietuva! Laisvė!“ Apie 1.30 val. nugriaudėjo pirmasis šūvis iš pabūklo, po to pasirodė dūmų uždanga ...“ (*„Lietuva 1991.01.13“*, V, 1991).

ANTANAS ŽUKYS

„... Desantininkai buvo šarvuoti, su neperšaujamomis liemenėmis. Jie iš automatų sušaudė žibintus, kurių keletas dar švietė prie bokšto ir, šaudydami į viršų, kartu su tankais ir tanketėmis artėjo prie mūsų žiedo link. Mes stovėjome susikibę rankomis ir skandavome : „Gėda, gėda, gėda!“

Kai pažiūro bokšto langų stiklai ir pradėjo kristi ant mūsų atplaišos, mūsų žiedas pasidalijo į dvi dalis: viena dalis, mažesnė, saugojama bokšto lubų, pasislinko prie bokšto sienos, o buvusios gretos, kuriose buvau ir aš, žengėme keletą žingsnių pirmyn, nepaleisdami vienas kito rankų. Prie mūsų

prislinko tankų ir desantininkų vora, kuri be paliovos pyškino į viršų, o kai kurie – ir į apačią – į kojas...” („*Lietuva 1991.01.13*“, V, 1991).

STASĖ IR POVILAS BUDGINAI

„... Šalia stovėjusi pagyvenusi moteris ėmė glaustis prie manęs, žegnotis, bandė giedoti „Marija, Marija“. Žmonės pajuto didelį nerimą, kad būtų drąsiau, ėmė šaukti „Lietuva, Lietuva!“ ir niekas nepajudėjo iš vietos, nepuolė bėgti kur nors slėptis, tarsi iš kažkokio nežemiško šaltinio ėmė rasti jėgų, stiprybės. O tankai vis šaudė ir šaudė. Taip jie nukreipė dėmesį ir, kaip vėliau pasirodė, įsiskverbė į patį bokštą visai iš kitos pusės. Netrukus ėmė šaudyti iš automatų fosforinėmis, šviečiančiomis kulkomis. Akino prožektoriai. Tačiau visi stovėjome lyg siena. Kas verkė, kas meldėsi, kas giedojo...

Netrukus pamatėme nešant sužeistuosius. Juos sutraiškė tankai, sužeidė kulkomis ten, šiek tiek žemiau, negu mes stovėjome. Vienas nešamas sužeistasis ramiai ir tyliai tarė: „Neškit atsargiau, mano kojos sutraiškytos“. Žvilgtelėjau į kojas, o jos siaubingai suluošintos. To sužeisto žmogaus tvirtumas naujų jėgų suteikė. Nunešę tą žmogų prie greitosios pagalbos, išvydome ant žemės žuvusiųjų lavonus. Moterys ir merginos juos glostė, čiupinėjo pulsą – gal dar gyvi? – ir verkė, apraudojo juos, kaip savo tikrus sūnus ir brolius...” („*Lietuva 1991.01.13*“, *papildymas*, V, 1991).

ZENONAS KUČINSKAS

„Po pirmos valandos pabudau nuo pabūklų šūvių prie bokšto. Žmona pasakė, kad per radiją žmonės kviečia prie bokšto. Apsirengiau, šeimai pasakiau – melskitės, pats persižegnojau ir išbėgau prie bokšto.

Nemačiau, kad kas nors iš žmonių būtų turėjęs ginklą. Nemačiau, kad į kareivius būtų kas paleidęs akmenį, pagali arba žemės grumstą. Žmonės tiktai skandavo: „Lie–tu–va, Lie–tu–va...”

Mačiau, kaip vienas vyras, atsistojęs tiesiai prieš tanko vamzdį, rodo tankistui, kad šautų į jį. Mačiau, kaip žmonės greitai ištraukė du sužeistuosius iš tos maišalynės ir nunešė į greitosios pagalbos mašinas ...“ („*Lietuva 1991.01.13*“, *papildymas*, V, 1991).

ARŪNAS RAMANAVIČIUS

„...Tie kareiviai buvo kažkokie apduję, jų reakcija vėluojanti, veidai be išraiškos: nė žiaurumo pėdsakų, nieko.

Priartėję jie pradėjo veržtis į bokštą. Aš ir dar vienas vyrų atsidūrėme vidury desantininkų. Stumdžiausi su jais, stengiausi išsiveržti iš apsupimo, ir jau beveik pavyko, kai griuvau. Rodos, ir kareivis griuvo su manim, griuvo dar kažkas. Tuo metu pasigirdo šūviai, ir iš vidinės pusės dvi kulkos man peršovė šlaunį.

Tai kareivis grūmodamas paleido seriją iš automato. Tos mano žaizdos, dabar jau paaiškėjo, sunkiai gyjančios, gal jų kulkos buvo ne visai sterilios. Buvo toks žvėriškas skausmas, koja pradėjo mėšlungiškai susitraukinėti. Gal sekundę man rodės, kad mane nušovė, kad jau viskas, bet paskui atsirado kažkoks ryžtas, noras gyventi, aš apsiverčiau ir pradėjau, rankomis pasitempdamas, šliaužti. Šliauždamas mačiau, kad yra ir daugiau parkritusių, atrodo, buvo ir moterų. Kai kurie gulintieji turbūt buvo negyvi, nes nei dejavo, nei aimanavo, o gal buvo pritrenkti, kad nerodė jokių gyvybės ženklų...

Mane pastvėrė du vaikinai, nuvilko į minią, tada būrelis žmonių patogiau paėmė mane ir nunešė prie greitosios pagalbos mašinų. Tenai vietų nebuvo, prie pat buvo prikrauta žmonių. Medikai aimanavo, kad jau kelintą užmuštą atneša. Kažkas iš žmonių turėjo automobilį ir šiaip taip išgabeno į ligoninę. Išvažiuot nebuvo lengva, ten buvo daug automobilių, padarytos užtvaros, stovėjo tankai...“ (*„Lietuva 1991.01.13“*, V, 1991).

EGIDIJUS ŽIČKUS

„Prasidėjo sausio 13-osios naktis. Mes vėl čia, prie Aukščiausiosios Tarybos rūmų. Čia mūsų viltis, čia plaka tautos širdis. Mes čia, nes kitaip elgtis negalime. Artėjant antrai valandai, prisėdau automobilyje, įjungiau radiją. Ir štai: „Prie televizijos bokšto artėja tankai“, – praneša diktorė. Sukuosi. Į mašiną išprašo ir dar penki jauni vaikinukai. Ar gyvi jie šiandien? Pralekiam Žvėryną. Kelias į kalną Karoliniškių link jau užtvertas tankų, šarvuočių. Per žalią juostą suku į priešingą eismo kryptį, vedančią žemyn. Pagaliau mes prie bokšto. Įsuku į kiemą. Ne vienas, palikęs automobilius gatvėje, vėliau rado suplotus metalo gniužulus. Galingi tarybiniai tankai – po vikšrais gailiai sudejavo ir smėlio barstytuvai.

Prie bokšto tūkstančiai žmonių. Kur pulti, kur pastoti kelią šarvotai kariaunai? Juk neis per mus. Įsiveržimo momentais buvau ir prie Krašto apsaugos ministerijos departamento, ir prie Spaudos rūmų. Ten žmonių buvo nedaug, galvojau, dėl to jie ir prasiveržė. O čia jau tūkstančiai, tankai nepraeis.

Jie praėjo. Traiškįdami žmones, mašinas, tvoras, tankai ir šarvuočiai apsupo mus, susitelkusius aplink televizijos bokštą. Mes keliais žiedais supome bokštą. Garsiai aidėjo „Lietuva, Lietuva“. Iš geležinių mašin pradėjo šokinėti jie. Ne, tai nebuvo žmonės, kareiviai, net ir ne žvėrys. Tai buvo baisios, kažkokiu tai būdu sutvertos, ne šios žemės būtybės“. Neįmanoma patikėti, kad juos gimdė moterys, kad jie turi motinas. Aš mačiau iš arti jų veidus, girdėjau baisius riksmus. Jie puolė mus. Pradėjo aidėti šūviai, griaudėjo sprogimai, šaudė tankai. Viskas sukosi kaip baisiame sapne. Dūmai, šūvių garsas, aplinkui skraido kažkokios liepsnelės. Iš tuščių šaudė, iš tuščių, dar galvoju, ir kažkodėl nekreipiau dėmesio į tuos žybjiojimus. Atsidūriau prie vieno, kaip dabar žinau, galvažudžio. Mes jį stūmėme, neleidome veržtis. Jis išsisuko ir sukdamasis lanku paleido seriją. Vėl pamaniau iš tuščių. Juk likau gyvas. Ir tuomet pamačiau, kaip aplink mane smunka žmonės. Ant žemės jie jau nejudėjo. Su kažkuo puolėme prie arčiausiai gulėjusio. Nešėme. Iš kūno kraujas srūte sruvo. Vaikinas buvo jaunas, vidutinio ūgio. Kai nuslinko marškiniai ir, atrodo, striukė, ant nugaros pamačiau žaizdas. Nešėme per pievelę, o virš galvų švysčiojo prožektorius, pro šalį skriejo, jau žinojau, tikros kulkos. Ne vieną jos pavijo... Prožektorius švietė, žmogžudžiai gerai matė. Kai jau už išlaužtos tvoros perdavėme bejėgį, suglebusį kūną, žvilgtelėjau į save. Atrodžiau tarsi išsimaudęs kraujyje. O prie bokšto vis šaudė, griaudėjo tankų pabūklai, byrėjo langų stiklai.

Ataka, žinoma, pavyko. Kas ir būtų, jei Reichstago šturmuotojų anūkai sukluptų Karoliniškių kalvose. Tačiau ne kruvini galvažudžiai šventė pergale. Ten, prie Karoliniškių bokšto, nugalėjo Lietuva, tomis tragiškomis minutėmis atgimė tauta. Žuvusių didvyrių kraujas įsigėrė ne tik į žemę, bet ir į mūsų sielas, kūnus. Mes visi tapome kariais. Mes – tai Lietuva. Lietuva nenugalima! Jos nesutraiškys tankai, nesušaudys raudonųjų komunistų atsiųsti žudikai. Geriausiai tai supranti, atsidūręs Nepriklausomybės aikštėje. Čia tikrai visa Lietuva, ir ne tik lietuviai...“ („Karys“, 1991 m. sausis).

AGOTA NARIJAUSKAITĖ

„... Vilnius. 1991 metai, sausio tryliktoji. Naktis. Per tamsą žlegsi tankai... Prieš keletą dienų užimti Spaudos rūmai. Minios žmonių plūsta iš visos Lietuvos, gyvu žiedu apjuosia Aukščiausiąją Tarybą ir Televizijos bokštą. Beginkliai. Su malda ir giesme, su viltimi. Deja, nuvilnija nerimo banga – tankai supa Televizijos bokštą. Didelis ir mažas, jaunas ir senas, vyrai ir moterys dar tvirčiau susikimba rankomis. Geležinė grėsmė čia pat: džergsi vikšrai, akina šviesos, mirties mašinų vamzdžiai įremti į minios krūtinę. Nejau šaudys?.. Į beginklius, į giedančius, į žmonės su brangiais žodžiais lūpose: „Lietuva“, „Laisvė“. Ir staiga – salvė. Krūpteli visa. Nuo šūvių į orą, į žemę, į minią... Suvaityto naktis. Pasruvo kraujas. Žmonės gelbsti vieni kitus. Aikštėje – dešimtmečio berniuko kūnas, užklotas balta marška. Gydytoja ieško pulso. Bet niekada ir niekas neužčiups gyvybės tvinksnio tiems keturiolikai kritusių. LORETOS ASANAVIČIŪTĖS, VIRGINIAUS DRUSKIO, DARIAUS GERBUTAVIČIAUS, ROLANDO JANKAUSKO, RIMANTO JUKNEVIČIAUS, ALVYDO KANAPINSKO, ALGIMANTO PETRO KAVOLIUKO, VIDO MACIULEVIČIAUS, TITO MASIULIO, ALVYDO MATULKOS, APOLINARO JUOZO POVILAIČIO, IGNO ŠIMULIONIO, VYTAUTO VAITKAUS (...)

Už kelių minučių prabilo Kauno televizija. Jos žurnalistai skelbė: Sitkūnai, Juragiai, Vaižganto ir Daukanto gatvių kampas Kaune... Štai laisvo žodžio arterijos. Ir žmonės skubėjo apjuosti juos rankomis.

... Iš tolo sušmėžavo jaunučių vaikinukų figūrėlės. Jie saugojo Radijo ir televizijos retransliacijos bokštą Vaižganto gatvėje. Beginkliai, pirmose gretose. „O jeigu dabar tankai?“ – nusmelkė mintis. Būtų tas pats. Bet jie buvo ne vieni. Retransliatorių jau supo žmonių minia. Jie tiesė vienas kitam rankas. Dvelkė šiluma ir gerumas. Jungė vienybė. Ačiū tau, Dieve, už mano tautai siųstą tą nuostabų jausmą. „Tankai“, – nušiugždeno per minią. Ir žmonės susiglaudė. Nuvilnijo giesmė „Marija, Marija“. Mes buvome išgirsti. Ir kruvinojo sekmadienio rytas mums išaušo. (...) Lietuvoje nėra dienos, nėra nakties. Tauta budi. Tauta gedi. Tų trylikos, kritusių nuo desantininkų rankos. Tų keturiolikos iki šiol negirdėtų. Tų – keturiolikos, akimirksniu tapusių DIDVYRIAIS“. („Caritas“, 1991 m. vasaris).

VACLOVAS KRIKŠČIŪNAS

„Ūžesys, tamsa, šūviai, žmonių šauksmai darė baisų įspūdį. Rodėsi, vyksta tikras karo mūšis. Staiga prieš akis palei bokšto sieną pamačiau artėjantį tanką. Po jo šūvio pabiro stiklai. Žmonės atsitraukė. Tanko šviesoje pamačiau sukniubusį žmogų. Nesupratau: peršautas ar šiaip sužeistas. Žmonės jį nunešė. Atsisukau: po tanko vikšrais – trys žmonės. Nežinau kodėl, bet man pasirodė, kad trys moterys. Nejausdamas jokios baimės, puoliau priešais tanką. Bet kumščiu tanko neatstumsi. Bemat prieš jį sustojo minia, šaukė, stumdėsi, rodė trauktis, bet jis nejudėdamas keletą minučių stovėjo, prislėgęs žmones. Kai pasitraukė atgal, griebėm sužeistuosius. Atnešėm vieną moteriškę prie greitosios pagalbos mašinos. O ji pilnutėlė: gulėjo vyriškis visas kruvinas, šalia jo – mergina juodu paltu, nejudanti, nežinia, ar dar gyva. Šokau ieškot, kuo nuvežt sužeistąją. Mašinų gausybė, o vairuotojų nėra. Ėmiau šaukti. Tuoju atsirado, kas nuvežt sužeistąją“. (*„Švyturys“, 1991 vasaris*).

LORETA TRUČILIAUSKAITĖ

„Su Loreta Asanavičiūte prie televizijos bokšto buvom visą šeštadienį, tik pavakare parbėgom namo sušilti. Aplink visą bokštą vakare buvo minios žmonių. Kai tankai nuo Lazdynų pusės iš pamiškės pradėjo važiuot, pasigirdo jų šūviai ir ėmė byrėti stiklai. Pamatėm, kad tankai važiuoja tiesiai į žmones. Ėmėm trauktis. Kai pradėjo šaudyt, leisti dūmus, aš, atrodo, ėgavau papildomos jėgos, tvirtybės, pasitikėjimo ir nejutau jokios baimės. Aš sakiau, kad jie nedrįs mums, beginkliams, ką nors daryti, o mano draugė suabejojo: „Aš jų bijau...“ Sakau: „Susiimk, Loreta. Mūsų gi daug, jie nieko nepadarys. Tu pasimelsk arba dainuok“. Tai buvo paskutinės minutės, o prieš tai mes visą dieną dainavom, šokom. Aš su ja ir susipažinau „Dovanos“ susivienijimo ansamblyje, ji dar, be to, lankė Respublikos profsajungų rūmų folkloro ansamblį. Todėl ir čia mūsų vienintelis ginklas buvo daina. Mes prisijungėm prie čia buvusio moksleivių etnografinio ansamblio dainininkų. Ir iš visos širdies dainavom pamėgtas lietuviškas dainas. (...)

Kai tankas visai netoli iššovė, liovėsi dainos. Pasigirdo šauksmai: „Lietuva!“, „Laisvė!“ Mes su drauge buvome tvirtai susikabinusios rankomis. Besitraukiant nuo tiesiai į mus važiuojančio tanko, jos ranka ištrūko iš manosios. Aš kritau aukštiełninka. Virš galvos spėjau pamatyti tanko

patrankos vamzdį. Kažkas sukniubo ant manęs. Ir pajutau, kad tanko vikšras spaudžia mano koją. Pajutau visą tą baisų svorį ir per skausmą girdėjau lūžtančių kaulų traškesį. Bet sąmonės nepradau. Ištrūkti negalėjau. Mačiau, kaip kažkas mojavo, šaukė, rodė, kad tankas važiuotų atgal. Bet jis ilgai nepajudėjo. Paskui iš skausmo nesupratau, ar jis pavažiavo pirmyn, ar atgal. Iš skausmo klykiau. Mane kažkas sugriebė ir nunešė. Važiuojant į ligoninę, aš pajutau kojų pirštus ir apsidžiaugiau, kad dar koja gyva, kad dar jos nenutraukė. Net nežinojau, kam turiu būti dėkinga, kas mane atvežė į ligoninę. Tik po kelių dienų sužinojau, kad nebėra mano draugės Loretos Asanavičiūtės“. („Švyturys“, 1991 vasaris).

NERIMANTAS MARKEVIČIUS

„Tą naktį budėjau Greitosios pagalbos stotyje. Pasigirdus pirmiems šūviams, visas mašinas pradėjo kviesti prie televizijos bokšto, nes labai daug sužeistų. Dar ilgai, važiuodamas bokšto link, negalėjau patikėti, jog mūsų laikais, taikos metu, gali būti sužeistų.

Kai tik mes privažiavome, pirmas, kurį pamačiau, buvo į mus einantis vyras su prakirsta galva. Galva buvo prakirsta taip smarkiai, jog kaulas buvo įlūžęs, jautėsi, kaip pulsuoja smegenų dangalai, tekėjo kraujas. Aš jį sutvarsčiau. Girdėjau, nuo kalno šaukė, kad ten labai daug sužeistų. Užlipau slidinėdamas ant kalno ir nuo to, ką pamačiau, man atrodo, kažkiek laiko buvau suakmenėjęs. Mačiau stovinčius žmones, po to iššovė tankas, ir gal trys ar keturi žmonės krito kaip nupjauti. Tuo metu atėjo vyras apdraskytu veidu ir trūkisiais ausų būgneliais. Nusiunčiau jį į apačią ir jau pamačiau žmones, kurie man nešė gal trylikos metų berniuką su peršauta koja.

Tik nuvažiavęs su sužeistaisiais į Raudonąją kryžių, pagaliau supratau, kas čia dedasi. Pilnas koridorius buvo priguldytas ligonių, daktarai siuvo žaizdas čia pat, nes visos operacinės buvo užimtos.

Mes skubėjome grįžti prie bokšto. Stovėjo daug greitosios pagalbos mašinų, sužeistieji jau buvo išvežti, ir mes, keli gydytojai, iškėlę baltą vėliavą su raudonu kryžiumi, pradėjom prašyti, kad įleistų į bokštą. Karininkas nuėjo tartis su jų štabo viršininku, bet grįžęs pasakė, jog desantininkai nieko neįleis.

Kai mes priėjome prie desantininkų, pagyvenusi moteris buvo atsiklaupusi prieš kareivį ir verkė: „Mano sūnus dabar tarnauja, o tu šaudai

į mus! Šauk ir į mane!“ Tai tas kareivis pasisuko šonu ir čik čik užsitaisė automata.

Konarskio gatvėje žmonės, mus pamatę, prisiskyrė, ir kaip tik išbėgo kareivis, kuris automato buože pradėjo rodyti, jog važiuočiau toliau kareivių link. Iš pradžių pasimetėm, bet po to, kai kareivis pradėjo rankom rodyti, nusekėm paskui. Kareivis mus nulydėjo pro jedinstveninkų grupę, pro tankus, kur mes ilgai negalėjome pravažiuoti, – laviravome tarp jų gal dešimt minučių, – ir priartėjome prie televizijos pastato. Aš, atidaręs mašinos duris, dar nesupratau, kas atsitiko, o kareiviai išbėgę šaukė rusiškai: „Greičiau, daktare, miršta!“ Aš išbėgau, pasiėmiau medicininę dėžutę, vairuotojas pasiėmė neštuvus, ir tuo metu kareiviai kaip tik ant dviejų lentų išnešė saviškį. Atnešė ir padėjo: žiūrėkit. Jis buvo iki pusės nurengtas ir jau miręs. Vyzdžiai išsiplėtę, nebuvo širdies tono. Nugaroj buvo šautinė žaizda, kuri smarkiai kraujavo. Mane pradėjo raginti greičiau kareivį vežti į ligoninę. Aš pasakiau, jog kareivis miręs, bet vežti vis vien liepė. Kartu į mašiną atsisėdo kareiva su automatu – jis buvo be skiriamųjų ženklų, bet vyresnio amžiaus, todėl, manyčiau, jog tai buvo karininkas.

Mums važiuojant, aš neišlaikiau, atsiskau ir sakau: „Pažiūrėkit, ką jūs padarėte. Netgi jūsiškai žūsta!“ Aš dar tam kareiviui leidau adrenalina, dariau širdies masažą, perrišau žaizdą, nors jau buvo per vėlu. Pilnas koridorius buvo priguldytas sužeistų. Nunešėm mes tą desantininką į galą koridoriaus ir paguldėme prie kito lavono – man rodos, ten gulėjo Titas Masiulis. Karininkas nusiėmė šalną, nulenkę galvą, rankas nuleido ir susigraudino. Pradėjo mums aiškinti, jog jis nešaudęs. Pasirodo, jau iš vakaro vyko instruktažas, kur buvo griežtai įsakyta nešaudyti. Atsisegė tą savo automato apkabą, parodė, jog ten įdėti tikri šoviniai tebėra visi – tikrai nešaudė...“ („*Lietuva* 1991.01.13“, V, 1991).

Iš oficialių Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos dokumentų.
LIETUVOS RESPUBLIKOS AUKŠČIAUSIOSIOS TARYBOS
(PIRMOJO ŠAUKIMO) ANTROJI SESIJA

Devynioliktasis posėdis, 1991 m. sausio 13 d., maždaug 3 val. nakties.
V. Landsbergis:

„Mieči žmonės. Nepriklausomybės aikštėje ir prie Aukščiausiosios Tarybos rūmų! Šiandien yra liūdesio ir rūstybės diena. Žuvo mūsų broliai,

žuvo todėl, kad gynė Lietuvą. Kai kurių vardus mes jau žinome ir pasakėme. Kitus dar sužinosime. Bet šiandien, kaip niekada anksčiau, spręsis Lietuvos likimas, ar mes galėsime žengti toliau į nepriklausomybę. Ir jeigu atlaikysime šį puolimą, mūsų padėtis, mūsų ateitis bus daug tvirtesnė ir daug aiškesnė. Jeigu mūsų kelias bus palaužtas, Lietuva atgims vėliau, po kurio laiko, sugriuvus neapykantos ir melo imperijai, kuri jau ir taip griūva. Tai jos paskutinės konvulsijos kaip dvesiančio žvėries draskymasis. Bet pamėginkime išverti šiandien, šią rūsčią dieną. (...)

Tikriausiai ne vieno jūsų širdyje nuoskauda ir pyktis dėl tų nedorėlių, kurie taip elgiasi su Lietuva. O vis dėlto užslopinkite pyktį, atgręžkite jiems nugaras, žvelkite vienas į kitą, o ne į priešą. Žvelkite į draugo ir artimo akis ir dainuokite. Daina mums padėjo, padėjo šimtmečiais. Ir dabar dainuokime, giedokime šventas giesmes, tik nesiplūskime, nesikeikime, nesileiskime į muštynes. Tegu mūsų širdyse būna daugiau ramybės, daugiau šviesos ir tikėjimo. O blogus jausmus ir nusikaltimus palikime aniams. Būkime tokie, kokiais turime būti, ir mūsų Lietuva bus šviesi ir laiminga!“

LIETUVOS RESPUBLIKOS AUKŠČIAUSIOSIOS TARYBOS PREZIDIUMO NUTARIMAS DĖL APDOVANOJIMO I LAIPSNIO VYČIO KRYŽIAUS ORDINU

Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas nutaria:

Už pasižymėjimą didvyrišku narsumu ir ištverme, ginant Lietuvos Respublikos laisvę ir nepriklausomybę, apdovanoti (po mirties) I laipsnio Vyčio Kryžiaus ordinu:

Loretą ASANAVIČIŪTĘ, gimusią 1967 metais;

Virginiją DRUSKĮ, gimusį 1969 metais;

Darlą GERBUTAVIČIŲ, gimusį 1973 metais;

Rolandą JANKAUSKĄ, gimusį 1969 metais;

Rimantą JUKNEVIČIŲ, gimusį 1966 metais;

Alvydą KANAPINSKĄ, gimusį 1952 metais;

Algimantą Petrą KAVOLIUKĄ, gimusį 1939 metais;

Vidą MACIULEVIČIŲ, gimusį 1966 metais;

Titą MASIULĮ, gimusį 1962 metais;

Alvydą MATULKĄ, gimusį 1960 metais;

Apolinarą Juožą POVILAITĮ, gimusį 1937 metais;

Igną ŠIMULIONĮ, gimusį 1973 metais;

Vytautą VAITKŲ, gimusį 1943 metais.

Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos pirmininkas

V. LANDSBERGIS

Vilnius, 1991 m. sausio 15 d.

Autoriaus pastaba: LR AT 1991–02–18 nutarimu Nr. I–1070 I laipsnio Vyčio Kryžiaus ordinu buvo apdovanotas ir Vytautas KONCEVIČIUS (g. 1941 m.), miręs nuo patirtų žaizdų.

Be to, Titas Masiulis po mirties apdovanotas Sausio 13-osios atminimo medaliu, Latvijos vyriausybės Atminimo medaliu, Lietuvos radijo ir televizijos komiteto medaliu.

Kauniečiai pagerbė savąjį didvyrį.

Kauno miesto mero potvarkis

1991 m. vasario 12 d. Nr. 213

Dėl I laipsnio Vyčio Kryžiaus ordino kavalleriaus Tito Masiulio atminimo įamžinimo (po mirties):

Pakeisti M. Gorkio gatvės pavadinimą ir vadinti ją T. Masiulio gatve.

V. Adomonis, miesto meras

Gyventojų iniciatyva 1991 m. Kauno rajono Piliuonos gyvenvietėje, kur dirbo Titas Masiulis 1985–1989 m., jo vardu pavadinta gatvė.

Tito Masiulio vardas suteiktas jaunimo mokyklai, esančiai Pramonės prospekte Kaune. Mokykloje yra didvyrio muziejus (direktorius Vytautas Daugėla).

Kauno P. Vileišio vidurinės mokyklos, kurioje Titas mokėsi, kiemelyje 1996 m. pastatytas atminimo paminklas. Autorius – VDA Kauno dailės instituto studentas Šarūnas Stirbys, vadovas A. Vaura.

Skverelyje prie Neries krantinės ir Demokratų g. sankryžos 2005 m. Titui pastatytas koplytstulpis. Autoriai Viktoras Žilinskas ir Linas Tuleikis.

Žalgirio pergalės parke, Cinkiškėse, prie greitkelio Kaunas–Klaipėda 1998 m. Tito garbei pasodintas ąžuoliukas (4-tas medelis 5-ame spindulyje).

Prie Vilniaus televizijos bokšto 2005 m. lapkričio 5 d. pasodintas Tito atminimui skirtas ąžuoliukas (Nr. 7).

Petrašiūnų kapinėse T. Masiuliui buvo pastatytas ir 1993 m. sausio 13 d. pašventintas skulptoriaus Roberto Antinio (architektas Linas Tuleikis) paminklas.

* * *

Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba kreipėsi į pasaulio tautas ir valstybes, įvertindama žmonių žūtį, terorą, sovietinės santvarkos siekį jėga nuslopinti lietuvių tautos norą būti nepriklausomais. Per pasaulį plačiai nuskambėjo Lietuvos tragedija, tačiau sovietinė propaganda lipdė versiją apie kruvinų įvykių Vilniuje inscenizavimą, tariamai kitur žuvusių žmonių kūnų atvežimą prie Televizijos bokšto, mūsų snaiperių pasirodymą, net savųjų žudymą. Tai buvo pats nežmoniškesnis melas, tačiau mes per visą okupacijos laiką buvome įpratinti ir žinojome, kad tai santvarkai, kuri viešpatavo Rytų Europoje, nieko švento nėra. Pasaulis buvo mūsų pusėje, tačiau kolaborantai ne tik svetur, bet ir Lietuvoje kartais kartodavo šią maldele apie „Landsbergio snaiperius“, teisingai sovietinės kariaunos nužmogėjimą. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos kreipimasis visiems atvėrė akis.

LIETUVOS RESPUBLIKOS DEMOKRATIŠKAI IŠRINKTOS VALDŽIOS KREIPIMASIS Į JUNGTTINES TAUTAS

Lietuva atkūrė savo nepriklausomybę tam, kad įtvirtintų konstitucinę demokratiją teisinėje valstybėje, kurioje daugumos valdžia derinama su asmens ir mažumos teisėmis. Būtent to siekia visos pasaulio tautos, ir vardan to Lietuva dabar prašo jų pagalbos. Neginčijamos visų žmonių teisės, įskaitant jų teisę į gyvybę, laisvę ir laimės siekimą, kurių apsaugojimas yra visų vyriausybių pagrindinė pareiga, dabar turi būti apgintos Lietuvoje, nes antraip šios brangios teisės bus nuvertintos ir pasaulyje.

Sovietinė valdžia naudojasi visomis priemonėmis – tankais, automatais, civiliniais drabužiais persirengusių tariamų maištininkų ir TSKP suklaidintų

mažos dalies gyventojų grupėmis, dezinformacija ir kitomis ciniškomis provokacijomis, neva „darbininkų“ ir vadinamojo „nacionalinio gelbėjimo komiteto“ peticijomis. Tuo siekiama sudaryti įspūdį, jog Lietuvoje nėra teisėtumo bei tvarkos, kurių atstatymui būtinas tiesioginis valdymas iš Maskvos. Tačiau vienintelis neteisėtumas Lietuvoje yra sovietinis neteisėtumas – užsienio valstybės okupacijos, dezinformacijos, provokacijų ir brutalumo tironija.

Lietuva didvyriškai ir taikingai kovoja. Kada tūkstančiai beginklių lietuvių, lenkų, rusų ir kitų tautybių žmonių, atsiliepdami į demokratiškai išrinktos valdžios ir valstybės vadovo primygtinį kvietimą, rizikuodami gyvybėmis, stoja ginti besikuriančios konstitucinės demokratijos nuo SSRS bandymų jėga ją sunaikinti – argi dar gali kilti abejonių dėl jų pasirinkimo?

Demokratiškai išrinkta Lietuvos valdžia kreipiasi į Jungtines Tautas, prašydama apginti, ir primygtinai reikalauja, kad būtų nedelsiant atsiųsta Jungtinių Tautų komisija, kuri stebėtų dabartinę krizę ir Saugumo Tarybai bei Generalinei Asamblėjai parengtų pranešimą, kaip būtų galima atstatyti teisėtą tvarką, teisingumą ir tikrąją taiką mūsų kenčiančioje Tėvynėje.

Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos pirmininkas

V. LANDSBERGIS

Vilnius, 1991 m. sausio 15 d.

LAI DOTUVĖS

Vilniuje žuvusiam Titui Masiuliui palaidoti Kauno miesto mero potvarkiu buvo sudaryta organizacinė komisija. Joje vicemerą Henriką Žukauską (pirmininkas), miesto Tarybos pirmininko pavaduotojas Zigmą Satkevičius (pirmininko pavaduotojas), kun. Alfonsas Svarinskas, Steponas Gečas, Zenonas Vainoras, Stasys Vizbaras, Raimondas Kulbis ir kt.

Iš Vilniaus Sporto rūmų Tito kūnas išvežtas sausio 15 d. 14 val.; Kaune, Vytauto Didžiojo karo muziejuje pašarvotas 17 val., lankymas iki 22 val. Atsisveikinimo mitingas prasidėjo sausio 16 d. 10 val. Karstas išneštas 12 val. Palaidotas Petrašiūnų kapinėse.

Karo muziejaus sodelyje susirinko tūkstančiai kauniečių su vainikais ir gėlėmis. Norinčiųjų pagerbti velionį kauniečių eilės nusidriekė iki A. Mickevičiaus gatvės. Niekieno neraginti, vedini vien tik savo širdies balso, žmonės tyliai ir kantriai laukė ilgoje eilėje. Štai su vainiku ir širdies skausmu stovi buvę mokslo draugai, kaimynai, Piliunos gyventojai, tačiau daugiausia – visai velionį nepažinojusiųjų. Prie karsto raudantys artimieji... Štai suklupę, sielos skausmą spinduliuojantys aktoriai Antanas Žekas, Leonardas Zelčius, Rūta Staliliūnaitė, Algimantas Masiulis...

Aktorius Algimantas Masiulis su Gražina Balandyte atnešė vainiką nuo Kauno dramos teatro. Laukiančiųjų su vainikais buvo didelė eilė. Tvarkdariai pamatė juos ir suskato praleisti: „Prašom, giminaičiai, prašom...“

– Nebuvau Titui giminė, – sako dabar Algimantas. – Kai kurie net galvojo, kad tai mane prie bokšto pakirto kulka. Mūsų pavardę Titas išaukštino... Dabar kartais mane klausinėja, ar aš Tito Masiulio giminaitis.

Lydintieji atsisakė vežti karstą katafalku. Septynis kilometrus iki Petrašiūnų kapinių Tito palaikus žmonės nešė rankomis. Keliasdešimt tūkstančių žmonių giedojo „Marija, Marija“. Pakelėse eisenos laukė ir prie jos prisijungė dar tūkstančiai žmonių. Visi jie ne tik liūdėjo didvyrio. Jų akyse galėjai išvelgti pasiryžimą aukai, jei to pareikalaus Tėvynė...

Tito laidotuvės. Kauno Karo muziejaus sodelis. 1991 m. sausio 16 d.

TITO MASIULIO ATMINIMO ĮAMŽINIMAS

Vytautas DAUGĖLA,

*T. Masiulio jaunimo mokyklos
direktorius*

Tą naktį buvau Aukščiausiosios Tarybos rūmuose, šalia profesoriaus Vytauto Landsbergio. Žinojau apie skerdynes prie TV bokšto, laukėm to paties... Sovietų desantininkai išvijo telefonistes iš stoties, bet jos spėjo įjungti automatinį režimą taip, kad visas pasaulis galėtų skambinti į Vilnių. Ryte atvyko M. Gorbačiovo delegacija, Armėnijos prezidentas Ter-Ovanesianas. Sako man, kad mes per daug norim, o aš jiems – ko per daug? Ar laisvės gali būti per daug? Mūsų mergaites rusai tankais traiško, atsakykit, kodėl? Nuleido akis ir neturėjo ką atsakyti... Grįžęs į Kauną, sukviečiau komisijos posėdį ir pasakiau: prašau įgaliojimo vykti į Tito tėvų namus ir jo vardu pavadinti gatvę Petrašiūnuose (netoli kapinių, kur buvo palaidotas). Sakiau, jei Tėvai sutiks, taip turi būti padaryta, nes šiuo savo žygdarbiu Jis pelnė nemirtingumą. Komisija vienbalsiai pritarė, ir štai aš Demokratų gatvėje, Vilijampolėje.

Duryrs atsidarė ir... pasijutau kaip namie. Tito rankomis suremontuotas koridorius, skausmo priblokšta nuostabi šeima...

Taip ir likom kartu jau 14 metų. Kai pradėjau dirbti mokyklos direktoriumi, pasiūliau mokytojams mokyklą pavadinti Tito vardu. Niekas neprieštaravo...

Būsim kartu, kol Dievulis globos mus ir Lietuvą, Tėvynę mūsų.

Vytautas Daugėla

Regina KONČIENĖ,

T. Masiulio jaunimo mokyklos bibliotekininkė ir muziejininkė

Tai mokyklos emblema, kurią 1996 m. sukūrė mokytoja Ingrida Aleksandronienė. Emblemoje televizijos bokštas simbolizuoja Lietuvos laisvę. Prie jo žuvo laisvės gynėjai, tarp jų ir Titas Masiulis. Ir balandis – taikos simbolis. Augalų motyvai – tai besimokantis jaunimas.

„Titas buvo tarp mūsų, vaikščiojo Lietuvos žeme, džiaugėsi jaunystės žiedais. Visiems užteko Jo gerumo susitikimuose su mokyklos bendruomene, šilumos. Dauguma Titą pažino tik Jo mirties valandą“, – taip teigia tėvai susitikimuose su mokyklos bendruomene.

1994 m. rugsėjo 12 d. Kauno moksleivių techninės kūrybos ir darbo centre duris atvėrė jaunimo klasės, kuriose žinių semtis panoro 30 mokinių. 1995–1996 mokslo metais jau mokėsi 142 mokiniai, sudarytos 9 jaunimo mokinių klasės.

1996 m. centras reorganizuotas į mokyklą, pavadintą 1991 m. sausio 13-ąją už Lietuvos laisvę paaukojusio savo gyvybę TITO MASIULIO vardu.

Prieš gerą dešimtmetį, kai mūsų mokyklos bendruomenė ieškojo garbingo žmogaus vardo, kuriuo norėjo pasivadinti, pasirinko Titą Masiulį. Ne vien dėl to, kad Titas buvo jaunas didvyris. Sužinojome, kad buvo didelis Tėvynės patriotas, mėgo keliones, išvykas, buvo užsigrūdinęs ir atkaklus.

Mokyklos muziejuje turime daug jo piešinių, pieštų nuo pat darželio iki paauglystės. Neabejotinai Titas turėjo Dievo dovaną menui. Mūsų vaikus ypač žavi jo piešiniai „Miestas“, „Parkas“, „Takelis į kalną“. Turime stendą su Tito jaunystės nuotraukomis, esame surinkę kai kurių laikraščių iškarpas apie jo žygdarbį. Gal todėl muziejaus kambarys yra vaikų noriai lankomas.

Mokykloje susiklostė tradicija paminėti ne tik kraupių Sausio 13-osios įvykių metines, bet ir Tito gimtadienius, kitas žymesnes jo gyvenimo datas, papasakoti mokiniams apie jį išleistuvėse. Nuolat lankomės Petrašiūnų kapinėse, kur Titas palaidotas. Šioje ramybės vietoje pokalbiai apie pasiaukojimą, meilę Tėvynei turi didesnę prasmę.

Mūsų muziejui dalį eksponatų padovanojo Tito mama Vitalija. Ji niekada neatsisako apsilankyti mūsų mokykloje, kai čia vyksta renginiai, papasakoti vaikams apie Tito vaikystę, užsispyrimą, siekiant užsibrėžto tikslo.

Tradiciškai rašomi rašiniai apie žmogų, kurio vardu pavadinta mokykla. Mokiniai nori daugiau sužinoti apie savo herojų, todėl muziejuje netrūksta lankytojų.

Rengiami visų mėgstami tradiciniai susitikimai su Savanoriškos krašto apsaugos kariais, iškilmingai minime Lietuvos kariuomenės dieną. Aktyviai dalyvaujame Vasario 16-ajai skirtuose renginiuose. Visus žavi mūsų mokinių kūrybinės grupės literatūrinė kompozicija „Lietuva amžių bėgyje“. Ir šituose renginiuose nepamirštame kalbėti apie Titą Masiulį, jo gyvenimą ir žygdarbį, taip auklėdavo mokinius patriotizmo, Tėvynės meilės.

Ina KRISČIUKAITIENĖ,

Kauno technikos kolegijos muziejininkė

Mūsų mokykla turi garbingą istoriją. Įkurta dar anos Nepriklausomybės laiku ji vadinosi Aukštesniąja technikos mokykla, jau sovietiniais laikais – Politechnikumu, o dabar – aukštąja neuniversitetine mokykla – Kauno technikos kolegija. Jos muziejuje yra tūkstančiai eksponatų, tarp kurių garbingą vietą užima dokumentai apie mūsų 1981 m. absolvento Tito Masiulio gyvenimą ir žygdarbį 1991 m. sausio 13-ąją prie Lietuvos radijo ir televizijos bokšto Vilniuje.

Muziejuje yra saugomi mūsų mokyklos metraščiai. 1981 m. pramoninės–civilinės statybos (PCS b grupė) specialybės absolventų būryje (grupę baigė 29 technikai statybininkai) Titas buvo draugų labai mėgiamas ir mylimas. Mėgo fotografuoti, todėl turime kelias jo padarytas draugų, atliekančių geodezinę praktiką, nuotraukas. Mėgo keliones. Štai ką parašėme 1991 m. į mokyklos metraščių:

„1991 m. sausio 13-osios naktį prie RTV bokšto žuvo 13 jo saugotojų, tarp kurių ir mūsų mokyklos 1981 m. laidos absolventas Titas Masiulis.

Buvo rimtas, ramaus būdo, valingas jaunuolis, mėgėjas fotografuoti, turistas. Sausio 12-ąją su draugais išvyko saugoti RTV bokšto ir buvo mirtinai sužeistas – peršauti plaučiai.

Sausio 15-ąją grupė mokyklos darbuotojų pasitiko žuvusiojo palaikus prie miesto ribos, palydėjo iki šarvojimo patalpų. Sausio 16-ąją dalyvavo laidotuvėse ir buvusių jo bendramokslių grupė su grupės vadove mokytoja Janina Sučiliene...“

Tito žūtis ar gimimo dieną kolegijoje vyksta jam skirti renginiai. Esame surinkę to meto laikraščių, aprašiusių Tito gyvenimą ir žygdarbį, iškarpas.

Geodezijos praktika Politechnikume. Tito nuotraukos. 1980 m.

Didelėmis grupėmis lankome jo amžinos ramybės vietą Petrašiūnuose. Neužmirštame nuvykti ir prie Vilniaus televizijos bokšto kalnelio. Dažnai susitinkame su didvyrio mama, seserimi Giedre, kitais šeimos nariais. Kolegijoje dėstytoja dirbanti Tito bendrakursė Irena Fedotovaitė-Garmuvienė gali papasakoti apie jo mokymąsi mokykloje, pomėgius. Iš jos sužinojome, kad vaikinai buvo draugiški, visada pasiruošę ateiti į pagalbą jos ieškančiam.

Didžiuojamės, kad Titas Masiulis mokėsi mūsų mokykloje; čia jis galbūt subrendo kaip pilietis bei Lietuvos patriotas.

Vilma KATKAUSKIENĖ,

Aušra RAŽAUSKIENĖ,

Kauno P. Vileišio vidurinės mokyklos mokytojos, mokyklos muziejininkės

Kauno Petro Vileišio vidurinė mokykla (Demokratų g. 36, Kaune) pirmą kartą duris atvėrė 1965 metų rugsėjį. Mokyklos pavadinimas per visą gyvavimo laikotarpį buvo pakeistas keletą kartų. 1965 m. pastatytai mokyklai buvo suteiktas Kauno 24-osios vidurinės mokyklos vardas. 1986 metais mokykla buvo pavadinta Henriko Zimano vardu, o 1989 metais buvo grąžintas Kauno 24-osios vidurinės vardas. 2000 metų spalio 3 dieną mokyklai buvo suteiktas Petro Vileišio vardas.

Petras Vileišis – Lietuvos tautinio atgimimo veikėjas, išspausdinęs keletą lietuviškų knygų, Vilniuje įsteigęs spaustuvę, lietuviškų knygų knygyną, pirmojo legalaus lietuviško dienraščio „Vilniaus žinios“ leidėjas ir oficialus redaktorius, parašęs apsakymų iš valstiečių gyvenimo, išvertęs arba parašęs apie 40 mokslo populiarinimo knygelių, aritmetikos, fizikos, geometrijos, istorijos vadovėlių, išvertęs H. K. Anderseno, M. Tveno, F. B. Harto ir kitų rašytojų prozos kūrinių. Petras Vileišis – ne tik lietuvių tautos švietėjas, mokėjęs graikų, lotynų, vokiečių, prancūzų, anglų, lenkų, rusų kalbas ir įrodęs, kad lietuvių kalba tinka ne tik buičiai, maldei ar poezijai, bet ir mokslui. P. Vileišis – inžinierius, geležinkelio tiltų statytojas. Štai šioje mokykloje nuo pirmosios iki aštuntos klasės ir mokėsi Titas Masiulis.

Tito Masiulio atminimo išsaugojimas mokykloje, vienas iš mūsų darbo rūpesčių. Muziejus mokykloje įsikūrė dar neseniai, 2004/2005 mokslo metais, tačiau negalime sakyti, kad viską pradėjome nuo nulio. Turėjome

surinkę daug vaizdinės medžiagos apie P. Vileišį, Lietuvos atgimimo šauklį. Medžiaga apie mūsų mokykloje (1969–1977 m.) besimokusį Titą Masiulį kaupiama jau nuo 1991-ųjų. Visa tai atliekama bibliotekininkų, archyvo darbuotojų. Pirmiausia surinkta spauda, kuri per tą laiką rašė apie mūsų mokyklos auklėtinio gyvenimą ir žūtį Vilniuje prie televizijos bokšto. Tito šeima padovanojo jo nuotraukų, kai jis dar mokėsi mūsų mokykloje, ir iš tų neramiųjų 1991 metų...

Kiekvienų metų sausio 13-ąją prie mokyklos durų pastatome Tito nuotrauką, uždegame žvakutę. Einame visi prie dabartinio Tekstilės instituto, kur auga jo garbei pasodintas ažuolėlis. Uždegame žvakeles, kurių liepsnelės kyla į dangų... 2005 m. rugsėjo 1 d. mokykloje vėl svečiavosi Tito mama Vitalija Krivickienė, ji papasakojo apie sūnaus vaikystę, jaunystę, pomėgius. Tai visiems labai įdomu, artima, nes Titas vaikščiojo mūsų mokyklos koridoriais. Deja, mokykloje neliko pedagogų, kurie jį būtų mokę. Gal tik Janina Cibulskienė, kuri buvo jo pradinių klasių mokytoja. Tačiau moteris jau užtarnautame poilsyje, mokykloje būna retai. Pasakoja, kad vaikas buvo judrus, paslaugus, geras.

Mokyklos archyve saugomi klasių, kuriose Titas mokėsi, dienynai. Jis mokėsi vidutiniškai. Tačiau jei ne mokslu, tai elgesiu, mandagumu, darbštumu buvo pavyzdys kitiems. Niekada nepraeidavo pro skriaudžiamą ar nusiminusį.

Štai 1976–1977 m. 8c klasėje buvo 36 mokiniai, tarp kurių tik 11 berniukų. Lietuvių kalbą jiems dėstė mok. B. Vaičekauskienė, istoriją – S. Strumskienė, fiziką – R. Andriuškevičienė, algebrą – A. Aušra. Titas mokėsi vokiečių kalbos pas mok. A. Išorienę. Iš viso aštuntokai mokėsi 13 dalykų. Labiausiai Titui sekėsi ir patiko valstybės ir teisės pagrindai, kuriuos jam dėstė mokytoja T. Stanikūnienė. Šioje disciplinoje Titas Masiulis buvo tarp geriausių. Šiandien sunku pasakyti, kas tada taip sudomino vaiką mokslui, kuriam jis skyrė daugiau laiko?. Gal noras suprasti jau sudėtingesnius dalykus, su kuriais turės susidurti gyvenime? Juk jau ir tada mokytojai norėjo kiekvieną vaiką ugdyti asmenybe, o labai atsargiai – ir savo krašto patriotu. Jei viskas būtų kitaip, tai nebūtų 1988 metais susirinkę minios Vingio parke, prie Katedros ar Kauno muzikinio teatro, nebūtų ir „Baltijos kelio“. Žinoma, visa tai vaiko sąmonėje pirmiausia ugdė patriotiškai nusiteikę tėveliai, kiti šeimos nariai.

Visai neatsitiktinai mūsų mokyklos koridoriai pilni moksleivių piešinių. Nuolat rengiame konkursus, parodas, kuriose mokome vieni kitus gėrio, supratimo, užuojautos. Dabar sužinome, kad tarsi visai neatsitiktinai pradinėse klasėse Tito piešiniai buvo geriausi, jais didžiavosi jo mokytoja, bendraklasiai. Piešė vaikas savo namą, gatvę, miestą, negailėdamas piešiniam ryškių spalvų ir savo vaikiškos meilės.

Nuo pirmųjų mokyklos gyvavimo metų mokytoja Janina Cibulskienė sukūrė ir tris dešimtis metų vadovavo vaikų liaudies šokių kolektyvui. Per tą laiką pasikeitė daugiau nei 10 šokėjų laidos. Mokytojai padėjo akompaniatoriai V. Krupavičius, K. Cibulskas, S. Kriščiukaitis, V. Spitrys ir kt. Vaikai buvo daugelio respublikinių dainų ir šokių švenčių dalyviai ir konkursų nugalėtojai. Keliauta po Lietuvą, dalyvauta Kauno miesto renginiuose.

Šokėjų metraštyje tarp antrosios laidos (1969–1975) šokėjų buvo ir Titas. Jis kartu su dvidešimčia savo draugų yra koncertavęs ne tik mokykloje rengiamose šventėse, bet keliavo po Lietuvą, dalyvavo 1975 m. respublikinėje dainų ir šokių šventėje, o trys šios laidos šokėjų poros koncertavo Lenkijoje. Titas noriai lankė kolektyvo repeticijas, buvo tarp geresnių šokėjų.

Štai šokėjų nuotrauka, kurioje mokytoja laiko Tito ranką tarsi paties geriausio, paties mylimiausio...

Bėgs metai, keisis mokiniai ir mokytojai, tačiau visa P. Vileišio mokyklos bendruomenė žinos apie Tito Masiulio žygdarbį, kai jaunuolis nepabūgo beginklis, vedamas tik įsitikinimų ir meilės Tėvynei, stoti prieš rusų tankus.

1993 m. spalio 24-ąją prie Neries krantinės ir Demokratų gatvių sankryžos, netoli mokyklos, kurioje jis mokėsi esančiame skverelyje, pašventintas Titui skirtas koplytstulpis (tautodailininkas Vytautas Žilinskas). Pati matau, kai pertraukų metu prie jo būriuojasi vaikai susikaupe, rimti...

Vilniaus dailės akademijos Kauno fakulteto studentai, vadovaujami diplominių darbų vadovo Stasio Žirgolio, 2005 m. tarp žaliuojančių eglių ir ąžuolų pastatė paminklą. Ši mintis buvo puoselėjama kelerius metus, šiai idėjai pritarė miesto savivaldybės vadovai.

Mums malonu, kad mokykloje informatikos mokytoja dirba Tito mylimiausioji sesuo Giedrė. Ji daug pasakoja vaikams apie savo brolių.

Mokykloje dažna viešnia ir Tito mama Vitalija. Jos tarsi gyvoji grandis tarp legendos ir šios dienos.

2002 m. Vasario 9 d. Kaune įspūdingai paminėtas Vilniaus televizijos bokšto gynėjo Tito Masiulio 40-metis. Juk jis buvo Lietuvos Sąjūdžio akcijų – Baltijos kelio (1988), Europos kelio (1989) aktyvus dalyvis. Šiame Tito Masiulio atminimo renginyje dalyvavo ir jo artimieji, draugai, Karinių oro pajėgų štabo, Oro erdvės stebėjimo ir kontrolės valdybos, Kauno įgulos dalinių kariai, kudirikaičiai, varpininkai nuoširdžiai, su pagarba Titui kalbėjo apie tuos sunkius metus ir šventą jo auką.

ĮVYKIAI KAUNE

Tūkstančiai kauniečių 1991 m. sausio pradžioje išėjo į gatves, mitingavo, skandavo „Lietuva“, tačiau žinojo, kad viskas sprendžiasi Vilniuje, prie Aukščiausiosios Tarybos rūmų. Išėjo į gatves organizuotai, pasiryžę apginti savo Tėvynę. Net *jedinstveninkai* Kaune neturėjo tiek šalininkų, kiek Vilniuje, nes mitinguose juos smerkė ne tik lietuviai, bet ir rusai bei lenkai.

LŽŪA docentas E. Ulickas pasakojo: „1991 m. sausio 12 d. LŽŪA sąjūdžio iniciatyvinės grupės pasitarime buvo nutarta organizuoti studentų grupes, norinčias vykti saugoti svarbiausius objektus Kauno rajone. Inžinerijos fakulteto, kuriame aš dirbu, studentai ir dėstytojai nutarė vykti į Juragius saugoti televizijos bokšto.

Nuvykę pamatėme, kad lauke ruošiamasi gintis. Išardytas sunkvežimis ir kitos įvairių mašinų dalys, metalo laužas sunešti prie pagrindinio įėjimo į bokštą, kad jomis būtų užremtos durys ir iš lauko pusės kareiviai negalėtų įsiveržti į pastato vidų.

Prie pastato rinkosi vis daugiau žmonių. Kai kurie ėjo pėsti, kiti vyko lengvosiomis automašinomis. Atvažiavo ir keletas traktorių, sunkvežimių. Iki 20 val. susitelkė keli šimtai žmonių.

LRT darbuotojai pranešinėjo apie vis didėjantį pavojų Vilniaus televizijai ir nurodinėjo, kad Kaunas būtų pasirengęs perimti iš Vilniaus TV stoties transliacijas, jei Vilniaus stotis būtų užimta kariškių ir negalėtų transliuoti laidų“.

S. Rajuncas prisiminė: „Sausio 12 d. mums paskambino dziudo treneris Romualdas Pocius ir paprašė surinkti sportininkų grupę, galinčią vykti į Vilnių saugoti Aukščiausiosios Tarybos. Greitai sukvietėme žmones, priklausiusius dziudo „Žalgirio“ rinkinei, ir nedelsdami išvykome. Vilniuje prasiskverbę pro didžiulę žmonių minią, susitikome su SKAT vadu, Lietuvos kariuomenės pulkininku A. Pociumi. Jis paaiškino mūsų veiklos planą. Kiekviena savanorių grupė užėmė nurodytas teritorijas, vyrai nusiteikė

rimtai, bet neišsigando. Labai trūko ginklų: 12 savanorių teturėjo du šautuvus. Tačiau ir tokiomis sudėtingomis sąlygomis nesitraukėme, mus palaikė žmonių minia, apsupusi Aukščiausiąją Tarybą“.

Okupantams užėmus Spaudos rūmus Vilniuje ir nutildžius televizijos transliaciją sausio 13-ąją 2.15 val. Kaunas vėl tapo Lietuvos nepriklausomybės ramsčiu, o Sitkūnai – mūsų balsu laisvės byloje. Žmonės būriavosi prie Arkikatedros bazilikos, Vytauto Didžiojo paminklo, Sitkūnuose, Juragiuose, prie retransliatoriaus Vaižganto ir Daukanto gatvių, kur buvo įsikūręs ir LRTV Kauno skyrius. Saugomi ir kiti svarbūs objektai – Telefono ir telegrafo stotis, savivaldybės pastatai.

Televizijos apžvalgininkas K. Sukackas informuoja, kad kilnojamosios televizijos stotys yra užsirakinusios, kad tik jie beliko eteryje. Ir transliuos kiek tiktai jėgos leis. O žurnalistė Danutė Jokūbėnienė iš Nepriklausomybės aikštės aiškina situaciją prie Aukščiausiosios Tarybos:

– Žmonės santūriai, ramiai nusiteikę. Aš manau, matė mus čia vakar naktį, šianakt. Tris naktis mes čia, kartu visi. Visa tai liudys mūsų vaikai. Ir tas grūdas, kurį mes pasėjome jų širdyse, tikrai gyvuos... Kol kas kilnojamoji stotis veikia. Mes galėsime iš aikštės transliuoti. O dabar pasimelskime visi, esantys Lietuvoje...

Transliacija buvo nutraukta 2.10 val., todėl nuo tos valandos Juragių televizijos retransliacijos stotyje įsijungė mikrofoną inžinierius Algimantas Vidmantas ir pranešė: „Kalba Kaunas, rodo Lietuvos televizija“. Nuo tos minutės visoje respublikoje suspindo televizorių ekranai. Nei pusvalandžiui nepraėjus po Vilniaus TV užgrobimo, pradėdama transliacija iš Kauno. Susijaudinimo paslėpti negalintis žurnalistas Modestas Patašius kreipiasi į Lietuvos žmones:

– Mieli Lietuvos žmonės! Mano mieli broliai ir sesės, Lietuvos sostinę Vilnių, kaip jūs suprantate, užgrobė mūsų kaimyninės šalies kolaborantai. Tačiau Lietuva dar gyva! Čia kalba Kaunas! Kauno redakcija. Ruošiamės po kelių valandų pradėti savo laidą „Sėkmadienio rytą“, tačiau, deja, situacija susiklostė taip, kad praktiškai nepasiruošę sugebėjom per 10–15 minučių išeitį į eterį ir tame eteryje būsimė tol, kol galėsime...

Modestui į pagalbą atėjo žurnalistas Romualdas Yla. Jis tvirtu balsu pranešė apie situaciją Kaune ir paragino žmones kuo greičiau eiti prie Kauno TV perdavimo centro, įsikūrusio Vaižganto g. 13, per kurį transliuojama ši vienintelė Lietuvoje okupantų neužgrobta televizija...

Prie Vytauto Didžiojo paminklo sausio 13-ąją vyko didelis mitingas. „Jei būsime atkaklūs, tikslo siekiantys, Nepriklausomybę tikrai iškovosime“, – taip kalbėjo ne vienas kaunietis, pasiryžęs visomis išgalėmis ginti ne tik laisvą balsą. Buvo pasiryžusių dėl jos ir gyvybes paaukoti. Tada kalbėjo rusų tautybės moteris, atsiprašiusi už savo tėvynainių žiaurumą, Jakutijos lietuvius, Sąjūdžio atstovai, miesto Tarybos vadovai.

Pranešama, kad desantininkai tikrina į miestą įvažiuojančias automašinas, kareiviai šurkščiai elgiasi su kauniečiais. Ateina pirmosios žinios apie aukas Vilniuje: 108 žmonės sužeisti, 7 žuvę. Gynėjai kviečiami nesiskirstyti, nepasiduoti *jedinstveninkų* agitacijai, šie jau užėmę televiziją ir transliuoja savo laidas. Greitai žinios patikslinamos: 11 žuvusių, daugiau kaip 100 sunkiai sužeistų. Apie 3 val. Kauno radijas nutyla, nes Lietuvos radijas tęsia transliaciją iš Aukščiausiosios Tarybos rūmų. Apie karinį terorą Lietuvoje sužino visas pasaulis.

Viskas rutuliojasi labai greitai. Nuo 3.40 val. visą naktį iš Sitkūnų transliuojama antroji Lietuvos radijo programa, perduodami svarbiausi pranešimai. Žurnalistė Jolanta Šarpnickienė perskaito kreipimąsi:

– Dėmesio! Kalba Lietuvos radijas! Kalba Lietuvos radijas! Pranešame, kad reguliariosios Lietuvos radijo programos grubiu karinės prievartos būdu yra nutrauktos. Apie tai informuojame Lietuvos žmones, Europos ir viso pasaulio tautas. Tyla eteryje ar svetimi balsai jame nereiškia, jog mes atsisakome savo siekių. Didžioji dauguma mūsų beginklės valstybės žmonių yra tvirtai pasiryžę žengti 1990 metų kovo 11-osios dienos nubrėžtu keliu. Kreipiamės į visus, kurie mus girdi. Smurtu galima palaužti, užkimšti mums burnas, tačiau niekas neprivers išsižadėti Laisvės ir Nepriklausomybės!

Girdisi patriotinė Jono Mašanauko daina „Lietuva“, o tarp jos žodžių kartojamas toks pranešimas:

– Kalba Kauno radiofonas, paskutinė radijo stotis Lietuvoje. Kaip žinote, okupuota Vilniaus radijas ir televizija. Visus kviečiame atvykti į Sitkūnus. Nuo Kauno iki Sitkūnų 18 kilometrų. Labai laukiame jūsų ir informuojame, jog geriau būtų, jog važiuotumėte pro Nevėžį, taip bus lengviau.

4.05 val. sužinoma, kad į Sitkūnus juda maždaug 150 desantininkų.

4.40 val. informuojama, kad bandoma šturmuoti Aukščiausiosios Tarybos rūmai.

Jau nuo 5.00 val. į Vilnių skuba organizuota pagalba: autobusai su kauniečiais savanoriais.

5.10 val. informuojama apie Televizijos bokšto Vilniuje žuvusius ir sužeistus. Kauniečiai masiškai palieka Sitkūnus ir vyksta į Vilnių.

8.30 val. pranešama, kad tarp žuvusiųjų yra kaunietis Titas Masiulis. Stoties Sitkūnuose langai ir durys užbarikaduoti. Iš radijo stoties patalpų išlipama kopėčiomis.

9.00 val. sužinoma, kad kareiviai su šarvuočiais ir lengvaisiais tankais užblokavo kelią prie Rokų.

13.30 val. kareiviai užblokuoja Gedimino gatvę ties Kauno įgulos komendantūra.

* * *

Tuometinis Kauno miesto meras V. Adomonis prisimena, jog dėl to, kad Kaune nebuvo aukų, didelį vaidmenį suvaidino ir vietos politikai. Dar 1990 m. gruodžio 3 d. mero potvarkiu Nr. 725 „Dėl objektų apsaugos organizavimo“ buvo sudarytas 29 ypatingai svarbių miesto objektų sąrašas ir organizuota jų apsauga ištisą parą, siekiant išvengti provokacijų. 1991 m. sausio 13 d. vakare per Kauno televiziją meras informuoja visuomenę, kad vyksta derybos su Kaune dislokuotos divizijos vadu pulkininku Chackievičiumi. Kariškiai teigė, kad jie jokių akcijų neruošia, kad bandys koordinuoti veiksmus, kiek tai priklausys nuo jų pačių. Kauniečiams patariama vengti akcijų prieš kariškius ir jų šeimas, saugotis provokatorių. Miesto Tarybos pirmininkas Gintaras Pukas organizavo ir daugiau susitikimų su kariškiais, aiškinosi net menkus incidentus, nesusikalbėjimus, nors anoje pusėje kurstytojų imtis brutalių jėgų buvo.

Tad dabar ir klausia V. Adomonis:

– Kodėl buvo leista dirbti Kauno televizijai?

– Kodėl užsienio žurnalistams buvo leidžiama laisvai dirbti ir pateikti pasauliui informaciją iš pačių karščiausių įvykių vietų?

– Kodėl buvo apsieita tik su minimalia kelių, objektų blokada iš kariuomenės pusės?

– Kodėl buvo išvengta brutalių kariškių jėgų demonstravimo?

– Kodėl mažiau reikėsi kauniškis „nacionalinio gelbėjimo komitetas“?

Klausimų daug, o atsakymų dar daugiau. Palyginti rami padėtis Kaune leido tūkstančiams kauniečių vykti į Vilnių ir saugoti valstybinės reikšmės objektus.

Anų dienų Kauno miesto tarybos narys Julius Antanas Baltrukonis sako, kad Sausio įvykiai neišdils iš jo atminties. Vos tik televizijos ekranuose nutilo diktorės iš LRT balsas, Tarybos deputatai susirinko į pasitarimą. Tarybos prezidiumas priėmė itin svarbius dokumentus: „Dėl miesto apsaugos ypatingomis sąlygomis“, „Dėl Kauno miesto apsaugos strateginių kryptų dabartiniame etape“. Sudarė apsaugos tarnybų ir koordinacinių grupių darbui ypatingomis sąlygomis organizacinę struktūrą. Atsakingais už jų veiklą paskirti Klemensas Rimšelis ir Aleksandras Targamadzė. Atskiriems barams turėjo vadovauti Vaclovas Vytautas Pečetauskas, Gediminas Sakalnikas, Saulius Gričius, Kęstutis Ignatavičius.

Į posėdžių salę buvo kviečiami miesto didžiųjų įmonių vadovai, tariamasi dėl objektų apsaugos. Renkama informacija apie kariuomenės judėjimą nuo Žiežmarių, Jonavos, Kazlų Rūdos.

Šiandien Julius mano, kad tuomentiniai laisvės gynėjai balansavo ties būties riba. Juk tai buvo pavojinga veikla, kuri, sovietinei katriuomenei okupavus Kauną, galėjo liūdnei baigtis.

Vaclovas Vytautas Pečetauskas liudija, kad kauniečiai tomis dienomis gerai išsprendė visas situacijas. Pirmiausia kilo klausimas: kokius objektus saugoti? Buvo sudarytas sąrašas: Savivaldybės administracinis pastatas Laisvės alėjoje, Juragių ir Sitkūnų stotys, Televizijos transliacijų bokštas Vaižganto g. Nr. 17, Telefonų stotis Taikos g. Nr. 54, Centrinė automatinė stotis Ožėškienės g. Nr. 10, Lietuvos televizijos ir radijo komiteto Kauno redakcija Daukanto g. Nr. 28a. Žmonės, pamatę įtartinų žmonių ar technikos judėjimus, aktyviai skambino į štabą.

Kauno miesto taryba 1991 m. sausio 14 d. priėmė pareiškimo tekstą, kuris turėjo būti paskelbtas tik nutraukus tarybos, jos prezidiumo, pirmininko veiklą. Tarybos pirmininkas Gintaras Pukas turėjo informuoti visuomenę, kad miesto valdžia, teisėtai išrinkta gyventojų 1990 m. kovo 14 dieną, kad miesto tarybos deputatai nedalyvaus jokioje okupacinių jėgų organizuojamoje politinėje ir valstybinėje veikloje, vadovausis tik Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1990–03–11 priimtais aktais, kitais įstatymais, pripažįstant tik teisėtai išrinktą Lietuvos Respublikos Aukščiausiąją Tarybą, jos sudarytą Vyriausybę. Kvietė visus, kas jiems pritaria, priešintis okupacijai ir, kaip visam pasauliui įrodantį protestą, skelbti visuotinį politinį streiką.

Ačiū Dievui, kad šio pareiškimo skelbti visuomenei nereikėjo, miesto valdžia dirbo toliau.

* * *

Sitkūnuose, kartu su kitais miesto ir aplinkinių rajonų gyentojais budėjo ir Tito Masiulio artimieji: svainis Vilius Banaitis, tetos Stasės Josvilienės šeima, draugas Gintaras Prokopas. Ir čia žmonės buvo pasiruošę ginti Lietuvos nepriklausomybę, paaugoti, jei reikės, ir gyvybes.

Tik Viešpats pasirinko Titą, taurios sielos ir tvirtos valios žmogų...

Vitalija Krivickienė:

„Kartą, praėjus gal dviem savaitėms po Tito laidotuvių, mums paskambino jo vaikystės draugas Algis Kalašnikovas. Paklausė, kaip gyvenam, kaip laikomės ir paprašė leidimo užėiti. Greitai atėjo su savo patėviu. Pasišnekėjom, pasiguodžiau, kad niekaip neišbrendu iš ligų, kad dukra Giedrė persirgo plaučių uždegimu, o Juozą nuo širdies skausmo vien tik vaistais maitinam. Ir jis mus paguodė, padėjavome kartu. Paskui Algis ir sako, kad atėjo papasakoti mums savo sapną. Sapnavęs Titą. Lyg ilgai su juo šnekučiavosi, o paskui nustebo:

– Titai, kaip čia dabar yra? Tu juk miręs!?

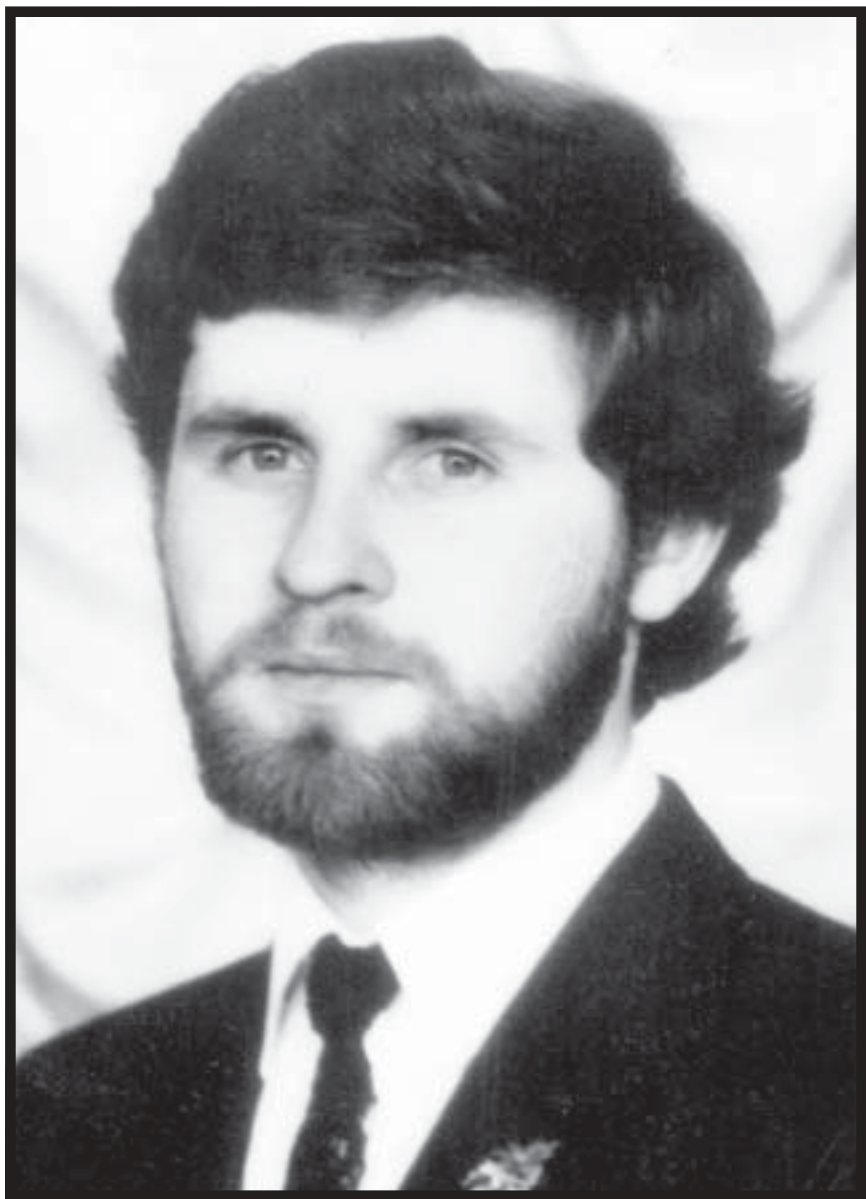
O jis ramiai atsako:

– Ne, aš esu gyvas...

– O kaip ten, Aukštybėse?

– Gerai, žinai, aš čia bičiulį sutikau, tai, atrodo, turėsime apie ką pasišnekėti.

Pabudo Algis išsigandęs, sako, maniau, kad kas nors Jūsų šeimai atsitiko. Tada aš jam ir išaiškinau sapną. Kai Tito tėvelis Povilas žuvo, jis ir trisdešimt ketverių neturėjo. Titas žuvo beveik dvidešimt devynerių. Skirtumas apie penkeri metai. Ko gero, kai jų „dūšėlės“ susitiko, atrodė vienmečiai, jie tapo draugais. Tai Titas vadina jį bičiuliu. Juk abu viename kape Petrašiūnuose ilsisi, be galo mylėjo savo Tėvynę Lietuvą, kuri pergyveno dideles permainas“.

Titas Masiulis (1962–1991)

SVARBIAUSIOS TITO MASIULIO GYVENIMO DATOS

1962–02–06	Gimė Kaune
1963 m. vasarą	Pradėjo lankyti Kauno vaikų darželį Nr. 50
1969–09–01	Pradėjo lankyti Kauno 24-ąją vidurinę mokyklą (dabar – P. Vileišio)
1977 m. pavasari	Baigė Kauno P. Vileišio vidurinės mokyklos aštuonias klases
1977–09–01	Istojo į Kauno politechnikumą
1981–04–01	Baigė Kauno politechnikumą, paskirtas dirbti į Gražiškes, Vilkaviškio rajone
1981–05–05	Paimtas tarnauti į sovietinį laivyną
1984 m. vasarą	Baigė tanybą sovietiniame laivyne
1984 m. vasarą	Pradėjo dirbti Kauno rajono „Pirmūno“ kolūkio statybos brigadoje
1987–1988 m.	Įsijungė į Kauno turistų klubą ir dalyvavo žygyje į Fanų kalnus (Tadžikija)
1987–1990 m.	Keliavo po kalnus pietinėje Europoje ir Azijoje, aplankė įžymias Lietuvos vietas
1988–08–05	Dalyvavo ekologiniame protesto žygyje Tilžėje (Rusijos Federacija)
1989–05–13	Piketavo prie Kruonio HAE statybos
1989–08–23	Dalyvavo „Baltijos kelyje“
1989–1990 m.	Nuolat dalyvavo „Sąjūdžio“ organizuotuose mitinguose Kaune ir Vilniuje
1989 m. vasarą	Piketavo Piliuonoje (Kauno rajonas) prie statomo karinio objekto
1990 m. kovo mėn.	Keliavo slidinėti į Karpatus, kur laukė ir išgirdo apie Lietuvos Nepriklausomybės paskelbimą

- 1989 m. Vėl dalyvavo žygyje į Fanus
rugpjūčio mėn.
- 1990 m. Dalyvavo „Europos kelyje“ Lazdijuose
rugpjūčio mėn.
- 1990 m. Piketavo prie Šančių kareivinių Kaune
pabaigoje
- 1991 m. Budėjo prie Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos rūmų
sausio 05–13 d. Vilniuje
- 1991–01–13 Žuvo prie Vilniaus televizijos bokšto
- 1991–03–11 Titui Masiuliui suteiktas I laipsnio „Vyčio kryžiaus“ ordino
kavaleriaus vardas (po mirties).

NAUDOTA LITERATŪRA

- „Aukos ir Vilties diena“, sudarė I. Navardaitienė, V., 1996
„Bokšto gynimas“, V., 2000
I. Dagytė „Loreta Asanavičiūtė. Veiksmas ir atmintis“, V., 2000
E. Ganusauskas „Gyvoji barikada“, V., 1992
S. Hatanaka „Lietuva“, „Tvermė“, 1999
R. Jankauskas „Negrižusių kapai yra Tėvynė“, V., 1996
V. Landsbergis „Sausio 13-osios užrašai“, V., 2000
„Lietuva: dokumentai, liudijimai, atgarsiai“, V., 1991
„Lietuva: dokumentai, liudijimai, atgarsiai“, papildymas, V., 1991
„Naktyje“, Kėdainiai, 1991
G. Navarackaitė „Aukos ir viltys“
„Pasaulis žvelgia į Lietuvą“, V., 2004
A. Raplevičius „Ten, kur koplytstulpiai pasvirę“, 2000
„Rugpjūčio nerimas“, V., 2002
S. Štiklelis „Užgrobti, bet nenutildyti“, V., 1991
„Tą baisią naktį“, „Eldija“, 1991
A. Vaitkutė „Vardan tos Lietuvos...“, K. 2005
Laikraščių ir žurnalų „Kauno laikas“, „Tiesa“, „Kauno diena“, „Respublika“, „Ave vita“, „Lietuvos žinios“, „Lietuvos rytas“, „Aitvarai“, „Švyturys“, „Laisvas Kaunas“ ir kt. 1991–2005 m. numeriai
Duomenys apie tuos įvykius, skelbiami internete.
Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos posėdžių 1991 m. sausio–kovo mėn. stenogramos

TURINYS

Ižanga	3
Nesenka motinos ašaros	4
Šaknys	8
Gecevičiai	8
Masiuliai	32
Vitalija ir Povilas	42
Pasakoja artimieji	48
Apie Tito Masiulio gyvenimą	73
Vaikystė	73
Mokykla ir technikumai	81
Sovietinė kariuomenė	84
Po kariuomenės	91
Titą Masiulį prisimenant	98
Ta Sausio 13-oji	149
Laidotuvės	187
Tito Masiulio įamžinimas	189
Įvykiai Kaune	197
Svarbiausios Tito Masiulio gyvenimo datos	204
Naudota literatūra	206

Abromavičius, Stanislovas

Ab89 Gyvenkit laisvi ir laimingi : apie Tito Masiulio gyvenimą ir
žygdarbį / Stanislovas Abromavičius. - Kaunas : Naujasis lankas :
V. Krivickienė, 2005. - 224 p. : iliustr.

ISBN 9955-03-313-4

„S. Abromavičiaus veikalas yra paminklas Sausio 13-osios didvyriui Titui Masiuliui ir to meto Lietuvos patriotiškos nuostatos jaunimui. Knyga turėtų būti kiekvienos mokyklos bibliotekoje, kad jaunimas žinotų apie Jį ir turėtų Lietuvos piliečio ir patrioto vertybinį pavyzdį“, – knygos recenzijoje rašo prof. Antanas Tyla.

UDK 323(474.5)+947.45.09]:929Masiulis

Stanislovas Abromavičius GYVENKIT LAISVI IR LAIMINGI

Apie Tito Masiulio gyvenimą ir žygdarbį

2005–11–22. 14 sp. l. Tiražas 3000 egz. Užsakymas 5–652.

Leidžia leidykla „Naujasis LANKAS“

ir Vitalija Krivickienė.

Spaustuvė „MORKŪNAS ir Ko“, Draugystės g. 17, LT–51229 Kaunas.

Irišta „Spindulio“ spaustuvėje.